

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย
“การจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน”

โดย
นางวาสนา เกษอินทร์ และคณะ

กันยายน 2558
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

“การจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน”

คณะผู้วิจัย

นางวาสนา	เกษอินทร์	หัวหน้าโครงการ (นักวิจัย)
นางสาวทวิวรรณ	สัมพันธสิทธิ์	ผู้ช่วยนักวิจัย

ทีมวิจัย

1. นางสาวอารยา	ทามัน
2. นายวรวิทย์	ศิริเกิดเกียรติ
3. นายวิฒนะ	สุวรรณเขตนิกม
4. นายชูชัย	ศรัทธาธรรม
5. นายสมชาย	วงศ์ศิริสกุล
6. นายพันศักดิ์	จิตสว่าง
7. นายณรงค์ชัย	มือแป
8. นางยุพา	ยอดเมตตา
9. นายพนา	ชอบขุนเขา
10. นายยาโพ	จะตีก้อย
11. นายสมบัติ	บุญราศีทรัพย์

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผนหาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาคได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่งพบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่าการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับปรุงรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทคัดย่อ

โครงการ “การจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน” ได้ดำเนินโครงการรวมระยะเวลา 1 ปี 6 เดือน มีคำถามวิจัย คือ การจัดการข้าวที่สูงของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นอย่างไร และจะมีแนวทางการจัดการเพื่อลดความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านอาหารได้อย่างไร? โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ

- 1) เพื่อศึกษาศักยภาพ ความเสี่ยง และสถานการณ์การผลิตข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน ค้นหาศักยภาพและทุนเดิม และวิเคราะห์ความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านอาหาร
- 2) เพื่อถอดบทเรียนกระบวนการและวิธีการจัดการข้าวที่สูง ในพื้นที่กรณีศึกษา ให้ได้แนวทางในการยกระดับการจัดการสู่การลดความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงด้านอาหารในระดับชุมชน
- 3) เพื่อทดลองปฏิบัติการแนวทางดังกล่าว และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้สู่การใช้ประโยชน์

พื้นที่ศึกษาได้แก่ ระดับจังหวัดแม่ฮ่องสอน และระดับพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ 1)บ้านหัวปาย ต.เวียงเหนือ อ.ปาย ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่ วิถีชุมชนแอ่ง ในพื้นที่หยาบ 2) บ้านปางคามน้อย หมู่ 3 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่ วิถีชุมชนแอ่ง ในพื้นที่ใกล้เมือง 3)บ้านแม่อุคหลวง หมู่ 5 ต.แม่อุค อ.ขุนยวม ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่และข้าวนาในวิถีปกากะญอ ที่มีพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ 4)บ้านแม่ลิด ป่าเหว หมู่ 2 ต.แม่เหาะ อ.แม่สะเรียง ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่ ในวิถีปกากะญอ ที่มีการปลูกกระหล่ำปีเป็นพืชเชิงเดี่ยวเข้มข้น

โดยกระบวนการวิจัย แบ่งได้เป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ใช้เวลา 11 เดือนในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลตามกรอบแผนการดำเนินงาน วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล เตรียมพื้นที่ศึกษา ออกแบบเครื่องมือเก็บข้อมูลและวางแผนการดำเนินงานในพื้นที่ศึกษา และสรุปผลการศึกษาเบื้องต้นเพื่อจัดทำข้อเสนอและการปฏิบัติการร่วมกัน ส่วนระยะที่ 2 ใช้เวลา 7 เดือน มีการปฏิบัติการร่วมกันตามข้อเสนอในระยะที่ 1 ประมวลผล และคืนข้อมูล

ผลจากการดำเนินงานโครงการ ทำให้ได้ข้อมูลองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ได้ข้อมูลองค์ความรู้ ระดับจังหวัด ในสถานการณ์การผลิตข้าว ที่สะท้อนให้เห็นศักยภาพ/ทุนเดิม ความเสี่ยงและความเปราะบางต่อความมั่นคงด้านอาหาร (กรณีข้าว)
- 2) ได้ชุดข้อมูลสถานการณ์ ศักยภาพของชุมชนในการจัดการข้าวที่สูง ครอบคลุมทั้งข้อมูลบริบทวิถีชีวิตชุมชน สภาพปัญหา ศักยภาพ โอกาส ข้อจำกัดของกระบวนการจัดการ ความเสี่ยงด้านการผลิต ปัจจัยการผลิตหลักของข้าวที่สูงผ่านกรณีศึกษาทั้ง 4 พื้นที่
- 3) ได้ข้อมูลองค์ความรู้ และวิธีการในการจัดการข้าวที่สูงของแต่ละพื้นที่ศึกษา
- 4) ได้ร่วมพัฒนาองค์ความรู้จากงานวิจัยสู่การขับเคลื่อนเชิงนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพประเด็น “สุขภาวะชาวนา” และได้พัฒนาเป็นประเด็น “สุขภาวะเกษตร” เพื่อให้ครอบคลุมกระบวนการผลิตมากขึ้น
- 5) ได้โจทย์และประเด็นที่น่าสนใจในการดำเนินงานต่อเนื่องในอนาคตต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	
ส่วนที่ 1 บทนำ	1
ส่วนที่ 2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง	12
2.1 ทบทวนเอกสารวิชาการงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการจัดการข้าวที่สูงจังหวัดแม่ฮ่องสอน	13
2.2 สถานการณ์การผลิต การตลาดในระดับโลก และในประเทศไทย	27
2.3 บริบทที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน	37
2.4 นโยบายกรมส่งเสริมการเกษตร ปีงบประมาณปี 2557	58
ส่วนที่ 3 กระบวนการดำเนินงาน	69
3.1 แนวคิดเบื้องหลังโครงการวิจัยการจัดการข้าวที่สูงฯ	69
3.2 กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย	70
3.3 กระบวนการดำเนินการวิจัย	71
ส่วนที่ 4 ผลการดำเนินงาน	97
4.1 การผลิตข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน	97
4.2 การขับเคลื่อนเชิงนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ประเด็น “สุขภาวะชาวนา”	123
4.3 ถอดบทเรียนการจัดการข้าวที่สูง ในพื้นที่ศึกษา 4 พื้นที่	124
ส่วนที่ 5 สรุปผลดำเนินงานวิจัยและข้อเสนอแนะ	218
5.1 สถานการณ์การผลิตข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน	218
5.2 สรุปการถอดบทเรียนการจัดการข้าว ข้าวที่สูง ในพื้นที่ศึกษา 4 พื้นที่	225
5.3 สรุปการทดลองตามแนวทางที่ชุมชนสนใจ และข้อเสนอแนะ	239
5.4 โจทย์และประเด็นที่น่าสนใจในการดำเนินงานต่อเนื่องในอนาคต	245
ภาคผนวก 1 ความรู้พื้นฐานเรื่อง “ข้าว”	246
ภาคผนวก 2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน	253
ภาคผนวก 3 แบบประเมินแนวโน้มน้ำความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน	261
ภาคผนวก 4 ประวัติทีมวิจัยหลัก	267
บรรณานุกรม	268

ส่วนที่ 1

บทนำ

โครงการ การจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. หลักการและเหตุผล

จังหวัดแม่ฮ่องสอนประกอบด้วย 7 อำเภอ 45 ตำบล 415 หมู่บ้าน จำนวนหลังคาเรือน 95,090 ครัวเรือน จำนวนประชากร รวมทั้งสิ้น 243,251 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, กรกฎาคม 2555) มีขนาดพื้นที่ 7,925,785 ไร่หรือ 12,681,259 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 90.5 ของพื้นที่จังหวัด ส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ 9.5 เป็นที่ราบหุบเขาโดยสภาพพื้นที่และประชากรในภาพรวมตามแผนแม่บทการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ระบุว่ามิถิฐานและการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเกินกว่า 500 เมตร ประชากรเหล่านี้ประกอบด้วย 9 กลุ่มชาติพันธุ์ ในเขตพื้นที่ 7 อำเภอ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ อำเภอเมือง ปาย ปางมะผ้า ขุนยวม แม่ลาน้อย แม่สะเรียงและอำเภอสบเมย หรือคิดเป็นร้อยละ 53 ของจำนวนประชากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ด้วยเหตุที่พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภูเขาสูง พื้นที่ราบสำหรับเกษตรกรรมจึงมีน้อยมาก มีเพียงร้อยละ 5.17 ของพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่เพาะปลูกเฉลี่ยประมาณ 8.59 ไร่ ต่อครัวเรือนเกษตรกร พืชที่ปลูกมาก ได้แก่ ข้าวนาปี ข้าวไร่ ถั่วเหลือง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กระเทียม ไม้ยืนต้น และพื้นที่เพื่อการเกษตรอื่นๆ (พาณิชย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ข้อมูลการตลาดจังหวัดแม่ฮ่องสอนปี 2555) ด้านรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่าจะเป็นแบบแผ้วถางและเผา ซึ่งเป็นระบบการใช้ป่าหมุนเวียนกับการปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภค ถือว่าเป็นระบบ ที่ใช้ชีวมวลของไม้ป่าเป็นวัสดุฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน โดยชุมชนป่ากะญอ มีการอนุรักษ์ คัดเลือก พัฒนาพันธุ์ข้าว ชุมชนให้ความสำคัญกับการผลิตข้าวนาดำ เป็นลำดับแรก ดังนั้นในพื้นที่ ที่นาลุ่มมีไม่เพียงพอ ปากะญอจะใช้แรงงานแลกเปลี่ยนหรือแรงงานรวมเพื่อพัฒนาที่ดินเป็นนาขั้นบันได เนื่องจากผลผลิตจากข้าวนาดำจะมีความแน่นอนมากกว่าข้าวไร่

จาก พรบ. คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551 ได้ให้ความหมายความมั่นคงด้านอาหาร ว่า คือ การเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอสำหรับการบริโภค มีความปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการ รวมทั้งการมีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน รักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา และความคงอยู่ของฐานทรัพยากรอาหารทางธรรมชาติของประเทศ ทั้งในภาวะปกติหรือเกิดภัยพิบัติ

อีกทั้ง นายอภิชาติ จงสกุล เลขานุการสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ได้กล่าวถึงสถานการณ์และตัวชี้วัดความมั่นคงอาหารของประเทศว่า ภาคเกษตรยังเป็นภาคที่สำคัญสำหรับเศรษฐกิจของประเทศ แต่มีข้อจำกัดการผลิตอาหารทั้งเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคการเกษตรและพื้นที่ชลประทาน แรงงานภาคเกษตรลดลง คนรุ่นใหม่ไม่สนใจภาคเกษตร และการสูญเสียความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ปัจจัยเสี่ยงเหล่านี้จึงเป็นตัวชี้วัดด้านความมั่นคงอาหารที่จะต้องคำนึงถึง นอกจากนี้รัฐบาลไทยได้มีนโยบายให้มียุทธศาสตร์ข้าวเพื่อแก้ไขปัญหาข้าวอย่างเป็นระบบทั้งระยะสั้น ระยะปานกลางและระยะยาว เพื่อสร้างความเข้มแข็งของระบบการผลิต การค้าข้าวภายในประเทศและต่างประเทศอย่างยั่งยืน โดยมีกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้รับผิดชอบหลัก

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจะเห็นว่า “ข้าว” เป็นพืชหลักที่เกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอนปลูกมากที่สุด จากข้อมูลทางสถิติ ฤดูกาลผลิตปี 2554/ 55 มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งสิ้น 198,108.75 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 9,694.65 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยรวม 511.13 กิโลกรัม/ไร่ อำเภอที่ปลูกมากที่สุด ได้แก่ อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ตามลำดับ (เกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2555) ปริมาณผลผลิตข้าวในปีที่ผ่านมาถึงแม้จะเพิ่มขึ้น แต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชากรทั้งจังหวัดฯ ต้องนำเข้าข้าวสารจากต่างจังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ประมาณเดือนละ 20,000 กระสอบ (กระสอบละ 50 กิโลกรัม) หรือประมาณปีละ 12,000 ตันข้าวสาร (พาณิชย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ข้อมูลการตลาดจังหวัดแม่ฮ่องสอนปี 2555)

จากการจัดเวทีพัฒนาโครงการ ผู้เข้าร่วมเวทีมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ปัจจัยหลักที่มีความสัมพันธ์กับการสร้างผลผลิตข้าวประกอบด้วย 2 ส่วนคือ พันธุกรรมและสภาพแวดล้อม ส่วนความเสี่ยงของระบบการผลิตข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีหลายด้าน เช่น ความเสี่ยงด้านการผลิต ความเสี่ยงด้านการตลาด ความเสี่ยงด้านนโยบายภาครัฐ ความเสี่ยงเรื่องค่านิยม ความเสี่ยงด้านพันธุกรรม ความเสี่ยงในเรื่องเทคโนโลยีการปลูกข้าว และยังมีจุดอ่อนหลายด้าน เช่น ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยี การจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน การจัดการระบบการปลูก การจัดการวัชพืช เป็นต้น

กระบวนการลดความเสี่ยงที่เป็นแนวทางสำคัญนำมาใช้ในเรื่องการผลิตข้าวบนที่สูง ได้แก่ 1) การใช้ศักยภาพ/ทุนเดิมด้านองค์ความรู้ในการจัดการผลิตที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ชุดความรู้จากกระบวนการศึกษาของศูนย์วิจัยข้าว ในเรื่องการพัฒนาพันธุ์ข้าวนาที่สูง ที่มีคุณสมบัติทนทานสามารถปรับตัวได้ดีในสภาพหนาวเย็น ความเข้มแสงต่ำ ลมแรง และสภาพดินเป็นปัญหา, การใช้ปอเทืองเป็นปุ๋ยพืชสดทดแทนการใส่ปุ๋ยเคมีในนาขั้นบันได และ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงความอุดมสมบูรณ์ของดิน แมลง ศัตรู

ธรรมชาติ และวิชาชีพ หลังการปรับพื้นที่ ปลุกข้าวไร่เป็นนาขั้นบันไดในพื้นที่ลาดชัน เป็นต้น 2)ความร่วมมือและบทบาทของ Key actor ต่างๆ เช่น ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี มหาวิทยาลัยชีวิต เครือข่ายเกษตรกรกรรมทางเลือก สภาเกษตรกร จว.มส สำนักงานพัฒนาที่ดิน เกษตรจังหวัด เป็นต้น และ 3)การใช้เงื่อนไขบริบท/สังคมวัฒนธรรม ทั้งในมิติของ วิถีชนเผ่า ระบบคุณค่า/ค่านิยม สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ

จากจุดอ่อนดังกล่าวข้างต้น และกระบวนการลดความเสี่ยงเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทที่สูงของพื้นที่แม่ฮ่องสอน จึงมีความจำเป็นในการศึกษาทดลองแนวทางกับพื้นที่ตัวอย่างในการฟื้นฟูการทำไร่หมุนเวียนกรณีแม่ลิดป่าห้วย ท่าต่าฝั้งและห้วยปาย การจัดการพันธุกรรมข้าวโดยชุมชน บ้านป่าแป๋และบ้านแม่จิด การลดรอบหมุนเวียนโดยการปลูกข้าวแบบขั้นบันได กรณีบ้านแม่ออกเหนือ เป็นต้น

ในภาพรวมจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ดำเนินงานตามนโยบาย/ ยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหารของรัฐบาลจนมีผลลัพธ์ตามตัวชี้วัดที่รัฐบาลกำหนดไว้ ในระดับหนึ่งและสถานการณ์ข้าวของจังหวัดพบว่า มีแนวโน้มที่จะเกิดสถานการณ์เชิงลบ ที่จะทำให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารสอดคล้องกับสถานการณ์ในภาพรวมของประเทศตามที่กล่าวมาข้างต้น

แม้ว่าจะมีความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงด้านอาหารในเรื่องข้าวเกิดขึ้นหลายด้าน แต่ยังมีชุมชนในหลายพื้นที่ที่ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ทั้งที่ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุน (วิจัยและพัฒนา) หน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรต่าง ๆ หรือแม้แต่การจัดการด้วยตัวชุมชนเองผ่านวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น กรณีบ้านแม่ลิดป่าห้วย อ.แม่สะเรียง บ้านแม่อุคอหลวง อ.ขุนยวม บ้านปางคามน้อย อ.ปาย อ.ปาย ซึ่งมิใช่ทุนเดิม และองค์ความรู้ในการจัดการข้าวให้เพียงพอต่อการบริโภคในชุมชน การกระจายแลกเปลี่ยนแบ่งปันตามวิถีวัฒนธรรม จึงเป็นเรื่องที่ชุมชนอยากทบทวนองค์ความรู้ “การจัดการข้าวในพื้นที่” และหาแนวทางในการลดความเสี่ยงด้านอื่น ๆ ที่เพิ่มขึ้น และมีพลวัตสูง เช่น การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ การละเลยต่ออาชีพเกษตรของลูกหลาน และค่านิยมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้น การจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องศึกษา โดยใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือ เพราะข้าวเป็นอาหารหลักที่ทุกคนให้ความสำคัญ ซึ่งนอกจากจะได้นำองค์ความรู้ ที่ได้มาประยุกต์ ปรับใช้แล้ว ระหว่างวิจัยยังต้องออกแบบให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้อง ในการแสวงหาทางเลือกเพื่อพัฒนาศักยภาพการพึ่งพาตนเอง และรักษาความมั่นคงด้านอาหาร โดยใช้วิธีการรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ต่อยอดจากระบบฐานข้อมูล หรือพื้นที่ปฏิบัติการ (ชุมชน) ที่มีอยู่เดิม ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ความหลากหลายของพันธุ์ข้าวท้องถิ่น องค์ความรู้และภูมิปัญญาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการปรับปรุง พัฒนาระบบการผลิต ที่คาดหวังจะทำให้เกิดระบบการจัดการ การผลิตข้าวที่สูงที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา/ ข้อจำกัดของทรัพยากร และบริบทของแต่ละพื้นที่อย่างยั่งยืน

ต่อไป และยังจะได้โจทย์วิจัยในเรื่องนี้ ที่อาจเกิดขึ้นรายทางจนถึงปลายทาง เพราะการจัดการข้าวสู่ความมั่นคงด้านอาหาร คงไม่สามารถทำได้ในหนึ่งงานวิจัย ที่มีระยะเวลาและงบประมาณที่จำกัด

2. คำถามวิจัย

การจัดการข้าวที่สูงของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นอย่างไร และจะมีแนวทางการจัดการเพื่อลดความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านอาหารได้อย่างไร

3. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาศักยภาพ ความเสี่ยง และสถานการณ์การผลิตข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน ค้นหาศักยภาพและทุนเดิม และวิเคราะห์ความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านอาหาร
- 2) เพื่อถอดบทเรียนกระบวนการและวิธีการจัดการข้าวที่สูง ในพื้นที่กรณีศึกษา ให้ได้แนวทางในการยกระดับการจัดการสู่การลดความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงด้านอาหารในระดับชุมชน
- 3) เพื่อทดลองปฏิบัติการแนวทางดังกล่าว และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้สู่การใช้ประโยชน์

4. พื้นที่ศึกษา

4.1 ระดับจังหวัดแม่ฮ่องสอน

4.2 ระดับพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่

- 1) บ้านห้วยปาย ต.เวียงเหนือ อ.ปาย : พื้นที่ปลูกข้าวไร่ วิถีชุมชนแอ่ง ในพื้นที่ชายขอบ
- 2) บ้านปางคามน้อย หมู่ 3 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า : พื้นที่ปลูกข้าวนา/ไร่ วิถีชุมชนแอ่ง ใกล้เมือง
- 3) บ้านแม่อุคคหลวง หมู่ 5 ต.แม่อุคค อ.ขุนยวม : พื้นที่ปลูกข้าวไร่ วิถีปะกาเกอญอ ในพื้นที่ป่าสมบูรณ์
- 4) บ้านแม่ลิดป่าเหว หมู่ 2 ต.แม่เหาะ อ.แม่สะเรียง : พื้นที่ปลูกข้าวไร่ วิถีปะกาเกอญอ พื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเข้มข้น (กะหล่ำปลี)

5. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่คาดว่าจะได้รับเชิงวิจัย

- 1) ได้ข้อมูลองค์ความรู้ ระดับจังหวัด ในสถานการณ์การผลิตข้าว ที่สะท้อนให้เห็นศักยภาพ/ทุนเดิม ความเสี่ยงและความเปราะบางต่อความมั่นคงด้านอาหาร (กรณีข้าว)

- 2) ได้ชุดข้อมูลสถานการณ์ ศักยภาพของชุมชนในการจัดการข้าวที่สูง ครอบคลุมทั้งข้อมูลบริบทวิถีชีวิตชุมชน สภาพปัญหา ศักยภาพ โอกาส ข้อจำกัดของกระบวนการจัดการ ความเสี่ยงด้านการผลิต ปัจจัยการผลิตหลักของข้าวที่สูงผ่านกรณีศึกษาทั้ง 4 พื้นที่ (พันธุ์กรรมความหลากหลายของพันธุ์ข้าวท้องถิ่น/สิ่งแวดล้อม ศักยภาพชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ)
- 3) ได้ข้อมูลองค์ความรู้ และวิธีการในการจัดการข้าวที่สูงในหลากหลายรูปแบบเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ผลที่คาดว่าจะได้รับเชิงพัฒนา

- 1) กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ตัวอย่างร่วมกับเครือข่ายในพื้นที่ สามารถยกระดับระบบการจัดการผลิตข้าวที่สูงให้ดีขึ้น รวมทั้งมีการขยายแนวคิด /แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาเป็นพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบภายใต้การสนับสนุน ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง
- 2) เกิดการบูรณาการในการจัดการทรัพยากรด้านคน ทุนความรู้ การจัดทำข้อเสนอ/ทางเลือก เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพการพึ่งพาตนเอง รักษาความมั่นคงด้านอาหาร ตามสภาพปัญหา/ข้อจำกัด ของทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพ และบริบทของแต่ละพื้นที่ทั้งระดับชุมชน ท้องถิ่น จนถึงระดับจังหวัดอย่างยั่งยืน
- 3) ได้โจทย์วิจัยในการทำงานต่อเนื่อง เพื่อให้ถึงเป้าหมายการพึ่งตนเองด้านข้าวให้ได้มากที่สุด ที่เป็นฐานสำคัญสู่ความมั่นคงด้านอาหาร

6. ระยะเวลาดำเนินงาน

การดำเนินงานวิจัยทั้งโครงการ 18 เดือน แบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะการดำเนินงาน	ระยะเวลาที่จะดำเนินงาน	เนื้อหาที่จะดำเนินงาน
ระยะที่ 1	จำนวน 11 เดือน เดือนที่ 1 – 11 (ม.ย.56 - เม.ย 57)	1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลตามกรอบ/แผนการดำเนินงาน 2) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล คัดเลือกข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้อง เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาด 3) เตรียมความพร้อมในพื้นที่เป้าหมาย 4) ออกแบบเครื่องมือ วางแผนทำงานในพื้นที่

ระยะการดำเนินงาน	ระยะเวลาที่จะดำเนินงาน	เนื้อหาที่จะดำเนินงาน
		กรณีศึกษา 5) สรุปผลการศึกษาเบื้องต้น / จัดทำข้อเสนอ ทางเลือกร่วมกัน
ระยะที่ 2	จำนวน 7 เดือน :เดือนที่ 12 – 18 (พค.57-พย.57)	ปฏิบัติการในพื้นที่เป้าหมายตามกรอบและแผนการ ดำเนินงานของแต่ละพื้นที่

วันเวลาการดำเนินงาน ไม่สามารถระบุได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเรียบร้อยในกระบวนการต่างๆ เช่น การทำสัญญาระหว่างฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับชุมชน

7. ขอบเขตการศึกษา

- 1) ศึกษาข้อมูลภาพรวมสถานการณ์ เรื่อง “ข้าว” ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 2) ศึกษาข้อมูลเฉพาะการจัดการ เรื่อง “ข้าวที่สูง” (ข้าวไร่, ข้าวนา) ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 3) ศึกษาองค์ความรู้ วิธีการจัดการที่ดิน ระบบการผลิตข้าวในพื้นที่เป้าหมาย

8. วิธีการศึกษาวิจัย

ระยะที่ 1 ระยะเวลา 11 เดือน

- 1) จัดเวทีชี้แจงโครงการและสร้างความเข้าใจร่วมกันถึงแนวทางการดำเนินงานระยะที่ 1 พร้อมทั้งร่วมกันกำหนดขอบเขตการศึกษา ประเด็นข้อมูล จำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ วิธีการเก็บข้อมูล และออกแบบเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูล กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วม
- 2) การศึกษาสภาพพื้นที่ บริบทของชุมชนพื้นที่เป้าหมาย ลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ วิถีชนเผ่า ระบบคุณค่า/ค่านิยม โดยศึกษารวบรวมจากข้อมูลทุติยภูมิ เอกสารเกี่ยวกับรายงานข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ทำการศึกษา, เอกสารรายงานการประชุมสรุปผลการสัมมนาทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย รวมถึงรายงานการประชุมสรุปผลการดำเนินงานโครงการวิจัยขององค์กรชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชน เอกสาร บทความทางวิชาการ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสำรวจในพื้นที่จริง
- 3) ทีมวิจัยจัดสร้างเครื่องมือ หรือ แบบฟอร์มสำหรับเก็บข้อมูล ที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการข้าวทั้งระบบ ได้แก่

3.1 ข้อมูลด้านศักยภาพ ทูนิเซียในการจัดการข้าวทั้งระบบ โดยมีประเด็นสำคัญได้แก่

- ศักยภาพด้านองค์ความรู้ในการจัดการผลิตที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพึ่งตนเองด้านข้าว และ ชุดความรู้จากกระบวนการศึกษาทดลองจากหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ในพื้นที่

- ข้อมูลศักยภาพของกลุ่ม/ เครือข่ายที่เป็นกลไกการจัดการข้าวที่สำคัญในพื้นที่

3.2 ความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องในระบบการจัดการข้าว ด้านกายภาพด้านเศรษฐกิจด้านนโยบายภาครัฐ ด้านสิทธิและการเข้าถึงฐานทรัพยากร การผลิตพันธุ์กรรมข้าวเทคโนโลยีการปลูกข้าวระบบการผลิต/การตลาดวิธีการบริโภคค่านิยม การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการค้า

3.3 บทบาท Key actor ที่สำคัญ ได้แก่ ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี มหาวิทยาลัยชีวิต เครือข่ายเกษตรกรทางเลือก สภาเกษตรกร จว.มส สำนักงานพัฒนาที่ดิน เกษตรจังหวัด

- 4) จัดเวทีสร้างความเข้าใจเครื่องมือ หรือ แบบฟอร์มสำหรับเก็บข้อมูล พร้อมทั้งแบ่งบทบาทหน้าที่ทีมวิจัยในการเก็บข้อมูล
- 5) ทีมวิจัยจัดเก็บข้อมูลตามที่กำหนดไว้ร่วมกัน
- 6) รวบรวมและจัดระบบข้อมูลที่ได้ วิเคราะห์/สังเคราะห์ ข้อมูลตามกรอบ/แผนการดำเนินงานที่กำหนดไว้
- 7) เตรียมความพร้อมในพื้นที่ตัวอย่าง การวางแผน ออกแบบกระบวนการเพื่อพัฒนาระบบการจัดการข้าวที่สูงโดยชุมชนมีส่วนร่วม การดำเนินการเก็บข้อมูลของพื้นที่กรณีศึกษา
- 8) สรุปผลการศึกษาเบื้องต้น วิเคราะห์และประมวลผลในระยะที่ 1
- 9) การจัดเวทีนำเสนอผลการวิจัยแลกเปลี่ยน นูรณาการร่วมกับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง/จัดทำข้อเสนอ ทางเลือก ร่วมกัน/ การเก็บข้อมูลเพิ่มเติมตามส่วนขาด เพื่อตอบโจทย์การวิจัยที่สมบูรณ์
- 10) รวบรวม สรุป วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ในระยะที่ 1 เพื่อจัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1
- 11) ส่งรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 พร้อมแผนการดำเนินงานระยะที่ 2

ระยะที่ 2 ระยะเวลา 7 เดือน

- 1) จัดเวที ทบทวน ชักซ้อมความเข้าใจร่วมกันถึงแนวทางการดำเนินงานระยะที่ 2
- 2) การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ (Action Plan) ของพื้นที่ศึกษา ทีมวิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่ เป็นระยะๆ

- 3) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศึกษา (4 กรณีศึกษา) เพื่อพัฒนาต้นแบบการจัดการข้าวที่สูงที่เชื่อมโยงกับบริบทและวิถีชีวิตชุมชนของแต่ละพื้นที่
- 4) รวบรวมข้อมูลจากทีมวิจัย สรุป วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล
- 5) จัดเวทีขยายแนวคิด สื่อสารสาธารณะ/ จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การกำหนดหน้าที่และบทบาทเพื่อหนุนเสริม ขับเคลื่อนจังหวัดแม่ฮ่องสอนให้มีความเสี่ยงด้านความมั่นคงด้านอาหาร (ข้าว)ให้น้อยที่สุด
- 6) จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

9. นิยามศัพท์

ความมั่นคงด้านอาหาร คือการเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอสำหรับการบริโภค มีความปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการ รวมทั้ง การมีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน รักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา และความคงอยู่ของฐานทรัพยากรอาหารทางธรรมชาติของประเทศ ทั้งในภาวะปกติหรือเกิดภัยพิบัติ

การจัดการข้าว หมายถึง กระบวนการจัดการข้าวในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนและในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายการศึกษา โดยผู้เกี่ยวข้องทั้งระบบตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ได้แก่ กระบวนการจัดการด้านผลิต การจัดการด้านการบริโภคหรือการใช้ประโยชน์ การจัดการด้านการกระจายผลผลิต และการตลาด

ระบบการผลิต หมายถึง การผลิตเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมาจากการใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ การดำเนินการผลิตจะเป็นไปตามลำดับขั้นตอนของการกระทำก่อนหลังโดยระบบการผลิต จะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ (1.) ปัจจัยการผลิต (2.) กระบวนการผลิต (3.) ผลผลิต

การผลิตที่มีประสิทธิภาพ คือ การคำนึงถึงปัจจัยด้านปริมาณ คุณภาพ เวลา และราคา โดยมีการวางแผน และการควบคุมการผลิตเป็นแกนกลาง ระบบการผลิตนั้นจำแนกได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ (1)การวางแผน เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลและวางแผนการใช้ทรัพยากรให้ตรงตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพมากที่สุด (2)การดำเนินงาน เป็นขั้นตอนการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ตามแผนการผลิตที่ได้กำหนดไว้ (3) การควบคุม เป็นการขั้นตอนการตรวจให้คำแนะนำและติดตามผลการดำเนินงาน โดยการใช้การป้อนกลับข้อมูลในขณะดำเนินการ ผ่านกลไกการควบคุม ทำหน้าที่ปรับปรุงแผนงานและเป้าหมาย เพื่อให้เป็นที่เชื่อแน่ว่าจะบรรลุเป้าหมายหลัก

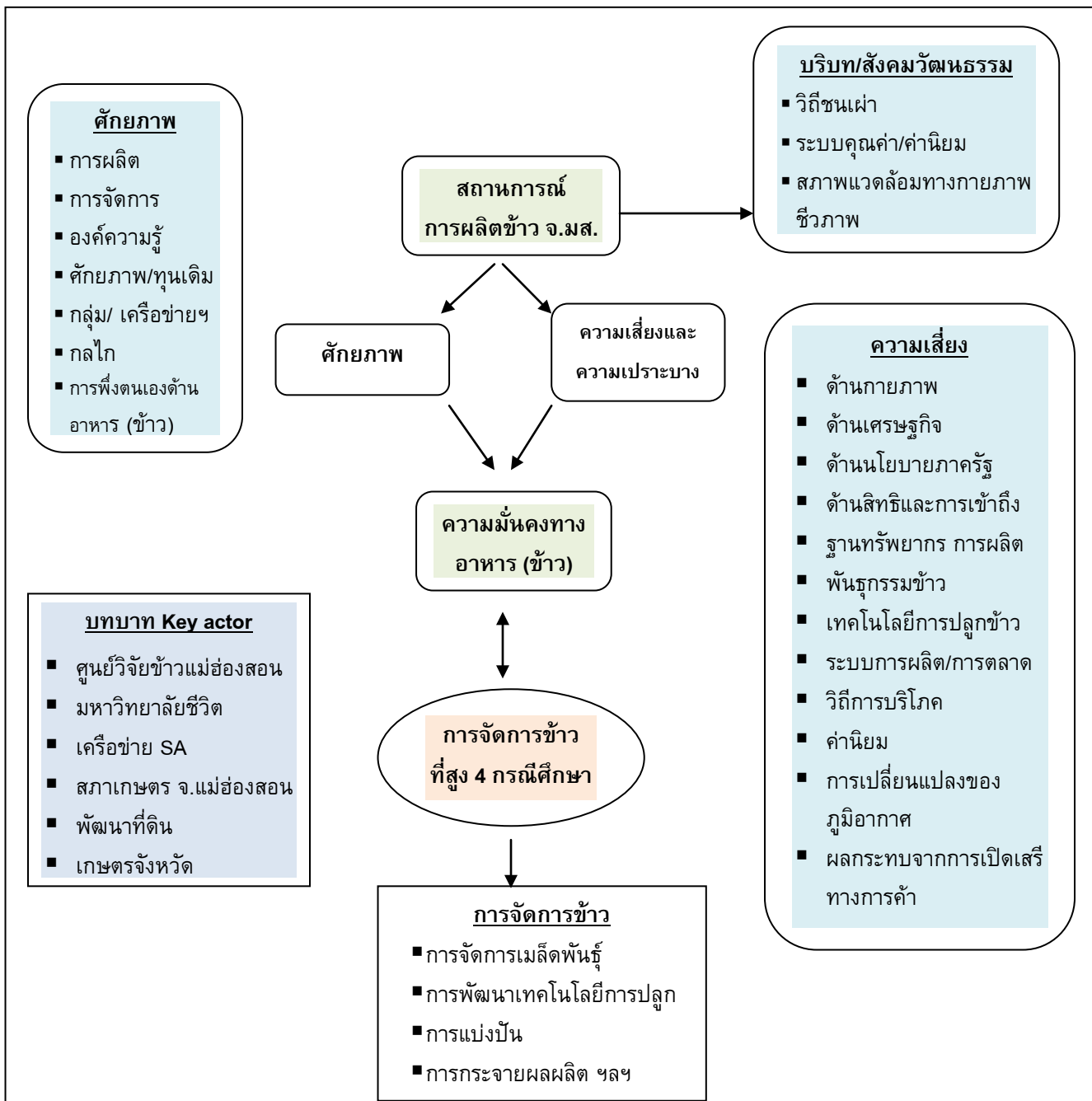
ข้าวที่สูง หมายถึงข้าวที่ปลูกโดยกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ (ethnic groups) ที่ดำรงวิถีชีวิตอยู่บนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน มีความสูงตั้งแต่ 700 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลางขึ้นไป เช่น

ปาเกาะญอ มั่ง อาข้า ลีซอ มูเซอร์ ลัวะ เป็นต้น

ข้าวไร่ หมายถึง ข้าวที่ปลูกโดยอาศัยน้ำฝน ไม่มีน้ำท่วมผิวดิน หรือที่ไม่มีน้ำขัง ไม่มีคันนา เป็นข้าวที่ปลูกบริเวณไหล่เขาที่มีความลาดชัน

ข้าวนา หมายถึง ข้าวที่ปลูกบริเวณที่ราบระหว่างหุบเขาเป็นลักษณะนาขั้นบันไดสามารถขังน้ำได้

10. กรอบแนวคิดงานวิจัย

11. ปฏิทินการดำเนินงาน

แผนกิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินโครงการ 18 เดือน																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1.สร้างความเข้าใจ วางกรอบเนื้อหาและออกแบบเครื่องมือ	↔																	
2.เตรียมเครื่องมือเก็บข้อมูล	↔																	
3.สร้างความเข้าใจ เตรียมความพร้อมพื้นที่เป้าหมาย	↔																	
4.ลงพื้นที่เก็บข้อมูลตาม Action Planของแต่ละพื้นที่ (ถอดบทเรียน องค์ความรู้ วิธีการจัดการข้าวที่สูง)		←								→								
4.รวบรวมข้อมูล สรุปข้อมูล										↔								
5.เวทีนำเสนอผลการศึกษาค้นข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้อง				↔						↔								
6.รวบรวมข้อมูล ทำรายงานความก้าวหน้า เสนอแผนระยะ2												↔						
7.สร้างความเข้าใจระยะ2												↔						
8.การเก็บข้อมูล เพิ่มเติมเพื่อตอบโจทย์คำถามงานวิจัย												↔						
9.พื้นที่เป้าหมายดำเนินการ										←			→					
10.เก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย										←				→				
11.จัดเวทีแลกเปลี่ยนของพื้นที่ๆ															↔			

แผนกิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินโครงการ 18 เดือน																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
12.รวบรวมข้อมูล																↔		
13.จัดเวทีขยายแนวคิด																	↔	
14.เขียนรายงานสมบูรณ์																	↔	

12. ทีมวิจัย

ทีมวิจัยหลัก

1) นางสาวนา	เกษอินทร์	นักวิจัย
2) นางสาวทวิวรรณ	สัมพันธสิทธิ์	ผู้ช่วยนักวิจัย

ทีมวิจัยร่วม

1) นางสาวอารยา	ทามัน	นักวิชาการจากศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอน
2) นายรวิทย์	ศิริเกิดเกียรติ	ประธานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฯ
		อ.ปางมะผ้า
3) นายวัฒน์	สุวรรณเขตนิกม	เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฯ อ.ขุนยวม
4) นายชูชัย	ศรัทธาธรรม	ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฯ
5) นายสมชาย	วงศ์ศิริสกุล	สมาคมพัฒนาลุ่มน้ำสาละวิน
6) นายพันศักดิ์	จิตสว่าง	สมาชิกสภาเกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอน
7) นายณรงค์	มือแปร	กำนันตำบลแม่เหาะ อ.แม่สะเรียง
8) นางยุพา	ยอดเมตตา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแม่วัด อ.แม่สะเรียง
9) นายพนา	ชอบขุนเขา	เครือข่ายวิจัยบ้านแม่อุคหลวง อ.ขุนยวม
10) นายยาโพ	จะดีก่อย	เครือข่ายวิจัยบ้านห้วยปาย อ.ปาย
11) นายสมบัติ	บุญราศีทรัพย์	เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฯ อ.ปางมะผ้า

ที่ปรึกษาโครงการ

1) นายสิวะพงศ์	นฤบาล	ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอน
2) นางสาวอรุณี	เวียงแสง	ที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ
3) นางสาวรินทร	ปัญญาสม	สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน
4) นายโชตินรินทร์	ชีพสุกใส	สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ส่วนที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ใช้วิธีการค้นหาข้อมูลจากเอกสารมือสอง(ทุติยภูมิ)จากระบบเอกสาร"อิเล็กทรอนิกส์"จากแหล่งข้อมูลภาครัฐ รวมถึงเอกสารที่เป็นรายงานการวิจัยและข้อมูลเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับ "ข้าว" ตามหัวข้อ ต่อไปนี้

2.1 ทบทวนเอกสารวิชาการงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการจัดการข้าวที่สูงจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.1.1 ผลงานวิจัยหรือพัฒนาเกี่ยวกับศักยภาพข้าวที่สูงและกระบวนการผลิตที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวที่สูง

- 1) รายชื่อโครงการวิจัยและกิจกรรมการพัฒนา ของศูนย์วิจัยข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 2) งานวิจัยและผลการศึกษาวิจัย

2.1.2 เอกสารวิชาการประเด็นสถานการณ์ความไม่มั่นคงทางอาหาร (ข้าว) บนพื้นที่ สูงและแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน

2.1.3 เอกสารวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการผลิตข้าวที่สูงของจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่ามีความสัมพันธ์กับการสร้างความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนบนพื้นที่สูงได้อย่างไร

2.2 สถานการณ์การผลิต การตลาดในระดับโลก และในประเทศไทย

- (1) การผลิต "ข้าว" ของโลก
- (2) สถานการณ์การบริโภคและใช้ประโยชน์จากข้าวของโลก
- (3) สถานการณ์สต็อกข้าวของโลก
- (4) สถานการณ์การค้าข้าวของโลก
 - 4.1) ผู้ส่งออกข้าวโลก
 - 4.2) ผู้นำเข้าข้าวโลก
- (5) ราคาข้าวสารในตลาดโลก
- (6) สถานการณ์ข้าวของไทย (การผลิต/การตลาด)
 - 6.1) เป้าหมายการผลิต
 - 6.2) การส่งออกข้าว

2.3 บริบท ข้อมูลทั่วไป และบริบทที่เกี่ยวกับภาคเกษตรกรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

- (1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัด : ประวัติ ที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ การคมนาคมขนส่ง การปกครอง ประชากร สภาพภูมิอากาศโดยรวม
- (2) สภาพเศรษฐกิจสังคม : การประกอบอาชีพ รายได้ หนี้สิน มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม
- (3) สถานการณ์ด้านการเกษตร : ครัวเรือนเกษตร การถือครองที่ดินทำกิน การออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินจังหวัดแม่ฮ่องสอน การใช้ประโยชน์ พืชเศรษฐกิจ ปศุสัตว์ สัตว์น้ำ
- (4) ข้อมูลด้านสาธารณสุข ทรัพยากรสาธารณสุข ภาพการณ์เจ็บป่วยของประชากร
- (5) ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.4 นโยบายกรมส่งเสริมการเกษตรปีงบประมาณ2557

- (1) แนวทางการขับเคลื่อนการดำเนินงานบริหารจัดการสินค้าข้าวของจังหวัดอย่างยั่งยืน
- (2) นโยบาย/แนวทางดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการข้าว ทั้งระบบ (ระบบเกษตร) ภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารประเทศ ของประเทศไทย (พฤษภาคม 2557)

ผลการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

2.1 ทบทวนเอกสารวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการจัดการข้าวที่สูงจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.1.1 ผลงานวิจัยหรือพัฒนาเกี่ยวกับศักยภาพข้าวที่สูงและกระบวนการผลิตที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวที่สูงของกรมการข้าว หรือของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน

- 1) รายชื่อโครงการวิจัยและกิจกรรมการพัฒนา ของศูนย์วิจัยข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่เกี่ยวข้องในช่วงปี 2553 มี 11 โครงการดังนี้
 - 1.1) โครงการวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าวนาสวนน่าน้ำฝนภาคเหนือตอนบนประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษาพันธุ์ การเปรียบเทียบผลผลิตการประเมินความต้านทานโรคไหม้ภาคเหนือตอนบน และ การประเมินลักษณะทางการเกษตรและคุณภาพหุงต้มของข้าวนาสวนน้ำฝนร่วมกับเกษตรกร
 - 1.2) โครงการปรับปรุงพันธุ์ข้าวนาสวนสำหรับนาชลประทานภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย กิจกรรมการคัดเลือกสายพันธุ์ การศึกษาพันธุ์ การ

เปรียบเทียบผลผลิตและการ ทดสอบปฏิกิริยาของข้าวสายพันธุ์ต่อเชื้อรา

Pyricularia grisea สาเหตุโรคไหม้ในภาคเหนือตอนบน

1.3) โครงการวิจัยและพัฒนาระเบียงลุ่มและผลผลิตข้าวลูกผสม

ประกอบด้วย กิจกรรมเปรียบเทียบผลผลิต

1.4) โครงการวิจัยและพัฒนาระเบียงลุ่มพันธุ์ข้าวลูกผสม ประกอบด้วย กิจกรรม

การรักษาพันธุ์บริสุทธิ์ของสายพันธุ์พ่อ-แม่ ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวลูกผสม

1.5)โครงการวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าวไร่ในภาคเหนือตอนบนประกอบด้วย กิจกรรม

การผสม การคัดเลือก การเปรียบเทียบผลผลิตโครงการความร่วมมือระหว่าง

ประเทศกับ IRRI

1.6)โครงการวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าวนาที่สูงในภาคเหนือตอนบน

ประกอบด้วย กิจกรรมการผสม การคัดเลือก การเปรียบเทียบผลผลิต การศึกษา

ความเสียหาย จากแมลงศัตรูข้าวในข้าวนาที่สูง

1.7)โครงการจำแนกลักษณะและประเมินคุณค่าเชื้อพันธุกรรมข้าวประกอบด้วย

กิจกรรมการประเมินลักษณะเชื้อพันธุ์ข้าว การทดสอบปฏิกิริยาของเชื้อพันธุ์ข้าว
ต่อโรคไหม้

1.8)โครงการจัดเขตศักยภาพการผลิตข้าวภาคเหนือ ประกอบด้วย กิจกรรมการจัดเขต

ศักยภาพการผลิตข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.9)โครงการประเมินและติดตามคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวของแหล่งผลิต แหล่ง

จำหน่าย และเกษตรกรประกอบด้วย กิจกรรมการสำรวจประเมินคุณภาพ

เมล็ดพันธุ์ของแหล่งผลิต แหล่งจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว เกษตรกรและเกษตรกร

หลังจากการใช้เมล็ดพันธุ์ดี

1.10)โครงการวิจัยและพัฒนาระเบียงลุ่มข้าวที่สูงเพื่อความมั่นคงด้าน

อาหาร ประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษาการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพันธุ์

ข้าวบือโป๊ะไล่

1.11)ผลของประชากรถั่วแป๋ที่มีต่อการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินและการระบาดของ

ของ วัชพืชในระบบข้าวไร่-ถั่วแป๋ ผลของการใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยคอกเป็นปุ๋ยพืช

สดร่วมกับปุ๋ยเคมี ที่มีต่อการเจริญเติบโต พัฒนา และสร้างผลผลิตข้าวหลังการ

ปรับพื้นที่สภาพดินไร่เป็นนา ขึ้นบันได

2) งานวิจัยและผลการศึกษาวิจัย

2.1) งานวิจัย ด้านเมล็ดพันธุ์

นางนุช ประดิษฐ์ (2521)ทำการวิจัยเรื่อง บือโป๊ะโละ : พันธุ์ข้าวพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปี พ.ศ.2551 โดยศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอนทำการสำรวจและเก็บตัวอย่างพันธุ์ข้าวบือโป๊ะโละในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจำนวน 93 พันธุ์ จากแหล่งปลูกที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางระหว่าง 505-1,303 เมตร ซึ่งบือโป๊ะโละเป็นข้าวนาที่สูงพันธุ์พื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอที่ใช้ปลูกกันอย่างแพร่หลายและมีความสำคัญด้านความมั่นคงทางอาหารบนพื้นที่สูงในจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าข้าวบือโป๊ะโละเป็นข้าวพื้นเมืองที่ปลูกมานานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการเก็บรักษาจากบรรพบุรุษและปลูกสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ข้าวบือโป๊ะโละถูกเรียกจากลักษณะเมล็ดที่กลมๆ และใหญ่ ซึ่งมีการจำแนกเป็น 3 ชนิด โดยเรียกตามลักษณะของเมล็ดข้าว ได้แก่ บือโป๊ะโละเมล็ดใหญ่ บือโป๊ะโละเมล็ดกลาง และบือโป๊ะโละเมล็ดเล็ก มีการปลูกชนิดเดียวหรือทั้ง 2 ชนิด หรือทุกชนิด นอกจากการปลูกในนายังพบว่ากะเหรี่ยงสกอร์บางหมู่บ้านปลูกในสภาพไร่ โดยเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า บือโป่งโลง ข้าวพันธุ์บือโป๊ะโละมีข้อดีคือ ให้ผลผลิตสูงเมื่อปลูกบนพื้นที่สูงที่มีอากาศหนาวเย็น ลำต้นแข็งแรง ไม่ล้มง่าย รวงใหญ่ เมล็ดใหญ่ อายุปานกลาง นวดง่าย คุณภาพการหุงต้มข้าวสุกร้อนและข้าวสุกเย็นอ่อนนุ่ม รสชาติอร่อย หุงขึ้นหม้อ ก่อนข้างด้านทานต่อโรคและแมลงดีกว่าพันธุ์อื่น ปลูกได้ในทุกสภาพพื้นที่ แต่บางพื้นที่ยังพบปัญหาโรคไหม้คอรวง แมลงบั่ว เพลี้ยกระโดดหลังขาว หนอนกอ และต้นสูง ล้มง่ายในพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์มาก เกษตรกรจะทำการคัดพันธุ์เมื่อมีข้าวพันธุ์อื่นข้าวแดงปน หรือปลูกไปแล้ว 4-5 ปี บนพื้นที่สูงมีการอนุรักษ์ และจะสืบทอดจนถึงรุ่นลูกหลาน แต่บางหมู่บ้านที่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางไม่เกิน 700 เมตร มีการปลูกพันธุ์บือโป๊ะโละลดลง เนื่องจากสามารถปลูกข้าวพันธุ์ กข21 ซึ่งให้ผลผลิตสูงและบางหมู่บ้านปลูกข้าวพันธุ์ กข21 ทั้งหมดเมื่อปลูกเปรียบเทียบผลผลิต ในปี พ.ศ. 2552 พบว่า ข้าวนาที่สูงพันธุ์บือโป๊ะโละมีวันออกดอกระหว่างวันที่ 16 กันยายน-13 ตุลาคม ความสูงระหว่าง 94-200 เซนติเมตร จำนวนรวงต่อกอ 7-17 รวงต่อกอ และให้ผลผลิตแตกต่างกัน บือโป๊ะโละแม่นาจาเหนือให้ผลผลิตสูงสุด 845 กิโลกรัมต่อไร่ ไม่แตกต่างจากบือโป๊ะโละพันธุ์ที่ให้ผลผลิตรองลงมา จำนวน 50 พันธุ์ ซึ่งให้ผลผลิตระหว่าง 650-831 กิโลกรัมต่อไร่ แต่แตกต่างจากบือโป๊ะโละพันธุ์อื่น จำนวน 42 พันธุ์ (315-644 กิโลกรัมต่อไร่) ปี พ.ศ. 2553 พบว่า ข้าวนาที่สูงพันธุ์บือโป๊ะโละมีวันออกดอกระหว่าง 17-26 ตุลาคม ความสูงระหว่าง 153-146 เซนติเมตร จำนวนรวงต่อกอ 8-15 รวงต่อกอและให้ผลผลิตแตกต่างกัน บือโป๊ะโละแม่ละ 1 ให้ผลผลิตสูงสุด 741 กิโลกรัมต่อไร่ ไม่แตกต่างทางสถิติจากพันธุ์ที่ให้ผลผลิตรองลงมา จำนวน 26 พันธุ์ ซึ่ง

ให้ผลผลิตระหว่าง 591-715 กิโลกรัมต่อไร่ แต่แตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติกับบ๊อง
โปิยะโละพันธุ์อื่น จำนวน 66 พันธุ์ (144-581 กิโลกรัมต่อไร่) คุณสมบัติทางเคมีเป็นข้าว
ที่มีปริมาณอมิโลสต่ำกว่า 20 เปอร์เซนต์ซึ่งข้าวสุกนุ่ม จำนวน 83 พันธุ์ และมีปริมาณ
อมิโลสมากกว่า 20 เปอร์เซนต์ซึ่งข้าวสุกค่อนข้างร่วน จำนวน 10 พันธุ์ และพบว่าเป็น
ข้าวหอม ข้าวสุกเหนียวและนุ่ม จำนวน 4 พันธุ์ คือ บ๊องโปิยะโละห้วยมะบบบ1, บ๊องโปิยะ
โละห้วยมะบบบ2, บ๊องโปิยะโละมะหินหลวง และบ๊องโปิยะโละแม่ลาเกะ4

รัฐพงศ์ มีกุล (2553) ได้ทำวิจัยเรื่องการสำรวจและประเมินคุณภาพของ
เมล็ดพันธุ์ข้าวในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างปี พ.ศ. 2552-2553 ดำเนินการเก็บ
ข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่มคือ
แหล่งที่มีการผลิตและจำหน่าย เกษตรกรทั่วไป และเกษตรกรหลังจากใช้เมล็ดพันธุ์ดี
สุ่มตัวอย่างเมล็ดพันธุ์ข้าวนำมาวิเคราะห์คุณภาพ เพื่อให้ทราบถึงภาพรวมสภาพการ
ผลิตและการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมไปถึงทำให้
ทราบความต้องการพันธุ์ข้าว ปัญหาการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรทั่วไปติดตาม
เกษตรกรหลังจากการใช้เมล็ดพันธุ์ดี และได้ทราบถึงคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เกษตรกร
ใช้เพาะปลูก จากการวิเคราะห์คุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่
ไม่ผ่านมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ที่กรมการข้าวกำหนด ทั้งในกลุ่มของแหล่งผลิตและ
จำหน่าย เกษตรกรทั่วไป และเกษตรกรหลังจากใช้เมล็ดพันธุ์ดี เนื่องจากเมล็ดพันธุ์มี
ความบริสุทธิ์ต่ำ สิ่งเจือปนสูง แต่มีความงอกและความชื้นผ่านมาตรฐาน แหล่งผลิต
และแหล่งจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีเพียงแห่งเดียวที่ดำเนินกิจการ
อยู่ พบปัญหาในเรื่องเงินทุนหมุนเวียนและการบริหารจัดการของกลุ่ม พันธุ์ข้าวที่นิยม
ปลูกและมีความต้องการมากคือ พันธุ์ กข21 และพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 เพราะให้ผล
ผลิตสูงและคุณภาพการหุงต้มดี นำไปปลูกโดยไม่มีการทดสอบความงอก พื้นที่นาส่วน
ใหญ่นอกเขตชลประทานจึงไม่สามารถจัดการน้ำได้ตลอดฤดู ปลูกหนึ่งครั้งต่อปี ปลูก
โดยใช้แรงงานปักดำสำหรับข้าวนาสวน และกระทุ้งด้วยไม้หรือเสียมแล้วหยอดเมล็ด
แห้งสำหรับข้าวไร่ ทำการตัดข้าวปนโดยตัด 2 ครั้ง ในระยะออกรวงและก่อนเก็บเกี่ยว
แต่ส่วนใหญ่ไม่ทำการตัดข้าวปน พบปัญหาโรคไหม้และเพลี้ยกระโดดหลังขาว เก็บ
เกี่ยวด้วยแรงงานคน ส่วนใหญ่เกี่ยวแล้วตากในนาว่างราย 2-7 วัน และเกี่ยวแล้วตากใน
นาสุ่มซัง 3-5 วัน ผลผลิตเก็บไว้ทำพันธุ์บางส่วนผลผลิตเฉลี่ย 533 กิโลกรัมต่อไร่

2.2)งานวิจัยด้านพัฒนาวิชาการและเทคโนโลยี ที่เกี่ยวกับการผลิต

ศิวะพงศ์ นฤบาล (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดเทคโนโลยีการทำนาขั้นบันไดในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปี 2553 ศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอนได้ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวง 2 พื้นที่ คือ โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้โครงการหลวงและพัฒนาศักยภาพชุมชนบนพื้นที่สูง ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2553- 2555) ที่บ้านห้วยไทร ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และโครงการขยายผลโครงการหลวง เพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ปลูกฝิ่นอย่างยั่งยืนที่บ้านห้วยสะ ตำบลเมืองแปง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่บ้านห้วยไทร เกษตรกรปลูกข้าวไร่ แต่ข้าวไม่พอสำหรับบริโภคในรอบปีประมาณ 2-3 เดือน จำนวน 8 หลังคาเรือน หรือร้อยละ 30 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด จึงได้จัดเวทีชุมชน และจัดทำแปลงถ่ายทอดเทคโนโลยีการทำนา ขั้นบันได จำนวน 1 แปลง 4 ไร่ มีเกษตรกรร่วมโครงการ 4 คน ปลูกข้าวนาที่สูงพันธุ์บือโปะ โละจีน้ำส้ม และ ข้าวไร่ พันธุ์บือสุคี ผลการดำเนินงาน ผลผลิตข้าวในพื้นที่ปรับเป็นนาขั้นบันได ข้าวนาที่สูงพันธุ์บือโปะ โละจีน้ำส้ม ให้ผลผลิตเฉลี่ย 287 กิโลกรัมต่อไร่ และข้าวไร่พันธุ์บือสุคี ให้ผลผลิตเฉลี่ย 553 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งให้ผลผลิตสูง กว่าข้าวไร่ของเกษตรกรที่ปลูกในไร่หมุนเวียน ประมาณร้อยละ 95 จากผลการดำเนินงานในปี 2553 มีเกษตรกรสนใจจะปรับพื้นที่ไร่เป็นนาขั้นบันไดในปี 2554 เพิ่มจำนวน 3 ราย ที่บ้านห้วยสะ เกษตรกรปลูกข้าว ไร่ไว้บริโภคและในหมู่บ้านมีข้าวเพียงพอสำหรับการบริโภคในรอบปี แต่ปัญหาสำคัญคือการบุกรุกแผ้วถางป่า จากการจัดเวทีชุมชน มีเกษตรกรสนใจปรับพื้นที่ไร่เป็นนาขั้นบันได จำนวน 2 ราย แต่มีการดำเนินการเพียง 1 ราย พื้นที่ 4 ไร่ ปลูกข้าวนาที่สูงพันธุ์บือโปะ โละจีน้ำส้ม ผลผลิตเฉลี่ย 479 กิโลกรัมต่อไร่ ในปี 2554 มีเกษตรกรสนใจปรับพื้นที่สภาพไร่เป็นนาขั้นบันไดเพิ่มเติม จำนวน 4 ราย พื้นที่ 16 ไร่ การถ่ายทอดเทคโนโลยี การทำนาขั้นบันไดในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงทั้งใน 2 พื้นที่ได้รับความสำเร็จในระดับหนึ่งที่สามารถขยายผลสู่เกษตรกรรายอื่นๆได้ในปีที่ 2

รัฐพงศ์ มีกุล(2556)ได้ทำวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบชุดเทคโนโลยีสำหรับข้าวลิ้มฟัวที่ศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอน พบว่าข้าวเหนียวดำพันธุ์ลิ้มฟัวเป็นข้าวเหนียวที่ปลูกในสภาพไร่มีเชื้อหุ้มเมล็ดสีม่วงดำ กลิ่นหอม มีคุณค่าทางโภชนาการสูง ผลผลิตสูงหากปลูกในสภาพไร่และสภาพแวดล้อมเหมาะสม มีการดูแลอย่างใกล้ชิด วัชพืชเป็นปัญหาสำคัญในการปลูกข้าวลิ้มฟัว ทำให้ผลผลิตข้าวลดลงร้อยละ 32-79 เกษตรกรมีการควบคุมโดยวิธีตัดฟันและเผา ขุดด้วยจอบ ร่วมกับการใช้สารกำจัดวัชพืช เมื่อมี

การสะสมของเมล็ดและประชากรวัชพืชมากแล้วจะย้ายแปลงปลูกไปยังพื้นที่ใหม่ จากที่ไม่สามารถปลูกข้าวไร่ย้ายตามการอพยพถิ่นฐาน จึงพบปัญหาด้านความอุดมสมบูรณ์ของดิน พื้นที่ปลูกมีความลาดชัน ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ วิธีปล่อยให้ไร่เหล่าพื้นตัวใช้เวลามาก จึงต้องมีการปลูกพืชตระกูลถั่วร่วมระบบ ใส่ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมี การศึกษาผลผลิตและต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวดำพันธุ์ลิ้มผิว เพื่อให้ได้แนวทางเทคโนโลยีการผลิตข้าวเหนียวดำพันธุ์ลิ้มผิวที่เหมาะสม พบว่าการใช้เทคโนโลยีฟอสฟอรัสให้ผลผลิตสูงสุดคือ 424 กิโลกรัมต่อพื้นที่หนึ่งไร่

นอกจากนี้ ปิยะพันธ์ ศรีคุ้มและคณะฯ(2556)ได้ทำการวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้ภาพถ่ายดาวเทียมหรือสเปกโตรสโกปีเพื่อประเมินเนื้อที่ปลูกข้าวนาปีในจังหวัดเชียงรายและแม่ฮ่องสอน โดยสืบเนื่องจากจังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่มีเนื้อที่ปลูกข้าวนาปีมากที่สุดและแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีเนื้อที่ปลูกข้าวน้อยที่สุดในภาคเหนือตอนบน จากข้อมูลเนื้อที่ปลูกข้าวนาปีในแต่ละปีและข้อมูลแต่ละหน่วยงาน มีจำนวนไม่เท่ากัน การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์โดยการแปลภาพถ่ายดาวเทียมหรือสเปกโตรสโกปีด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เป็นแนวทางสำหรับใช้จำแนกพื้นที่ปลูกข้าวของทั้งสองจังหวัด เพื่อประเมินเนื้อที่ปลูกข้าวนาปีและพยากรณ์ผลผลิตข้าวรวมทั้งเป็นข้อมูลสำหรับงานวิจัยด้านข้าวของจังหวัดเชียงราย และพยากรณ์ผลผลิตข้าวสำหรับความมั่นคงทางอาหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน จากการดำเนินงาน พบว่าจังหวัดเชียงรายมีเนื้อที่ปลูกข้าวจำนวน 1,245,342 ไร่ ใกล้เคียงกับสถิติการปลูกข้าวนาปี 2553 ของจังหวัดเชียงรายจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ที่มีเนื้อที่ 1,261,022 ไร่ แตกต่างกันเพียง 15,680 ไร่ หรือร้อยละ 1 ส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า มีเนื้อที่ปลูกข้าว จำนวน 113,842 ไร่ ซึ่งมากกว่า สถิติการปลูกข้าวของนาปีของจังหวัดแม่ฮ่องสอนจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ที่มีเนื้อที่ 96,809 ไร่ จำนวน 17,033 ไร่ หรือร้อยละ 17 จากผลการจำแนกพื้นที่ปลูกข้าวนาปีของจังหวัดเชียงราย มีความเป็นไปได้ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับจำแนกพื้นที่ปลูกข้าวเพื่อประมาณการเนื้อที่ปลูกและผลผลิตสำหรับงานด้านส่งเสริมการผลิตและงานวิจัยได้ในอนาคต ส่วนการแปลภาพจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีความยากลำบากมากกว่า เนื่องจากเป็นพื้นที่ขนาดเล็ก กระจุกกระจาย แต่เป็นประโยชน์ในการประเมินพื้นที่ปลูกข้าวที่เข้าถึงยาก เพื่อประโยชน์ในการวางแผนการปลูกข้าวเพื่อความมั่นคงทางอาหาร หรือลดการทำไร่เลื่อนลอย

2.3) ด้านการแปรรูปผลผลิตจากข้าว

นางนราวรรณ ภาสวรโรจน์กุล และคณะ(2556)ได้ทำวิจัยเรื่องโครงการ “การเชื่อมโยงความมั่นคงทางอาหารกับระบบอาหารท้องถิ่นและโภชนาการของชุมชนไทยใหญ่บ้านปางหมู ต.ปางหมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลโดยรวบรวมสถานการณ์ด้านการแปรรูปผลผลิตจากข้าว ในชุมชนพบว่ามีการนำข้าวไปแปรรูปเป็นขนม และใช้ว่า “ข้าวตังไข่ขวัญ” “เป็นผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพ ดันตำรับข้าวตังอร่อยจากแม่ฮ่องสอน เจ้าแรกและเจ้าเดียวในจังหวัด” (ผลิตโดยนางไข่ขวัญ ด่านนาถพงศ์)สินค้าแปรรูปนี้เป็นธุรกิจระดับครัวเรือนที่มีการพัฒนา ปรับปรุง จนเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับมาตรฐาน OTOP มี 4 รส ให้เลือกรับประทาน คือ ข้าวตังหน้างา ข้าวตังหน้าหมูหยอง ข้าวตังหน้าเนยกระเทียม และข้าวตังหน้าตั้ง ซึ่งเป็นต้นตำรับ ส่วนประกอบสำคัญที่ใช้ปรุงข้าวตัง เจ้าของกิจการเลือกที่จะใช้ผลผลิตทางการเกษตรที่มีในชุมชนบ้านปางหมูก่อนเป็นอันดับแรก คือ “ข้าวหอมมะลิ” “งา” “กระเทียม” โดยได้ซื้อจากคนในชุมชนประมาณ 50 ถึงสินค้าแปรรูปนี้

2.1.2 เอกสารวิชาการที่เกี่ยวกับประเด็นสถานการณ์ความไม่มั่นคงทางอาหาร (ข้าว)บนพื้นที่สูงและแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน

อรุณี เวียงแสงที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ ได้เขียน บทความวิชาการ “คุณค่าความหมายของข้าวกับคนแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้ **คนแม่ฮ่องสอนยังผลิตข้าวไม่พอกินในจังหวัด** สาเหตุหลักคือพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่สูงและภูเขา จาก พื้นที่เกษตรกรรมมีเพียงร้อยละ 5.17 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด หรือคิดเป็นจำนวน 235,428 ไร่ โดยมีพื้นที่เพาะปลูกเฉลี่ยเพียง 8.59 ไร่ ต่อครัวเรือนเกษตรกร ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ยังใช้ปลูกพืชอื่น ๆ ร่วมด้วย พืชที่ปลูกมาก ได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวนาปี ถั่วเหลือง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กระเทียม ไม้ยืนต้น และพื้นที่เพื่อการเกษตรอื่นๆ ตามลำดับ และ “ข้าว” เป็นพืชหลักที่เกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอนปลูกมากที่สุด โดยในปีเพาะปลูก 2555/56 มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งสิ้น 185,091 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 78.6 ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด) ส่วนใหญ่เป็นข้าวไร่ ร้อยละ 57 ที่เหลือเป็นข้าวนาปี ร้อยละ 43 มีข้าวนาปรังเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการจัดการน้ำในฤดูแล้ง ได้ผลผลิตรวม 75,181,701 กิโลกรัม ผลผลิตเฉลี่ย 406 กิโลกรัม/ไร่ (ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่มีผลผลิตเฉลี่ย 448 กิโลกรัม/ไร่) อำเภอที่ปลูกข้าวมากได้แก่ อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ตามลำดับ ซึ่งผลผลิตดังกล่าวยังไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชากรทั้งจังหวัดฯ ต้องนำเข้าข้าวสารจากต่างจังหวัดได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ประมาณเดือนละ 20,000 กระสอบ (กระสอบละ 50 กิโลกรัม) หรือประมาณปีละ 12,000 ตันข้าวสาร (ประมวลจากสถิติการเกษตร, เกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2555/56)

ด้านกลไกตลาดเสรีและนโยบายนำเข้า กับการจัดการผลผลิตข้าว จากงานวิจัยของ ดร.นิพนธ์ พัวพงศกร พบว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา คนไทยกินข้าวน้อยลง โดยในปี 2545 คนในเมืองกินข้าว (ข้าวสาร) 93 กิโลกรัม/คน/ปี ในขณะที่คนชนบทกินข้าว 114 กิโลกรัม/คน/ปี สิบปีต่อมา (ปี 2554) พบว่า คนในเมืองกินข้าว 84 กิโลกรัม/คน/ปี ในขณะที่คนชนบทกินข้าว 99 กิโลกรัม/คน/ปี ดังนั้น กรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีประชากร รวมทั้งสิ้น 243,251 คน (www.dailynews.co.th : ระดมสมองวิเคราะห์อนาคตข้าวไทย, 5 พย.55) ต้องมีข้าวสารไว้บริโภคต่อปีราว 24,081,849 กิโลกรัม (คนชนบทกินข้าว 99 กิโลกรัม/คน/ปี) ผลผลิตข้าวแม่ฮ่องสอนปี 2555/56 ผลิตได้จำนวน 75,181,701 กิโลกรัมข้าวเปลือก ซึ่งหากสีเป็นข้าวสารจะได้ประมาณ 37,590,850 กิโลกรัม ซึ่งดูเหมือนว่าจะเพียงพอต่อการบริโภคของคนแม่ฮ่องสอน แต่ด้วยกลไกตลาด ที่เป็นการซื้อขายอย่างเสรี จึงทำให้ต้องมีการซื้อข้าวเพิ่ม เพื่อสนองความต้องการทั้งประชากรหลักข้างต้น รวมถึงประชากรแฝงร่วมด้วย เช่น นักท่องเที่ยว ผู้อพยพ และแรงงานจากเพื่อนบ้านและยังพบอีกว่า ผลผลิตข้าวอีกส่วนหนึ่งเกษตรกรยังนำไปจำหน่าย โดยในปีเพาะปลูก 2556/57 มีเกษตรกรขึ้นทะเบียนปลูกข้าว 16,036 ราย ผลผลิตประมาณ 45,000,000 กิโลกรัม โดยมีบริษัท เศรษฐพาณิชย์สามชุก จำกัด (โรงสี) จากจังหวัดสุพรรณบุรี มาเปิดจุดรับจำหน่าย รวม 3 แห่ง ได้แก่ ที่โกดังนายดวงทิพย์ บุญเรือง อำเภอแม่สะเรียง สหกรณ์การเกษตรเมืองแม่ฮ่องสอน (ที่บ้านปาลาน) และสหกรณ์การเกษตรปาย อำเภอปาย (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, กรกฎาคม 2555) มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการเอาข้าวเปลือกไปจำหน่ายกว่า 188,000 กิโลกรัม เป็นเงิน 2,971,305 บาท (www.chiangmainews.co.th/page/?p=166240, 14 มี.ค. 2556)

ด้านความเสี่ยงและความเปราะบางของข้าวแม่ฮ่องสอน ข้าวไร่ ที่ปลูกมากที่สุด มีแนวโน้มการปลูกลดลงเรื่อย ๆ อีกทั้งข้าวนาที่สูงผลผลิตลดลง ทำให้ชุมชนพื้นที่สูง ผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภคถึงร้อยละ 40 ซึ่งมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น (1) การดูแลรักษาดันข้าวไม่ดีพอ เมื่อประสบปัญหาเรื่องโรคและแมลงข้าวรบจนจึงส่งผลให้ได้ผลผลิตต่ำ (2) พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกเดิมไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ทำให้ได้ผลผลิตต่ำ หรือ ชาวบ้านจะปลูกข้าวบางพันธุ์ไว้ขายโดยเฉพาะไม่ปลูกบริโภค เช่น พันธุ์ข้าวเหนียวดำ จะปลูกข้าวเพื่อจำหน่าย แล้วนำรายได้มาซื้อข้าวพันธุ์อื่นบริโภคแทน (3) ในระบบการผลิตข้าวยังมีการใช้สารเคมี มีแนวโน้มการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นเพื่อเพิ่มผลผลิต แม่ฮ่องสอนยังผลิตข้าวไม่เพียงพอโดยปัจจัยหลักที่มีความสัมพันธ์กับผลผลิตข้าว ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ **พันธุ์กรรมข้าว และสภาพแวดล้อม** ส่วนความเสี่ยงของระบบการผลิตข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีหลายด้าน เช่น ความเสี่ยงด้านการผลิตด้านการตลาด นโยบายภาครัฐ ค่านิยมของเกษตรกร พันธุ์กรรม และเทคโนโลยีการปลูกข้าวซึ่งยังมีจุดอ่อนหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน การจัดการระบบการปลูก การจัดการวัชพืช เป็นต้น (www.manager.co.th/asp-bin/mgrview.aspx?NewsID=9570000020297, 20 ก.พ. 2557)

ผลการศึกษาวิจัยของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นทางเลือกและเครื่องมือหนึ่งของ “การบวนการลดความเสี่ยง และเพิ่มศักยภาพในการจัดการข้าวโดยชุมชนและภาคี”

แม้ว่าจะมีความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงด้านอาหารในเรื่องข้าวเกิดขึ้นหลายด้าน แต่ยังมีหลายชุมชนที่ถูกขึ้นมามีจัดการตนเอง ทั้งที่ได้รับการสนับสนุนจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากหน่วยงานรัฐ จากสถาบันการศึกษา และจากหน่วยงานต่าง ๆ หรือแม้แต่การจัดการด้วยตัวชุมชนเองผ่านวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น กรณีบ้านป่าแป๋ บ้านท่าตาฝั่ง บ้านแม่ฮอดหลวง อ.ขุนยวม บ้านปางคามน้อย อ.ปางมะผ้า และบ้านห้วยปาย อ.ปาย ซึ่งมีทุนเดิม และองค์ความรู้ในการจัดการข้าวให้เพียงพอต่อการบริโภคในชุมชน การกระจาย การแลกเปลี่ยนแบ่งปันตามวิถีวัฒนธรรม จึงเป็นเรื่องที่ชุมชนอยากทบทวนองค์ความรู้ “การจัดการข้าวในพื้นที่” และหาแนวทางในการลดความเสี่ยงด้านอื่น ๆ ที่เพิ่มขึ้นและมีพลวัตสูง เช่น การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ การละเลยต่ออาชีพเกษตรของลูกหลาน และค่านิยมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

2. 1.3 เอกสารวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการผลิตข้าวที่สูงของจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่ามีความสัมพันธ์กับการสร้างความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนบนพื้นที่สูงได้อย่างไร

งานวิจัยท้องถิ่น ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน : การจัดการพันธุกรรมข้าวโดยชุมชน บ้านป่าแป๋ บ้านแม่ฮิด และบ้านท่าตาฝั่ง (ตัวแทนพื้นที่ชายขอบ)

นายกมล เกรือขุย (2549) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การสืบทอดและใช้ประโยชน์จากพันธุกรรมพื้นบ้านชาวลัวะ บ้านป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง และนายสมศักดิ์ ศรีมาลี และคณะ(2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษา และอนุรักษ์พันธุกรรมพืชท้องถิ่น“ปวาเกอญอ” กรณีศึกษาพื้นที่ชายแดนไทย – พม่า บ้านท่าตาฝั่ง ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน และ นายไชยา บีโซ่ (เริ่มวิจัย2554งานวิจัยเสร็จสิ้น 2558) ได้ทำวิจัยเรื่อง การจัดการพันธุกรรมข้าวพื้นบ้านที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านแม่ฮิด ต.แม่นาจร อ.แม่ลาน้อย ซึ่งทั้ง3 ชุมชนนี้เป็นโจทย์โดยตรงของชุมชนวิจัย ที่เห็นว่า พันธุกรรมพืชท้องถิ่นของชุมชนเริ่มมีการสูญหาย ไม่ใช้ประโยชน์ และที่สำคัญคือขาดคนสืบทอด จึงทำให้คนในชุมชนอยากหาทางออกร่วมกัน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

บ้านป่าแป๋	ประเด็น	บ้านท่าตาฝั่ง
ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง	ที่ตั้ง	ตำบลแม่ยวม อำเภอแม่สะเรียง
ที่สูงและภูเขา เข้าถึงได้ยาก	ภูมินิเวศน์	ที่สูงและภูเขา ชายฝั่งสาละวิน ติดกับพม่า เข้าถึงได้ยากยิ่ง (ทางบก ทางน้ำ)
ละว้า (ลัวะ)	ชาติพันธุ์	ปาเกอญอ (กะเหรี่ยง)

บ้านป่าแป๋	ประเด็น	บ้านท่าตาฝั่ง
จำนวน 464 คน 87 ครัวเรือน (เฉลี่ย 5.3 คน/ครัว.)	ประชากร	จำนวน 763 คน 84 ครัวเรือน (เฉลี่ย 9 คน/ครัว.)
ระบบไร่ นา สวน และเกษตรยั่งยืน	ระบบ เกษตร	ระบบไร่ นา สวน ริมน้ำสาละวิน และประมง
<u>ไร่มุมนเวียน</u> พบ 7 พันธุ์ (ข้าวเจ้า 3 ข้าวเหนียว 4) ศึกษาเฉพาะพันธุ์กรรมชาวลัวะเท่านั้น <u>ข้าวนา</u> พบ 3 พันธุ์ ไม่พบการสูญหาย	พันธุ์กรรม ข้าว	<u>ไร่มุมนเวียน</u> ศึกษาชุมชนฝั่งพม่าร่วมด้วย พบ 36 พันธุ์ (ข้าวเจ้า 27 และข้าวเหนียว 9) สูญหาย 5 พันธุ์ เพราะขึ้นไม่ดี ไม่ใช่ <u>ข้าวนา</u> พบ 27 พันธุ์ ไม่พบการสูญหาย
ไม่มีการใช้ประโยชน์, ไม่สามารถสร้างรายได้ จากข้าว, คนรุ่นใหม่ไม่สนใจ, การเปลี่ยนแปลง วิถีชุมชนพึ่งพาภายนอกมากขึ้น, เป้าหมายการ ผลิตเปลี่ยนเป็นเพื่อเงินมากขึ้น, ฯลฯ	ความเสี่ยง ต่อการสูญ หาย - ไม่ ใช้	<u>ปัจจัยภายใน</u> ขาดการสืบทอดองค์ความรู้ การจัด การพันธุ์กรรมพืช เก็บรักษาพันธุ์พืช , ศัตรูของพืช, ระบบการผลิตที่ใช้สารเคมี เกษตร, การใช้ประโยชน์ และสร้างรายได้ จากข้าวมีน้อย <u>ปัจจัยภายนอก</u> ภัยธรรมชาติ (น้ำท่วมนา ฝนทิ้งช่วง) พืชเชิงเดี่ยว (เพื่อ ขาย) นโยบายรัฐ (การสร้างเขื่อน ประกาศ เขตอุทยาน) และความมั่นคงชายแดน
<u>ผู้ปลูกข้าว</u> ปรับปรุงบำรุงดิน, คัดเลือก/ แลกเปลี่ยนพันธุ์, การสร้างมูลค่าเพิ่ม (แปรรูป ข้าวกล้อง ยา สมุนไพร) <u>ผู้รู้/ ผู้นำ</u> การทำ พิธีกรรมข้าวควบคู่การปลูก, ถ่ายทอดเพลง นิทาน บทกวีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องข้าวให้ ลูกหลาน, <u>เด็กเยาวชน</u> การจัดทำปฏิทินการ เพาะปลูกข้าวตามฤดูกาล, เรียนรู้โดยการทำ โครงการศึกษา <u>ภาคีหุ้น</u> ทำหลักสูตร, ทำ ข้อมูลองค์ความรู้เป็นเอกสาร, การเรียนรู้	แนว ทางการ อนุรักษ์ พัฒนา และสืบ ทอด	(1) การแลกเปลี่ยนความรู้และเมล็ดพันธุ์ ภายในครอบครัวและในกลุ่มอาชีพเดียวกัน (2) การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พันธุ์กรรมพื้นบ้าน ท่าตาฝั่ง (3) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนด้าน พันธุ์กรรมพืชในชุมชน (4) การอนุรักษ์และ พัฒนาพันธุ์กรรมพืชโดยการแลกเปลี่ยนข้าม พื้นที่ (5) การถ่ายทอดความรู้สู่เด็กและ เยาวชน (6) วิเคราะห์ผู้ที่เกี่ยวข้องที่สามารถ สนับสนุนงานฯ บ้านท่าตาฝั่งและทำแผน

บ้านป่าแป๋	ประเด็น	บ้านท่าตาฝั่ง
แลกเปลี่ยนกับโครงการอื่นๆ	พันธกรรม ข้าวของ ชุมชน	ขอรับการสนับสนุน
มีหลักสูตรท้องถิ่น มีองค์ความรู้ข้าวลัวะเพื่อ สื่อสาร, มีการสืบทอดสู่ลูกหลาน, มีการสร้าง สำนึกเกิดกิจกรรมอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ควาย, มี การสร้างมูลค่าเพิ่ม ใช้ประโยชน์จากพันธกรรม การคัดเลือกพันธุ์, พัฒนาศักยภาพคนในชุมชน ให้สามารถจัดการตนเองด้านพันธกรรมฯ, มี ภาวการณ์การทำงานต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน	ผลที่ เกิดขึ้น	ได้องค์ความรู้ด้านพันธกรรมข้าวบ้านท่า ตาฝั่งและฝั่งพม่า มีศูนย์เรียนรู้ในชุมชน และ การสื่อสารองค์ความรู้ไปยังศูนย์เรียนรู้ของ ภาคีไปที่บ้านมาสามแลบ ชุมชนมีการรักษา พันธุ์และใช้ประโยชน์ต่อเนื่อง มีคนทำไร หมุนเวียนเพิ่มมากขึ้น มีการสืบทอดความรู้ สู่ลูกหลาน และระหว่างเครือข่ายในชุมชน

งานวิจัยเรื่อง การจัดการพันธกรรมข้าวพื้นบ้านที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านแม่จืด ต.แม่เงา อ.
แม่ลาน้อย ผลการศึกษาวิจัย มีดังนี้

บริบท ชุมชนบ้านแม่จืด เป็นชาติพันธุ์ปกาเกอญอ หรือกะเหรี่ยง มี 98ครัวเรือน มีประชากร
ทั้งหมด 396 คน (เฉลี่ย 4.04 คน/ครัวเรือน) อาชีพหลัก คือ ทำไร่ (หมุนเวียน 8 ปี) อาชีพรอง คือ เลี้ยงสัตว์
งานหัตถกรรมและรับจ้าง บ้านแม่จืดมีระบบเกษตรกรรมที่เชื่อมความสัมพันธ์มีอยู่ 5 ระบบ ได้แก่ ระบบการ
ทำไร่หมุนเวียน ระบบการทำนาขั้นบันได ระบบการทำสวนผสมผสาน ระบบการเลี้ยงสัตว์ และระบบการ
จัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติอาหาร

ลักษณะการปลูกและพื้นที่ปลูกข้าว มีการปลูก 2 แบบ คือ การปลูกแบบข้าวไร่หมุนเวียน และ
การปลูกข้าวนาดอย (นาขั้นบันได)

ข้าวไร่หมุนเวียน พื้นที่ที่มีการปล่อยให้มีการหมุนเวียนการปลูก 5-7 ปี **ลักษณะการปลูก** การ
ปลูกผู้ชายเป็นคนขุดหลุม ผู้หญิงเป็นผู้ใส่เมล็ดพันธุ์ข้าว ใช้ทักษะความรู้ดั้งเดิมตามบรรพบุรุษสอนมา จะ
เริ่มการปลูกช่วงเดือนมีนาคมสิ้นสุดเดือนธันวาคม เริ่มจากการถางไร่ แล้วทิ้งไว้สองเดือน(มีนาคม-เมษายน)
รอให้เศษไม้แห้งแล้วทำการเผา ก่อนเผาต้องทำแนวกันไฟทุกครั้ง เพื่อไม่ให้ไฟรุกเข้าไปในไร่เหล่านในพื้นที่
รอบๆอื่นๆ หลังจากเผาเสร็จวันสองวัน แต่ละครัวเรือนก็จะลงมือเก็บवादเศษไม้ที่เหลือจากการเผา เพื่อ

ความสะอาดพื้นที่แปลงข้าว เพื่อสะดวกไม่เป็นอุปสรรคในการปลูกข้าวและทำให้การเจริญเติบโตของข้าวที่ดี หลังจากนั้นช่วงเดือนพฤษภาคมจะทำการเพาะปลูก(ช่วงเพาะปลูกขึ้นอยู่กับน้ำฝน)

ข้าวนา มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่ราบสูงหรือพื้นที่หุบเขา เนินเขามีน้ำไหลผ่านจากลำห้วยแบบลาดเล็กๆ รูปแบบขั้นบันได **ลักษณะการปลูก** เมื่อดันกล้ามีอายุประมาณ 25-30 วัน จากการตกกล้า ขั้นแรกให้ถอนต้นกล้าขึ้นมาจากแปลงแล้วมัดรวมกันเป็นมัดๆ ตัดปลายใบทิ้ง ถ้าต้นกล้าเล็กมากไม่ต้องตัดปลายใบทิ้ง สำหรับต้นกล้าที่ได้มาจากการตกกล้าในดินเปียก จะต้องล้างเอาดินที่รากออกเสียด้วยแล้วเอาไปปักดำ พื้นที่ปักดำควรมีน้ำขังอยู่ประมาณ 5-10 เซนติเมตร เพราะต้นข้าวอาจจะถูกลมพัดจนพับลงได้ในเมื่อนั้น ไม่มีน้ำอยู่เลย ถ้าระดับน้ำในนาขึ้นลึกมาก ต้นข้าวที่ปักดำอาจจมน้ำในระยะแรก และทำให้ต้นข้าวต้องยึดต้นมากกว่าปกติจนมีผลให้แตกกอน้อยการปักดำที่จะให้ได้ผลผลิตสูง จะต้องปักดำให้เป็นแถวเป็นแนว ระยะปักดำจะต้องมีระยะห่างพอประมาณ

ความเชื่อทางวิถี (ความเชื่อในการใช้ประโยชน์ทางพิธีกรรมและการแลกเปลี่ยน)

การทำข้าวนา ข้าวไร่ ชุมชนบ้านแม่จิด จะมีการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว เป็นการเรียกขวัญข้าว บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองข้าว ทำให้ข้าวมีการเจริญเติบโตให้ผลผลิตที่ดี เป็นการทำพิธีกรรมที่ผ่านความเชื่อของบรรพบุรุษ ความเชื่อต่างๆเกี่ยวกับข้าวได้ถ่ายทอดมายังรุ่นหลังๆ หากผู้ใดทำผิดกฎหรือฝ่าฝืนก็จะถูกลงโทษให้ไปทำดีแก้สิ่งไม่ดี ด้วยการปรับหมายเป็น ไก่ หมูหรือสัตว์เลื้อยชนิดอื่นๆตามโทษหนักโทษเบา เพื่อความสงบสุขร่มเย็นของชุมชน และระบบผลผลิตทางการเกษตรทั้งหมด

ความเชื่อ ด้านการเป็นยาข้าวอีกส่วนหนึ่งจะเก็บไว้ทำพันธุ์เนื่องจากเรื่องความเชื่อความเป็นยาในการบริโภคข้าว หลักๆเป็นการรักษาการเจ็บป่วยเบื้องต้น เช่น “ปือชู” มีความเชื่อว่าเป็นยาแก้รักษาคนที่ท้องเสียท้องร่วง ดมดื่มน้ำจะทำให้หายจากท้องร่วง และ “ปือพะโด” มีความเชื่อว่าเป็นข้าวที่ไปสร้างกล้ามเนื้อ และปรับปรุงเซลล์ตา เนื่องจากเมล็ดข้าวใหญ่ แข็ง ซึ่งเหมาะกับคนที่ชอบข้าวแข็งและชอบเลี้ยงไก่ชน เพราะจะทำให้มีความแข็งแรง และ “ปือเกว๊ะ – ปือปะแม” เป็นข้าวที่ชอบทำพิธีกรรม เนื่องจากมีกลิ่นหอม รสชาติอร่อย จึงมีความเชื่อทางศาสตร์ว่าเหมาะในการเลี้ยงผี ทำขวัญต่างๆ เป็นต้น

การขายเป็นรายได้ (การตลาด)การผลิตข้าวในชุมชนบ้านแม่จิดโดยรวมเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน และการแบ่งปัน เลี้ยงสัตว์ ตามลำดับ ชาวบ้านเน้นกินไม่เน้นในการค้าขาย และในสมัยก่อนและปัจจุบันยังมีแนวคิดเช่นนี้อยู่เช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลงมาหลายๆ ชุมชนเริ่มมีถนนหนทางที่สะดวกสบายขึ้น มีการสัญจรไปมาได้ดีขึ้นทำให้มีพ่อค้าเพื่อนบ้านเข้ามาหาซื้อข้าว และในชุมชนมีเทคโนโลยี เครื่องมือ

สื่อสารมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเริ่มหันมาในแนวทางความทันสมัยมากยิ่งขึ้น เกิดการใช้จ่ายที่สูงขึ้น ซึ่งสาเหตุเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านตัดสินใจในการปรับเปลี่ยนชีวิตบ้าง มีการขายข้าวขายสัตว์เลี้ยงยังตลาด พ่อค้า เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว แต่เป็นการปรับวิธีการอยู่ที่เหมาะสมกับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ ภายในชุมชนและที่อยู่เหนือระบบชุมชน

การเก็บรักษาพันธุ์ หลังจากที่นวดข้าว ทำความสะอาดแล้ว เก็บไว้ในยุ้งฉาง(พอบ)ที่สะอาด ระบายอากาศได้ กันแดด กันฝน กันแมลงและศัตรูศัตรูได้ หากไม่มียุ้งฉางสามารถเก็บไว้ในกระสอบ และวางบนแคร่ที่สามารถระบายอากาศ หากใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ควรแยกเก็บไว้ต่างหากในที่ที่สามารถระบายอากาศ กันแดด กันฝน กันแมลงและศัตรูศัตรูได้ ไม่ควรเก็บไว้ในกระสอบ ถุงพลาสติก หรือภาชนะที่เป็นพลาสติกปิดฝาแน่นจะทำให้เมล็ดพันธุ์เสื่อมความงอก (การเก็บคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ฝ่ายผู้หญิงจะเป็นผู้คัดเลือกเก็บรักษา) **พันธุ์ข้าวที่มีความโดดเด่นในชุมชนบ้านแม่จิด** ได้แก่ บือหมื่อ ,โพบือหมื่อ และบือบือเกว๊ะ และพันธุ์กรรมข้าวที่มีอยู่ในชุมชนบ้านแม่จิด จำนวน 26 สายพันธุ์ (ข้อมูล ณ 12 กรกฎาคม 57) มีดังนี้

1. ข้าวพันธุ์เบาไวต่อแสง ได้แก่ บือหมื่อโพ ,บือโซ ,บือแข่ง ,บือเกว๊ะ และบืออิโซ
2. ข้าวพันธุ์กลาง ได้แก่ บือซุติ ,บือซุติ ,บือทอแม ,บือแซล ,บือโพปรี ,บือต่าคิย ,บือพะทอ ,บือป๊ะแม ,บือต่าบ่อ ,บือซุและบือกิ
3. ข้าวพันธุ์หนัก ได้แก่ บือหมื่อบอ ,บือพะโด ,บือกอ ,บือทอ ,บือเพลือทอ ,บือกอโพ ,บืออิซุ ,บืออิจอหะ1 ,บืออิจอหะ2 ,บือลอแป๊ะ และบือหมื่อวากอ

ศักยภาพ และทุนเดิมชุมชนด้านต่างๆที่เอื้อต่อการจัดการพันธุ์กรรมข้าว

การปลูกพันธุ์ข้าวพื้นบ้านมีการดูแลรักษาหลักๆ แบบพื้นฐานตามองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการข้าว ดังนี้ เช่น การกำจัดวัชพืช การเตรียมดิน เตรียมดินอย่างประณีต การเตรียมดินอย่างประณีต นอกจากจะเป็นการปรับระดับหน้าดินในแปลงสำหรับปลูกข้าวแล้ว ยังเป็นการกำจัดวัชพืชอีกทางหนึ่งด้วย ก่อนนำเมล็ดพันธุ์ไปตกกล้า จะใช้กระด้งคัดทำความสะอาดเพื่อแยกเมล็ดดีและเมล็ดลีบออกจากกัน รวมถึงเมล็ดวัชพืชซึ่งอาจติดไปกับเมล็ดพันธุ์ อัตราเมล็ดพันธุ์ประมาณ 10 กิโลกรัมต่อพื้นที่ปักดำ 1 ไร่

การเลือกใช้พันธุ์ข้าวที่เหมาะสม พันธุ์ข้าวที่ปลูกบนที่สูงนั้นต่างจากพันธุ์ที่ปลูกในนาพื้นราบที่มีลักษณะต้นเตี้ยแตกกอมาก สำหรับข้าวที่สูงโดยเฉพาะข้าวไร่แล้ว หากเลือกใช้พันธุ์ที่เหมาะสมจะช่วยลดความเสียหายจากการระบาดของวัชพืชได้ ในข้าวไร่จะมีกลไกในการเจริญเติบโตแข่งขันกับวัชพืชที่ต่างกัน

การใช้มือถอนหรือเครื่องมือ เช่น มีด จอบ เสียม ไถ ฯลฯ เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถใช้กำจัดวัชพืชได้ทั้งในแปลงข้าวไร่และข้าวนาที่สูง เป็นวิธีที่นิยมปฏิบัติกันมาก เนื่องจากเป็นวิธีที่ง่ายประหยัด ไม่เสี่ยงต่อการใช้สารเคมีและไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม การกำจัดวัชพืชในแปลงข้าวไร่ ควรทำภายใน 40 วันหลังข้าวออก ประมาณ 2-3 ครั้ง หากทำการกำจัดวัชพืชเมื่อข้าวมีอายุมากจะมีผลกระทบต่อผลผลิตของข้าว เนื่องจากข้าวจะเข้าสู่ระยะสร้างรวง หรือตั้งท้อง ในระยะนี้ข้าวจะยึดลำต้นสูงกว่าวัชพืช เช่นเดียวกับข้าวนาที่สูง ควร

เก็บวัชพืชในนาที่ออกเป็นต้นเล็กๆหรือเศษวัชพืชที่ตกค้างจากการเตรียมดิน ในระยะ 2-4 สัปดาห์ประมาณ 1-2 ครั้งหรือมากกว่า หากมีจำนวนวัชพืชมากการกำจัดวัชพืชด้วยมือ

การป้องกันโรคและแมลง สภาพอากาศในแต่ละปีมักจะมีแตกต่างกัน ส่งผลให้การระบาดของโรคและแมลงในแต่ละปีไม่แน่นอน โดยทั่วไปแล้ว ข้าวที่ปลูกในพื้นที่สูงมักจะถูกคัดเลือกพันธุ์โดยธรรมชาติจากความรู้การคัดเลือกพันธุ์ของฝ่ายผู้เป็นแม่(ผู้หญิง)ที่สืบทอดตามต่อจากบรรพบุรุษ ซึ่งจะได้พันธุ์ประจำถิ่นที่มีความต้านทานต่อโรคและแมลงของแต่ละท้องถิ่น โรคที่สำคัญของข้าวที่สูง ได้แก่ โรคไหม้ ปลายใบวง เนื่องจากสภาพอากาศในแต่ละปีจะแปรเปลี่ยนอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม พันธุ์ข้าวที่ชาวบ้านปลูกบนที่สูงจะมีความต้านทานต่อโรคเหล่านี้ ส่วนแมลงที่สำคัญ ได้แก่ เพลี้ยกระโดดหลังขาว ด้วงกินน้ำเลี้ยงจากต้นข้าว ซึ่งจะระบาดในช่วงกลางเดือนสิงหาคมถึงต้นเดือนกันยายน ความรุนแรงของแต่ละปีจะต่างกันตามสภาพอากาศ ข้าวไร่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของแมลงดังกล่าวมากกว่าข้าวนาที่สูง ซึ่งอาจถึงขั้นทำให้ไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เลย การป้องกันทำได้โดยใช้พันธุ์ที่มีความต้านทานหรือปลูกให้เร็วขึ้นกว่าเวลาปกติ ซึ่งเป็นการหลีกเลี่ยงการระบาดของแมลงได้ หรือปลูกพืชที่มีกลิ่นฉุนบริเวณแปลงข้าว เพื่อไล่แมลง เช่น ดาวเรือง ตะไคร้หอม และไม้ประดับอื่นๆ

การป้องกันสัตว์ศัตรูข้าว โดยทั่วไปแล้วแปลงข้าวจะอยู่ติดกับป่าและภูเขา มักถูกสัตว์ศัตรู เช่น นก หนู กระต่าย หมูป่า ลิง ฯลฯ เข้าทำลาย ปัญหาเหล่านี้จะพบในข้าวไร่มากกว่าข้าวนา หนูและหมูป่า จะทำลายในเวลากลางคืนช่วงหัวค่ำ โดยการขุดคุ้ยหลุมปลูก กินเมล็ดข้าวและกัดกินต้นข้าวระยะตั้งท้อง นกโดยเฉพาะนกจะจิกกินข้าวระยะน้ำนมจนถึงระยะเก็บเกี่ยว หมูป่ากัดกินต้นข้าวทุกระยะ ตั้งแต่เริ่มงอกจนถึงเก็บเกี่ยว โดยจะเข้าทำลายช่วงหัวค่ำ ส่วนลิงจะเข้าทำลายระยะข้าวสุกแก่โดยจะเข้าทำลายเป็นฝูง การป้องกันอาจทำได้หลายวิธี เช่น สร้างกับดัก ทำหุ่นไล่กา ใช้คนไล่ หรือปลูกเป็นผืนใหญ่ หรือเลือกปลูกพันธุ์ที่มีการออกดอกพร้อมกัน หรือปลูกพืชอื่น เช่น ข้าวโพดแดง เพื่อเป็นตัวล่อสำหรับการเข้ามากินของสัตว์ชนิดต่างๆ

การใส่ปุ๋ยของชาวบ้านชุมชนบ้านแม่จิด พบว่าใส่ปุ๋ยเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้ เช่น ปีนี้น้อย พื้นที่ถูกการเผาไม่ดี การเกิดโรคข้าวหรือการวางแผนเพื่อการขายการตลาด จะใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยอินทรีย์อื่นๆ เนื่องจากดินบนพื้นที่ มักจะเป็นดินร่วนปนทราย เมื่อใส่ปุ๋ยอินทรีย์จะได้ผลดีกว่าดินเหนียว

การเก็บเกี่ยว ชาวบ้านแม่จิดสามารถเก็บเกี่ยวปลายเดือนตุลาคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม เช่น หากสภาพอากาศเย็นหรือดินมีความอุดมสมบูรณ์ ข้าวจะออกรวงช้ากว่าปกติ ทำให้ยืดอายุการเก็บเกี่ยวไปได้ หรืออาจสังเกตใบธง หรือสังเกตจากเมล็ดข้าว หากเป็นแบ่งแจ้งก็สามารถเก็บเกี่ยวได้ ถ้าเก็บเกี่ยวช้าเมล็ดข้าวจะร่วง ส่วนเครื่องมือที่ใช้เก็บเกี่ยว คือ เคียวเกี่ยวข้าว(ตะแ่ง) การเก็บเกี่ยวจะเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนพฤศจิกายน ขึ้นอยู่กับอายุของข้าวของแต่ละพันธุ์

2.2 สถานการณ์การผลิต การตลาดในระดับโลก และในประเทศไทย

2.2.1 การผลิต “ข้าว” ของโลก

กระทรวงเกษตร สหรัฐอเมริกาสรุปผลผลิตรวมของข้าวทั่วโลก ปีการผลิต 2552/2553 ว่ามีผลผลิตข้าวเปลือกรวม 661.02 ล้านตัน หรือ 442.18 ล้านตันข้าวสาร ปีการผลิต 2553/2554, ปีการผลิต 2554/2555, ปีการผลิต 2555/2556 มีผลผลิตรวม 451.58 ล้านตัน, 463.31 ล้านตัน และ 469.51 ตามลำดับ

ปีการผลิต 2555/2556 ประเทศที่มีผลผลิตข้าวสูง 3 ลำดับแรกคือ จีน (143.00 ล้านตัน) อินเดีย (104.40 ล้านตัน) และ อินโดนีเซีย (36.55 ล้านตัน) ตามลำดับ

โดยประเทศไทยมีผลผลิตรวมระหว่างปีการผลิต 2552/2553, ปีการผลิต 2553/2554, ปีการผลิต 2554/2555 และ ปีการผลิต 2555/2556 อยู่ระหว่าง 20.20 - 20.46 ล้านตันรายละเอียด ตาม ตารางท้ายนี้

ตารางที่ 2.3 ผลผลิตข้าวของโลก ตั้งแต่ปี 2552/2553 – 2555/2556 (หน่วย : ล้านตันข้าวสาร)

ที่	ภูมิภาค/ประเทศ	2552/2553	2553/2554	2554/2555	2555/2556
	โลก	442.18	451.58	463.31	469.51
1	สหรัฐอเมริกา	6.92	7.55	5.87	6.34
	เอเชียตะวันออก				
2	จีน	137.00	139.30	140.50	143.00*
3	ญี่ปุ่น	7.71	7.72	7.65	7.76
4	เกาหลีใต้	4.92	4.30	4.22	4.01
5	เกาหลีเหนือ	1.91	1.60	1.60	1.74
	เอเชียใต้				
6	อินเดีย	87.50	94.50	103.40	104.40*
7	บังกลาเทศ	31.60	32.90	34.10	33.82
8	ปากีสถาน	6.50	4.70	6.50	5.80
	เอเชียตะวันออกเฉียงใต้				
9	อินโดนีเซีย	38.80	36.90	36.30	36.55 *
10	เวียดนาม	24.31	25.25	26.46	27.70
11	ไทย	20.30	20.26	20.46	20.20
12	พม่า	20.30	10.75	10.82	10.67
13	ฟิลิปปินส์	10.10	10.35	10.64	11.43
14	กัมพูชา	4.78	5.02	4.27	4.60
15	ลาว	1.82	1.80	1.44	1.48

ที่	ภูมิภาค/ประเทศ	2552/2553	2553/2554	2554/2555	2555/2556
16	มาเลเซีย	1.59	1.61	1.69	1.70
	อเมริกาใต้				
17	บราซิล	7.82	9.45	7.68	7.99
18	เปรู	2.06	1.96	1.67	2.03
	แอฟริกา				
19	ไนจีเรีย	3.40	2.67	2.71	2.37
20	มาดากัสการ์	2.69	3.06	2.88	2.56
	สหภาพยุโรป				
21	อิตาลี	0.96	0.95	1.01	1.10
22	สเปน	0.63	0.54	0.55	0.62
23	อียิปต์	4.30	3.10	4.25	4.68
24	อิหร่าน	2.00	1.50	1.55	1.55
25	อื่นๆ	21.57	23.46	24.71	25.06

แหล่งที่มาของข้อมูล 1. Foreign Agricultural Service, กระทรวงเกษตร สหรัฐอเมริกา, พฤษภาคม(2553 -2555) 2. Foreign Agricultural Service, กระทรวงเกษตร, สหรัฐอเมริกา, กุมภาพันธ์ 25570 อ้างใน เว็บไซต์ กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (http://www.ricethailand.go.th/home/index.php?option=com_content&view=article&id=34)
หมายเหตุ:ปี 2552/2553 , 2553/54, ปี 2554/55, ปี 2555/56= ประเมินเบื้องต้น

2.2.2 สถานการณ์การบริโภคและใช้ประโยชน์จากข้าวของโลก

ปีการผลิต 2555/56 กระทรวงเกษตร สหรัฐอเมริกา ได้ประเมินเบื้องต้นว่า โลกจะมีปริมาณการบริโภคและใช้ประโยชน์จากข้าวรวม 467.069 ล้านตันข้าวสาร ปริมาณเพิ่มขึ้นจากการผลิต 2554/55 (ที่ระดับ 460.045 ล้านตันข้าวสาร) จำนวน 7.024 ล้านตันข้าวสาร หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.53 และได้พยากรณ์ ณ เดือนกุมภาพันธ์ 2557 ว่าในปีการผลิต 2556/57 โลกจะมีปริมาณการบริโภคและใช้ประโยชน์จากข้าวรวม 473.325 ล้านตันข้าวสาร ปริมาณเพิ่มขึ้นจากปี 2555/56 (ที่ระดับ 467.069 ล้านตันข้าวสาร) จำนวน 6.256 ล้านตันข้าวสาร หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.34 สำหรับประเทศไทยคาดว่าจะมีการบริโภคข้าวสารรวม 10.700 ล้านตัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 0.100 ล้านตันหรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.94 รายละเอียดตามตารางแนบท้าย

ตารางที่ 2.4 สถานการณ์การบริโภคและใช้ประโยชน์จากข้าวของโลก ตั้งแต่ปี 2552/2553 – 2555/2556
(หน่วยผลผลิต: 1,000 เมตริกตันข้าวสาร)

ประเทศ	2552/53	2553/54	2554/55	2555/56	2556/57	%เปลี่ยนแปลง จากปีที่แล้ว
จีน	134,320	135,000	139,600	144,000	146,000	1.39
อินเดีย	85,508	90,206	93,334	93,500	95,000	1.60
อินโดนีเซีย	38,000	39,000	39,550	39,200	39,800	1.53
บังกลาเทศ	31,600	32,400	34,300	34,474	34,600	0.37
เวียดนาม	19,150	19,400	19,650	20,50	20,500	0.00
ฟิลิปปินส์	13,125	12,900	12,860	12,850	12,850	0.00
ไทย	10,200	10,300	10,400	10,600	10,700	0.94
พม่า	10,890	10,100	10,200	10,200	10,250	0.49
ญี่ปุ่น	8,200	8,200	8,050	8,250	8,250	0.00
บราซิล	8,477	8,200	7,928	7,850	7,850	0.00
ไนจีเรีย	4,350	4,800	5,600	5,400	6,000	11.11
เกาหลีใต้	4,701	5,175	4,905	4,612	4,497	-2.49
อียิปต์	3,940	3,300	3,620	3,900	4,000	2.56
กัมพูชา	3,270	3,370	3,450	3,615	3,800	5.12
สหรัฐอเมริกา	4,014	4,330	3,493	3,752	3,838	2.29
สหภาพยุโรป	3,200	3,250	3,300	3,350	3,400	1.49
อื่น ๆ	52,651	53,581	56,279	58,568	59,615	1.79
รวมทั้งหมด	438,486	445,437	460,045	467,069	473,325	1.34

ที่มา : World Markets & Trade, กระทรวงเกษตร, สหรัฐอเมริกา, กุมภาพันธ์ 2557

หมายเหตุ: ปี 2555/56= ประเมินเบื้องต้น ปี 2556/57 = พยากรณ์ หน่วยผลผลิต: 1,000 เมตริกตันข้าวสารอ้างอิงใน เว็บไซต์กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2.2.3 สถานการณ์สต็อกข้าวของโลก

ปีการผลิต 2555/56 ปริมาณผลผลิตข้าวรวมทั่วโลกมีจำนวน 469.507 ล้านตันข้าวสาร ในขณะที่ปริมาณการบริโภคและใช้ประโยชน์จากข้าวมีจำนวน 467.069 ล้านตันข้าวสาร ดังนั้นปริมาณผลผลิตรวมที่ได้รับมากกว่าปริมาณการบริโภคและใช้ประโยชน์ มีผลทำให้ปริมาณสต็อกข้าวของโลกเพิ่มขึ้น 2.438 ล้านตันข้าวสาร จากเมื่อสิ้นปีการผลิต 2554/55(ที่ระดับ 104.407 ล้านตันข้าวสาร) เพิ่มขึ้นเป็น 106.845 ล้านตันข้าวสาร หรือทั่วโลกมีปริมาณสต็อกข้าวรวมเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.34

ปีการผลิต 2556/57 กระทรวงเกษตร สหรัฐอเมริกา ได้พยากรณ์ ณ เดือนกุมภาพันธ์ 2557 ว่า ปริมาณผลผลิตข้าวสารรวมทั่วโลก จะมีจำนวน 471.514 ล้านตันข้าวสาร และคาดว่าปริมาณการบริโภคและใช้ประโยชน์จากข้าว จะมีจำนวน 473.325 ล้านตันข้าวสาร ซึ่งปริมาณผลผลิตรวมที่คาดว่าจะได้รับปีนี้ มีปริมาณน้อยกว่าปริมาณการบริโภคและใช้ประโยชน์ จำนวน 1.811 ล้านตันข้าวสาร จึงสรุปในเบื้องต้นได้ว่า ปริมาณสต็อกข้าวของโลก ในปี 2556/57 จะมีปริมาณลดลง (จากระดับที่ 106.845 ล้านตันข้าวสาร) ลดลงเหลือ 105.034 ล้านตันข้าวสาร หรือลดลงร้อยละ 1.69 ดังนั้น อัตราการสำรองข้าวสารเพื่อการบริโภคของโลก (The Global Stocks to Use Ratio) ของปี 2556/57 จะอยู่ที่ระดับร้อยละ 22.19 (เท่ากับ 105.034หารด้วย 473.325 คูณด้วย 100) หรือ อาจสรุปได้ว่าทั่วโลกจะมีข้าวสารสำรองเพื่อการบริโภค เป็นเวลาประมาณ 81 วัน (เท่ากับ 22.19 หารด้วย 100 คูณด้วย 365)

สำหรับประเทศไทย ปริมาณการส่งออกข้าวลดลงจากเป้าหมายการส่งออก ทำให้มีสต็อกข้าวเพิ่มขึ้น ส่งผลให้อัตราการสำรองข้าวสารเพื่อการบริโภคของปี 2556/57 อยู่ที่ระดับร้อยละ 137.66 (เท่ากับ 14,730 หารด้วย 10,700 คูณด้วย 100) หรือมีปริมาณข้าวสารสำรองเพื่อการบริโภคภายในประเทศ ประมาณ 502 วัน (137.66 หารด้วย 100 คูณด้วย 365) รายละเอียดตามตารางแนบท้าย

ตารางที่ 2.5 แสดงสถานการณ์สต็อกข้าวของโลก ตั้งแต่ปี 2552/2553 – 2555/2556 (หน่วยผลผลิต: 1,000 เมตริกตันข้าวสาร)

ประเทศ	2552/53	2553/54	2554/55	2555/56	2556/57	%เปลี่ยนแปลง จากปีที่แล้ว
จีน	40,534	42,574	45,023	46,782	45,332	-3.10
อินเดีย	20,500	23,500	25,100	25,100	23,100	-7.97
ไทย	6,100	5,615	9,330	12,830	14,730	14.81
ญี่ปุ่น	2,693	2,712	2,747	2,742	2,824	2.99
อินโดนีเซีย	6,577	6,175	5,085	3,085	2,485	-19.45
เวียดนาม	1,470	1,941	1,826	2,326	2,126	-8.60
ฟิลิปปินส์	3,520	2,459	1,509	1,487	1,677	12.78
สหรัฐอเมริกา	1,184	1,514	1,303	1,156	879	-21.97
อื่น ๆ	12,265	12,146	12,484	11,337	11,881	4.80
รวมทั้งหมด	94,843	98,636	104,407	106,845	105,034	-1.69

ที่มา : World Markets & Trade, กระทรวงเกษตร, สหรัฐอเมริกา, กุมภาพันธ์ 2557 อ้างใน เว็บไซต์ กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

หมายเหตุ: ปี 2555/56= ประเมินเบื้องต้น ปี 2556/57 = พยากรณ์ หน่วยผลผลิต : 1,000 เมตริกตันข้าวสาร

2.2.4 สถานการณ์การค้าข้าวของโลก

ปีการค้า 2556 (ปีการผลิต 2555/56) กระทรวงเกษตร สหรัฐอเมริกา ประเมินเบื้องต้นว่าปริมาณการค้าข้าวของโลก จะมีจำนวน 38.315 ล้านตันข้าวสาร ปริมาณลดลงจากปีการค้า 2555 (ปีการผลิต 2554/55 ที่มีปริมาณการซื้อขายรวม 39.161 ล้านตันข้าวสาร) จำนวน 0.846 ล้านตันข้าวสาร หรือปริมาณลดลงร้อยละ

2.16 ปีการค้า 2557 (ปีการผลิต 2556/57) กระทรวงเกษตร สหรัฐอเมริกา ได้พยากรณ์ ณ เดือน

กุมภาพันธ์ 2557 ว่าปริมาณการค้าข้าวจะมีจำนวน 40.412 ล้านตันข้าวสาร ปริมาณเพิ่มขึ้นจากปีการค้า 2556 (ที่ระดับ 38.315 ล้านตันข้าวสาร) จำนวน 2.097 ล้านตันข้าวสาร หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.47

2.2.4.1 ผู้ส่งออกข้าวโลก

สำหรับประเทศไทยนั้น กระทรวงเกษตร สหรัฐอเมริกา ได้พยากรณ์ว่าปริมาณการส่งออกข้าวในปีการค้า 2557 จะมีปริมาณ 8.500 ล้านตันข้าวสาร เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา 1.800 ล้านตันข้าวสาร หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 26.87 รายละเอียดตามตารางแนบท้าย

ตารางที่ 2.6 สถานการณ์ผู้ส่งออกข้าวโลก ตั้งแต่ปี 2552/2553 – 2555/2556 (หน่วยผลผลิต: 1,000 เมตริกตันข้าวสาร)

ประเทศ	2552/53	2553/54	2554/55	2555/56	2556/57	%เปลี่ยนแปลง จากปีที่แล้ว
อินเดีย	2,228	4,637	10,250	10,500	10,000	-4.76
ไทย	9,047	10,647	6,945	6,700	8,500	26.87
เวียดนาม	6,734	7,000	7,717	6,800	7,500	10.29
สหรัฐอเมริกา	3,868	3,246	3,305	3,200	3,350	4.69
ปากีสถาน	4,000	3,414	3,399	3,500	3,400	-2.86
กัมพูชา	750	860	800	975	1,000	2.56
อูรูกวัย	808	841	1,056	900	900	0.00
บราซิล	430	1,296	1,105	830	850	2.41
อียิปต์	570	320	600	850	850	0.00
พม่า	445	778	690	750	750	0.00
อาร์เจนตินา	468	732	608	550	625	13.64
ออสเตรเลีย	54	311	449	500	520	4.00
จีน	619	487	267	447	350	-21.70
กายานา	298	257	285	345	345	0.00
ปารากวัย	135	208	262	275	250	-9.09

ประเทศ	2552/53	2553/54	2554/55	2555/56	2556/57	%เปลี่ยนแปลง จากปีที่แล้ว
สหภาพยุโรป	278	237	194	200	200	0.00
อื่น ๆ	803	970	1,229	922	1,027	11.39
รวมทั้งหมด	31,535	36,241	39,161	38,315	40,412	5.47

ที่มา : World Markets & Trade, กระทรวงเกษตร, สหรัฐอเมริกา, กุมภาพันธ์ 2557 อ้างใน เว็บไซต์ กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

หมายเหตุ: ปี 2555/56= ประเมินเบื้องต้น ปี 2556/57 = พยากรณ์ หน่วยผลิต : 1,000 เมตริกตันข้าวสาร

2.2.4.2 สถานการณ์ ผู้นำเข้าข้าวโลก

ปีการค้า 2556 (ปีการผลิต 2555/56) ประเทศที่มีการประเมินว่าจะมีปริมาณการนำเข้าข้าวสารสูงเกินกว่า 1 ล้านตันและที่มีการนำเข้าสูงสุดคือ จีน รองลงไปได้แก่ ไนจีเรีย อิหร่าน อิรัก สหภาพยุโรป ไอวอรี่โคสต์ ซาอุดีอาระเบีย เซเนกัล และฟิลิปปินส์ ตามลำดับ ปีการค้า 2557 กระทรวงเกษตร สหรัฐอเมริกา ได้พยากรณ์ ณ เดือนกุมภาพันธ์ 2557 ว่าปริมาณการนำเข้าข้าวรวมทั่วโลก จะมีจำนวน 40.412 ล้านตันข้าวสาร ปริมาณนำเข้าสูงขึ้นจากปีการค้า 2556 รายละเอียดตามตารางแนบท้าย ตารางที่ 2.7 สถานการณ์ผู้นำเข้าข้าวโลกตั้งแต่ปี 2552/2553 – 2555/2556 (หน่วยผลิต: 1,000 เมตริกตันข้าวสาร)

ที่	ประเทศ	2552/53	2553/54	2554/55	2555/56	2556/57	%เปลี่ยนแปลง จากปีที่แล้ว
1	จีน	366	575	2,900	3,200	3,400	6.25
2	ไนจีเรีย	2,000	2,550	3,400	2,600	3,000	15.38
3	อิหร่าน	1,520	1,870	1,550	1,900	1,650	-13.16
4	อินโดนีเซีย	1,150	3,098	1,960	650	1,500	130.77
5	อิรัก	1,188	1,036	1,478	1,400	1,400	0.00
6	ฟิลิปปินส์	2,400	1,200	1,500	1,100	1,400	27.27
7	สหภาพยุโรป	1,235	1,496	1,313	1,300	1,350	3.85
8	ไอวอรี่โคสต์	840	935	1,450	1,300	1,250	-3.85
9	ซาอุดีอาระเบีย	1,069	1,059	1,193	1,225	1,250	2.04
10	เซเนกัล	685	805	1,200	1,150	1,150	0.00

ที่	ประเทศ	2552/53	2553/54	2554/55	2555/56	2556/57	%เปลี่ยนแปลง จากปีที่แล้ว
11	มาเลเซีย	907	1,076	1,006	900	1,100	22.22
12	แอฟริกาใต้	733	885	870	950	975	2.63
13	เม็กซิโก	575	705	680	725	750	3.45
14	สหรัฐอเมริกา	562	621	640	675	700	3.70
15	ญี่ปุ่น	649	742	650	690	700	1.45
16	บราซิล	778	591	732	750	700	-6.67
17	ไทย	300	200	600	600	600	0.00
18	กาน่า	320	620	575	600	575	-4.17
19	แคเมอรูน	300	310	450	500	500	0.00
20	โมแซมบิก	325	360	450	475	470	-1.05
21	เยเมน	330	337	420	425	450	5.88
22	คิวบา	498	558	330	400	450	12.50
23	สหรัฐอเมริกาเหนือ	400	420	430	440	450	2.27
24	อังกฤษ	280	275	360	500	525	5.00
25	เกาหลีใต้	320	532	238	553	445	-19.53
26	ฮ่องกง	390	381	415	425	420	-1.18
27	อื่น ๆ	9,207	10,729	10,412	10,466	11,086	5.92
28	Unaccounted	2,208	2,275	1,959	2,416	2,166	-10.35
	รวมทั้งหมด	31,535	36,241	39,161	38,315	40,412	5.47

ที่มา : World Markets & Trade, กระทรวงเกษตร, สหรัฐอเมริกา, กุมภาพันธ์ 2557

หมายเหตุ: ปี 2555/56= ประเมินเบื้องต้น ปี 2556/57 = พยากรณ์ หน่วยผลิต : 1,000 เมตริกตันข้าวสาร

2.2.5 ราคาข้าวสารในตลาดโลก

ข้อมูลราคาซื้อขายข้าวสารในตลาดโลกเฉลี่ยรายเดือน เปรียบเทียบระหว่างประเทศ
สหรัฐอเมริกา ไทยและเวียดนาม ณ เดือนกุมภาพันธ์ 2557 มีดังนี้

ตารางที่ 2.8 ราคาข้าวสารในตลาดโลก เปรียบเทียบระหว่างประเทศผู้ส่งออกที่สำคัญ ตั้งแต่ปี 2552/2553 – 2555/2556 (ราคาต่อหน่วย : เหยียดสหรัฐต่อเมตริกตัน)

ปีการค้า/เดือน	สหรัฐอเมริกา		เอเชีย				
	รัฐทางใต้	รัฐคาลิฟอร์เนีย	ไทย				เวียดนาม
	เมล็ดยาว	เมล็ดปานกลาง	100%	5%	15%	ปลายข้าว	5%
	ข้าวขาว	ข้าวขาว	ชั้น 2	ข้าวหนึ่ง	ข้าวขาว	เอ.วันเล็ค	ข้าวขาว
เฉลี่ย 2552/53	506	791	532	544	472	350	397
เฉลี่ย 2553/54	524	840	518	522	481	415	471
เฉลี่ย 2554/55	560	764	590	587	572	521	477
เฉลี่ย 2555/56	615	712	565	568	528	515	410
เฉลี่ย 2556/57	596	672	443	458	394	373	397

ที่มา : ERS, กระทรวงเกษตร สหรัฐอเมริกา, กุมภาพันธ์ 2557 ราคาต่อหน่วย : เหยียดสหรัฐต่อเมตริกตัน

2.2.6 สถานการณ์ข้าวของไทย

การผลิต/การตลาดปีการค้า 2556

1) เป้าหมายการผลิต

❖ ปี 2555/56

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

(มกราคม 2557) ได้ประเมินว่าในปีการผลิต 2555/56 มีผลผลิตข้าวเปลือกรวมทั้งหมด 37.337 ล้านตัน ลดลงจากปีก่อนร้อยละ 2.0 โดยจำแนกเป็นข้าวเปลือกนาปี 26.595 ล้านตัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 2.8 และข้าวเปลือกนาปรัง 10.742 ล้านตัน ลดลงจากปีก่อนร้อยละ 12.2

ตารางที่ 2.9 ผลผลิตข้าวของไทย ตั้งแต่ปี 2550/2551 – 2555/2556 (หน่วย : ล้านตันข้าวเปลือก)

ปีการผลิต	2550/51	2551/52	2552/53	2553/54	2554/55	2555/2556*	%การเปลี่ยนแปลง 2556/55
ผลผลิตข้าวเปลือก	32.099	31.650	32.116	36.004	38.102	37.337	-2.0
1) นาปี	23.308	23.235	23.253	25.743	25.867	26.595	2.8
2) นาปรัง	8.791	8.415	8.863	10.261	12.235	10.742	-12.2

หมายเหตุ : *ประมาณการ ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มกราคม 2557

❖ เป้าหมายการผลิต ปี 2556/57

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรได้ประเมินเบื้องต้นว่าในปีการผลิต 2556/57 จะมีผลผลิตข้าวเปลือกรวมทั้งหมด 36.629 ล้านตัน ลดลงจากปีก่อนร้อยละ 1.9 โดยจำแนกเป็นข้าวเปลือกนาปี 28.443 ล้านตัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 6.9 และข้าวเปลือกนาปรัง 8.186 ล้านตัน ลดลงจากปีก่อนร้อยละ 23.8

สำหรับปีการผลิต 2556/57 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้พยากรณ์เบื้องต้น (เดือนธันวาคม 2556) ว่า

(1) ในฤดูกาลผลิตข้าวนาปี ปี 2556 จะมีปริมาณพื้นที่ปลูก 64.998 ล้านไร่ เพิ่มขึ้นจากปีก่อนเพียงร้อยละ 0.07 แต่ผลผลิตข้าวเปลือกรวมจะเพิ่มขึ้น ร้อยละ 3.44 ผลผลิตข้าวนาปีจะมีปริมาณสูงสุดเป็นประวัติการณ์ เนื่องจากเกษตรกรชาวนาส่วนใหญ่ต้องการปลูกข้าวเพื่อเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวเปลือกนาปีของรัฐบาลที่ยังคงราคารับจำนำไว้สูงอย่างต่อเนื่อง

(2) แต่ในช่วงฤดูนาปรัง ปี 2557 ปริมาณพื้นที่ปลูกคาดว่าจะลดลง โดยคาดว่าจะลดลงถึงร้อยละ 21.86 เนื่องจากราคาข้าวเปลือกมีแนวโน้มลดลง และรัฐบาลได้จำกัดวงเงินรับจำนำข้าวเปลือก รวมทั้งจะปรับลดราคารับจำนำข้าวเปลือกนาปรังด้วย ประกอบกับปัญหาการได้รับเงินจำนำข้าวเปลือกนาปีล่าช้า ทำให้เกษตรกรชาวนาขาดเงินลงทุนสำหรับเพาะปลูกข้าวนาปรัง ปี 2557 รวมทั้งมีสภาพอากาศหนาวเย็นนานกว่าปกติ และอาจจะเกิดภัยแล้งในหลายพื้นที่ ซึ่งกรมชลประทานได้รายงานว่าปริมาณน้ำชลประทานที่สามารถสนับสนุนการทานาปรังในภาคกลางและภาคเหนือตอนล่างลดลงด้วย (กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 28 กุมภาพันธ์ 2557)

2) การส่งออกข้าวในปีการค้า 2556

กระทรวงพาณิชย์ได้กำหนดเป้าหมายการส่งออกข้าวปีการค้า 2556 ไว้ที่ 8.5 ล้านตันข้าวสาร มูลค่ารวมประมาณ 5,700 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (อนึ่ง กระทรวงเกษตร สหรัฯ ณ เดือนกรกฎาคม 2556 ได้รายงานการปรับลดเป้าหมายการส่งออกข้าวสารของไทยในปีการค้า 2556 ไว้ที่ 7.0 ล้านตัน และปีการค้า 2557 ไว้ที่ 8.0 ล้านตัน)

ในช่วงเดือนมกราคม – ธันวาคม 2556 การส่งออกข้าวเบื้องต้นมีประมาณ 6.97 ล้านตัน มูลค่า 4,555 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (137,861 ล้านบาท) ราคาส่งออกเฉลี่ยตันละ 664 เหรียญสหรัฐ เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อน ปริมาณเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.2 แต่มูลค่า และราคาส่งออกเฉลี่ยในรูปเงินเหรียญสหรัฐ ลดลงร้อยละ 4.4 และ 4.5 ตามลำดับ

ปริมาณข้าวที่ส่งออกเป็นข้าวหอมมะลิไทย คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 27.3 เป็นข้าวนึ่งร้อยละ 24.3 ข้าวขาวร้อยละ 22.8 และข้าวชนิดอื่นๆ ร้อยละ 25.6 ซึ่งกระทรวงพาณิชย์ได้ออกระเบียบว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการออกหนังสือรับรองแสดงการได้รับสิทธิชำระภาษีในโควตาตามพันธกรณีตามความตกลงการค้าโลก (WTO) ในปี 2556 จำนวน 249,757

ตัน โดยในช่วงเดือนมกราคม – ธันวาคม 2556 กรมการค้าต่างประเทศได้ออกหนังสือรับรองการนำเข้าข้าว 16,580.5 ตัน ลดลงจากปีก่อน ร้อยละ 38.5 รายละเอียดตามตารางแนบท้าย

ตารางที่ 2.10 การส่งออกข้าวไทย ตั้งแต่ปีการค้า 2552 - 2556

รายการ	ปีการค้า มค.-ธค.*						%การเปลี่ยนแปลงปี56/55*
	2552	2553	2554	2555	2555	2556	
การส่งออก(ล้านตัน ขส.)	8.59	9.05	10.67	6.95	6.95	6.97	0.2
- มูลค่า (ล้านบาท)	171,719	168,634	192,956	147,082	147,082	137,861	-6.3
(ล้านUS\$)	5,027	5,345	6,389	4,764	4,764	4,555	-4.4
- ชนิดข้าวส่งออก (ล้านตัน)							
1) ข้าวคุณภาพดี	4.39	5.01	6.25	3.92	3.92	N.A.	N.A.
2) ข้าวคุณภาพต่ำ	1.32	0.87	0.99	0.85	0.85	N.A.	N.A.
3) ข้าวหนึ่ง	2.88	3.17	3.43	2.18	2.18	N.A.	N.A.
- ราคาเฉลี่ย (บาท/ตัน)							
1) ราคาส่งออก (\$/ตัน)	585	591	599	685	685	654	-4.5
2) ราคาส่งออก(บาท/ตัน)	19,984	18,639	18,091	21,148	21,148	19,780	-6.5
3) ราคา ขป. 5% (นาปี)	9,763	9,250	9,155	10,574	10,574	9,869	-6.7
4) ราคา ขป. ความชื้น 14-15% (นาปรัง)	10,004	8,207	9,065	10,925	10,925	10,465	-4.2
5) ราคา ขป. หอมมะลิ	14,545	14,015	13,962	15,266	15,266	15,507	1.6
6) ราคา ขป. เหนียว	8,249	14,047	15,193	13,233	13,233	13,585	2.7
การนำเข้าWTO(ตัน)	147,093.	4,901.2	1,427.2	26,976.9	26,976.9	16,580.5	-38.5
	2						

หมายเหตุ : * ประเมินเบื้องต้น เดือนมกราคม – ธันวาคม 2556 ขส. = ข้าวสาร ขป. = ข้าวเปลือก N.A. = ไม่มีข้อมูล

ที่มา: กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ มกราคม 2557

2.3 บริบทที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดแม่ฮ่องสอน ห่างจากกรุงเทพมหานครมากที่สุดในภาคเหนือ มีระยะทางประมาณ 924 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 12,681.259 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,925,812.5 ไร่ ซึ่งใหญ่เป็นอันดับ 3 ของภาคเหนือ และเป็นอันดับ 7 ของประเทศ

ทิศเหนือและทิศตะวันตก ติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า รวม 3 รัฐ คือ รัฐฉานตอนใต้ รัฐคะยา และรัฐกะอูเล โดยมีเทือกเขาถนนธงชัยตะวันตก แม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำเมย เป็นแนวพรมแดนกันระหว่างประเทศ

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอท่าสองยาง จ.ตาก โดยมีแม่น้ำยวม และแม่น้ำเงา เป็นแนวเขตจังหวัด

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อ.เวียงแหง อ.เชียงดาว อ.แม่แตง อ.แม่แจ่ม อ.สอด และอ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่ โดยมีเทือกเขาถนนธงชัยกลาง และเทือกเขาถนนธงชัยตะวันออกเป็นแนวเขตจังหวัด

สภาพภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นทิวเขาสูงสลับซับซ้อน และยังคงเป็นป่าไม้ตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ป่าในจังหวัดแม่ฮ่องสอนรวม 11,128.20 ตารางกิโลเมตรหรือ 695,512 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 87.80 จำแนกเป็น

- ป่าสงวนแห่งชาติ โดยออกเป็นกฎกระทรวงตาม พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 จำนวน 9 ป่า พื้นที่ 11,181.645 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,988,528 ไร่
- อุทยานแห่งชาติ กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกา ออกตาม พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 จำนวน 4 แห่ง พื้นที่ 2,136.22 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,406,374 ไร่
- เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกา ออกตาม พ.ร.บ. ป่าสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503 (ปัจจุบัน พ.ศ.2535) จำนวน 6 แห่ง พื้นที่ 4,275.688 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,672,305 ไร่ (สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 30 กันยายน 2555)

ระบบของเกษตรกรรม กับชุมชนบนพื้นที่สูง

ระบบเกษตร เป็นส่วนหนึ่งความหลากหลายของแบบแผนการผลิตของชุมชนบนพื้นที่สูง

ระบบป่าชุมชน

ทำหน้าที่ เก็บอาหารพืชผักอาหารจากป่า

แหล่งต้นน้ำ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ และชุมชนยังมีการปลูกพืชเสริมความหลากหลายในป่า

ระบบไร่

ทำหน้าที่ผลิตข้าวและปลูกพืชผักธัญญาหาร

ให้เพื่อบริโภคและเป็นระบบเกษตรที่มีความสำคัญ ทำหน้าที่พัฒนา ปรับปรุงแปลงคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ และรักษาพันธุ์กรรมพื้นบ้าน และพื้นที่เลี้ยงสัตว์

ระบบสวน

ระบบสวนของชุมชนมีสองรูปแบบ

- รูปแบบที่ 1 คือ เป็นรายได้เชิงการค้า มีการปลูกพืชเพื่อขายเป็นหลัก เช่น กะหล่ำปลี แครอท ผักกาดขาว ส้มตำ
- รูปแบบที่ 2 คือ มีการปลูกพืชแบบผสมผสาน ทำหน้าที่เป็นแหล่งอาหาร เมื่อเวลาว่างขายเพื่อใช้ในการหาเงินปลูกและรักษาพันธุ์กรรมพืช

พึ่งตนเองและพอเพียงโดย

- รักษาแบบความรู้ แบบแผนเดิมที่หลากหลาย
- ปรับระบบเดิมกลับมาจัดการใหม่
- ยกระดับการจัดการระบบโดยปรับใช้ความรู้

ระบบปศุสัตว์

- เป็นการออมทรัพย์สินของชุมชน
- มูลสัตว์เป็นปุ๋ยปรับปรุงข้าวในนาและสวน
- แนนกบินไฟ
- การกระจายพันธุ์

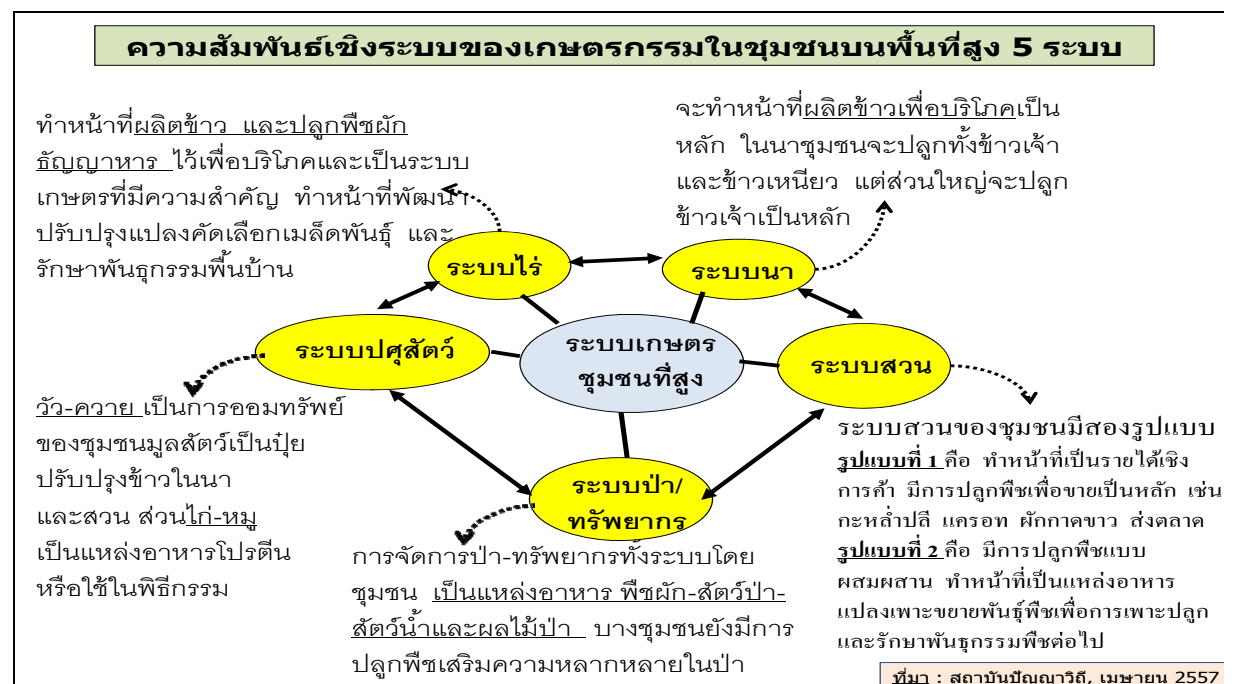

ระบบนา

จะทำหน้าที่ผลิตข้าวเพื่อบริโภคเป็นหลัก

ในนาจะปลูกทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว แต่ส่วนใหญ่จะปลูกข้าวเจ้า

ที่มา : สถาบันปญญาวิสัย, เมษายน 2557

การเมือง การปกครอง

จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีสมาชิกวุฒิสภาได้ 1 คน และแบ่งเขตการเลือกตั้งเป็น 1 เขต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 1 คน และมีการเลือกตั้งนักรการเมืองท้องถิ่น 3 ระดับ ประกอบด้วยสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาลและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

การจัดการปกครองจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นไปตามพระราชบัญญัติการบริหารราชการพ.ศ.2547 ที่กำหนดให้แบ่งการปกครองออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

- **การบริหารราชการส่วนกลาง** ประกอบด้วย ส่วนราชการสังกัดส่วนกลางและรัฐวิสาหกิจ ที่มาตั้งหน่วยงานในจังหวัด ประกอบด้วยการบริหารราชการส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ประกอบด้วย (1) หน่วยงานสังกัดส่วนกลางจำนวน 42 หน่วยงาน (2) หน่วยงานรัฐวิสาหกิจจำนวน 4 หน่วยงาน (3) หน่วยงานอิสระ จำนวน 2 หน่วยงาน
- **ระดับจังหวัด**มีส่วนราชการประจำจังหวัด จำนวน 32 หน่วยงาน **ระดับอำเภอ** ประกอบด้วย 7 อำเภอ 45 ตำบล ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอแม่สะเรียง อำเภอปาย อำเภอขุนยวม อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอสบเมย อำเภอปางมะผ้า
- **การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น** รวม 50 แห่ง ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง เทศบาลตำบล 5 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 43 แห่ง จำแนกเป็น
 - (1) อำเภอเมือง มี 6 ตำบล 75 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อบจ. 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง และ อบต. 6 แห่ง
 - (2) อำเภอแม่สะเรียง มี 7 ตำบล 77 หมู่บ้าน ประกอบด้วย เทศบาลตำบล 2 แห่ง อบต. 6 แห่ง
 - (3) อำเภอปาย มี 7 ตำบล 66 หมู่บ้าน ประกอบด้วย เทศบาลตำบล 1 แห่ง อบต. 7 แห่ง
 - (4) อำเภอปางมะผ้า มี 4 ตำบล 38 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อบต. 4 แห่ง
 - (5) อำเภอแม่ลาน้อย มี 8 ตำบล 69 หมู่บ้าน ประกอบด้วย เทศบาลตำบล 1 แห่ง อบต. 8 แห่ง
 - (6) อำเภอสบเมย มี 6 ตำบล 58 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อบต. 6 แห่ง
 - (7) อำเภอขุนยวม มี 6 ตำบล 45 หมู่บ้าน ประกอบด้วย เทศบาลตำบล 1 แห่ง อบต. 6 แห่ง

ประชากร/กลุ่มชาติพันธุ์

จำนวนประชากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ณ วันที่ 31 กรกฎาคม 2555 รวมทั้งสิ้น 243,251 คน

เป็นชาย 124,880 คน เป็นหญิง 118,371 คน จำนวนหลังคาเรือน 95,090 ครัวเรือน สำหรับอำเภอที่มีประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน มีจำนวน 52,747 คน รองลงมา ได้แก่ อำเภอแม่สะเรียง มีจำนวน 51,390 คน และอำเภอปางมะผ้า มีประชากรน้อยที่สุด จำนวน 18,454 คน ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ของจังหวัดโดยเฉลี่ยประมาณ 20.9 คน/ตารางกิโลเมตร(ที่มา:สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง) ข้อมูล ณ 31 ธันวาคม 2556 สำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง (http://stat.bora.dopa.go.th/stat/y_stat56.html) ระบุจำนวนประชากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มี 246,549 คน เป็นเพศชาย 126,189 คน เพศหญิง 120,360 คน

ประชากร มี 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

- (1) **คนไทยเชื้อสายไทยใหญ่** เป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด ชาวไทยใหญ่อพยพมาจากรัฐฉาน ซึ่งเป็นบ้านเมืองเดิมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ชาวไทยใหญ่เป็นกลุ่มประชากรผู้มีความโดดเด่นในทางปฏิบัติที่แสดงถึงความเลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนา
- (2) **ชาวไทยภูเขา** จำแนกได้ 7 กลุ่มชาติพันธุ์
 - (2.1) **กะเหรี่ยง** เป็นชนเผ่าที่มีประชากรมากที่สุดของชาวไทยภูเขา คือ ประมาณ ร้อยละ 79.3 ตั้งถิ่นฐานอยู่ทุกอำเภอ **ปาดอง** หรือกะเหรี่ยงคอยาว ปัจจุบันมีอยู่ที่บ้านในสอย บ้านน้ำเพียงดิน และบ้านห้วยเสือเผ่า ในเขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ยังมีกะเหรี่ยงกลุ่มย่อย ที่อพยพเข้ามาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ คือ กะเหรี่ยงแดง, กะยัน อาศัยอยู่ในบ้านในสอย บ้านห้วยเสือเผ่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน
 - (2.2) **ลาหู่ หรือ มูเซอ** แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ลาหู่แดงและลาหู่ดำ ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า อำเภอปาย และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน
 - (2.3) **ลีซอ หรือ ลีซอ** พบได้ในอำเภอปาย และอำเภอปางมะผ้า
 - (2.4) **ลัวะ** เป็นกลุ่มชนที่อาศัยในดินแดนล้านนา รวมถึงแม่ฮ่องสอนมาตั้งแต่โบราณ ปัจจุบันชาวลัวะอพยพขึ้นไปอยู่บนพื้นที่ภูเขาสูง ตั้งชุมชนเป็นแนวยาวไปตามสันเขา พบได้มากที่เขตรอยต่ออำเภอแม่อายกับอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
 - (2.5) **ม้ง** เป็นกลุ่มชาวเขาที่มีประชากรน้อยที่สุดในแม่ฮ่องสอน แต่กระจายอยู่ทุกอำเภอแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ม้งขาวและม้งลาย ซึ่งเรียกจากสีกระโปรงของผู้หญิงชาวม้ง
 - (2.6) **จีนยูนนาน (จีนฮ่อ)** เป็นกลุ่มชาวจีนที่เป็นอดีตทหารกองพล 93 ที่หนีภัยทางการเมืองเข้ามาในประเทศไทย อยู่ทั้งอำเภอปาย อำเภอปางมะผ้า และ อำเภอเมือง บางแห่งตั้งเป็นชุมชนถาวรมีเฉพาะชาวจีนฮ่อ เท่านั้น เช่น หมู่บ้านรักไทย หมู่บ้านรุ่งอรุณ อำเภอเมือง และหมู่บ้านสันติชล อำเภอปาย เป็นต้น
 - (2.7) **ปะโอ** อพยพเข้ามาจากรัฐฉาน ปัจจุบันมีถิ่นอาศัยอยู่บ้านห้วยมะเจือส้ม ตำบลหมอกจำแป่

อำเภอเมือง

ด้านศาสนา

ศาสนิกชนส่วนใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือประมาณร้อยละ 77.50 นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือศาสนาคริสต์ ประมาณร้อยละ 20.90 นับถือศาสนาอิสลาม ประมาณร้อยละ 0.50 และที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 1.10 นับถือผีและศาสนาอื่นๆ

วัฒนธรรมทางภาษา

ชาวไทยใหญ่จะมีภาษาพูดเป็นของตนเองเรียกว่า “คำไต” เวลาพูดภาษาไต เรียกว่า “อุบไต” คล้ายคลึงกับภาษาไทย แต่เมื่อพูดต่อกันเป็นประโยคอาจฟังไม่รู้เรื่อง แต่หากแยกเป็นคำเดี่ยว ๆ จะเข้าใจได้ง่าย ส่วนภาษาเขียนตัวอักษรไทยเรียกว่า “ลิกไต” มีใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณลักษณะของตัวอักษรกลมคล้ายตัวอักษรมอญและพม่า ชาวกระเหรี่ยง ชาวจีนฮ่อ มีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง ส่วนชนเผ่าลาหู่ ลีซู ลัวะ ในปัจจุบันมีภาษาพูด ส่วนภาษาเขียนนำอักษรอังกฤษมาใช้

ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีภูมิอากาศแบบร้อนชื้น โดยในฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนจัด อากาศหนาวจัดในฤดูหนาวและฝนจะตกชุกในฤดูฝนนอกจากนี้จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีหมอกปกคลุมตลอดทั้งปีทั้งนี้มิใช่สาเหตุเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นหุบเขาสูงมีพื้นที่อยู่บนที่สูงเหนือระดับน้ำทะเลทำให้มีอุณหภูมิสูงในตอนกลางวันเนื่องจากถูกแสงแดด ส่วนในตอนกลางคืนจะได้รับอิทธิพลจากลมภูเขาทำให้อากาศเย็นลงอย่างรวดเร็วซึ่งเมื่อความร้อนในตอนกลางวันลอยตัวขึ้นปะทะกับความชื้นของอากาศจึงทำให้เกิดหมอกปกคลุมโดยทั่วไปในตอนกลางคืนสภาพภูมิอากาศจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทั้ง 3 ฤดูกาล เริ่มตั้งแต่ช่วงระหว่างกลางเดือนกุมภาพันธ์-กลางเดือนพฤษภาคมจะมีอากาศร้อนอบอ้าวเริ่มตั้งแต่ช่วงกลางเดือนพฤษภาคม-เดือนตุลาคมจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ทำให้อากาศชุ่มชื้นฝนจะตกชุกมากซึ่งจะมีปริมาณมากที่สุดในเดือนสิงหาคมเริ่มตั้งแต่ช่วงเดือนตุลาคม-กลางเดือนกุมภาพันธ์โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และความกดอากาศสูงจากประเทศจีน อากาศจะหนาวเย็น

การคมนาคมและการขนส่ง

การคมนาคมและการขนส่งมี 2 เส้นทางคือทางบกและทางอากาศ การคมนาคมทางบก มีเส้นทางติดต่อระหว่างจังหวัดอยู่ 3 เส้นทาง คือ

- (1) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 จาก จ.เชียงใหม่ ผ่าน อ.ฮอด อ.แม่สะเรียง ถึง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทางประมาณ 350 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 7 ชั่วโมง ในเส้นทางสายนี้มีสภาพถนนลาดชัน และมีทางโค้งจำนวนมากถึง 1,864 โค้ง
- (2) ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1095 จาก จ.เชียงใหม่ ผ่าน อ.แม่แตง อ.ปาย ถึง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทางประมาณ 245 กิโลเมตร สภาพถนนจะมีความลาดชันกว่าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ใช้เวลาเดินทางประมาณ 5 ชั่วโมง

- (3) ทางหลวงหมายเลข 1085 จาก อ.แม่สวด จ.ตาก ผ่าน อำเภอสบเมยและอำเภอแม่สะเรียง ถึง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทางประมาณ 394 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 7 ชั่วโมง

การคมนาคมทางอากาศ

มีเที่ยวบินไป-กลับจากจังหวัดเชียงใหม่-จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสายการบินกานต์แอร์เปิดให้บริการทุกวัน ๆ ละ 2-3 เที่ยวบิน

การประปา

จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีสำนักงานการประปาอยู่ในพื้นที่ จำนวน 2 สำนักงานประปา คือ

- (1) การประปาส่วนภูมิภาคสาขาแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วยหน่วยบริการ จำนวน 2 แห่ง คือ แม่ข่ายแม่ฮ่องสอน และหน่วยบริการปางมะผ้า มีกำลังการผลิตรวม 490 ลูกบาศก์เมตรต่อชั่วโมง แหล่งน้ำดิบจากแม่น้ำปาย อ่างเก็บน้ำแม่ฮ่องสอน และลำน้ำลาง ให้บริการในพื้นที่ อำเภอเมืองและอำเภอปางมะผ้า (ตัวเมืองและพื้นที่ใกล้เคียง)
- (2) การประปาส่วนภูมิภาคสาขาแม่สะเรียง ประกอบด้วยหน่วยบริการ จำนวน 2 แห่ง คือ แม่ข่ายแม่สะเรียง และหน่วยบริการแม่ลาน้อย มีกำลังการผลิตรวม 330 ลูกบาศก์เมตรต่อชั่วโมง แหล่งน้ำดิบ จากแม่น้ำยวมให้บริการ ในพื้นที่อำเภอแม่สะเรียงและอำเภอแม่ลาน้อย (ตัวเมืองและพื้นที่ใกล้เคียง)

การชลประทาน

แม่ฮ่องสอน เป็นต้นกำเนิดของแหล่งน้ำหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำปาย แม่น้ำยวม แม่น้ำแม่สะงา แม่น้ำลาง แม่น้ำของ แม่น้ำแม่สะมาด และแม่น้ำแม่สุริน ซึ่งแม่น้ำทุกสายไหลไปบรรจบกับแม่น้ำสาละวิน ในเขตประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ แหล่งน้ำที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวแม่ฮ่องสอน จึงมีอยู่เพียง 2 แหล่งใหญ่ ได้แก่

- (1) **แม่น้ำปาย** ต้นน้ำอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างทิวเขาถนนธงชัยและทิวเขาแดนลาว ในเขตอำเภอปายสายน้ำไหลเข้าสู่เขตอำเภอปาย ทางทิศใต้แล้วจึงหักเหไปทางทิศตะวันตก ผ่านอำเภอเมือง มีความยาว 135 กิโลเมตร มีปริมาณน้ำไหลเฉลี่ยตลอดปี 1,570 ล้านลูกบาศก์เมตร และมีปริมาณน้ำสูงสุดที่เคยปรากฏ 877 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ปริมาณน้ำน้อยสุดที่เคยปรากฏ 2.08 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที
- (2) **แม่น้ำยวม** ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาทางตอนใต้ของช่องปากเกี๊ยะในอำเภอยายมไหลผ่านอำเภอยายม อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอสบเมย มีความยาว 215 กิโลเมตร มีปริมาณน้ำเฉลี่ยตลอดปี 521 ล้านลูกบาศก์เมตร ปริมาณน้ำสูงสุดที่เคยปรากฏ 772.7 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที และปริมาณน้ำน้อยที่สุดที่เคยปรากฏ 1.97 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที

ปัจจุบันกรมชลประทานได้เริ่มพัฒนาแหล่งน้ำกระจายไปตามอำเภอต่าง ๆ ในเขตจังหวัด แม่ฮ่องสอนจนถึงปีงบประมาณ 2555 แล้ว จำนวน 280 โครงการ สามารถช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกของราษฎรตลอดจนสนับสนุนกิจกรรมในศูนย์พัฒนาตามพระราชดำริ รวมเป็นพื้นที่ที่ได้รับความช่วยเหลือ 134,755 ไร่ คิดเป็น 47.00 %ของพื้นที่ถือครองทางการเกษตร (แหล่งข้อมูล : สำนักงานโครงการชลประทาน แม่ฮ่องสอน, 30 กันยายน 2555.)

ข้อมูลสถานศึกษา

ตารางที่ 2.11 แสดง : ข้อมูลสถานศึกษาในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลำดับที่	อำเภอ	จำนวนโรงเรียนทุกสังกัด (โรงเรียน)
1	เมืองแม่ฮ่องสอน	53
2	แม่สะเรียง	32
3	ปาย	40
4	ขุนยวม	25
5	แม่ลาน้อย	67
6	สบเมย	63
7	ปางมะผ้า	60
รวม		340

แหล่งข้อมูล : กลุ่มงานส่งเสริมสุขภาพ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ข้อมูลทรัพยากรสาธารณสุข

ตารางที่ 2.12 แสดง : จำนวนบุคลากรสาธารณสุขของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีงบประมาณ 2555

ที่	สาขาวิชาชีพ	จำนวนผู้ปฏิบัติงานจริง	สัดส่วนต่อประชากรระดับจังหวัด
1	แพทย์	79	1 : 3,117
2	ทันตแพทย์	29	1 : 8,388
3	เภสัชกร	34	1 : 7,154
4	พยาบาลวิชาชีพ	499	1 : 487
5	นักวิชาการสาธารณสุข	155	1 : 1,569
6	เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข	32	1 : 7,602

หมายเหตุ : ข้อมูล ณ วันที่ 31 สิงหาคม 2555

แหล่งข้อมูล : กลุ่มงานทรัพยากรบุคคล สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตารางที่ 2.13แสดง:จำนวนสถานบริการสาธารณสุขแต่ละประเภทในจังหวัดแม่ฮ่องสอนปีงบประมาณ

2555

อำเภอ	โรงพยาบาล		รพ.สต. (แห่ง)	ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ และ ป้องกันโรคแนว ชายแดน (แห่ง)	นคม. (แห่ง)	มาลาเรีย คลินิก (แห่ง)	ศูนย์มาลาเรีย ชุมชน (แห่ง)
	จำนวน (แห่ง)	จำนวน (เตียง)					
เมือง	1	150	16	3	2	4	8
แม่สะเรียง	1	90	11	5	2	2	13
ปาย	1	30	10	3	1	2	6
ขุนยวม	1	60	11	1	1	1	1
แม่ลาน้อย	1	30	10	1	1	2	3
สบเมย	1	30	8	7	2	3	15
ปางมะผ้า	1	30	5	5	1	1	4
รวม	7	420	71	25	10	15	50

แหล่งข้อมูล : กลุ่มงานส่งเสริมสุขภาพ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาวะการเจ็บป่วยของประชากรในปี 2555

- (1) ผู้ป่วยใน (รับเข้ารักษาไว้ในโรงพยาบาล) สาเหตุป่วยด้วยโรค 5 อันดับแรกของผู้ป่วยใน เริ่มจากมากไปน้อย ได้แก่ Singleton, born in hospital , Spontaneous vertex delivery , Diarrhoea and gastroenteritis, Chronic obstructive pulmonary disease และ Pneumonia มีอัตราป่วยต่อแสนประชากร เท่ากับ 921.27 , 858.37 , 471.12 , 409.86 และ 279.14 ตามลำดับ
- (2) ผู้ป่วยนอก (ตรวจรักษาในแผนกผู้ป่วยนอกของสถานบริการ) สาเหตุการป่วยของผู้ป่วยนอก เริ่มจากมากไปน้อย 5 อันดับแรก ได้แก่ โรคระบบหายใจ โรคระบบกล้ามเนื้อโครงร่าง และเนื้อเยื่อเสริม โรคระบบย่อยอาหารรวมโรคในช่องปาก โรคระบบไหลเวียนเลือด และ โรคติดเชื้อและปรสิต มีอัตราป่วย (ต่อประชากรแสนคน)เท่ากับ 66,967.45 , 38322.14 , 35051.86 30, 230.09 และ 17482.76 ตามลำดับ
- (3) สถานการณ์โรคระบาดวิทยา โรคติดต่อที่เฝ้าระวังโรคทางระบาดวิทยา พบว่าสาเหตุการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อที่สำคัญเริ่มจากมากไปหาน้อย 5 อันดับโรคแรก ได้แก่ โรคอุจจาระร่วง ไข้ไม่ทราบสาเหตุ โรคตาแดงปอดบวม และ มาลาเรีย อัตราป่วย (ต่อประชากรแสนคน) เท่ากับ

4666.79 , 1687.90 , 733.91 , 690.66 และ 479.57 ตามลำดับ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด
แม่ฮ่องสอน, 30 กันยายน 2555)

จากรายงาน สถานการณ์สุขภาพ ตามตัวชี้วัดสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ 2556 (ตัวชี้วัดราย
จังหวัด)ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติรวบรวมไว้ พบว่าสถานการณ์ในจังหวัดแม่ฮ่อง
สอนมีดังนี้

ตัวชี้วัด	เกณฑ์	สถานการณ์		
		ระดับ ประเทศ	ภาคเหนือ	แม่ฮ่องสอน
1.อัตราการตายอายุ 15-59 ปี	ต่อพันประชากร	3.22	3.8	2.81
2.อัตราการตายโรคมะเร็ง	ต่อแสนประชากร	98.07	112.47	78.62
3.อัตราการตายจากอุบัติเหตุจราจร	ต่อแสนประชากร	21.88	26.02	14.33
4.สัดส่วนประชากร ที่มีสุขภาพดี	ประชากร15-74ปีที่ ประเมินสุขภาพว่า ตนเองอยู่ในระดับดี ถึงดีมากเยี่ยม	72.4	69.9	78.5
5.อัตราการตายจากการฆ่าตัวตาย	ต่อแสนประชากร	6.2	10.6	14.33
6.อัตราการสูบบุหรี่ (อายุ15ปีขึ้นไป)	ร้อยละ	21.36	20.53	30.59*
7.อัตราการดื่มเครื่องดื่ม แอลกอฮอล์(อายุ15ปีขึ้นไป)	ร้อยละ	31.5	39.4	38.0*
8.อัตราการคลอดในวัยรุ่น 15-19 ปี	ต่อพันประชากร	53.84	47.65	60.37*
9.รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน ต่อเดือน (บาท)	รายได้เฉลี่ยต่อ ครัวเรือนต่อเดือน	23,236	17,350	9,024

ตัวชี้วัด	เกณฑ์	สถานการณ์		
10.สัดส่วนการคัดกรองความเสี่ยงโรคเรื้อรัง(สะท้อนการเข้าถึงบริการ)	ร้อยละประช.อายุ15-74ปีได้รับการประเมินความเสี่ยงเบาหวานความดันโลหิตสูง	58.8	63.5	68.6
11.สัดส่วนการคัดกรองมะเร็งปากมดลูก	ร้อยละหญิง.อายุ 130-60 ปีได้รับการตรวจมะเร็งปากมดลูกในรอบ12 เดือน	40.6	44.2	45.2

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2554

จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2554 ที่จัดทำโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 42,037 ครัวเรือน จาก 435 หมู่บ้าน 45 ตำบล 7 อำเภอ พบว่าในภาพรวมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนประชาชนมีคุณภาพชีวิตบรรลุเป้าหมาย จปฐ. จำนวน 11 ตัวชี้วัด และยังไม่บรรลุเป้าหมาย 31 ตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดที่ยังไม่บรรลุเป้าหมาย คือ ปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขจากประชาชนเอง ครัวเรือนหมู่บ้าน/ชุมชน รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ โดยมีสรุปข้อมูลสำคัญ ดังนี้ จำนวนครัวเรือน 42,037 ครัวเรือน จำนวนคนหรือสมาชิก รวม 149,520 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำไร่ นับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษา สูงสุด ใน 3 ลำดับแรก ได้แก่ (1) ป.4-6 (2) ต่ำกว่า ป.4 และ (3) ม.1-3 ครัวเรือนที่มีน้ำดื่มเพียงพอ 40,777 ครัวเรือน ครัวเรือนที่มีน้ำใช้เพียงพอ 40,730 ครัวเรือน เด็กที่ได้เรียนต่อ ม.4 จำนวน 228 คน คนอายุ 15-60 ปี ไม่มีอาชีพและรายได้ 4,714 คน จำนวนคนที่อ่านเขียนภาษาไทยไม่ได้ 15,341 คน จำนวนคนพิการ 2,129 คน จำนวนคนที่มีรายได้ต่ำกว่า 23,000 บาทต่อคนต่อปี 13,926 ครัวเรือน รายได้เฉลี่ย 13,071.38 บาทต่อคนต่อปี รายรับจากบัญชีครัวเรือน 4,809.49 บาทต่อคนต่อปี รายจ่ายจากบัญชีครัวเรือน 24,274.02 บาทต่อคนต่อปี หนี้สินจากบัญชีครัวเรือน 3,007.68 บาทต่อคนต่อปี และเงินออมจากบัญชีครัวเรือน 1,290.66 บาทต่อคนต่อปี

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2557ที่จัดทำโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีเป้าหมายจัดเก็บจปฐ 70157 ครัวเรือน จัดเก็บได้ 54413 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 77.56 พบว่าในภาพรวมจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ รายตัวชี้วัด ยังไม่บรรลุเป้าหมายจปฐ (เขตชนบท) จำนวน 24 ตัวชี้วัด ตั้งแต่ตัวชี้วัดที่ 7 ถึงตัวชี้วัดที่ 30 และครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ รายตัวชี้วัด ยังไม่

บรรลุป้าหมายจปฐ (เขตเมือง) จำนวน 26 ตัวชี้วัด ตั้งแต่ตัวชี้วัดที่ 3-15 ,ตัวชี้วัดที่ 17-18 ,ตัวชี้วัดที่ 20-27 และตัวชี้วัดข้อที่ 30 โดยมีรายละเอียดตัวชี้วัดที่สำคัญๆดังนี้ (รายงานคุณภาพชีวิตของคนไทย จากข้อมูลจปฐและข้อมูลพื้นฐานปี2557 จัดทำโดย คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพของประชาชน)

ในเขตชนบท พบว่า ครั้วเรือนยากจนตกเกณฑ์รายได้จปฐ.คือ ต่ำกว่า 3หมื่นบาทต่อครั้วเรือนต่อปี จำนวน1,759ครั้วเรือน คิดเป็นร้อยละ3.32 ครั้วเรือนไม่มีการป้องกันอุบัติเหตุอย่างถูกวิธี คิดเป็นร้อยละ2 ครั้วเรือนไม่มีการป้องกันอุบัติเหตุอย่างถูกวิธีคิดเป็นร้อยละ2.10 ครั้วเรือนที่จัดบ้านเรือนไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และถูกสุขลักษณะ คิดเป็น ร้อยละ 3.31 จากจำนวน 49,911 ครั้วเรือน

เด็กอายุ6-14 ปีไม่ได้รับการศึกษาภาคบังคับ9 ปี คิดเป็นร้อยละ1.04 ของจำนวนเด็กทั้งหมด เด็กจบชั้น ม.3 ไม่ได้เรียนต่อชั้นม.4 หรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ5.55 ของจำนวนเด็กทั้งหมด คนอายุ15-60 ปีเต็มอ่าน เขียนภาษาไทย และคิดเลขอย่างง่ายไม่ได้ คิดเป็นร้อยละ 17.91 จากจำนวนคนทั้งหมด

คนอายุ15-60ปีเต็มไม่มีอาชีพและไม่มีรายได้ คิดเป็นร้อยละ4.13 จากจำนวนคนทั้งหมด คนอายุมากกว่า60 ปีเต็มขึ้นไปไม่มีอาชีพและไม่มีรายได้ คิดเป็นร้อยละ 15.15 จากจำนวนคน17,887 คน ครั้วเรือนไม่มีการเก็บออมเงิน คิดเป็นร้อยละ11.40

คนสูงอายุไม่ได้รับการดูแลจากคนในครั้วเรือน คิดเป็นร้อยละ 0.22 จากจำนวนคนทั้งหมด คนพิการไม่ได้รับการดูแลจากคนในครั้วเรือน หมู่บ้าน/ชุมชน หรือภาครัฐ คิดเป็นร้อยละ 1.15

คนในครั้วเรือนไม่ดื่มสุรา คิดเป็นร้อยละ7.09 ในเขตชนบท เขตเมือง ร้อยละ 8.43 จากจำนวนคนทั้งหมด (181,385 คน)

การออกเอกสารสิทธิที่ดินจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2554

ตารางที่ 2.14 แสดงจำนวนการออกเอกสารสิทธิที่ดินของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2554

อำเภอ	พื้นที่ตามโฉนด(ไร่)	พื้นที่ตาม น.ส. 3ก (ไร่)	พื้นที่ตาม น.ส. 3 (ไร่)	พื้นที่ตามใบจอง (ไร่)
เมืองแม่ฮ่องสอน	23,395	-	5,843	878
ขุนยวม	4,270	3,143	4,321	655
ปาย	17,140	724	4,918	1,315
ปางมะผ้า	363	-	49	-
แม่ลาน้อย	1,414	2,065	3,350	682
แม่สะเรียง	17,977	1,201	5,283	829
สบเมย	1,081	1,345	507	378
รวมทั้งหมด	65,640	8,478	24,271	4,737

ที่มา : สำนักงานที่ดินจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การเกษตร

จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ 7,925,734.38 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 363,773 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.59 มีจำนวนครัวเรือนเกษตร 47,813 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 50.96 พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ถั่ว เหลือง งาและกะหล่ำปลี เป็นต้น (ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2554 ที่มา สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน)

จากรายงานผลเบื้องต้นสำมะโนการเกษตร พ.ศ.2556 สำนักงานสถิติจังหวัดแม่ฮ่องสอน รายงานว่าได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการส่งอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านจำนวน 120 คน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล จำนวน 30 คน ออกสัมภาษณ์ผู้ถือครองทำการเกษตรทุกคนทั่วจังหวัด ในเดือน พฤษภาคม 2556 สรุปผลได้ดังนี้

1.พื้นที่ 7 อำเภอ มีผู้ถือครองทำการเกษตรทั้งสิ้น ณ วันสำมะโน (1 พค.2556) 34,008 ราย (ร้อยละ 35.3 ของครัวเรือนทั้งจังหวัด) เนื้อที่ถือครองทำการเกษตรทั้งสิ้น 362,087 ไร่ (เฉลี่ย 10.6 ไร่/ราย) อำเภอที่มีผู้ถือครองทำการเกษตรมากที่สุดคือ แม่สะเรียง 6,242 ราย (ร้อยละ 18.4) เนื้อที่ถือครอง 443,487 ไร่ (ร้อยละ 12.0) รองลงมา แม่ลาน้อย 6,220 ราย เนื้อที่ถือครอง 468,402 ไร่ (ร้อยละ 18.2 และ 18.9 ตามลำดับ) และอำเภอขุนยวม ถือครองทำการเกษตรน้อยที่สุด 3,126 ราย (ร้อยละ 9.2) เนื้อที่ถือครอง 440,372 ไร่ (ร้อยละ 11.1)

เมื่อพิจารณาเนื้อที่ถือครองการเกษตรเฉลี่ยพบว่า อำเภอปางมะผ้า มีเนื้อที่ถือครองเฉลี่ยสูงสุด (19.3 ไร่) รองลงมา อำเภอปาย (14.0 ไร่) และอำเภอแม่สะเรียง เฉลี่ยต่ำสุด คือ 7.0 ไร่

เมื่อพิจารณาข้อมูลในรอบ 20 ปีที่ผ่านมาจากปี 2536 พบว่าทั้งจำนวนผู้ถือครองและเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรเพิ่มขึ้น (จำนวนผู้ถือครองระหว่างปี 2536-2556 เท่ากับ 24.2 พันราย) โดยเพิ่มขึ้นเป็น 34.0 พันราย เนื้อที่ถือครองจาก 244.7 พันไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 362.1 พันไร่ เพิ่มขึ้น 362.1 พันไร่

พบว่าผู้ถือครองทำการเกษตรทั้งสิ้น 34,008 ราย ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 97.6) ทำการเพาะปลูกพืช ซึ่งในจำนวนนี้ ร้อยละ 1.3 ทำการเกษตรประเภทอื่นร่วมด้วยเช่น เลี้ยงปศุสัตว์ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่น้ำจืด และผู้ถือครอง ร้อยละ 63.1 ทำการเกษตรประเภทเดียวคือ เพาะปลูกพืช เลี้ยงปศุสัตว์ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่น้ำจืดอย่างใดอย่างหนึ่ง

ข้าว

เป็นพืชหลักที่เกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอนปลูกมากที่สุด จากสภาพของจังหวัดที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาเกษตรกรจะปลูกข้าวในพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนจะมีเหลือขายเพียงเล็กน้อยในระดับท้องถิ่นเท่านั้น ปริมาณผลผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชากร ทั้งจังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงต้องนำเข้าข้าวสารจากเชียงใหม่ อีกทั้งเกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการปลูกข้าว นาปรังเพียงเล็กน้อย เนื่องจากบริเวณที่ดินดอนขาดแคลนน้ำ

ช่วงฤดูการผลิตและการเก็บเกี่ยว

- **ข้าวนาปี** เริ่มเพาะปลูกประมาณเดือน มิถุนายน – กรกฎาคม และจะเก็บเกี่ยวประมาณ เดือน พฤศจิกายน – ธันวาคม
- **ข้าวไร่** เริ่มการเพาะปลูก ประมาณเดือน เมษายน – พฤษภาคม จะเก็บเกี่ยวตั้งแต่เดือน กันยายน – ตุลาคม
- **ข้าวนาปรัง** เริ่มเพาะปลูก ประมาณเดือน กุมภาพันธ์ – มีนาคม จะเก็บเกี่ยวตั้งแต่เดือน พฤษภาคม – มิถุนายน

พื้นที่เพาะปลูกและผลผลิต

พื้นที่เพาะปลูกข้าว ฤดูกาลผลิตปี 2555/56 มีพื้นที่ปลูกทั้งสิ้น 168,803.00 ไร่ ลดลงจาก ปีก่อน 28,039.25 ไร่ หรือร้อยละ 14.24 พื้นที่เก็บเกี่ยว 162,564.75 ไร่ ลดลงจากปีก่อน 20,988.75 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 11.43 ผลผลิตรวม 63,888.09 ตัน ลดลงจากปีก่อนหน้า 11,941.18 ตัน คิดเป็นร้อยละ 15.75 ผลผลิตเฉลี่ย 393.00 กิโลกรัม /ไร่ อำเภอที่ปลูกมาก ได้แก่ อำเภอแม่สะเรียง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่ลาน้อย ตามลำดับ

- **ข้าวเจ้านาปี** การเพาะปลูกข้าวเจ้านาปี ฤดูกาลผลิต ปี 2555/56 มีพื้นที่เพาะปลูก 59,779.00 ไร่ ลดลงจากปีก่อน 33,363.50 ไร่ หรือร้อยละ 35.82 พื้นที่เก็บเกี่ยว 56,887.75 ไร่ ลดลงจากปีก่อน 27,851.50 ไร่ หรือร้อยละ 32.87 ผลผลิตรวม 28,445.66 ตัน ลดลงจากปีก่อน 12,883.95 ตัน หรือร้อยละ 31.17 ผลผลิตเฉลี่ย 502.80 กก./ไร่ อำเภอที่ปลูกมาก ได้แก่ อำเภอแม่สะเรียง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอำเภอขุนยวม ตามลำดับ
- **ข้าวเจ้า (ข้าวไร่)** การเพาะปลูกข้าวเจ้า (ข้าวไร่) ฤดูกาลผลิต ปี 2555/56 มีพื้นที่เพาะปลูก 108,247 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 5,838.25 ไร่ หรือร้อยละ 5.70 พื้นที่เก็บเกี่ยว 104,900.00 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 6,101.75 ไร่ หรือร้อยละ 6.21 ผลผลิตรวม 34,911.68 ตัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 755.09 ตัน หรือร้อยละ 2.21 ผลผลิตเฉลี่ย 333.68 กก./ไร่ อำเภอที่ปลูกมาก ได้แก่ อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอปางมะผ้า และอำเภอแม่สะเรียงตามลำดับ
- **ข้าวเหนียว (ข้าวไร่)** การเพาะปลูกข้าวเหนียว (ข้าวไร่) ฤดูกาลผลิต ปี 2555/56 ไม่มีการเพาะปลูก เนื่องจากเกษตรกรหันไปปลูกข้าวเจ้า (ข้าวไร่) แทน เพื่อจะได้รับการช่วยเหลือตามโครงการรับจำนำข้าวของภาครัฐ
- **ข้าวนาปรัง** การเพาะปลูกข้าวนาปรัง ฤดูกาลผลิต ปี 2555/56 มีพื้นที่เพาะปลูก 737.00 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 169.00 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 29.75 พื้นที่เก็บเกี่ยว 737 ไร่ ผลผลิตรวม 514.75 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย 666.67 กิโลกรัม/ไร่ อำเภอที่ปลูก ได้แก่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอขุนยวม

เนื้อที่ปลูกข้าวนาปี

ตารางที่ 2.15 เนื้อที่ปลูกข้าวนาปี เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จำแนกตามประเภทข้าว เป็นรายอำเภอ ปีเพาะปลูก พ.ศ.2555

อำเภอ	ข้าวนาปี							
	เนื้อที่เพาะปลูกข้าว (ไร่)		เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)		ผลผลิต (ตัน)		ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)	
	เจ้า	เหนียว	ข้าวเจ้า	เหนียว	ข้าวเจ้า	เหนียว	ข้าวเจ้า	เหนียว
ขอตรงรวม	90,201	-	85,415.50	-	41,963.03	-	491.28	-
เมือง	16,130		15,904.00		9,373.00		589.35	
ขุนยวม	18,147		15,386.50		6,956.79		452.14	
ป่าข	6,364		6,364.00		3,349.50		526.32	
แม่สะเรียง	19,662		19,546.25		8,870.79		453.84	
แม่ลาน้อย	19,700	40	18,016.75	40	8,937.22	16	496.05	400
สบเมย	6,471		6,471.00		2,796.80		432.21	
ปางมะผ้า	3,727		3,727.00		1,678.93		450.48	

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัด

แม่ฮ่องสอน

ตารางที่ 2.16 เนื้อที่เพาะปลูกข้าวไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ ของจังหวัด
แม่ฮ่องสอนจำแนกตามประเภทข้าวเป็นรายอำเภอ ปีเพาะปลูก 2555

อำเภอ	ข้าวนาปี							
	เนื้อที่เพาะปลูกข้าว (ไร่)		เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)		ผลผลิต (ตัน)		ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)	
	เจ้า	เหนียว	เจ้า	เหนียว	เจ้า	เหนียว	เจ้า	เหนียว
ขอรวม	108,247	-	104,900	-	34,911.77	-	332.81	-
เมือง	10,471	-	10,471	-	2,617.75	-	250.00	-
ขุนยวม	6,093	-	5,905	-	2,095.38	-	354.85	-
ปาย	7,580	-	7,580	-	2,988.18	-	394.22	-
แม่สะเรียง	19,755	-	19,742	-	6,189.15	-	313.50	-
แม่ลาน้อย	24,840	-	22,290	-	7,672.50	-	344.21	-
สบเมย	16,173	-	15,577	-	5,009.10	-	321.57	-
ปางมะผ้า	23,335	-	23,335	-	8,339.71	-	357.39	-

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เนื้อที่เพาะปลูกข้าว ประจำปี 2557/2558

1. ข้อมูลจากระบบสารสนเทศการผลิตทางการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร รายงานผลการผลิต ของข้าวในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนประจำปี 2557/2558 (รต01) ดังนี้

1.1.ข้าวไร่ มีจำนวนครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกข้าวไร่ ทั้งหมด 21,319 ครัวเรือน เนื้อที่ปลูก 99,286.75 ไร่ โดยไม่ระบุข้อมูลอื่นๆ

1.2.ข้าวนาปี จำนวนเกษตรกร 16,937 ครัวเรือน ครัวเรือน เนื้อที่ปลูก 85,013 ไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยวผลผลิต 45 ไร่ โดยไม่ระบุข้อมูลอื่นๆ สำหรับข้าวนาปรัง ไม่พบข้อมูล ในระบบฐานข้อมูล

2. ข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ปี 2557พยากรณ์ไตรมาส3เดือนกันยายน2557 ดังนี้

จังหวัดแม่ฮ่องสอน	ข้าวนาปี			ข้าวนาปรัง		
	2555	2556	2557	2555	2556	2557
1.เนื้อที่เพาะปลูก(ไร่)	173,679	172,116	142,387	759	850	754
2.เนื้อที่เก็บเกี่ยว(ไร่)	142,387	171,349	169,843	565	847	75
3.ผลผลิต (ตัน)	66,793	73,092	78,670	338	443	395
4.ผลผลิตต่อเนื้อที่ปลูก(กก.)	463	421	457	445	521	524

เศรษฐกิจจังหวัดแม่ฮ่องสอน

(1) ประมาณการภาวะเศรษฐกิจจังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ.2555

ประมาณการผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ปี 2555 ณ ราคาประจำปี มีมูลค่า 10,357.6 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจาก 9,598.9 ล้านบาท ในปี 2554 จำนวน 758.7 ล้านบาท โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อหัว (GPP percapita) ในปี 2555 เท่ากับ 43,540 บาท เพิ่มขึ้นจาก 40,656 บาท ในปี 2554 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.1 ตารางที่ 2.16 แสดงประมาณการผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ปี 2555

ประมาณการผลิตภัณฑ์มวล	จำนวน		อัตราการขยายตัว (ร้อยละ)	
	2554 r	2555 p	2554 r	2555 p
ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปี(ล้านบาท)	9,598.9	10,357.6	-0.3	11.9
ประชากร(พันคน)	236	238	0.8	0.8
ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัว(บาท/คน/ปี)	40,656	43,540	6.3	7.1

(2) ขนาดเศรษฐกิจ

ตารางที่ 2.17 แสดงผลผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ณ ราคาประจำปี 2554

ค่า GPP	มูลค่าเพิ่ม ณ ราคาประจำปี (ล้านบาท)	
	ค่าเฉลี่ยประเทศ	จังหวัดแม่ฮ่องสอน
GPP	10,491	8,843.0

ตารางที่ 2.18 แสดงผลขนาดเศรษฐกิจของแม่ฮ่องสอนเป็น ลำดับสุดท้าย ของประเทศ

ค่า GPP	มูลค่าเพิ่ม ณ ราคาประจำปี (ล้านบาท)				
	ปี 2550	ปี2551	ปี2552	ปี2553	ปี2554
GPP	7,239.0	7,812.0	8,087.0	8,340.0	8,843.0

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนด้านภาคการเกษตร

ตารางที่ 2.19 ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอนปี 2550 – 2554

ปี พ.ศ.	GPP ภาคการเกษตร (ล้านบาท)			GPP รวมทั้ง จังหวัด(ล้านบาท)	GPP ภาคการเกษตร (ร้อยละของGPP รวม)
	เกษตรกรรม ล่าสัตว์ ป่าไม้	ประมง	รวม		
2550	3,844.10	47.6	3,891.70	10,142	38.37
2551	4,019.00	41	4,060.00	11,033	36.80
2552	3,594.00	56	3,650.00	10,507	34.74
2553	4,860.00	57	4,917.00	12428	39.56
2554	2,371.07	57.8	2,428.87	8,843.26	27.47

แหล่งข้อมูล : สำนักงานพาณิชย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ครัวเรือนเกษตรและพื้นที่ถือครอง

ตารางที่ 2.20 ข้อมูลครัวเรือนการเกษตรและเนื้อที่ถือครองเกษตร จังหวัดแม่ฮ่องสอนปีเพาะปลูก2550/51 - 2553/54

ปีเพาะปลูก	ครัวเรือนเกษตร (ครัวเรือน)	เนื้อที่ถือครองเกษตร เฉลี่ย (ไร่ / ครัวเรือน)
2550 / 51	30,829	6.44
2551 / 52	41,568	6.02
2552 / 53	42,022	10.05
2553 / 54	41,648	7.74

สถานะภาพและการประกอบอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนเกษตร

ตารางที่ 2.21 สถานะภาพและการประกอบอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนเกษตร จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ปีเพาะปลูก 2553/54

รายการ	จำนวน
1. ครัวเรือนเกษตรทั้งหมด (ครัวเรือน)	41,648
2. หัวหน้าครัวเรือนเกษตรทั้งหมด (คน)	41,648
3. อายุเฉลี่ยหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	48.81
4. อายุหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามอายุ (%)	100.00
● อายุ 30 - 34 ปี	12.46

รายการ	จำนวน
● อายุ 35 - 39 ปี	21.33
● อายุ 40 - 44 ปี	11.51
● อายุ 41 - 49 ปี	6.70
● อายุ 50 - 54 ปี	8.81
● อายุ 55 - 59 ปี	17.16
● อายุ 60 - 64 ปี	9.63
● อายุ ≥ 65 ปี	12.40
5. วัยแรงงานอายุ 15 - 64 ปี (%)	87.61
6. วัยสูงอายุ ≥ 65 ปี (%)	12.39
7. ระดับการศึกษาหัวหน้าครัวเรือน (%)	100.00
● ไม่รู้หนังสือ(อ่าน / เขียนไม่ได้)	19.63
● อ่านออกเขียนได้	-
➤ ประถมต้น (ป.4)	28.67
➤ ประถมปลาย (ป.6-7)	25.61
➤ มัธยมต้น (ม.3)	11.38
➤ มัธยมปลาย (ม.6)	14.71

ที่มา : ปรับปรุงจากข้อมูลสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

รายได้ - รายจ่าย รายได้สุทธิของครัวเรือนเกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ศูนย์สารสนเทศการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรสำรวจรายได้ - รายจ่าย

รายได้สุทธิของครัวเรือนเกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างปีการเพาะปลูก 2550/51 ถึง ปีการเพาะปลูก 2553/54 พบว่ามีรายได้รวมต่อปีเท่ากับ [105,959] , [86,103] , [90,337] และ 82,516 (บาท/ครัวเรือน) ตามลำดับ รวมทั้งสัดส่วนรายได้เงินสดสุทธิเกษตรกร/รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือนในปีที่ศึกษา (ปีการเพาะปลูก 2550/51-2553/54) คิดเป็นร้อยละ 35.74 ร้อยละ 49.01 ร้อยละ 44.90 และ ร้อยละ 31.18 ตามลำดับ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ภาวการณ์เกษตร ไม่ใช่ รายได้หลักของคนแม่ฮ่องสอน

ในปีเพาะปลูก 2553/54 เมื่อจำแนกข้อมูลแหล่งที่มาของเงินสดเกษตรกร พบว่ามีรายรับเงินสดจากพืชไร่ เพียงร้อยละ 50.4 (41,624 : บาท/ครัวเรือน) ของรายได้เงินสดเกษตรกรทั้งหมด หรือมีรายรับจากการ

ขายพืชข้าวคิดเป็น ร้อยละ 3.1 ของรายได้รวมทั้งปีของครัวเรือน

ตารางที่ 2.22 สรุปรายได้ - รายจ่าย รายได้สุทธิของครัวเรือนเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างปี
เพาะปลูก 2550/51-2553/54

รายการ	ปีเพาะปลูก			
	2550/51	2551/52	2552/53	2553/54
รวมรายได้ทั้งปี (บาท / ครัวเรือน)	105,959	86,103	90,337	82,516
1.รายได้เงินสดนอกการเกษตร (บาท/ครัวเรือน)	66,829	37,692	46,655	56,790
2. รายได้ไม่เป็นเงินสด	1,959	12,180	5,657	NA
3.รายได้เงินสดเกษตร (บาท/ครัวเรือน)	49,534	52,303	51,420	41,624
เงินสดเกษตร ต่อ รายได้ทั้งปีของครัวเรือน (ร้อยละ)	46.7	60.7	56.9	50.4
จำแนกแหล่งที่มาของเงินสด ภาคเกษตร				
1) พืชข้าว	5,299	4,035	19,610	2,593
เงินสดจาก พืชข้าว ต่อ รายได้เงินสดเกษตร (ร้อยละ)	10.7	7.7	38.1	6.2
เงินสดจากพืชข้าวต่อรายได้ทั้งปี ของครัวเรือน(ร้อยละ)	5.0	4.7	21.7	3.1
2) ทางพืช	42,815	45,995	42,786	33,405
● พืชไร่	357	776	10,998	2,768
● พืชน้ำมัน	7,531	6,926	10,754	7,137
● พืชผัก	29,204	34,250	1,366	20,873
● ไม้ผล/ไม้ยืนต้น	424	8	58	34
3) ทางสัตว์ (ปศุสัตว์)	6,719	6,308	8,634	6,878
4) รายได้เงินสดเกษตรอื่นๆ	-	-	-	1,341
รายจ่ายเงินเกษตร (บาท / ครัวเรือน)	12,363	16,072	13,395	15,898
1) ทางพืช	7,646	11,431	11,217	13,172
● แรงงาน	2,473	3,796	6,630	6,219
● ดำเนินงาน	5,173	7,635	4,587	6,953
2) ทางสัตว์	4,529	4,532	2,037	1,740
● แรงงาน	3,784	-	-	50
● ดำเนินงาน	745	4,532	2,037	1,690

รายการ	ปีเพาะปลูก			
	2550/51	2551/52	2552/53	2553/54
3) รายจ่ายเงินสดเกษตรอื่นๆ	188	109	141	986
สัดส่วนรายได้เงินสดสุทธิเกษตร / รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน %	35.74	49.01	44.90	31.18
รายได้สุทธิเกษตรกร (Net farm income)	35,212	38,897	25,492	NA
รายได้สุทธิครัวเรือน (Net family income)	102,041	86,103	79,023	NA
รายได้สุทธิครัวเรือน ต่อ คน (บาท / คน / ปี) (Per capital income)	23,458	22,961	19,706	NA

ที่มา : ปรับปรุงจากข้อมูล สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

ข้อมูลผู้เป็นหนี้ ขนาดหนี้สิน สินเชื่อ ของครัวเรือนเกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ศูนย์สารสนเทศการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร การสำรวจข้อมูลภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก2550/51-2553/54 พบว่าครัวเรือนเกษตรกรมีแนวโน้มหนี้สินปลายปีเพิ่มขึ้นร้อยละ61.56 ,ร้อยละ50.61, ร้อยละ61.44 และร้อยละ83.87 ตามลำดับ ขนาดหนี้เชื่อในปีการเพาะปลูก 2553/54 เท่ากับ 20,586 (บาท/ครัวเรือน)
ตารางที่ 2.23 แสดงจำนวนครัวเรือนเกษตรกรผู้เป็นหนี้ ขนาดหนี้สิน สินเชื่อ ของครัวเรือนเกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างปีเพาะปลูก 2550/51 - 2553/54

รายการ	ปีเพาะปลูก			
	2550/51	2551/52	2552/53	2553/54
1. ครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด (ครัวเรือน)	30,829	41,568	42,022	41,648
• ครัวเรือนไม่มีหนี้สินปลายปี (ครัวเรือน)	11,851	10,925	16,204	6,716
• ครัวเรือนมีหนี้สินปลายปีทั้งหมด (ครัวเรือน)	18,978	30,643	25,818	34,932
2. ครัวเรือนไม่มีหนี้สินปลายปี %	38.44	26.28	38.56	16.13
3. ครัวเรือนมีหนี้สินปลายปีทั้งหมด (ครัวเรือน) %	61.56	50.61	61.44	83.87
4.ครัวเรือนมีหนี้สินปลายปี นอกสถาบันอย่างเดียว %	-	-	-	8.87
5. ครัวเรือนมีหนี้สินปลายปี ใน สถาบันอย่างเดียว %	57.28	73.72	61.44	75.00
6. ครัวเรือนมีหนี้สินปลายปี ใน - นอก สถาบัน %	4.28	-	-	-
7. ครัวเรือนมีการกู้เงินระหว่างปี (%)	21.81	73.72	21.59	79.06

รายการ	ปีเพาะปลูก			
	2550/51	2550/51	2550/51	2550/51
8. ขนาดดินเชื้อ (บาท / ครัวเรือน)	6,626	17,065	6,127	20,586
• ขนาดดินเชื้อ : ในการเกษตร	6,477	86.52	97.99	58.99
• ขนาดดินเชื้อ : นอกการเกษตร	149	13.48	2.01	41.01
9. ขนาดดินเชื้อจากกองทุนหมู่บ้าน (บาท/ครัวเรือน)	1,300	13,899	5,829	5,171
10. ขนาดหนี้สินมีการพักชำระหนี้ (บาท/ครัวเรือน)	30,976		-	6,293

ที่มา :ปรับปรุงข้อมูลจาก ศูนย์สารสนเทศการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร การสำรวจข้อมูลภาวะเศรษฐกิจสังคม ครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีการเพาะปลูก2550/51-2553/54

การใช้ประโยชน์ที่ดินของจังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2549 - 2553

ตารางที่ 2.24 การใช้ประโยชน์ที่ดินของจังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2549 - 2553 (หน่วย:ไร่)

ปี พ.ศ.	เนื้อที่ทั้งหมด	ที่นา	ที่พืชไร่	ที่ไม้ผล / ไม้ยืนต้น	สวนผัก/ไม้ดอก	ทุ่งหญ้า	ที่รกร้าง
2549	7,925,787	87,869	119,291	21,490	39,714	8,417	11,974
2550	287,966	93,246	117,945	19,984	37,460	7,887	11,444
2551	279,012	100,884	112,869	22,312	31,188	6,994	4,765
2552	278,918	91,676	121,726	16,447	33,814	3,979	11,276
2553	289,973	102,623	122,115	16,459	33,521	3,979	11,276

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

จำนวนปศุสัตว์ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตารางที่ 2.25 จำนวนปศุสัตว์ จำแนกเป็นรายอำเภอ พ.ศ. 2555

อำเภอ	ชนิดสัตว์						
	โค	กระบือ	สุกร	แพะ	แกะ	ไก่	เป็ด
เมืองแม่ฮ่องสอน	986	1,056	1,768	6	-	34,651	112
ขุนยวม	1,565	1,099	1,750	64	11	8,618	159
ปาย	8,720	3,579	7,417	189	44	68,425	1,617
แม่สะเรียง	5,986	2,669	6,936	476	-	78,401	1,278
แม่ลาน้อย	5,136	1,459	4,956	186	20	36,717	610
สบเมย	3,938	2,085	5,373	30	-	42,888	-
ปางมะผ้า	3,757	1,397	5,817	-	-	19,060	533
ยอดรวม	30,088	13,344	34,017	951	75	288,760	4,309

ที่มา : สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดแม่ฮ่องสอน

**การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่น้ำจืด จำนวนบ่อ เนื้อที่ และปริมาณสัตว์น้ำจืดที่จับได้จากการทำ
ประมงน้ำจืดจังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2555**

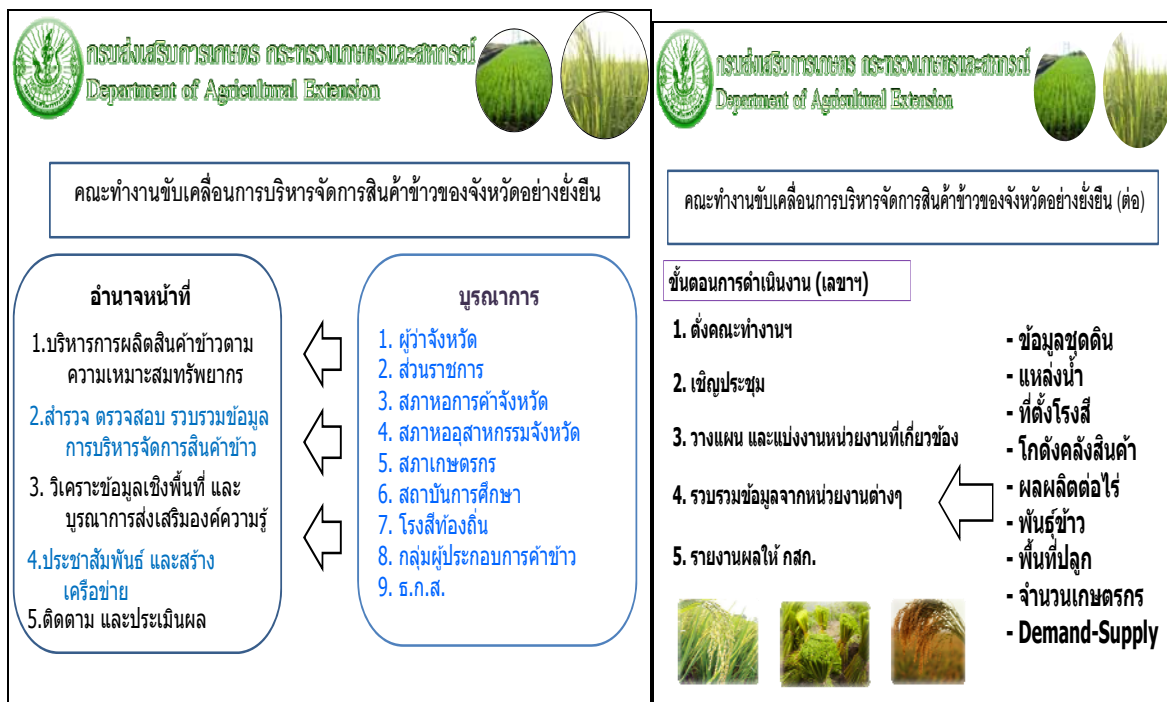
ตารางที่ 2.25 แสดงการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่น้ำจืด จำนวนบ่อ เนื้อที่ และปริมาณที่จับได้จากการทำ
ประมงน้ำจืด จังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2555

อำเภอ	การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด			ปริมาณการจับสัตว์น้ำ จืด (กก.)	มูลค่า (บาท)
	จำนวนครัวเรือน	จำนวนบ่อ	เนื้อที่ (ตร.ม.)		
เมือง	277	277	89.39	29,414.98	2,101,951.35
ขุนยวม	364	364	178.33	41,524.52	2,340,648.16
ปาย	429	429	137.90	18,567.96	1,290,930.41
แม่สะเรียง	245	245	90.25	71,649.17	4,425,010.15
แม่ลาน้อย	290	290	136.96	71,758.39	4,069,781.41
สบเมย	83	83	32.06	13,111.80	743,212.86
ปางมะผ้า	44	44	7.72	1,286.49	217,031.25
ยอดรวม	1,732	1,732	672.61	247,313.31	15,188,565.59

ที่มา : สำนักงานประมงจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.4 นโยบายกรมส่งเสริมการเกษตร ปีงบประมาณปี 2557

2.4.1 แนวทางการขับเคลื่อนการดำเนินงานบริหารจัดการสินค้า “ข้าว” ของจังหวัดอย่างยั่งยืน
แต่งตั้ง มอบหมาย บทบาท แนวทาง การขับเคลื่อนงาน ให้คณะทำงานขับเคลื่อนการบริหาร
จัดการสินค้า “ข้าว” ของจังหวัดอย่างยั่งยืน

ที่มา:เอกสารประกอบการประชุม Web conference สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ วันที่ 18 เมษายน 2557
วิทยากร อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร (นายโอฬาร พิทักษ์)

2.4.2 นโยบาย/แนวทางดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการข้าว ทั้งระบบ (ระบบเกษตร) ภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารประเทศ ของประเทศไทย (พฤษภาคม 2557)

1.) สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรสรุปรายงานการประชุม

สรุปผลการประชุมผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2556 ณ ห้องประชุม 134-135 ชั้น 3 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

(http://webhost.cpd.go.th/secret/meeting_moac.html สำนักงานเลขาธิการกรม) รัฐมนตรีว่าการ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ประชุมร่วมกับผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สรุปสาระสำคัญที่เกี่ยวกับ การบริหารจัดการข้าวได้ ดังนี้

1.1) การศึกษาเศรษฐกิจสินค้าเกษตรเพื่อรองรับเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) กับเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของภาคเกษตรไทย เป็นเรื่องที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยเห็นว่า การศึกษาเศรษฐกิจสินค้าเกษตรเพื่อรองรับเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน สศก. ได้มีการศึกษา 23 สินค้าเกี่ยวกับผลกระทบของการเปิดการค้าเสรี (WTO) และเรื่องกองทุนปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตร

เพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของประเทศ (FTA) โดยทั้งหมดนำมาผนวกกันและทำ Focus Group ในปี 2557 ทั้งภาคเอกชนและเกษตรกรที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจน หลังจากนั้นให้เข้าสู่คณะกรรมการที่ได้แต่งตั้งโดยคณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร ที่รับผิดชอบรายสินค้านำไปขับเคลื่อนต่อเนื่องในปี 2558 และประเมินผลการปฏิบัติงาน

1.2) สถานการณ์ราคาและผลผลิตสินค้าเกษตร สถานการณ์ราคาสินค้ารายสัปดาห์ สินค้าตามฤดูกาลสินค้าที่มีมูลค่าการผลิตมาก ได้แก่ ข้าวเปลือกเจ้าความชื้น 15% ปาล์มน้ำมัน ยางพารา สุกร ไก่เนื้อ และไข่ไก่

มาตรการแก้ไขปัญหา

- โครงการรับจำนำข้าวเปลือก ปีการผลิต 2556/57 เกษตรกรสามารถนำข้าวเปลือกมาจำนำได้ในปริมาณที่ไม่เกินที่ระบุไว้ในใบรับรองที่ กสท.ออกให้ วงเงินรายละไม่เกิน 350,000 บาทต่อรอบ ระยะเวลา 1 ต.ค. 2556-28 ก.พ. 2557 ยกเว้นภาคใต้ ถึง 31 ก.ค. 2557 และไม่รับจำนำข้าวเปลือกที่มีอายุสั้น 18 พันธุ์
- ราคาข้าวเฉลี่ยที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา นอกโครงการรับจำนำ ความชื้น 15% อยู่ที่ 8,280 บาท/ตัน ในขณะที่โครงการรับจำนำอยู่ที่ 11,000 – 12,000 ตามความชื้น โดยคิดจากผลผลิตเฉลี่ยไม่เกิน 600 กก./ไร่ วงเงินไม่เกิน 350,000 บาท/ราย ปัญหาที่เกิดขึ้นคือเกษตรกรบางรายสามารถผลิตได้มากกว่าค่าเฉลี่ย 600 กก./ไร่ เช่นในบางพื้นที่ของจังหวัดนครสวรรค์ ชัยนาท ฯลฯ คณะอนุกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ ด้านการผลิต ควรพิจารณาเร่งแก้ไขปัญหาค่าผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของข้าว
- แผนปฏิบัติการประจำปี 2557 และการจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2558 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2556 กษ. มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายปฏิรูปภาคเกษตรกรรม มีปลัด กษ. เป็นประธาน เพื่อขับเคลื่อนนโยบายปฏิรูปภาคเกษตรกรรม ตามโครงการสำคัญ (Flagship Project) ให้เกิดการดำเนินงานอย่างบูรณาการ และคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการสำคัญ (Flagship Project) คณะที่ 1 มีรองปลัด กษ. กลุ่มภารกิจด้านพัฒนาการผลิต เป็นประธาน รับผิดชอบโครงการพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรสู่มาตรฐาน โครงการเมืองเกษตรสีเขียว โครงการเพิ่มศักยภาพด้านสินค้าเกษตรชายแดนเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และโครงการพัฒนาเป็นศูนย์กลางการผลิตเมล็ดพันธุ์รองรับประชาคมอาเซียน และคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการสำคัญ (Flagship Project) คณะที่ 2 มีรองปลัด กษ. กลุ่มภารกิจด้านบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการผลิต เป็นประธาน รับผิดชอบ โครงการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจสำหรับสินค้าเกษตรที่สำคัญ โครงการพัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่อง และโครงการส่งเสริมการใช้เครื่องจักรกลการเกษตรทดแทนแรงงานเกษตร ซึ่งทั้ง 2 คณะมีอำนาจหน้าที่สำคัญคือ จัดทำแผนปฏิบัติ

การ แผนงบประมาณ และขับเคลื่อนการดำเนินงาน ของโครงการที่รับผิดชอบ

การดำเนินงานที่ผ่านมา สศก. ประสานหน่วยงานต่างๆ และจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี 2557 ของ กษ. ยึดตามยุทธศาสตร์ประเทศ (Country Strategy) นโยบายรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญประกอบด้วย นโยบาย/งาน/โครงการ/กิจกรรม/วิธีการดำเนินงาน เป้าหมาย พื้นที่ดำเนินการ งบประมาณปี 2557 ผลที่คาดว่าจะได้รับและหน่วยงานรับผิดชอบ โดยมีงบประมาณในแต่ละนโยบาย ดังนี้ 1) ยุทธศาสตร์ประเทศ 2) นโยบายเร่งด่วนรัฐบาล (รวมโครงการเพิ่มพื้นที่ชลประทาน) 3) นโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภาคเกษตร 4) นโยบายการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ สศก. ประสานให้หน่วยงานต่าง ๆ รายงานผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2557

2) กระทรวงเกษตรฯ จัดงานประชุมข้าวนานาชาติ ครั้งที่ 4 (IRC 2014) ภายใต้แนวคิด “ข้าวเพื่อโลก”

หลังส่งเสริมการส่งออกและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการพัฒนาข้าวในระดับสากล

(http://www.moac.go.th/ewt_news.php?nid=13206&filename=index ข้อมูล ณ. 29 ตุลาคม 2557)

นายปีติพงศ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กล่าวเปิดงานประชุมข้าวนานาชาติ ครั้งที่ 4 (IRC 2014) ร่วมกับสถาบันวิจัยข้าวนานาชาติ (IRRI) ภายใต้แนวคิด "ข้าวเพื่อโลก Rice for The World" ซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ 28 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายนนี้ ณ ศูนย์นิทรรศการและการประชุมไบเทค บางนา ว่า ข้าว มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยและเอเชีย ด้วยพื้นที่กว่าครึ่งเหมาะแก่การเจริญเติบโตของข้าว และเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ของโลก ข้าว จึงนับเป็นหัวใจสำคัญของระบบเศรษฐกิจและสังคม อยู่ในอาหารแทบทุกมื้อที่ทั่วโลกรู้จักกันดี คือ "ข้าวหอมมะลิ" อีกทั้ง ข้าว ยังมีความสำคัญระดับโลกในแง่ของเศรษฐกิจและถือเป็นความมั่นคงทางอาหาร มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาประสิทธิภาพทางการผลิตให้สามารถสร้างความมั่นคงและปลอดภัยทางอาหารให้ดีขึ้น

วัตถุประสงค์การจัดงานเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่างๆ อาทิ การเพาะปลูก พันธุ์ข้าว การบริหารจัดการหลังเก็บเกี่ยว การค้าขายข้าว เป็นต้น ผลจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์และองค์ความรู้ซึ่งมีผู้ชำนาญการจากหลายประเทศเข้าร่วม จะช่วยให้สามารถประเมินศักยภาพด้านเทคโนโลยีต่างๆของประเทศไทยได้ว่าจะพัฒนาต่อไปอย่างไร ส่วนกระทรวงเกษตรฯนั้น สามารถนำข้อมูลต่างๆที่ได้รับนี้ ไปประเมินทิศทางของการพัฒนาข้าวในตลาดข้าวที่มีทั้งหมดทั่วโลกในขณะนี้ว่าจะดำเนินการไปในทิศทางใด

3.) ข้อมูลจากสำนักข่าวออนไลน์ไทยพับลิก้า (<http://thaipublica.org/2014/07/supat-cauchai-baac/> 21 กรกฎาคม 2557) เมื่อคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เข้ามาบริหารประเทศ ผลงานแรกคือการอนุมัติเงินเพื่อช่วยให้แก่ชาวนาที่เข้าร่วมโครงการจำนำข้าวที่กำลังเดือดร้อน เนื่องจากไม่ได้รับเงินมาแล้วกว่า 6 เดือน ระยะเวลาประมาณ 2 เดือน ที่ผ่านมา คสช. คณะกรรมการนโยบายและบริหารจัดการข้าว (นบข.) เพื่อแก้ไขปัญหาแก่ชาวนา และจัดการเรื่องข้าวที่ค้างค้ำโดยเฉพา ธนาคารเพื่อการเกษตรและ

สหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นหนึ่งในชุดทำงานที่มีส่วนร่วมและมีส่วนนำเสนอนโยบายเพื่อช่วยเหลือชาวนาในเบื้องต้น สำนักข่าวออนไลน์ไทยพับลิก้าได้สัมภาษณ์นายสุพัฒน์ เอี้ยวฉาย ผู้ช่วยผู้จัดการ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ถึงมาตรการช่วยเหลือชาวนาในฤดูกาลผลิตปี 2557/58 สรุปสาระสำคัญ ดังนี้

3.1.สถานการณ์ภาพรวม ปริมาณข้าวที่จะออกมาลดน้อยลง เกษตรกรปรับตัว ปริมาณข้าวฤดูผลิตนี้น่าจะน้อยลงไป 2 ล้านตันข้าวเปลือกแล้วข้าวในโกดังของรัฐบาลเริ่มระบายน้อยลงกลไกตลาดเริ่มทำงาน ผู้ประกอบการข้าวถูง ข้าวส่งออก หาซื้อข้าว เขาก็เริ่มให้ราคา ราคาตลาดสูงขึ้น

3.2. งานระดับนโยบาย หลังจากที คสช. เข้าบริหาร

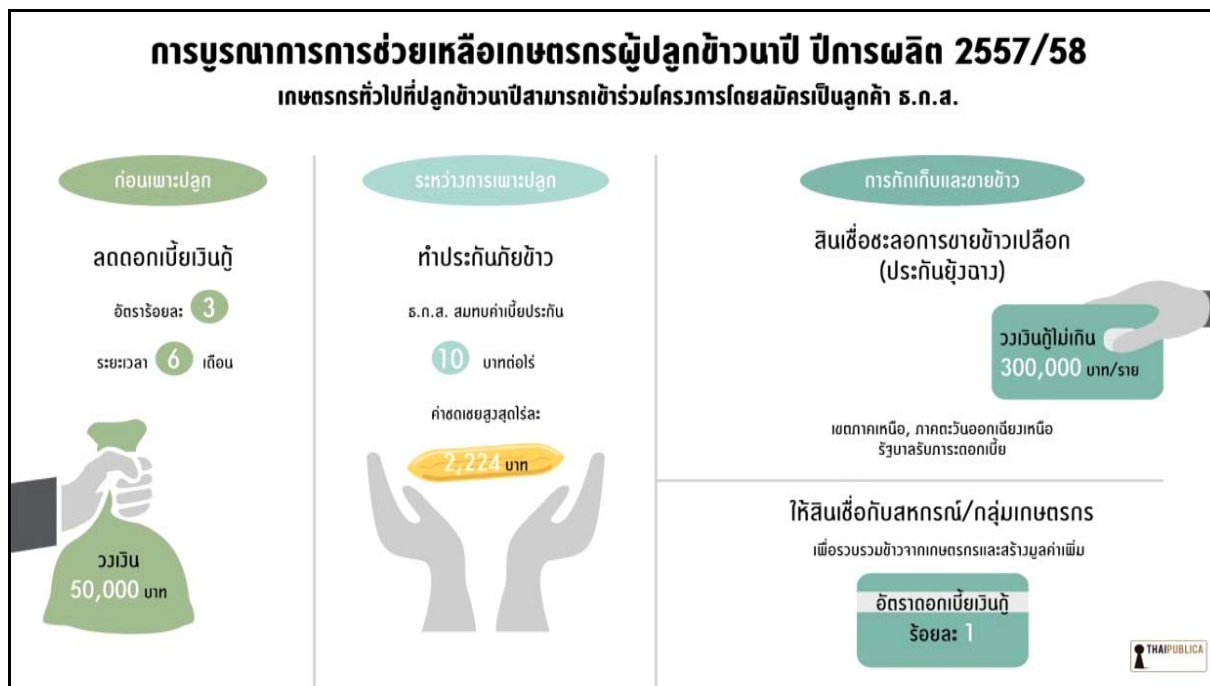
3.2.1 การแต่งตั้ง นบข. (คณะกรรมการนโยบายและการบริหารจัดการข้าว) แล้วก็มีอนุกรรมการขึ้นมาอีก 3 คณะ ก็มีการพูดคุยว่าจะช่วยชาวนาอย่างไร เมื่อนโยบายชัดเจนว่าไม่มีประชานิยมแล้วก็มานั่งเรื่องลดต้นทุนการผลิตให้แก่เกษตรกร

3.2.2 ใ้กลไกของภาครัฐ

- 1) ผ่านระบบของกระทรวงเกษตรกระทรวงเกษตร(ดูแลเรื่องเมล็ดพันธุ์ข้าว ปักจายการผลิต)
- 2) กระทรวงพาณิชย์การควบคุมที่อาศัยกลไกของกระทรวงพาณิชย์สำหรับนโยบายการลดต้นทุนการผลิตโดยภาพรวม คาดว่าน่าจะลดต้นทุนได้ประมาณ 432 บาทต่อไร่ ซึ่งก็จะประกอบด้วยการขอความร่วมมือผู้ประกอบการปุ๋ยเคมี
- 3) ค่าเมล็ดพันธุ์ กรมข้าวเขามั่นใจว่าเขามีเมล็ดพันธุ์ที่ผ่านระบบของเขา แล้วก็ขอความร่วมมือผู้ประกอบการที่มีอยู่ 2-3 บริษัทที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ด้วย ลดได้ประมาณ 122 บาท/ไร่
- 4) รถเกี่ยวข้าวเมื่อไปผ่านสมาคมของผู้ประกอบการก็น่าจะลดลงมาได้สัก 50 บาท
- 5) ค่าเช่าที่นา ใ้กลไกของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย คาดว่าน่าจะลดลงมาได้ไร่ละ 500 บาท จากเดิมราคา 1,000 บาท

3.3. มาตรการช่วยเหลือด้านอื่นๆ ของ ธกส .4 โครงการ

มาตรการที่ 1 คือ โครงการลดดอกเบี้ยสำหรับชาวนาที่มากู้เงินไปทำนาข้าวโดยลดดอกเบี้ยลงร้อยละ 3 เป็นระยะเวลา 6 เดือน แล้วก็กำหนดวงเงินว่า ที่ลดดอกเบี้ยนี้เน้นให้กับชาวนารายย่อย กล่าวคือ สำหรับชาวนาที่เป็นหนี้ไม่เกิน 5 หมื่นบาทหมายความว่าใครก็ตามที่กู้เงินไปทำนาข้าวไม่เกิน 5 หมื่นบาท จะได้รับการลดดอกเบี้ย 3% เป็นระยะเวลา 6 เดือน 3% ที่ลดลงไป ทางรัฐก็จัดตั้งงบประมาณมาชดเชยดอกเบี้ยแทนเกษตรกร

มาตรการที่ 2 ก็คือมาตรการที่จะทำให้กลไกตลาดทำงานคือ จะเติมสภาพคล่องให้กับระบบสหกรณ์ และกลุ่มเกษตรกร เข้ามาทำหน้าที่ในการรวบรวมข้าวจากสมาชิก เพื่อให้สหกรณ์ได้มีเงินทุนหมุนเวียนไปรวบรวมหรือซื้อข้าวจากสมาชิก แล้วก็เอาข้าวมาขายต่อให้โรงสี หรือสีแปรรูปเป็นข้าวสาร แป้งเป็นข้าวถุงขาย หรือข้าวสารเกรดพรีเมียม จะให้สหกรณ์ทำประกันภัย ค่าเบี้ยประกันเราให้รัฐเป็นคนจ่ายให้แก่สหกรณ์ซึ่งตอนนี้มี สหกรณ์ที่มีความพร้อมอยู่ 500 สหกรณ์(มีขีดความสามารถ มีความพร้อม มีฉาง มีลานตาก หรืออาจจะไปเช่าฉางเอกชนก็ได้)

มาตรการที่ 3 เป็นโครงการสินเชื่อเพื่อรอการขายข้าว คือเกษตรกรภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขาทำข้าวหอมมะลิกับข้าวเหนียวในระหว่างเก็บข้าว ถ้าเขามีความจำเป็นต้องการใช้เงิน ธนาคารก็จะให้เงินกู้ไปหมุนเวียนก่อน เรียกว่าเงินกู้เพื่อรอการขายผลิตผลเพราะฉะนั้น จะมีโครงการให้เก็บข้าวเปลือกขึ้นยุ้ง ตากให้แห้งแล้วเก็บ ธกส.จะใช้ข้าวเป็นหลักประกัน จะให้เงินกู้ระหว่างรอขายข้าว ธกส.เสนอเป็นโครงการไปรัฐบาลให้ชำระดอกเบี้ยแทนเกษตรกรมาตรการนี้ก็จะไปช่วยสนับสนุนมาตรการที่ 2 ที่กล่าวมาคือกลไกการรวบรวมข้าวของสหกรณ์การเกษตร หมายความว่าเกษตรกรมีทางเลือก ทางเลือกที่ 1 ขายข้าวเลย ถ้าราคาพอใจ ขาย ทางเลือกที่ 2 มีสหกรณ์มาซื้อ พอใจก็ขายสหกรณ์ ทางเลือกที่ 3 เก็บข้าวเพื่อรอขาย เราก็จะไปบอกสหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกร เพราะเรารู้ว่าข้าวอยู่ในยุ้งฉางเกษตรกรบ้านไหน ตำบลไหนที่เป็นข้าวที่มีคุณภาพ

4.) คำแถลงนโยบายคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เฉพาะ ข้อ 3. การลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ(หน้า 5) ข้อ 9. การรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรและการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน..... (หน้า 15)

๓. การลดความเหลื่อมล้ำของสังคม และการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ

ความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็นอีกสาเหตุหนึ่งของปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อนทั้งหลายของประชาชน จึงมีนโยบายที่จะดำเนินการดังนี้

๓.๑ ในระยะเฉพาะหน้า จะเร่งสร้างโอกาส อาชีพ และการมีรายได้ที่มั่นคง แก่ผู้ที่เข้าสู่ตลาดแรงงาน รวมทั้งสตรี ผู้ด้อยโอกาส และแรงงานข้ามชาติที่ถูกกฎหมาย พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพแรงงาน โดยให้แรงงานทั้งระบบมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้และพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานในทุกระดับอย่างมีมาตรฐาน ทั้งจะเชื่อมโยงข้อมูลและการดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเอกชน เพื่อให้ตรงกับความต้องการของพื้นที่และของประเทศโดยรวม นอกจากนี้ จะส่งเสริมให้แรงงานนอกระบบเข้าสู่ระบบที่ถูกกฎหมายมากขึ้น

๓.๒ ป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ รวมถึงปัญหาผู้หลบหนีเข้าเมือง การทรมานแรงงานข้ามชาติ การท่องเที่ยวที่เน้นบริการทางเพศและเด็ก และปัญหาคนขอทาน โดยการปรับปรุงกฎหมายข้อบังคับที่จำเป็นและเพิ่มความเข้มงวดในการระงับตรวจสอบ

๓.๓ ในระยะต่อไป จะพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม ระบบการออม และระบบสวัสดิการชุมชนให้มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการดูแลให้มีระบบการกู้ยืมที่เป็นธรรมและการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ตามอัตภาพ พัฒนาศักยภาพ คุ่มครองและพิทักษ์สิทธิ จัดสวัสดิการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้สูงอายุ สตรี และเด็ก

๓.๔ เตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการมีงานหรือกิจกรรมที่เหมาะสม เพื่อสร้างสรรคและไม่ก่อภาระต่อสังคมในอนาคต โดยจัดเตรียมระบบการดูแลในบ้าน สถานพักพิง และโรงพยาบาล ที่เป็นการร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และครอบครัว รวมทั้งพัฒนาระบบการเงินการคลังสำหรับการดูแลผู้สูงอายุ

๓.๕ เตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมที่มีความหลากหลายเนื่องจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยสร้างความเข้มแข็งและความพร้อมแก่แรงงานไทยและร่วมพัฒนาระบบความคุ้มครองทางสังคมของแรงงานอาเซียน

๓.๖ จัดระเบียบสังคม สร้างมาตรฐานด้านคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนทั่วไป โดยใช้ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ ตามนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ได้ประกาศไว้แล้ว

๓.๗ แก้ไขปัญหาการไร้ที่ดินทำกินของเกษตรกรและการรุกรานเขตป่าสงวน โดยการกระจายสิทธิการถือครองให้แก่ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ได้รุกราน และออกมาตรการป้องกันการเปลี่ยนมือไปอยู่ในครอบครองของผู้ที่มีใช้เกษตรกร ใช้เทคโนโลยีดาวเทียมสำรวจและวิธีการแผนที่ทันสมัย แก้ไขปัญหาเขตที่ดินทับซ้อนและแนวเขตพื้นที่ป่าที่ไม่ชัดเจน อันก่อให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ

คำแถลงนโยบาย
ของ
คณะรัฐมนตรี
พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี
แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

๙. การรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่าง การอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ในปัจจุบันมีการบุกรุกที่ดินของรัฐและตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติ
และความหลากหลายทางชีวภาพที่เคยอุดมสมบูรณ์ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า พันธุ์พืช และแร่ธาตุ
ถูกทำลายหรือนำไปใช้ประโยชน์ทางพาณิชย์โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายเป็นอันมาก ทั้งปัญหามลพิษ

โดยเฉพาะขยะประเภทต่าง ๆ ก็รุนแรงยิ่งขึ้น รัฐบาลจึงมีนโยบายจะรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติโดยสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนดังนี้

๙.๑ ในระยะเฉพาะหน้า เร่งปกป้องและฟื้นฟูพื้นที่อนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่า โดยให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ จัดทำแนวเขตที่ดินของรัฐให้ชัดเจน เร่งรัดกระบวนการพิสูจน์สิทธิการถือครองที่ดินในเขตที่ดินของรัฐโดยนำระบบสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ ปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยและสร้างบรรทัดฐานในการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่อนุรักษ์ที่มีความสำคัญเชิงนิเวศ กำหนดพื้นที่แนวกันชนและที่ราบเชิงเขาให้เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การปลูกป่าเพื่อป้องกันภัยพิบัติและป้องกันการบุกรุกป่า ขยายป่าชุมชน และส่งเสริมการปลูกไม้ค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่เอกชนเพื่อลดแรงกดดันในการตัดไม้จากป่าธรรมชาติ รวมทั้งผลักดันแนวทางการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของระบบนิเวศและการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์ เช่น โครงการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศ โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เป็นต้น

๙.๒ ส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน คำนึงถึงขีดจำกัดและศักยภาพในการฟื้นตัว สร้างโอกาสในการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม เพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ความมั่นคงทางด้านอาหาร สุขอนามัย สนับสนุนวิถีชีวิตของชุมชน และการพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ รวมทั้งให้การคุ้มครองเพื่อให้เกิดความปลอดภัยทางชีวภาพ

๙.๓ ในระยะต่อไป พัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดิน และแก้ไขการบุกรุกที่ดินของรัฐโดยยึดแนวพระราชดำริที่ให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ เช่น กำหนดเขตป่าชุมชนให้ชัดเจน พื้นที่ใดที่สงวนหรือกันไว้เป็นพื้นที่ป่าสมบูรณ์ก็ใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด พื้นที่ใดสมควรให้ประชาชนใช้ประโยชน์ได้ก็จะผ่อนผันให้ตามความจำเป็นโดยใช้มาตรการทางการบริหารจัดการ มาตรการทางสังคมจิตวิทยา และการปลูกป่าทดแทนเข้าดำเนินการ ทั้งจะให้เชื่อมโยงกับการส่งเสริมการมีอาชีพและรายได้อื่นอันเป็นบ่อเกิดของเศรษฐกิจชุมชนที่ต่อเนื่องเพื่อให้คนเหล่านั้นสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยที่ดินยังเป็นของรัฐ จะจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการ จัดทำทะเบียนผู้ถือครองที่ดินในที่ดินของรัฐ ปรับปรุงกลไกการบริหารจัดการที่ดินของรัฐและเอกชนให้มีเอกภาพเพื่อทำหน้าที่กำหนดนโยบายด้านที่ดินในภาพรวม และปรับปรุงกลไกภาษีเพื่อกระจายการถือครองที่ดิน เร่งรัดการจัดสรรที่ดินให้แก่ผู้ยากไร้โดยไม่ต้องเป็นกรรมสิทธิ์ แต่รับรองสิทธิร่วมในการจัดการที่ดินของชุมชน กำหนดรูปแบบที่เหมาะสมของธนาคารที่ดินเพื่อให้เป็นกลไกในการนำทรัพยากรที่ดินมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๙.๔ บริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศให้เป็นเอกภาพในทุกมิติ ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ จัดให้มีแผนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศและมีกระบวนการบูรณาการแผนงานและงบประมาณร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดทำแผนงาน

โครงการ ไม่เกิดความซ้ำซ้อน มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับทิศทางและนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยจัดตั้งหรือกำหนดกลไกในการบริหารจัดการน้ำพร้อมทั้งมีการนำเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพสูงมาใช้ในระบบของการบริหารจัดการน้ำและการเตือนภัย

๙.๕ เร่งรัดการควบคุมมลพิษทั้งทางอากาศ ขยะ และน้ำเสีย ที่เกิดจากการผลิตและบริโภค เพื่อสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่ประชาชน โดยให้ความสำคัญในการเร่งรัดแก้ไขปัญหามลพิษเป็นลำดับแรก ส่งเสริมให้เกิดกลไกการคัดแยกขยะเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ให้มากที่สุด เร่งกำจัดขยะมูลฝอยตกค้างสะสมในสถานที่กำจัดขยะในพื้นที่วิกฤติ ซึ่งจะใช้ที่ดินของรัฐเป็นหลัก ในพื้นที่ใดที่สามารถจัดการขยะมูลฝอยโดยการแปรรูปเป็นพลังงาน ก็จะสนับสนุนให้ดำเนินการ ส่วนขยะอุตสาหกรรมนั้น จะวางระเบียบมาตรการการบริหารจัดการเป็นพิเศษ โดยกำหนดให้ทั้งในบ่อขยะอุตสาหกรรมที่สร้างขึ้นอย่างถูกต้องตามมาตรฐานและให้แยกเป็นสัดส่วนจากบ่อขยะชุมชน สำหรับขยะของเสียอันตราย ขยะอิเล็กทรอนิกส์ และขยะติดเชื้อ จะพัฒนาระบบกำกับติดตามตรวจสอบและเฝ้าระวังไม่ให้มีการลักลอบทิ้ง รวมทั้งจัดการสารเคมี โดยลดความเสี่ยงและอันตรายที่เกิดจากการรั่วไหล และการเกิดอุบัติเหตุ ให้ความสำคัญในการจัดการอย่างครบวงจร และใช้มาตรการทางกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายอย่างเด็ดขาด

ในระดับพื้นที่ จะเร่งแก้ไขปัญหามลพิษในพื้นที่มาบตาพุดซึ่งเป็นฐานอุตสาหกรรมหลักของประเทศอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมทุกมิติ ทั้งการลดและขจัดมลพิษ การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การดูแลคุณภาพชีวิตประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรม รวมทั้งการพัฒนาปรับปรุงขีดความสามารถโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาสู่เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย

3.1 แนวคิดเบื้องหลังโครงการวิจัยการจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจะพบว่า “ข้าว” เป็นพืชหลักที่เกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอนปลูกมากที่สุด จากข้อมูลทางสถิติ ฤดูกาลผลิตปี 2554/ 55 มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งสิ้น 198,108.75 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 9,694.65 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยรวม 511.13 กิโลกรัม/ไร่ อำเภอที่ปลูกมาก ได้แก่ อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ตามลำดับ (เกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2555) ปริมาณผลผลิตข้าวในปีที่ผ่านมาถึงแม้จะเพิ่มขึ้น แต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชากรทั้งจังหวัดฯ ต้องนำเข้าข้าวสารจากต่างจังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ประมาณเดือนละ 20,000 กระสอบ (กระสอบละ 50 กิโลกรัม) หรือประมาณปีละ 12,000 ตันข้าวสาร (พาณิชย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ข้อมูลการตลาดจังหวัดแม่ฮ่องสอนปี 2555) และจากการจัดเวทีพัฒนาโครงการผู้เข้าร่วมเวทีมีความเห็นสอดคล้องกันว่าปัจจัยหลักที่มีความสัมพันธ์กับการสร้างผลผลิตข้าวประกอบด้วย 2 ส่วนคือ พันธุกรรมและสภาพแวดล้อม ส่วนความเสี่ยงของระบบการผลิตข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีหลายด้าน เช่น ความเสี่ยงด้านการผลิต ความเสี่ยงด้านการตลาด ความเสี่ยงด้านนโยบายภาครัฐ ความเสี่ยงเรื่องค่านิยม ความเสี่ยงด้านพันธุกรรม ความเสี่ยงในเรื่องเทคโนโลยีการปลูกข้าว การขาดความรู้ด้านเทคโนโลยี การจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน การจัดการระบบการปลูก การจัดการวัชพืช รวมไปถึงกลไกการตลาดข้าว เป็นต้น

จังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูงแต่ยังไม่มีการศึกษาเรื่องข้าวในระดับจังหวัดที่ครอบคลุมเห็นทุกประเด็น ทั้งศักยภาพ ข้อจำกัด รวมถึงแนวทางการวิจัยและพัฒนาข้าวสู่ความมั่นคงด้านอาหาร ที่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคที่เกี่ยวข้อง โดยมีศูนย์วิจัยข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน และเครือข่ายเกษตรกรทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นภาคีหลัก ที่จะเป็นผู้ใช้ประโยชน์ข้อมูลในการขับเคลื่อนต่อเนื่อง ร่วมกับชาวแม่ฮ่องสอนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การกำหนดกรอบการศึกษาโดยเน้น “พื้นที่สูง” ก่อนนั้นเพื่อจะได้เกิดความชัดเจนในการทำงานที่เหมาะสมกับบริบทจังหวัด และการใช้ประโยชน์จากตัวความรู้เพื่อต่อยอดการนำเสนอในระดับประเทศ และการพัฒนาทีมงานบนฐานวัฒนธรรมที่หลากหลาย (เผ่าพันธุ์ ต่าง ๆ)

เมื่อเสร็จสิ้นโครงการนอกจากจะได้นำองค์ความรู้ ที่ได้มาประยุกต์ ปรับใช้แล้ว ระหว่างวิจัยมีการออกแบบให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้อง ในการแสวงหาทางเลือกเพื่อพัฒนาศักยภาพการพึ่งพาตนเอง และรักษาความมั่นคงด้านอาหาร โดยใช้วิธีการรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ต่อยอดจากระบบฐานข้อมูล หรือพื้นที่ปฏิบัติการ (ชุมชน) ที่มีอยู่เดิม ในการอนุรักษ์ พื้นฟู ความหลากหลายของพันธุ์ข้าวท้องถิ่น องค์ความรู้และภูมิปัญญาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการปรับปรุง พัฒนาระบบการผลิต ที่คาดหวังว่าจะทำให้เกิดระบบการจัดการ การผลิตข้าวที่สูงที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา/ ข้อจำกัดของทรัพยากร และ

บริบทของแต่ละพื้นที่อย่างยั่งยืนต่อไป และยังจะได้โจทย์วิจัยในเรื่องนี้ ที่อาจเกิดขึ้นรายทางจนถึงปลายทาง เพราะการจัดการข้าวสู่ความมั่นคงด้านอาหาร คงไม่สามารถทำได้ในหนึ่งงานวิจัย ที่มีระยะเวลาและงบประมาณที่จำกัด

3.2 กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย

เริ่มต้นเมื่อเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน Node มส. และภาคี จัดงาน “สมัชชาเกษตรกรรมทางเลือก จ.แม่ฮ่องสอน.” ระหว่างวันที่ 24-25 กุมภาพันธ์ 2554 ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องความมั่นคงด้านอาหาร และได้โจทย์เบื้องต้น สำหรับการพัฒนาโครงการอย่างเป็นระบบ สรุปได้ดังนี้

ครั้งที่ 1 ในวันที่ 24 ธันวาคม 2555 ประชุมหารือสร้างความเข้าใจกรอบแนวความคิดงานความมั่นคงทางอาหารของ Node ร่วมกับที่นักวิจัย และประเด็นสำคัญเรื่องสถานการณ์ข้าวที่มีความจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาวิจัย

ครั้งที่ 2 ในวันที่ 22 มกราคม 2556 โหนด กับว่าที่ทีมวิจัย ได้ร่วมหารือกับพอ.ศูนย์วิจัยข้าว จ.แม่ฮ่องสอน เพื่อแลกเปลี่ยนสถานการณ์ข้าวของจังหวัด ทุกมิติ รวมถึงงานวิจัยของศูนย์ และความรู้ที่เกิดขึ้นลองวางตรงร่วมในเรื่องข้าวของจังหวัด และการมีส่วนร่วมของศูนย์ในงานวิจัย เพื่อพัฒนา CP ต่อไป

ครั้งที่ 3 นำเข้าพิจารณาในเวทีกลไกกลางภาคเหนือเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2556 มีข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิถึงแนวทางการดำเนินงานโครงการ และมีข้อสรุปให้นำเข้าเวทีพิจารณาในกลไกกลางอีกครั้ง

ครั้งที่ 4 ในเวทีเสวนาชุมชนวิจัยจังหวัดแม่ฮ่องสอน นำเสนอแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเครือข่ายนักวิจัย อดีตนักวิจัย ทีมที่ปรึกษา และทีมหนุนเสริมการทำงาน Node ถึงกรอบแนวทางการดำเนินงานโครงการให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2556

ครั้งที่ 5 เวทีพัฒนารอบแนวทางการดำเนินงานโครงการร่วมกับผู้เกี่ยวข้องจากหน่วยงานต่างๆ และตัวแทนเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน ณ ศูนย์วิจัยข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอปางมะผ้า วันที่ 8 มีนาคม 2556

ครั้งที่ 6 เข้าพิจารณาในเวทีกลไกกลาง รอบที่ 2 เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2556

ครั้งที่ 7 ประชุมทีมวิจัยสร้างความเข้าใจและปรับแก้ตามข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิจากเวทีพิจารณา 26 มีนาคม 2556

ครั้งที่ 8 เข้าพิจารณาในเวทีกลไกกลาง รอบที่ 3 เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2556
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.3 กระบวนการดำเนินการวิจัย

โครงการ การจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นลักษณะการศึกษาเบื้องต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้ตามกรอบที่ตอบโจทย์และวัตถุประสงค์ของโครงการ ให้ผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมเรียนรู้และเห็นปัญหาร่วมกัน ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีขอบเขตการดำเนินงานระดับจังหวัด และระดับหมู่บ้าน โดยมีเหตุผลที่เลือกพื้นที่หมู่บ้านแบบเจาะจงในการศึกษาเชิงลึกการจัดการข้าวที่สูง ทั้ง 4 แห่ง ภายใต้การให้ความสำคัญกับความหลากหลายของบริบท วิถีความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละชาติพันธุ์ และพิจารณาจากศักยภาพ ทูทางสังคมของแต่ละชุมชน ดังนี้

(1)บ้านห้วยปาย ต.เวียงเหนือ อ.ปาย : พื้นที่ปลูกข้าวไร่วิถีมูเซอแดง ในพื้นที่ชายขอบ และมีทุนเดิมศักยภาพของชุมชน ด้าน คน กลไก ข้อมูล งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ดำเนินการในช่วงปี 2547 ในหัวข้อเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาของมูเซอแดง บ้านห้วยปาย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย และหัวหน้าโครงการวิจัย นายยาโพ จะต๋าก้อย ซึ่งปัจจุบันยังอยู่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านดังกล่าว

(2)บ้านปางคาม หมู่ 2 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า : พื้นที่ปลูกข้าวนา/ไร่ วิถีมูเซอดำ ไกล่เมือง รวมทั้งมีทุนเดิม ศักยภาพของชุมชน ที่มีสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก นายสมบัติ บุญราชศิริทรัพย์ หนึ่งเดียวในหมู่บ้านปางคามน้อยที่พัฒนาฟาร์มเป็นต้นแบบเกษตรยั่งยืน

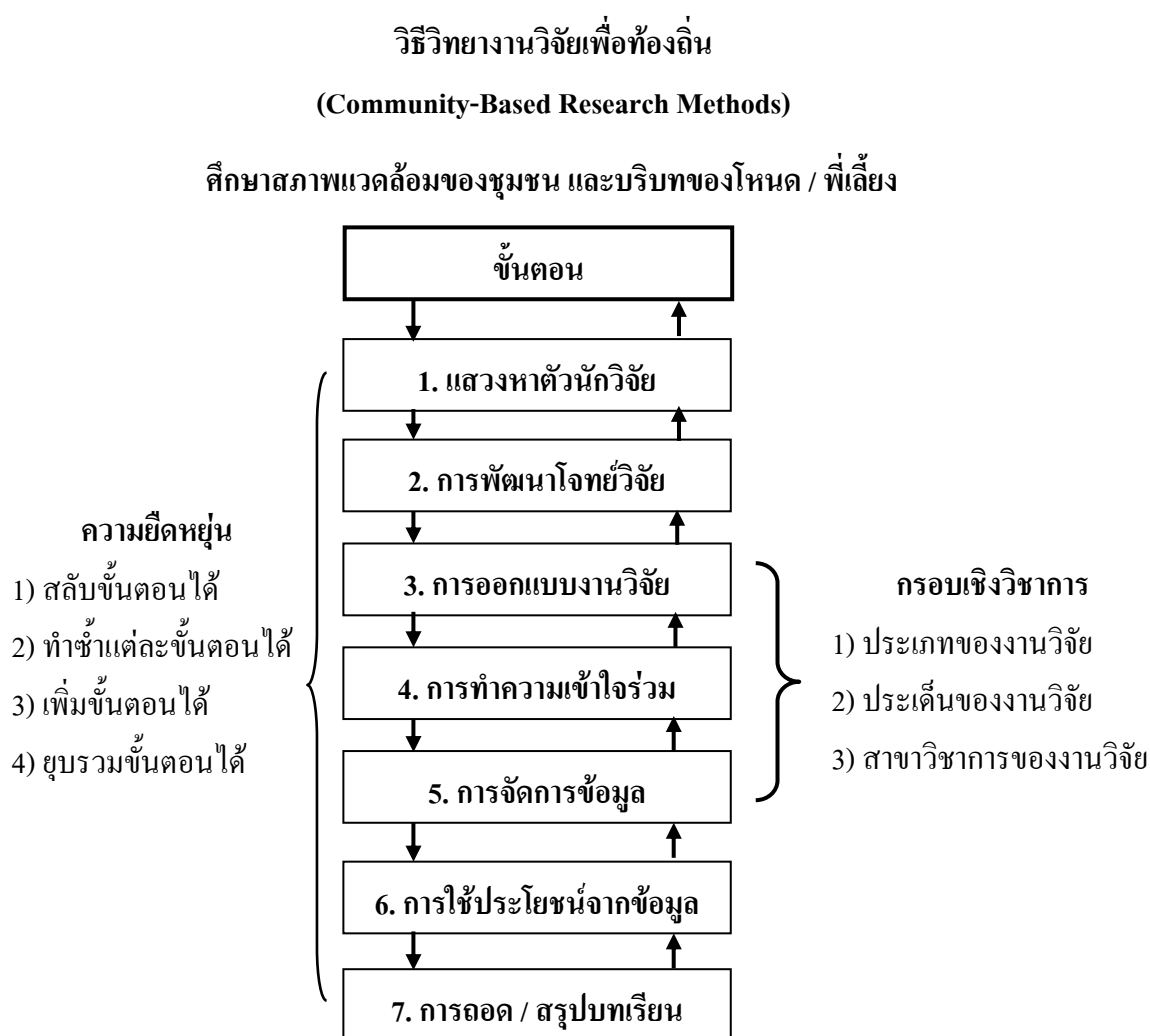
(3)บ้านแม่อุคคหลวง หมู่ 5 ต.แม่อุคค อ.ขุนยวม : พื้นที่ปลูกข้าวไร่ วิถีปกากะญอ ในพื้นที่ป่าสมบูรณ์ และมีทุนเดิม ศักยภาพของชุมชน ด้าน คน กลไก ข้อมูล งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ดำเนินการในช่วงปี 2554 ในหัวข้อเรื่อง การศึกษาและฟื้นฟูเพื่อจัดการแบบพอเพียงตามวิถี ปกากะญอ บ้านแม่อุคคหลวง ตำบลแม่อุคค อำเภอขุนยวม และหัวหน้าโครงการวิจัย นายพนา ขอบขุนเขา ซึ่งปัจจุบันแม้ปรับบทบาทเป็นเจ้าหน้าที่ของศูนย์ประสานงาน วิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่เข้าพื้นที่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อดูแลตลาดที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านแม่อุคคหลวง

(4)บ้านแม่ลิดป่าเหว หมู่ 2 ต.แม่เหาะ อ.แม่สะเรียง : พื้นที่ปลูกข้าวไร่ วิถีปกากะญอ พื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเข้มข้น (กะหล่ำปลี) และมีทุนเดิม ด้านข้อมูล กระบวนการพัฒนาชุมชนเนื่องจากเป็นพื้นที่ศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของ นักศึกษามหาวิทยาลัยชีวิต ศูนย์เรียนรู้อำเภอแม่สะเรียง รวมทั้งมีแกนนำหมู่บ้านที่อยู่ระหว่างเป็นนักศึกษาของ มหาวิทยาลัยชีวิต ศูนย์เรียนรู้อำเภอแม่สะเรียงและ ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านแม่ลิดป่าเหว หมู่ 2

ผลลัพธ์ของงานวิจัยที่คาดหวังคือ (1) ชุดข้อมูลองค์ความรู้ ในสถานการณ์การผลิตข้าวระดับจังหวัด ที่สะท้อนให้เห็นศักยภาพ/ ทุนเดิม ความเสี่ยงและความเปราะบางต่อความมั่นคงด้านอาหาร (2) ชุดข้อมูลสถานการณ์ ศักยภาพของชุมชนในการจัดการข้าวที่สูง ครอบคลุมทั้งข้อมูลบริบทวิถีชีวิตชุมชน สภาพปัญหา ศักยภาพ โอกาส ข้อจำกัดของกระบวนการจัดการ ความเสี่ยงด้านการผลิต ปัจจัยการผลิตหลักของข้าวที่สูงผ่านกรณีศึกษาทั้ง 4 พื้นที่ (3) ข้อมูลองค์ความรู้ และวิธีการในการจัดการข้าวที่สูงในหลากหลายรูปแบบเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การออกแบบกระบวนการวิจัย เครื่องมือเก็บข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานของโครงการวิจัยฯ มีแนวคิด ทิศทาง รูปแบบการทำงานที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหาร”ของNodeแม่ฮ่องสอน ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา”องค์ความรู้ พัฒนาคน” การสร้างความเข้าใจทั้งในกลุ่มทีมวิจัยหลัก/ทีมวิจัยรอง และภาคีเครือข่ายนักวิจัยของ Node แม่ฮ่องสอน ภายใต้งานภาพ/ข้อจำกัดในการบริหารจัดการงบประมาณโครงการฯ ซึ่งพบว่าสอดคล้องกับหลักการและแนวคิดในการสร้างและพัฒนาคุณภาพงานวิจัยชาวบ้าน หรือ “ วิถีวิทยาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น”ที่ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ (2552) ได้สังเคราะห์และนำเสนอผลการสังเคราะห์ ขั้นตอนต่างๆที่จำเป็นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไว้ทั้ง 7 ขั้นตอน

ผังแผนภูมิที่ 1

โดย รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ

โครงการวิจัย “การจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน” ได้ดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ ของโครงการวิจัยระยะที่ 1 และ 2 ดังนี้

- 1) การสืบค้นข้อมูล เป็นการศึกษาเอกสาร แนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบการจัดการข้าว สืบค้นข้อมูลตามประเด็นที่เกี่ยวข้องทุกระดับ(ระดับโลก/ระดับประเทศ ระดับจังหวัด และระดับชุมชนในแต่ละพื้นที่ศึกษา) และประสานแหล่งข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 2) จัดเวทีชี้แจงโครงการและสร้างความเข้าใจร่วมกันถึงแนวทางการดำเนินงานระยะที่ 1 พร้อมทั้งร่วมกันกำหนดขอบเขตการศึกษา ประเด็นข้อมูล จำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ วิธีการเก็บข้อมูล และออกแบบเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูล กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วม
- 3) การศึกษาสภาพพื้นที่ บริบทของชุมชนพื้นที่เป้าหมาย ลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ วิถีชนเผ่า ระบบคุณค่า/ค่านิยม โดยศึกษารวบรวมจากข้อมูลทุติยภูมิ เอกสาร เกี่ยวกับรายงานข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ทำการศึกษา, เอกสารรายงานการประชุม สรุปผลการสัมมนา ทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย รวมถึงรายงานการประชุม สรุปผลการดำเนินงานโครงการวิจัยขององค์กรชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชน เอกสาร บทความทางวิชาการ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสำรวจในพื้นที่จริง
- 4) ทีมวิจัยจัดสร้างเครื่องมือ หรือ แบบฟอร์มสำหรับเก็บข้อมูล ที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการข้าวทั้งระบบ
- 5) จัดเวทีสร้างความเข้าใจเครื่องมือ หรือ แบบฟอร์มสำหรับเก็บข้อมูล พร้อมทั้งแบ่งบทบาทหน้าที่ทีมวิจัยในการเก็บข้อมูล
- 6) ทีมวิจัยจัดเก็บข้อมูลตามที่กำหนดไว้ร่วมกัน
- 7) รวบรวมและจัดระบบข้อมูลที่ได้ วิเคราะห์/สังเคราะห์ ข้อมูลตามกรอบ/แผนการดำเนินงานที่ กำหนดไว้
- 8) เตรียมความพร้อมในพื้นที่ตัวอย่าง การวางแผน ออกแบบกระบวนการเพื่อพัฒนาระบบการจัดการข้าวที่สูงโดยชุมชนมีส่วนร่วม การดำเนินการเก็บข้อมูลของพื้นที่กรณีศึกษา
- 9) สรุปผลการศึกษาเบื้องต้น วิเคราะห์และประมวลผลในระยะที่ 1
- 10) การเก็บข้อมูลเพิ่มเติมตามส่วนขาด เพื่อตอบโจทย์การวิจัยที่สมบูรณ์ และจัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1
- 11) การดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ (Action Plan) ของพื้นที่ศึกษา โดยลงพื้นที่เก็บข้อมูลเป็นระยะๆ
- 12) รวบรวมข้อมูลจากทีมวิจัย สรุป วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล

- 13) จัดเวทีขยายแนวคิด สื่อสารสาธารณะ / จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
การกำหนดหน้าที่และบทบาทเพื่อหนุนเสริม ขับเคลื่อนจังหวัดแม่ฮ่องสอนให้มีความเสี่ยง
ด้านความมั่นคงด้านอาหาร (ข้าว)ให้น้อยที่สุด
- 14) จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

การดำเนินงานวิจัย ตลอดระยะเวลาโครงการ 18 เดือน โดยระยะที่ 1 ดำเนินโครงการ 11 เดือน ตั้งแต่ วันที่ 1 มิถุนายน 2556 ถึง วันที่ 30 เมษายน 2557 และระยะที่ 2 ดำเนินโครงการ 7 เดือน ตั้งแต่ วันที่ 1 พฤษภาคม 2557 ถึง วันที่ 30 พฤศจิกายน 2557 ตามตารางที่ 3 - 1

ตารางที่ 3 - 1 กิจกรรมดำเนินการของโครงการวิจัย

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
1.	ก.พ.-มิ.ย. 56	- ทีมวิจัยหลัก สืบค้นข้อมูลตามประเด็นที่เกี่ยวข้องทุกระดับ(ระดับโลก/ระดับประเทศ ระดับจังหวัด และระดับชุมชนในแต่ละพื้นที่ศึกษา) - ทบทวน ข้อมูลบริบท/ศักยภาพทุนเดิม ของพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 แห่ง จากเอกสารมือสอง	1.1 สืบค้นข้อมูลทบทวนเอกสาร งานวิจัย/งานวิชาการ เอกสารมือสองที่เกี่ยวข้อง / ทบทวนวิเคราะห์ สังเคราะห์ (เบื้องต้น) จากข้อมูลบริบทพื้นที่ศึกษา(ทั้ง 4 แห่ง) จากเอกสารมือสอง/สรุป รวบรวมข้อมูลเตรียมทำสื่ออย่างง่าย เพื่อใช้ประโยชน์ในการสื่อสารระหว่างทีมวิจัยหลัก/ทีมวิจัยรอง และชาวบ้านพื้นที่เป้าหมาย 1.2 ประสานแหล่งข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2.	18 - 19 ก.ค. 56	เวทีสร้างความเข้าใจภาพรวมในระดับจังหวัดกำหนดกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 20 คน จากหน่วยงานภาครัฐ (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จว.มส/ศูนย์วิจัยข้าว มส/สนง.พัฒนาที่ดิน จว.มส) ทีมวิจัยหลักและทีมวิจัย	2.1 นำเสนอ ความเป็นมา/วัตถุประสงค์รายละเอียดแนวทางการดำเนินงานโครงการวิจัยฯ

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
		จากพื้นที่ศึกษา	2.2 เปิดเวทีแลกเปลี่ยน ความ คิดเห็นแบบมีส่วนร่วม/ สรุปทิศทาง/ประเด็น ศึกษา /แนวทางการทำงาน ร่วมกัน 2.3 ข้อเสนอสรุปประเด็น ในการเก็บรวบรวมข้อมูล งานวิจัย/ข้อเสนอ การ ออกแบบกระบวนการ ทำงานในแต่ละระดับ
3.	12 ส.ค. 56	ร่วมกิจกรรมงานวันแม่ ณ ศูนย์บริการและพัฒนา น้ำ (ท่าโป่งแดง) โดยมีกระทรวงเกษตรเป็นเจ้าภาพ	● จัดแสดงกิจกรรมเกี่ยว กับข้าวของจังหวัด แม่ฮ่องสอน/ประกวด ผลิตข้าว/การแปรรูป ข้าว /ความรู้ นิทรรศการ ● ประกวดผลิตทาง การเกษตร
4.	14 ส.ค. 56	<u>เตรียมการ</u> ● เวทีวางแผน/เตรียมการ ของทีมวิจัยหลัก และตัวแทน ทีมวิจัยพื้นที่ศึกษาจำนวน 5 คน	● กระบวนการประชุม/ วางแผนแบบมีส่วน ร่วม ● ทบทวนวัตถุประสงค์/ กระบวนการ/เครื่องมือ สื่อที่จะใช้/มอบหมาย ภารกิจ
5.	17 ส.ค.56 บ้านแม่อุ	● จัดเวทีสร้างความเข้าใจ / เก็บข้อมูลตามแบบสอบถาม การประเมินความเสี่ยงความมั่นคงทางอาหารใน ระดับชุมชนและการจัดการข้าว (พื้นที่ศึกษา 4 แห่ง)	● กระบวนการและ ขั้นตอนในเวที -ชี้แจงวัตถุประสงค์ใน

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
	คอหลวง 18 ส.ค.56 บ้านแม่ลิด ป่าเหว 1 ก.ย.56 บ้านปาง คามน้อย 17-18 มิ.ค.56 บ้านหัว ปาย	- บ้านแม่คอกหลวง รวม 28 คน (ทีมคณะทำงานวิจัย 3 คน ที่ปรึกษาโครงการ 1คน /ศูนย์วิจัยข้าวฯ1คน/ เจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ 1คน /ชาวบ้าน 22 คน) - บ้านแม่ลิดป่าเหว รวม 17 คน(ทีมวิจัย 4คน /ศูนย์วิจัยข้าวฯ1คน ทีมวิจัย/นักศึกษาศาสนาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน3 คน/ ทีมชาวบ้าน 9 คน) - บ้านปางคามน้อย รวม 31 คน (ทีมวิจัย 5 คน/ทีมชาวบ้าน26 คน) - บ้านหัวปาย รวม 33 คน (ทีมวิจัยหลัก 2คน/ทีมวิจัยและชาวบ้านจำนวน 31คน)	การจัดเวที - สร้างความเข้าใจโครงการ “การจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน” - ทบทวนข้อมูลพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นของทีม นักศึกษาศาสนาบันการ เรียนรู้เพื่อปวงชน - กระบวนการสร้างความเข้าใจและตอบแบบสอบถาม “การประเมินแนวโน้มสถานะความมั่นคงด้านอาหารระดับครัวเรือนและชุมชน” ● แลกเปลี่ยนข้อเสนอ/ความคิดเห็น ออกแบบการทำงานในพื้นที่ร่วมกัน
6.	14 ต.ค. 56	สัมภาษณ์ กลุ่มผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ คือ กำนันอมร บ้านผาบ่อง อ.เมืองกับ กลุ่มข้าวบ้านหัวปาย อ.เมือง	● รวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลระดับลึกจากตัวแทนผู้ผลิต / การจัดการตลาด ข้าวอินทรีย์ในพื้นที่อำเภอเมืองโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
			● เล่าเรื่องความเป็นมา การจัดการกระบวนการผลิต พันธุ์ข้าว การตลาด การเผยแพร่ผลผลิต/การปลูกข้าวอินทรีย์ เครือข่ายฯ
7.	3-5 ธ.ค. 56	ทีมวิจัยหลัก ร่วมกิจกรรมวันพ่อ ณ โรงเรียนอบจ. บ้านจองคำ ร่วมกับกลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ คุณบรรยงค์ อ.ปาย กลุ่มผลิตข้าวห้วยปูลิง(ข้าวบุญเธอ)/และศูนย์วิจัยข้าวปางมะผ้า	● กิจกรรมเผยแพร่/สาธิต การผลิต การตลาด ข้าวอินทรีย์ ● การจัดนิทรรศการ/นำเสนอ แนวคิด ประโยชน์ของข้าวอินทรีย์ กระบวนการผลิต พันธุ์ข้าว /กลุ่ม / เครือข่าย ผลิตข้าวอินทรีย์ ● จำหน่ายข้าวอินทรีย์
8.	ส.ค.56 – พ.ค. 57	การดำเนินการตามแผนฯของแต่ละพื้นที่ทั้ง 4 พื้นที่ ● บ้านแม่ลิดป่าเหว ● บ้านแม่อุคหลวง ● บ้านปางคามน้อย ● บ้านห้วยปาย	● กรอบ/ประเด็น การศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับชุมชน - การผลิตและการเปลี่ยนแปลง เช่น ระบบการผลิต (ไร่/นา) พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกในอดีต และปัจจุบัน - การบริโภค เช่น ปริมาณการบริโภค ต่อคน ต่อครัวเรือน ค่านิยมในการบริโภค

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
			ข้าวแต่ละพันธุ์ - การกระจายผลผลิต การจำหน่าย และการนำไปแปรรูป - ศักยภาพ ทุนเดิม ที่มีในชุมชน - ความเสี่ยงหรือปัญหาที่มีในชุมชน - การคืนข้อมูลจากการประเมินความเสี่ยง ความมั่นคงทางอาหาร ในระดับชุมชน (พื้นที่ศึกษา 4 แห่ง) การอภิปรายแลกเปลี่ยนใน แต่ละประเด็น - การสนทนากลุ่ม การพูดคุย แบบไม่เป็นทางการ/ สัมภาษณ์/ บันทึกข้อมูลโดยทีมวิจัยพื้นที่
9.	9 ม.ค.57	ทีมวิจัยหลัก/วิจัยรอง ร่วมกิจกรรม ประชุมเครือข่ายเกษตรกรทางเลือก อ.เมือง ณ บ้านปายไค้ง จำนวน 28 คน	แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงานของโครงการวิจัย ข้าวฯ ต่อที่ประชุม เครือข่ายเกษตรกร ทางเลือกฯ
10.	28-30 ม.ค.57	ทีมวิจัยหลัก/วิจัยรอง เข้าร่วมกิจกรรมเวทีพัฒนา ศักยภาพทีมงานเครือข่าย “เมืองสุขภาวะแม่ฮ่องสอน” ณ บ้านสวน ธนาทิพย์ อ.ขุนยวม	แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงาน ระหว่างภาคี เครือข่าย ออกแบบการ ทำงานร่วมกันของ เครือข่ายฯ และพัฒนา

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
			ศักยภาพทีมวิจัย
11.	17 ก.พ.57	ติดตามเก็บข้อมูลบริบทชุมชนบ้านแม่อุคหลวง อ.ขุนยวม เพิ่มเติม และเก็บตัวอย่างข้าวที่ครัวเรือนนิยมใช้ทำพันธุ์ เพื่อส่งตรวจหาคุณค่าทางโภชนาการ	เก็บข้อมูลบริบทชุมชนบ้านแม่อุคหลวงเพิ่มเติม ตามส่วนขาดและติดตาม/ชี้แจง สร้างความเข้าใจ วัตถุประสงค์วิธีการเก็บตัวอย่างข้าวที่ครัวเรือนนิยมใช้ทำพันธุ์เพื่อส่งตรวจหาคุณค่าทางโภชนาการ
12.	18 ก.พ.57	ประชุมหารือทีมวิจัยชุมชน / ทำแผนการเปลี่ยนแปลงทดลองข้าว / นำพันธุ์ข้าวส่งตรวจหาคุณค่าทางโภชนาการ : บ้านแม่ลิดป่าเหว	สรุปสถานการณ์ปัจจุบันการดำเนินงานตามแผนและปรับแผนทำแผนการเปลี่ยนแปลงทดลองปลูกข้าวอินทรีย์
13.	28 ก.พ. 57	นำพันธุ์ข้าวของบ้านแม่อุคหลวงส่งมอบให้ ผอ.ศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอน (เฉพาะบ้านแม่อุคหลวง และบ้านแม่ลิดป่าเหว)	● ส่งข้าวจำนวน 2 พันธุ์ คือ ข้าวป๊อโป๊ะไล่ะ และข้าวป๊อโพปรี เพื่อตรวจหาคุณค่าทางโภชนาการ โดยใช้พันธุ์ละ 5 กิโลกรัม ● ค้นหาคุณค่าทางโภชนาการของพันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกในชุมชนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการแปรรูป เพิ่มมูลค่า/การจัดการตลาด
14.	19 มี.ค. 57	จัดประชุมวางแผนดำเนินการผลิตข้าวในชุมชนบ้านแม่ลิดป่าเหว จำนวน 16 คน	● ทบทวน/วางแผนปรับกระบวนการจัดการผลิตข้าว /หาทางเลือก

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
			ทางออกโดยจัดทำแผนร่วมกัน
15.	29 เม.ย.57	ร่วมกิจกรรม งานวันสาธิต กข.53 ข้าวเจ้าด้านทานบัว ในภาคเหนือ ณ ศูนย์บริการและพัฒนาลุ่มน้ำ (ท่าโป่ง แดง) โดยมีกรมการข้าวและศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอน เป็นเจ้าภาพ	● ดูแปลงสาธิตการปลูกข้าว กข.53 ● ศึกษาการบำรุงดินด้วยปุ๋ยคอก ● การนำข้าว กข.53 ไปแปรรูป ● การแจกเมล็ดพันธุ์ข้าว
16.	มี.ค.-เม.ย. 57	● การเก็บข้อมูลเพิ่มเติมตามส่วนขาด ● สรุปผลการศึกษาเบื้องต้น ● ส่งรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 พร้อมแผนการดำเนินงานระยะที่ 2	● สรุปผลการศึกษาเบื้องต้น วิเคราะห์และประมวลผล ● การเก็บข้อมูลเพิ่มเติมตามส่วนขาด เพื่อตอบโจทย์การวิจัยที่สมบูรณ์ และจัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1
17	26 พ.ค.57	ผู้ช่วยโครงการวิจัยข้าวที่สูงเข้าร่วมการประชุมหน่วย เลขานุการกิจ(นลส.)เนื่องจาก เหตุผลดังนี้ ผู้ช่วย โครงการวิจัยข้าวที่สูงทำงานวิชาการในบทบาทหน่วย เลขานุการกิจซึ่งเป็นกลไกวิชาการหลักของ กระบวนการสมัชชาสุขภาพจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่เน้น การพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม ภายใต้ความร่วมมือ ของ3 ภาคส่วนทั้ง ภาครัฐ ภาค สังคมและภาควิชาการ การจัดกระบวนการสมัชชา สุขภาพจังหวัด มี4ขั้นตอน คือ (1) กำหนดประเด็น “สุข ภาวะชาวนา ซึ่งเชื่อมโยงกับ ห่วงโซ่อาหาร สถานการณ์การจัดการข้าวที่สูงตามโจทย์การวิจัยครั้งนี้ (2) ทำงานวิชาการเพื่อพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย ซึ่ง ทีม โหนด สกว มส และทีมนักวิจัยข้าวที่สูง ร่วมทำงาน	● ความก้าวหน้าการดำเนินงานสุขภาวะชาวนาของเครือข่ายสุขภาพล้านนา 8 จ.ภาคเหนือตอนบน ● ที่ประชุมมีมติเชื่อมงานกับสกว.ซึ่งเป็นฝ่ายวิชาการมีฐานข้อมูลงานวิจัย โดยเฉพาะงานวิจัยข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารฯ ของจ.แม่ฮ่องสอน และกำหนดประเด็น

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
		(3) การจัดสมาชิกสุขภาพจังหวัด (4) การขับเคลื่อนมิติ สู่การปฏิบัติ ร่วมกับ กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การ สื่อสารทางสังคม การจัดการความรู้และพัฒนาศักยภาพ การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมและเป็นระบบ	“สุขภาวะชาวนา / สุขภาวะ เกษตรกร ของ มส มา ขับเคลื่อนงานพัฒนา นโยบายสาธารณะ
18	9 มิ.ย.57	(ช่วงเช้า) เข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการสมาชิก สุขภาพ จ.แม่ฮ่องสอน(คณะกรรมการวิชาการและ ประเมินผลภายใน(ภาควิชาการ) (ช่วงบ่าย) การประชุมเตรียมเวทีสมาชิกสุขภาพจ. แม่ฮ่องสอนแบบมีส่วนร่วม กำหนดวัตถุประสงค์/ เป้าหมายร่วม ออกแบบเวที การมอบหมายภารกิจ สรุปสาระสำคัญ เนื้อหา เอกสารนำเข้า 	1.ความก้าวหน้าการ จัดการความรู้เพื่อ ขับเคลื่อนนโยบาย สาธารณะเพื่อสุขภาพ แบบมีส่วนร่วม ประเด็น “สุขภาวะชาวนา” 2.เตรียมจัดเวทีสมาชิก สุขภาพจ.แม่ฮ่องสอน ประเด็นตามข้อ 1 ข้อมูล Input ให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้แก่ สถานการณ์ข้าว แม่ฮ่องสอนจาก โครงการวิจัยข้าวที่สูง สกว.มส /หาเรียนิยาม ความหมายชาวนา มส./ ระบุความเสี่ยงในทุกๆ ด้าน/ข้อมูลศักยภาพและ ทุนเดิมเอกลักษณ์อะไร ที่ทำให้ข้าวคงอยู่การ จัดการข้าวแต่ละชนเผ่า/ วิธีการผลิตเมล็ดพันธุ์ ข้าวพื้นบ้าน พื้นที่ รูปธรรม ความ หลากหลายของพันธุ์ กรรมข้าวเป็นต้น

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
19	13 มิ.ย.57	เข้าร่วมเวทีสมัชชาสุขภาพ จ.แม่ฮ่องสอน ประเด็น “สุขภาพชาวนา” ครั้งที่ 1 	1.การนำเสนอสุขภาพชาวนา บริบทชาวนา แม่ฮ่องสอนโดยคุณอรุณี เวียงแสง 2.คณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจ.แม่ฮ่องสอนและผู้เข้าร่วมประชุม ถกแถลง ทบทวนข้อมูลสถานการณ์ข้าว ความเสี่ยง ระดมความเห็นเกี่ยวกับนิยามคำว่าชาวนาในบริบท จ.แม่ฮ่องสอน
20	24 และ 28 ก.ค.57	ประชุมวางแผนการจัดเวที วันที่ 24 ก.ค. 57 และ เข้าร่วมเวทีสมัชชาสุขภาพ จ.แม่ฮ่องสอน ประเด็น “สุขภาพชาวนา” ครั้งที่ 2 วันที่ 28 ก.ค.57 ผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 50 คน	1.การนำเสนอสรุปสาระสำคัญ ข้อเสนอขับเคลื่อนนโยบายสุขภาพชาวนา แม่ฮ่องสอน (ต่อเนื่องจากเวที 13 มิ.ย. 57) เพื่อระดมการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานรัฐ / ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดย คุณอรุณี เวียงแสง 2.บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ ต่อการหนุนเสริมสุขภาพเกษตร/การจัดลำดับความสำคัญ ทุกข์/ ความเสี่ยงของชาวนา มส. 3.ได้ข้อสรุปทิศทางการพัฒนาของ มส. ใน 8 ประเด็น ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ , เครือข่ายชาวนา

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
		24 กค 57 เตรียมเวที สุขภาวะ ชาวนา สมัชชาสุขภาพ จ.มส 28 กค 57 สสจ มส SHD: สปก มส / ชาวนาดินแบบ สุขภาวะชาวนา ปราชญ์ชาวนา เวทีคืนความสุขให้ ชาวนา 29 กค 57	เกษตรกร ,การพัฒนา แหล่งน้ำ ,อาชีวอนามัย ชาวนา,กระบวนการสืบ ทอดอาชีพชาวนา,การ จัดการความรู้,สิทธิที่ดิน ทำกิน ,การอนุรักษ์พันธุ์ ข้าว,การจัดการตลาด 4.มิ/ได้ร่างเอกสาร” ธรรมนูญจังหวัด แม่ฮ่องสอน ด้านระบบ เศรษฐกิจชุมชน ระบบ เกษตรยั่งยืน และความ มั่นคงด้านอาหาร ซึ่งตอบโจทย์ผลที่คาดว่าจะ จะได้รับเชิงพัฒนาของ โครงการวิจัยนี้ได้ระดับ หนึ่ง ในประเด็นการบูรณา การการจัดการความรู้ การ จัดทำข้อเสนอ ทางเลือก เพื่อพัฒนาศักยภาพการ พึ่งพาตนเอง รักษาความ มั่นคงด้านอาหาร(ข้อเสนอ เงิน โยบาย)
21	29 ก.ค.57	ร่วมเวทีการจัดงานรณรงค์การขึ้นทะเบียนเกษตรกรและ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าว คึ้นความสุขให้ชาวนา ณ ศาลาประชาคมจังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดโดยหน่วยงาน ในสังกัดของกรมส่งเสริมการเกษตร กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 400 คน	กิจกรรมรองรับ นโยบาย คสช.โดยการลดราคา ปัจจัยการผลิต และ สนับสนุนองค์ความรู้เรื่อง การลดต้นทุนการผลิตข้าว เพื่อสนับสนุนให้เกิดความ ยั่งยืนในการประกอบ

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
			อาชีพทำนา
22	19 ส.ค.57	ร่วมกิจกรรม “เกี่ยวข้าวหอมนิล ปลุกข้าว18 สายพันธุ์” บริเวณ ฟาร์ม อำเภอแม่สะเรียงของ ประธานเครือข่าย เกษตรกรรมทางเลือก จ.มส (นายพันศักดิ์ จิตสว่าง)	กิจกรรมระดับจังหวัดที่ผู้ว่าราชการจ.มส.ให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรม การพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์
23	28 ส.ค.57	เข้าร่วมเวที แม่ฮ่องสอนเมืองสุขภาวะเพื่อจัดทำข้อเสนอธรรมนูญจังหวัดจัดการตนเอง (6 มิติ) กลุ่มเป้าหมายจำนวน 60 คน	1 ใน6 มิติ คือการการขับเคลื่อนสุขภาวะชาวนาสู่ สุขภาวะเกษตรกร จ.มส. มีการจัดทำข้อเสนอ (ร่าง) ธรรมนูญจังหวัดแม่ฮ่องสอนด้านระบบเศรษฐกิจชุมชนด้านการเกษตร และ ด้านความมั่นคงทางอาหาร
24	6 ก.ย.57	เข้าร่วมการประชุมประจำเดือน ของโหนด สกว.มส	การนำเสนอความก้าวหน้างานวิจัย /การเตรียมเวทีคืนข้อมูลงานวิจัยในพื้นที่กรณีศึกษา การเตรียมการเข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลตามส่วนขาด
25	7 ก.ย.57	ประชุมทีมวิจัยเพื่อวิเคราะห์ ประมวลส่วนขาดของข้อมูลตามโจทย์การวิจัยข้าวที่สูง	-วิเคราะห์ ประมวลส่วนขาดของข้อมูลตามโจทย์การวิจัยข้าวที่สูง -รวบรวมประเด็นการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม มอบหมายภารกิจของทีมวิจัย
26	14 ก.ย.57	เข้าพื้นที่บ้านปางคามน้อยสัมภาษณ์ผู้รู้ เก็บข้อมูลตามส่วนขาด พื้นที่กรณีศึกษา ชนเผ่ามูเซอคำ บ้านปางคามน้อย อ.ปางมะผ้า	-คืนข้อมูลการประเมินความเสี่ยงความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
			-การสัมภาษณ์ผู้รู้ ชนเผ่ามูเซอดำ ในประเด็น พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูก ลักษณะเมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน พิธีกรรม/ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับข้าว การตลาดในชุมชน ข้อมูลอาชีพ รายได้หลัก หนี้สิน แนวทางการจัดการข้าวให้พอกิน มีคุณภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
27	27 ก.ย. 57	เข้าพื้นที่สัมภาษณ์ผู้รู้ เก็บข้อมูลตามส่วนขาด พื้นที่กรณีศึกษา ชนเผ่ากระเหรี่ยง บ้านแม่อุคหลวงหมู่ที่ 5 อ.ขุนยวม	-สืบข้อมูลการประเมินความเสี่ยงความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน -การสัมภาษณ์ สันทนา กลุ่ม กับผู้รู้ /ตัวแทนชุมชนชนเผ่ากระเหรี่ยงใน ประเด็น พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูก ลักษณะเมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน พิธีกรรม/ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับข้าว การตลาดในชุมชน ข้อมูลอาชีพ รายได้หลัก หนี้สิน แนวทางการจัดการข้าวให้พอกิน มีคุณภาพ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
28	7 ต.ค. 57	เข้าพื้นที่บ้าน/สัมภาษณ์ผู้รู้ เก็บข้อมูลตามส่วนขาด พื้นที่กรณีศึกษา ชนเผ่ากระเหรี่ยง บ้านแม่ลิดป่าห้วม.2 ต.แม่เหาะ อ.แม่สะเรียง	-สืบข้อมูลการประเมินความเสี่ยงความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม / กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น / กระบวนการ
			-ติดตามความก้าวหน้า ผลผลิตการปลูกข้าว ตาม แผนที่ชุมชนกำหนด
29	24 พ.ย.57	จัดเวทีขยายแนวคิด สื่อสารสาธารณะ ณ ห้องประชุม สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน	-กินข้อมูลการศึกษาวิจัย ให้กับทีมวิจัย หน่วยงาน ภาครัฐ ภาคประชาชน -แลกเปลี่ยนข้อมูลและ แนวทางในการพัฒนางาน เรื่องข้าว

3.4 การกำหนดกรอบข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

มีเบื้องหลังความคิดในการใช้วิธีการผสมผสานหลายวิธีเพื่อการสังเคราะห์

3.4.1.การกำหนดแหล่งข้อมูล ประกอบด้วย

(1) ข้อมูลจากเอกสารมือสอง

(2) ข้อมูลปฐมภูมิ จาก

2.1) การจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการพัฒนากรอบเนื้อหา

การศึกษาทั้งระดับจังหวัดและระดับชุมชนในพื้นที่ศึกษา ของทีมวิจัยหลัก ทีมวิจัยรอง เจ้าหน้าที่จาก
หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ปรึกษาของโครงการวิจัยฯ เพื่อหาข้อสรุป ของประเด็นที่จะ
ศึกษา การร่วมกันกำหนดแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ/ ทุติภูมิ

รวมทั้งการทดลองใช้เครื่องมือการประเมินตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารระดับ
ชุมชนของทีมวิจัยหลัก/รองการประเมินผลและปรับจนสามารถใช้เครื่องมือได้ดีในแต่ละพื้นที่เป้าหมาย

2.2) ข้อมูลจากการเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภาคีเครือข่ายต่างๆในพื้นที่จังหวัด
แม่ฮ่องสอน/ต่างจังหวัด

2.3) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ

3.4.2 การกำหนดกรอบ เนื้อหา ประเด็นของการศึกษาวิจัย

การกำหนดกรอบเนื้อหา ประเด็นของการศึกษาวิจัย ยึดตามกรอบแนวคิดของงานวิจัยเพื่อ
มุ่งเป้าหมาย สู่การบรรลุวัตถุประสงค์ /การตอบโจทย์คำถามของโครงการวิจัยฯ ให้มีความสำคัญกับบริบทของ
พื้นที่ที่มีความหลากหลายของฐานนิเวศวัฒนธรรม ครอบคลุมทั้งห่วงโซ่ของระบบอาหาร จากฐานทรัพยากร
(ดิน น้ำและป่าไม้) การผลิตและปัจจัยการผลิต การตลาดและการกระจายจนถึงการบริโภคและสุขภาพ และ

ประเด็นสถานการณ์ที่เป็นภัยคุกคามหรือเป็นความเสี่ยงของความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัดฯและพื้นที่
กรณีศึกษาทั้ง 4 แห่ง

รายละเอียดกรอบเนื้อหา ประเด็นการศึกษาวิจัย

เป็นข้อสรุปจากการจัดเวทีระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม(เวทีสร้างความเข้าใจโครงการ และ
กำหนดประเด็นศึกษาแบบมีส่วนร่วมตามโครงการ การจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัด
แม่ฮ่องสอนเมื่อวันที่ 18 - 19 กรกฎาคม 2556 ณ ห้องประชุมศาลากลางจังหวัด ชั้น 2) มีดังนี้

กรอบประเด็นการศึกษาในระดับจังหวัด

1) บริบทจังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัด (ประวัติ ที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ การคมนาคมขนส่ง
การปกครอง ประชากร)
- สภาพภูมิอากาศโดยรวม
- สภาพเศรษฐกิจ สังคม (การประกอบอาชีพ รายได้)
- สถานการณ์ด้านการเกษตร (ครัวเรือนเกษตรการถือครองที่ดินทำกิน การใช้
ประโยชน์ พืชเศรษฐกิจ ปศุสัตว์)
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด

2) ศึกษาสถานการณ์ ข้าว ของจังหวัด

- ยุทธศาสตร์หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง / นโยบาย / โครงการ (กรณีข้าว) งานวิจัย พัฒนา
งานระบบโซนนิ่ง (ทั้งหมดที่มีในจังหวัด)
- ระบบการผลิต ข้าวภาพรวม ทั้งพื้นที่ปลูก, พันธุ์ข้าว, ผลผลิตที่ได้
- ระบบการผลิต ข้าวเฉพาะที่สูง ทั้งพื้นที่ปลูก, พันธุ์ข้าว, ผลผลิตที่ได้

3) ระบบการกระจาย การตลาด (เส้นทางของข้าว)

- ระบบการแปรรูปข้าว (เชื่อมข้อมูลกับหน่วยงาน)
- การสีข้าว โรงสี
- ผลิตภัณฑ์

4) ความเสี่ยงต่างๆ

5) ทุนเดิมที่มีในจังหวัด

6) สัดส่วน (GPP) ข้าว

กรอบประเด็นในการศึกษาระดับพื้นที่ มีดังนี้

1) บริบทชุมชน ทัวไป เช่น

- ประวัติความเป็นมาของชุมชน / การก่อตั้งชุมชน /วิถีชนเผ่า ความเข้มแข็ง
- อาณาเขต / ลักษณะภูมิประเทศ / สภาพอากาศ

- ข้อมูลประชากร
 - ศาสนา / ความเชื่อ / ประเพณีทั่วไป และด้านข้าว
 - การปกครองในท้องถิ่น / ภาวะผู้นำ / กฎระเบียบชุมชน
 - ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน/โครงสร้างทางสังคม
 - สภาพเศรษฐกิจ รายได้หลัก รอง / ภาวะหนี้สิน
 - กลุ่มองค์กร เครือข่าย ในชุมชน
- 2) **บริบท ด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชน**
- ทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการ (ดิน น้ำ ป่า)
 - ลักษณะการได้มาซึ่งอาหาร (ซื้อ ผลิต ธรรมชาติ แลกเปลี่ยน)
 - แหล่งอาหาร / การจัดการแหล่งอาหาร (จากการผลิต/จากธรรมชาติ)
- 3) **สถานการณ์ การผลิตข้าวในชุมชน**
- ระบบการผลิต และการเปลี่ยนแปลง**
- ระบบการผลิต (ไร่/นา) การหมุนเวียนพื้นที่ การจัดการ
 - เป้าหมายในการผลิต เช่น ผลิตเพื่อกิน หรือ ผลิตเพื่อขาย
 - การวางแผนการผลิต (ขอเป็นในรูปของความจริง ในรอบ 1 ปี) และย้อนหลัง
 - พันธุ์ที่ปลูก ในอดีต ในปัจจุบัน (มีกี่ชนิด / ปริมาณที่ใช้ / ความสำคัญของพันธุ์ข้าว / เหตุผลที่นำพันธุ์นี้มาปลูก / ลักษณะเด่น ลักษณะด้อยของพันธุ์แต่ละชนิด / การเก็บรักษาพันธุ์ข้าว การคัดพันธุ์ข้าว) ในเรื่องของพันธุ์ข้าวสามารถแยกแยะเป็นทำเนียบพันธุ์ข้าวแต่ละชุมชน โดยแยก ข้าวนา/ ข้าวไร่ (ดูแบบฟอร์มจาก ศูนย์วิจัยข้าว)
 - ผลผลิตที่ได้ (ปริมาณ ความพอเพียง คุณภาพ)
 - ปัจจัยการผลิตที่ใช้ (อุปกรณ์ เครื่องมือ ปุ๋ย ยา)
 - ปัญหาที่พบ และการแก้ไข (โรค แมลง หรืออื่นๆ)
 - เทคโนโลยีการผลิต (ความรู้ใหม่ๆที่นำมาใช้)
 - พิธีกรรม ความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับข้าว (คุณสมชายเสนอว่า พิธีกรรมต่างๆถ้ามีโอกาสอยากให้เข้าไปร่วม เก็บภาพ ซึ่งน่าสนใจมาก หรือ คุณธนันชัยเสนอว่า ถ้าทีมวิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นสำคัญที่สามารถคงความอยู่รอดของข้าวได้ สามารถเสนอเป็นงานต่อเนื่องได้ภายหลัง)
- การบริโภค**
- ปริมาณข้าว / คน / คราวเรือน
 - ค่านิยมในการบริโภคข้าวแต่ละพันธุ์
 - การบริโภคร่วมของ (สัตว์เลี้ยง ญาติ เพื่อน)

- การทดแทนข้าว เช่น พืชชนิดอื่นที่บริโภคแทนข้าว
- การวิเคราะห์ข้าว (ด้านโภชนาการ) (ทางด้านศูนย์วิจัยข้าวฯสามารถหมุนได้ โดยนำข้าวไปวิเคราะห์ให้)
- การวิเคราะห์ความเสี่ยง

การกระจายผลผลิต การตลาด และการแบ่งปัน

- การซื้อ / ขาย
- การแปรรูป มีรูปแบบไหนบ้าง เช่น เพื่อการบริโภค (การแปรรูปจากข้าวเปลือก เป็น ข้าวสาร ใช้วิธีตำหรือใช้โรงสี) การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น การนำไป ต้มเหล้า เป็นต้น
- การสำรองข้าว เช่น ธนาคารข้าว / การยืม / กู้ ระเบียบ หรือมีแนวคิดในเรื่อง ภาวะขาดแคลนข้าวรีเปล่า มีพื้นที่ร่วม (หน้าหมู่บ้านรีเปล่า)

บทนี้เป็นในเรื่อง การป้องกัน การแก้ไข การลดผลกระทบจากปัญหาภาวะการขาด แคลนข้าว

ความสัมพันธ์ ระดับเหนือชุมชน(เงื่อนไข ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง)

- ระบบเครือข่าย นอกชุมชน
- นโยบายรัฐ นโยบายท้องถิ่น การส่งเสริมของหน่วยงาน
- กระแสนิยมการผลิตพืชเชิงเดี่ยว พืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด กะหล่ำ

วิเคราะห์ความเสี่ยง ทุนเดิม ศักยภาพ ในแต่ละเรื่องเพื่อเป็นข้อมูลที่สามารถนำไปต่อ ในเรื่องการทำพื้นที่ต้นแบบ

3.4.3 เทคนิค /เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล

สำหรับข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการศึกษา ในส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ การสรุป/วิเคราะห์ ข้อมูลจะดำเนินการไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละครั้งในห้วงที่ทำการศึกษา ทีมวิจัยในพื้นที่ศึกษามีเอกภาพทางด้านแนวคิดในการออกแบบกระบวนการแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีสรุปบทเรียน ที่มีแนวคิด หลักการในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเหมือนกัน แต่แตกต่างในการเลือกใช้เทคนิค วิธีการ เครื่องมือ ในการระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม ซึ่งส่วนใหญ่ใช้รูปแบบ เครื่องมือ ในการรวบรวม ข้อมูลแบบไม่เป็นทางการ ค่อนข้างประยุกต์ตามความถนัดของพี่เลี้ยงหรือกลุ่มที่เป็นแกนหลักในการสรุป บทเรียน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงครอบคลุมอย่างสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยและ เลือกรวบรวมที่สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์และเรียนรู้ด้วย ตนเอง เช่น

- 1) การนำเสนอหรือบรรยายประกอบการใช้สื่อต่างๆในฐานะ Resource Person
- 2) ใช้กระบวนการ เทคนิค การเป็นผู้อำนวยความสะดวก(Facilitator) การมีทีมวิทยากร กระบวนการ เพื่อรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์การมีทีมวิทยากรกระบวนการ เพื่อ รวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม แต่ละครั้ง (บทบาทของModerator /Co- Moderator และ Note taker ในการบันทึกข้อสรุปจากเวที) ในการระดมสมอง หรือแลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อย/ใหญ่ที่ทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม ทุกคนมีโอกาสได้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น ซึ่งหลักการสำคัญคือ ต้องกำหนดวัตถุประสงค์ ของการทำกลุ่มให้ชัดเจน มอบหมายงาน ระบุประเด็น/หัวข้อให้ชัดเจนว่า ประกอบด้วยประเด็นใดบ้าง มีระยะเวลาในการประชุมเท่าไร คาดหวังผลสำเร็จ อะไรจากการประชุมกลุ่มๆ มีการนำเสนอผลการประชุมฯ หรือไม่ ให้เวลาในการ นำเสนอเท่าไร เป็นต้น
- 3) เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research :PAR)เน้น วิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่อาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง กับกิจกรรมวิจัยตั้งแต่ระบุปัญหา และแนวทางการแก้ไข การดำเนินโครงการ/กิจกรรม เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนา การติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผลโครงการ/กิจกรรม ที่กำลังดำเนินงานและเสร็จสิ้น

3.4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล มี 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการแจกแจงความถี่และร้อยละ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เช่น การวิเคราะห์เพื่อหาสาระจาก เอกสาร(Content Analysis) และ การสังเคราะห์ข้อมูล (Focus Analysis)

ทีมวิจัยวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลาใน การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกและจัดประเภทของข้อมูลโดยยึดหลักตามแนวคำถามการ วิจัย แยกประเภทตามขอบเขตที่ศึกษา หลังจากนั้นประมวลข้อมูลทุกประเภทเข้าด้วยกันเพื่อใช้ประกอบใน การตีความและสังเคราะห์เป็นภาพรวมของการดำเนินงาน นำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ดัง “ตัวอย่าง “การดำเนินการในพื้นที่กรณีศึกษา ดังนี้

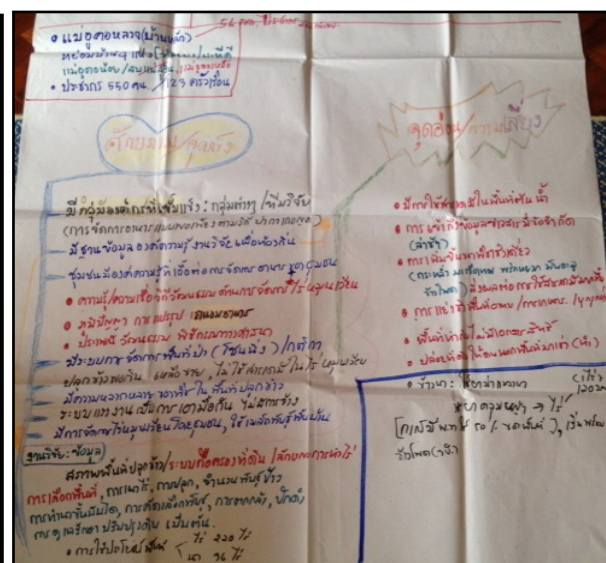
ตัวอย่าง

การออกแบบกระบวนการ การใช้สื่อ/เครื่องมือ และการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล เพื่อประเมิน ความเสี่ยงด้านมั่นคงด้านอาหารในระดับชุมชน เวทีสร้างความเข้าใจโครงการและทำแบบประเมินความ เสี่ยงด้านมั่นคง ด้านอาหารในระดับชุมชน เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2556 ณ บ้านแม่อุคหลวง หมู่ 5 ตำบลแม่ อุค อำเภอบางบาล จังหวัดแม่ฮ่องสอน

กระบวนการและขั้นตอนในเวที

- 1) ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการจัดเวที

- 2) สร้างความเข้าใจโครงการ “การจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ”
- 3) ทบทวนข้อมูลพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง จากโครงการ “การศึกษาและฟื้นฟู เพื่อจัดการอาหารแบบพอเพียงตามวิถี “ปากาเกอญอ” บ้านแม่อุคหลวงฯ”
- 4) กระบวนการสร้างความเข้าใจและตอบแบบสอบถาม “การประเมินแนวโน้มสภาวะความมั่นคงด้านอาหาร ระดับครัวเรือนและชุมชน”
 - ให้ผู้เข้าร่วมเวที (เฉพาะคนในชุมชน) แนะนำตัวและบอกชื่อเมนูอาหารที่ชอบที่สุด โดยไม่ให้ซ้ำกับคนอื่น
 - บอกชื่อเมนูอาหารที่ชอบที่สุด
 - เลือก 1 เมนูที่เห็นว่ามีหลากหลายของวัตถุดิบ เป็นตัวอย่างในการกรอกของมูลแหล่งที่มาของอาหาร และสัดส่วนที่มาของอาหาร
 - คำนวนผลรวม และคำนวณเป็นร้อยละ จากนั้นจัดทำกราฟวงกลมให้เห็นสัดส่วนแหล่งที่มาของอาหารเมนูนี้อย่างชัดเจน
 - แจกภาพที่เตรียมไว้ให้ผู้เข้าร่วมเวทีคนละ 1 ภาพให้ผู้ร่วมดูภาพและทำความเข้าใจเอง
 - เป็นภาพอะไร เห็นแล้วรู้สึกอย่างไร
 - มันเกี่ยวกับคำว่า “ความมั่นคงด้านอาหาร” อย่างไร
 - วิพากษ์นำเสนอวิเคราะห์เชื่อมโยงกับคำถามในแบบสอบถามๆ ที่สะท้อนจากนั้นให้น้ำหนัก ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน เพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นการคิดเห็นโดยรวมของชุมชน
 - แบ่งกลุ่ม ตอบแบบสอบถาม
 - คนที่สามารถเขียนได้ให้กรอกแบบสอบถามเอง (โดยมีพี่เลี้ยงกลุ่มถาม)
 - คนเขียนไม่ได้ ให้พี่เลี้ยง หรือเพื่อนช่วยเขียน
- 5) หาตัวแทนชุมชน ช่วยในกระบวนการเก็บข้อมูลในระยะต่อไป

กระบวนการ/เครื่องมือ/สื่อ ที่ใช้เพื่อสรุปข้อมูล จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ในเวที

กระบวนการ 1 : วิทยากรกระบวนการ ให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมเวที บอกชื่อ
เมนูอาหารที่ชอบคนละ 1 เมนู โดยห้ามซ้ำกัน รายชื่อเมนูอาหารที่ได้ มีดังนี้

เมนูอาหาร บ้านแม่อุคหลวง

ต้ม	ผัด / ห่อหมก	แกง	น้ำพริก
ข้าวเบอะ	ผัดหน่อคาหาร	แกงผักหวานป่าใส่ไก่ป่า	น้ำพริกมะนอย
ต้มส้มไก่ป่า	ผัดผักกูดใส่ไข่	แกงผักรวม	น้ำพริกถั่วไร่
ต้มผักกาดใส่หมู	ผัดต่อ	แกงส้มปลา	น้ำพริกผักอีหลิน
ต้มขอยผักทอง	ห่อหมก (เขียด หนุ ปลา ผัก)	แกงผักตามฤดูกาล	น้ำพริกอ่อง
ต้มจืดผักทอง			น้ำพริกกะปิ
ต้มหน่อไม้จิ้ม น้ำพริก			น้ำพริกถั่วเน่าผักอีหลิน

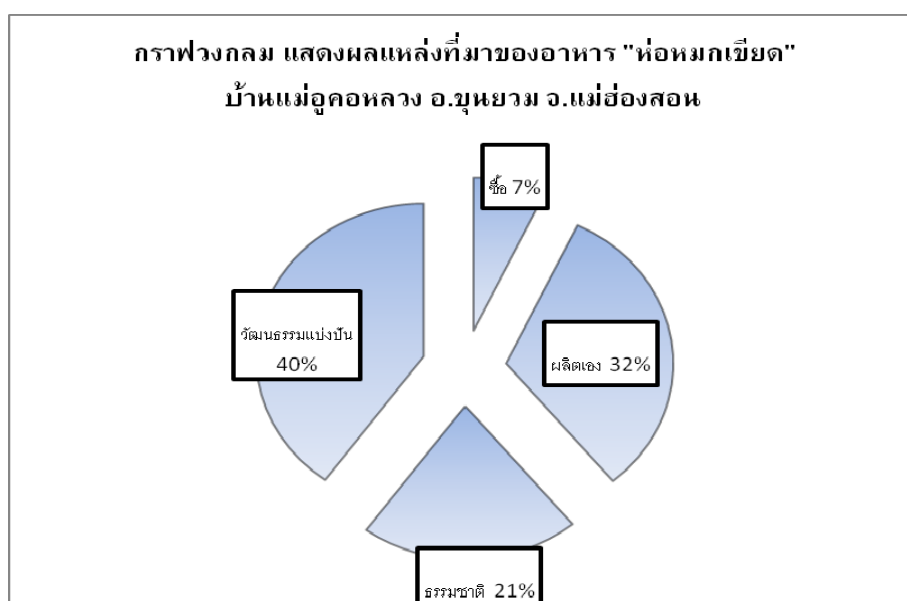
กระบวนการ 2 : วิทยากรกระบวนการ ได้เลือกเมนูอาหาร 1 เมนูที่น่าสนใจ เพื่อดูวัตถุดิบที่ใช้ในการปรุง
อาหารและแหล่งที่มาของวัตถุดิบนั้น ๆ ครั้งนี้ วิทยากรได้เลือก ห่อหมกเขียด ซึ่งเป็นอาหารท้องถิ่นดั้งเดิมที่
น่าสนใจ จากการสอบถามวัตถุดิบเมนูอาหารนี้ แล้วให้ผู้เข้าร่วมเวทีลงน้ำหนักที่มาจากแหล่งอาหาร โดยให้
น้ำหนักดังนี้ (1 = น้อย, 2 = ปานกลาง และ 3 = มาก) เมื่อผู้เข้าร่วมให้น้ำหนักเรียบร้อยแล้วสามารถสรุปได้
ดังนี้

เมนูอาหาร ห่อหมกเขียด

รายการวัตถุดิบ (ส่วนประกอบอาหาร)	แหล่งที่มาของวัตถุดิบ			
	ซื้อ (ได้จากตลาด รด เร่ ร้านค้า ห้างสรรพสินค้า)	ผลิต (ปลูกเอง เลี้ยงเอง)	หาจากแหล่ง ธรรมชาติ (หาในป่า ลำ คลอง ท้องทุ่ง)	ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ขอ จ้างบ้าน เพื่อนบ้านให้ มา)
1.เขียด	0	0	3	2
2.อีหลิน	0	3	3	3
3.ตะไคร้	0	3	0	3
4.ผักชี	1	2	0	3
5.ขมิ้น	0	3	3	3
6.ผักกิว	0	3	0	3
7.เกลือ	3	0	0	1
8.พริกหนุ่ม	0	3	2	3
รวม (53)	4	17	11	21
ร้อยละ	7	32	21	40

จากการประมวลผลเบื้องต้น **อันดับ 1** คือ จากประเพณีวัฒนธรรม การแบ่งปันอาหาร ได้ 21คะแนน คิดเป็นร้อยละ 40 **อันดับ 2** คือ ผลิตเอง ได้ 17 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 32 **อันดับ 3** คือ หาจากแหล่งธรรมชาติ ได้ 11 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 21 **อันดับ 4** คือ การซื้อ ได้ 4 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 7 สามารถสรุปได้ว่าเมนูอาหารนี้ มีความมั่นคงทางด้านอาหารสูง สามารถพึ่งตนเองได้ เพราะวัตถุดิบส่วนมากสามารถหา ผลิตเอง และจัดการได้เองภายในชุมชน

จากนั้นได้นำผลการประมวลผลเป็นกราฟวงกลม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้เห็นสัดส่วนแหล่งที่มาของอาหารเมนูนี้ได้อย่างชัดเจน

กระบวนการที่ 3: ประเมินความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน : วิทยากรได้แจก

ภาพที่เตรียมไว้ให้ผู้เข้าร่วมเวทีคนละ 1 ภาพ จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมดูภาพและทำความเข้าใจ เกี่ยวกับคำว่า “ความมั่นคงด้านอาหาร” อย่างไร โดยวิทยากรนำเสนอวิเคราะห์เชื่อมโยงกับคำถามในแบบสอบถามฯ ที่ละภาพ จากนั้นให้น้ำหนัก ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน เพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นความคิดเห็น โดยรวมของชุมชน น้ำหนักมี 5 ระดับ คือ 1= ไม่มี / 2=น้อย / 3=ปานกลาง / 4=มาก / 5= มากที่สุดซึ่งเกณฑ์ ตัวชี้วัดมีทั้งหมด 4 ด้าน คือ

- 1) การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี มีข้อย่อยรวม 7 ข้อ
- 2) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน มีข้อย่อยรวม 9 ข้อ
- 3) ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น มีข้อย่อยรวม 4 ข้อ
- 4) ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น มีข้อย่อยรวม 5 ข้อ

จากการวิเคราะห์รูปภาพ และการเชื่อมโยงตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนบ้านแม่อุคค หลวง ผู้เข้าร่วมเวทีได้ให้น้ำหนักตัวชี้วัดแต่ละข้อย่อย ดังนี้

1. การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี

1.1 ครัวเรือนมีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี	5
1.2 ครัวเรือนมีกับข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	4
1.3 ครัวเรือนมีน้ำดื่มสะอาดสำหรับบริโภคตลอดปี	3
1.4 รายการอาหารมีความหลากหลายและจำนวนเพียงพอต่อครัวเรือน	4
1.5 สมาชิกในครัวเรือนเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	4
1.6 สมาชิกในครัวเรือนสามารถผลิตอาหารจากแปลงเกษตรกรรม	5
1.7 สมาชิกในครัวเรือนซื้อวัตถุดิบและอาหารจากตลาด	3

2. สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน

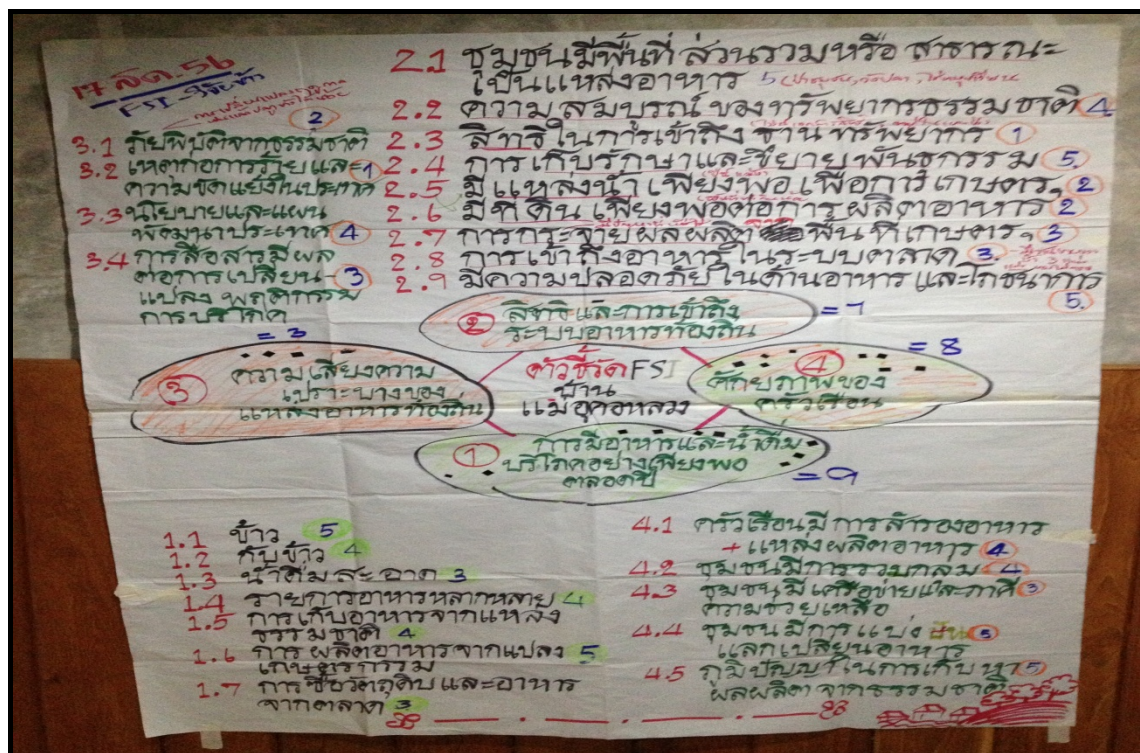
2.1 ชุมชนมีพื้นที่ส่วนรวมหรือสาธารณะสำหรับเป็นแหล่งอาหาร	5
2.2 ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น	4
2.3 ครัวเรือนมีสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ	1
2.4 ครัวเรือนมีการเก็บรักษาและขยายพันธุ์กรรม	5
2.5 ครัวเรือนมีที่ดินเพียงพอต่อการผลิตอาหาร	2
2.6 ชุมชนมีแหล่งน้ำเพียงพอเพื่อการเกษตรกรรม	2
2.7 การกระจายผลผลิตจากพื้นที่เกษตรกรรมหรือพื้นที่ชายฝั่งของครัวเรือน และชุมชน	3
2.8 สมาชิกในครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด	3
2.9 ครัวเรือนมีความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ	5

3. ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น

3.1 พื้นที่ที่มีภัยพิบัติจากธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศที่กระทบต่อแหล่งผลิตอาหาร	2
3.2 การเกิดเหตุก่อการร้ายและความขัดแย้งภายในประเทศกระทบต่อการบริโภคและผลิตอาหาร	1
3.3 นโยบายแผนการพัฒนาประเทศกระทบต่อพื้นที่แหล่งผลิตอาหาร	4
3.4 การสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคของครัวเรือนและชุมชน	3

4. ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น

4.1 ครัวเรือนมีการดำรงอาหารและแหล่งผลิตอาหาร	4
4.2 ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสร้างความอยู่ดี กินดี ของชุมชน	4
4.3 ชุมชนมีเครือข่ายและภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ดี	3
4.4 ชุมชนมีการแบ่งและแลกเปลี่ยนอาหาร	5
4.5 สมาชิกในชุมชนมีความรู้และภูมิปัญญาการเก็บหาผลผลิตอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	5

หลังจากที่ผู้เข้าร่วมเวทีได้ให้น้ำหนักตัวชีวิตแต่ละข้อย่อยแล้ว ได้แจกสติ๊กเกอร์ให้ผู้เข้าร่วมคนละ 1 ใบ เพื่อลงน้ำหนัก ประเด็นหลักของตัวชีวิตว่า ข้อใดที่ท่านเห็นว่าสำคัญที่สุด หลังจากที่ได้ผู้เข้าร่วมลงน้ำหนักเสร็จแล้ว สามารถสรุปคะแนนตามลำดับมากไปถึน้อยได้ดังนี้

- 1) การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี ได้ 9 คะแนน
- 2) ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น ได้ 8 คะแนน
- 3) ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น ได้ 3 คะแนน
- 4) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน ได้ 1 คะแนน

เมื่อผู้เข้าร่วมทุกคนได้ผ่านกระบวนการเบื้องต้นและมีความเข้าใจในการตอบแบบสอบถามแล้วจึงได้แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วม เพื่อตอบแบบสอบถาม “การประเมินแนวโน้มสถานะความมั่นคงด้านอาหาร ระดับครัวเรือนและชุมชน” คือ ผู้ที่สามารถเขียนได้ให้เขียนแบบสอบถามเอง โดยมีพี่เลี้ยงช่วยอ่านนำ ส่วนผู้ที่เขียนไม่ได้ให้แบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ 2 หรือ 3 คน โดยมีพี่เลี้ยงช่วยอ่านนำและเขียนให้ เมื่อเสร็จแล้วนำแบบสอบถามส่งให้วิทยากรเพื่อตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องต่อไป เรียบร้อยแล้วทีมวิจัยเก็บแบบสอบถามเพื่อนำมาประมวลผลอีกครั้งหนึ่ง

4.3.2 บ้านปางคามน้อย อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

❖ บริบทชุมชนทั่วไปบ้านปางคามน้อย

ตำบลปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีพื้นที่รับผิดชอบ จำนวน 11 หมู่บ้าน และ 3 หมู่บ้านบริวาร ได้แก่ หมู่ 1 บ้านแม่ละนา หมู่ 2 บ้านปางคาม มีบ้านน้ำจางเป็นหมู่บ้านบริวาร หมู่ 3 บ้านไม้สูง มีบ้านปางคามน้อยเป็นหมู่บ้านบริวาร หมู่ 4 บ้านจำโบ้ หมู่ที่ 5 บ้านยาป่าแหน มีบ้านผาเจริญเป็นหมู่บ้านบริวาร หมู่ที่ 6 บ้านผาแดง หมู่ที่ 7 บ้านไม้ตัน หมู่ที่ 8 บ้านห้วยเฮี้ยะ หมู่ที่ 9 บ้านลูกข้าวหลาม หมู่ที่ 10 บ้านผาเผือก และหมู่ที่ 11 บ้านบ่อไกร

ประวัติหมู่บ้าน (ข้อมูลจาก โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น “การจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เหมาะสมในการเสริมสร้างศักยภาพประชาคมหมู่บ้านไม้สูง – บ้านปางคามน้อย ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน” ศึกษาวิจัยโดย นายชา คิริเกิดเกียรติและคณะ)

บ้านปางคามน้อย เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอคำ ในอดีตชุมชนชาวมูเซอคำได้อพยพถิ่นฐานมาจากประเทศเมียนมา จากบ้านห้วยแม่ผี และบ้านนามนหลวง (คอยมูเซอ) ซึ่งได้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณบ้านปางคามเก่า (ปัจจุบันเป็นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์) โดยมีนายจะโบ้ ไพรเนติธรรม เป็นผู้นำหมู่บ้าน มีพ่อเฒ่า จะคะ จะลิ เป็นแกมู (ผู้นำทางศาสนา) ต่อมาเมื่ออยู่ในหมู่บ้านปางคามเก่า ชาวบ้านก็ประสบปัญหาการเจ็บป่วย ไม่สบาย และมีการขัดแย้งกันภายใน จึงได้ย้ายอพยพไปอยู่ที่บ้านห้วยยาวเมื่อมาอยู่ที่บ้านห้วยยาวก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกันกับที่บ้านปางคามเก่า จึงได้อพยพออกจากหมู่บ้านห้วยยาว โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านจะโบ้ คือบ้านจะโบ้ หมู่ที่ 4 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปัจจุบัน และอีกกลุ่มหนึ่งได้ไปอยู่ที่บ้านตองผา ขณะที่อยู่ที่บ้านตองผา ก็มีทางราชการได้นำโครงการ กสช. (โครงการขุดบ่อน้ำ) และได้ดำเนินการในหมู่บ้านตองผา โดยชาวบ้านไม่เข้าใจและไม่ค่อยจะยอมรับ เกรงว่าจะเป็นการผูกมัดไม่ให้อพยพโยกย้ายและให้ชาวบ้านเลิกการปลูกฝิ่น จึงมีชาวบ้านบางส่วนอพยพไปอยู่ที่บ้านห้วยน้ำโป่ง 12 ครวเรือน และบางส่วนจาก 12 ครวเรือน ย้ายไปอยู่ที่บ้านจะโบ้ ในส่วนภายใต้การนำของนายจำดา และนายจะเต๊ะ ได้อพยพเข้ามาอยู่ที่บ้านปางคามเก่าในปีพ.ศ. 2526 และเมื่ออยู่ที่บ้านปางคามเก่าได้ 1 – 2 ปี ในปี พ.ศ. 2528 ได้อพยพโยกย้ายมาอยู่ที่บ้านปางคามน้อยในปัจจุบัน โดยการนำของ นายจำดา นายจำหา นายจำลาป้อย นายจำลอ 4 ครวเรือนในครั้งแรก เหตุผลที่ว่าไกลถนน ติดต่อกับบุคคลภายนอกเป็นไปด้วยความยากลำบาก โดยเฉพาะเมื่อเกิดการเจ็บป่วยหรือมีปัญหาต่างๆ ต่อมาในปีเดียวกัน ชาวบ้านอีก 8 ครวเรือน ที่อาศัยอยู่ที่บ้านปางคามเก่าและที่บ้านตองผา อีก 4 ครวเรือน ได้อพยพเข้ามาสมทบในปีพ.ศ. 2529 – 2530 ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 35 ครัวเรือน ภายใต้การปกครองของหมู่บ้านไม้สูง หมู่ที่ 3 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เคยประกวดหมู่บ้าน จนได้รับรางวัลชนะเลิศ “หมู่บ้านพัฒนาดีเด่น” ในปีพ.ศ. 2529 และปี พ.ศ.2530 ปัจจุบันมีนาย “จำลาป้อย” หรือ นายสรพงษ์ ภูผาไพลย์ เป็นผู้นำหมู่บ้าน

จำนวนประชากร 47 ครัวเรือน รวม 166 คน เป็นชาย 82 คน และเป็นหญิง 84 คน นับถือ พุทธและผี 45 หลังคาเรือน นับถือศาสนาคริสต์ 2 หลังคาเรือน คือ 1) กงศักดิ์ เลิศเรืองชัย และ 2) นายจำโพ ทนคุณธรรม

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้ง อาณาเขต หมู่บ้านปางคามน้อย ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังภูเขา (คอยช้าง) มีป่าไม้ล้อมรอบหมู่บ้าน มีพื้นที่ทำกินอยู่รอบหมู่บ้าน และเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ใกล้เคียงหมู่บ้าน มีป่าต้นน้ำคอยช้าง ช่วยในการเพาะปลูก

- ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับ บ้านไม้สูง – บ้านผาเผือก
- ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับ บ้านจำโป – บ้านลูกข้าวหลาม
- ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับ บ้านแม่ละนา – บ้านยาป่าแหน
- ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับ บ้านน้ำสุผาเสื่อ – บ้านหนองหอย

มีถนนติดต่อได้ทางเดียว และถนนต้องผ่านบ้านไม้สูง มีระยะทางห่างจากตัวอำเภอปางมะ ผ่าประมาณ 25 กม.

การประกอบอาชีพภายในชุมชน คือ การเกษตร เช่น ปลูกข้าวไร่, ข้าวโพด, ถั่วแดง, ทำสวนไม้ผล, การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว, หมู, ไก่ และอาชีพรับจ้างแรงงานทั่วไป

ทรัพยากรคนสร้าง (สิ่งก่อสร้าง)

- 1) ถนน เริ่มดำเนินการขุดสร้างถนนเองโดยชาวบ้าน ในปี 2528 ต่อมาในปี 2532 ได้ งบประมาณจากกองทุนพัฒนาตำบล 40 % จำนวน 4,000 บาท ขุดขยายถนนให้รถยนต์ เข้าถึงหมู่บ้าน
- 2) ประปาธรรมชาติ เริ่มก่อสร้าง ในปี 2528 โดยโครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมัน ได้ สนับสนุนเงิน 30,000 บาท ในการสร้างระบบน้ำประปาธรรมชาติ ต่อมา ในปี 2538 – 2539 ได้ก่อสร้างถึง ฝ.33 โดยงบประมาณจากสภาตำบล จุดก่อสร้างถึงเก็บน้ำอยู่ใน ระดับเดียวกับต้นน้ำ ทำให้เก็บน้ำได้น้อย ระดับน้ำไม่ขึ้น
- 3) โรงเรียน โรงเรียน ศสช. ของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน เริ่มก่อสร้างเมื่อปี 2529 โดย โครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมัน สนับสนุนสังกะสี จำนวน 88 แผ่น โดยครูและ ชาวบ้านเป็นผู้ก่อสร้างต่อมาในปี 2536 ได้ย้ายโรงเรียนมาอยู่บริเวณทางเข้าหมู่บ้าน เนื่องจากสถานที่เดิมคับแคบไม่สามารถให้เด็กนักเรียนทำแปลงปลูกผักและสร้างสนาม เด็กเล่นได้ ในการก่อสร้างครั้งนี้ ได้ใช้งบประมาณจากกองทุนพัฒนาตำบล จำนวน 5,000 บาท กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน จำนวน 8,360 บาท และ ส.ส. สนับสนุนอีก 6,000 บาท เป็นค่าสังกะสี , ปูน , ตะปู

- 4) **ยั้งนางข้าว** ในอดีตตั้งแต่ปลายปี 2528 ชุมชนได้สร้างยั้งนางข้าวของชุมชนเอง สร้างด้วยไม้ไผ่, ฟาก จนมาถึงปี 2531 ได้ใช้งบพัฒนาหมู่บ้านและงบตามโครงการตามพระราชดำริมาจัดซื้อไม้, ตะปู, สังกะสี มาสร้างยั้งนางข้าวถาวร

กลุ่มกองทุน

- 1) **ธนาคารข้าว** เริ่มในปลายปี 2528 ได้รับการสนับสนุนจากโครงการตามพระราชดำริ จำนวน 20 กระสอบ การกู้ยืมในอัตรา 2 ถึง ข้าวสาร / คิ่น 3 ถึง ข้าวเปลือก เป็นการช่วยเหลือกันในชุมชน เพราะในระยะเริ่มแรกที่ตั้งหมู่บ้าน(ย้ายมาจากปางคามน้อยเดิม) และต้องทำกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านมากมาย เช่น ปรับพื้นที่สร้างหมู่บ้าน , ขุดถนน , สร้างบ่อน้ำ , สร้างระบบน้ำประปา ทำให้มีเวลาดูแลไร้อำกัด ในปี 2529 ชาวบ้านได้จัดสรรเงิน จำนวน 1,050 บาท จากกองทุนพัฒนาหมู่บ้านที่ทาง โครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมัน สนับสนุนมาจัดซื้อข้าวเพิ่มในปี 2541 ได้รับการสนับสนุนจาก อบต. ปางมะผ้า จำนวน 120 ถึงในปี 2543 ได้รับการสนับสนุนจากโครงการไฮเฟอร์อีก จำนวน 15 ถึงกติกากู้ยืมข้าว ยืม 10 ถึง / ใช้คิ่น 12 ถึง ยืมได้ไม่เกิน 2 ปี โดยจะทำการเปิดกู้ยืมอยู่ 3 งวดต่อปี คือช่วงเดือนกรกฎาคม , สิงหาคม , กันยายน ปัจจุบันไม่ได้มีการติดตามผลการเรียกเก็บข้าวคิ่นมาหลายปีแล้ว มีแต่บัญชีการกู้ยืมอยู่
- 2) **กองทุนวัว** เริ่มเมื่อปี 2530 เริ่มจากวัว 6 ตัว หมู 7 ตัว รวม 13 ตัว ได้หมุนเวียนกันในหมู่บ้าน โดยได้กระจายไปให้แก่ผู้ด้อยโอกาสด้วย มีกฎ กติกา เงื่อนไข คนเลี้ยง 50 % คณะกรรมการบริหาร 20 % คิ่นทุน 30 %

สภาพทางเศรษฐกิจ

บ้านปางคามน้อย จากการเก็บข้อมูลทั่วไป มีผู้ตอบแบบสอบถาม 22 ครัวเรือน คิดเป็น

51% ของครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน ซึ่งสถานะผู้ตอบแบบสอบถามแบ่งเป็น 3 สถานะคือ เป็นหัวหน้าครอบครัว 10 คน เป็นคู่สมรส 6 คน และเป็นสมาชิกในครัวเรือน 6 คน สามารถแบ่งเพศผู้ตอบแบบสอบถามคือ เป็นเพศชาย 8 คน และเป็นผู้หญิง 14 คน อายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามคือ 38 ปี สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน ซึ่งมีแรงงานที่สามารถทำการเกษตรได้จริงๆ

เฉลี่ยครัวเรือนละ 2 คน แต่ละครัวเรือนมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ย 89,111 บาท โดยมีสาเหตุของการเกิดหนี้ 7 ข้อ 7 อันดับ คือ อันดับ 1 เป็นหนี้เพื่อลงทุนการเกษตร อันดับ 2 ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน อันดับ 3 ส่งลูกเรียน อันดับ 4 คือ ใช้น้ำดื่ม อันดับ 5 ซื้อสินค้าเงินผ่อน อันดับ 6 คือ ลงทุนด้านอื่นๆ และรักษาพยาบาล อันดับ 7 คือ ซ่อมแซมบ้าน

บ้านปางคามน้อย มีพื้นที่ทำกินถือครองเป็นของตนเอง ไม่ต้องเช่าทำกิน จากผู้ตอบแบบสอบถาม 22 ครัวเรือน รวมมีพื้นที่ถือครอง 100 แปลง รวมทั้งหมด 416 ไร่ ซึ่งมีผู้ที่มีที่ดินถือครองน้อยที่สุด 5 ไร่ และมีมากที่สุด 45 ไร่ เฉลี่ย มี 19 ไร่ ต่อ ครัวเรือน

การจัดการพื้นที่เพาะปลูกของบ้านปางคามน้อยจึงมี 3 ระบบหลักๆ คือ

การทำไร่ แต่เดิมชาวบ้านมีไร่ที่สามารถหมุนเวียนได้ น้อยสุด 3 ฝน มากสุด 10 ฝน เฉลี่ยมีครัวเรือนละประมาณ 7 ฝน ไร่ส่วนใหญ่อยู่บริเวณท้องผาจะปลูกข้าว , ข้าวโพด ตามด้วยถั่วแดง มีผู้ที่ไม่มีพื้นที่ไร่อยู่ 4 หลังคาเรือนที่ชุมชนต้องให้อืมพื้นที่ แต่ปัจจุบันไม่สามารถหมุนเวียนพื้นที่ไร่ได้แล้ว ต้องใช้พื้นที่เดียวในการผลิต ซึ่งพืชที่ปลูกมีหลักๆ 3 ชนิด ดังนี้

1) ข้าว เป็นระบบข้าวไร่ โดยส่วนใหญ่แล้วคนในชุมชนใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง แต่เดิมใน อดีตมีทั้งข้าวเจ้า และข้าวเหนียว พันธุ์ข้าวเจ้า ได้แก่ ข้าวเจ้าหอ , ข้าวลายหลวง , ข้าวเฟื่องคำ , ข้าวดอ (3 เดือน) ได้แก่ พันธุ์ข้าวลายน้อย , จำหลอย พันธุ์ข้าวเหนียว ได้แก่ ข้าวเหนียวแสง หรือ ข้าวกล้า (ข้าวลิ้มผัว) ข้าวเหนียวขาว (ชื่อหน่อแอบ) ในปัจจุบันมีการ

ปลูกข้าวไร่เพียง 5 ชนิด คือ 1) ข้าวเจ้าหอลิซอ 2)ข้าวเจ้าลายหลวง 3)ข้าวเจ้าเหลืองหรือข้าวเจ้าเฟื่องคำ 4)ข้าวเหนียวลิ้มผัว และ 5) ข้าวเหนียวขาว เมล็ดพันธุ์ที่ใช้จะเก็บเองในครัวเรือน ซึ่งในอดีตเฉลี่ย 1 ไร่ใช้เมล็ดพันธุ์ 1 ถัง จะได้ ผลผลิตประมาณ 50 ถัง แต่ปัจจุบันเนื่องจากไม่ได้หมุนเวียนพื้นที่แล้ว จึงได้ผลผลิตเพียง 1 ไร่ ได้ 30 ถัง เท่านั้น

2) ข้าวโพด การปลูกส่วนใหญ่ นิยมใช้พันธุ์พื้นเมือง (ข้าวโพดขาว “สำมาเกือมา”)

เพราะข้าวโพดพื้นเมืองนั้น เนื้ออ่อนขาว ส่วนพันธุ์ส่งเสริมไม่ค่อยนิยมปลูกมากนัก เนื่องจากข้าวโพดมีเนื้อแข็ง หมูเล็กๆไม่สามารถกินได้ การปลูกข้าวโพดส่วนใหญ่จึงปลูกเพื่อเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ที่ใช้ปลูกข้าวโพดประมาณ 15.5 ไร่ ใช้เมล็ดพันธุ์ 5.2 ถัง (เฉลี่ย 0.33 ถัง/ไร่) มีบางส่วนนำไป จำหน่าย ราคาถังละ 50 บาท ไม่

คุ้มทุน ส่วนใหญ่จะไม่จำหน่าย

3) ถั่วแดง หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวโพดจะปลูกถั่วแดง ใช้พื้นที่ปลูกถั่วแดงประมาณ 2.5 ไร่ โดยปลูกเสริมในพื้นที่ปลูกข้าวโพด ใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณ 4.5 ถึง (เฉลี่ย 1.89 ถึง /ไร่) ซึ่งได้ผลผลิต 2-8 ถึง ต่อการใช้เมล็ดพันธุ์ 1 ถึง การปลูกถั่วแดงส่วนใหญ่เพื่อจำหน่าย นอกจากนั้นในไร่ยังปลูกเผือกไว้เพื่อบริโภคด้วย ราคาขายสูงสุดถึงละประมาณ 320 บาท ต่ำสุด 260 บาท ปลูกโดยใช้พันธุ์จากพ่อค้าคนกลาง โดยนำมา 1 ถึง ใช้คั้น 2 ถึง และหักค่าน้ำ , ยาม่าหญ้า สรุปลงแล้วในบางครั้งไม่คุ้มทุน , ได้กำไรน้อยหรือไม่ได้เลย

การทำสวนไม้ผลและพืชเสริมในสวนไม้ผล มีการปลูกไม้ผลรอบบริเวณหมู่บ้าน (ที่สามารถให้ผลผลิตได้) ได้แก่ กาแฟ , ท้อ,ชา, ส้มโอ , ขนุน ,ท้อพื้นเมือง , มะม่วง , มะขาม , บัว , ลิ้นจี่ , ก้อย มะละกอ การผลิตไม้ผลส่วนใหญ่เพื่อกินและจำหน่าย ไม้ผลที่สามารถนำไปจำหน่าย ได้แก่ กาแฟ , มะม่วง , ลิ้นจี่ , ท้อ ,โดยมีพืชที่น่าสนใจคือ มะนาว จะติดลูกในช่วงหน้าแล้ง นอกจากนี้ยังมี ชา ที่เจริญได้ดีแต่การแปรรูปชายังไม่ดีพอ กาแฟ ส่วนมากจะขายให้ร้านค้าในตัวอำเภอปางมะผ้า ได้ราคา กาแฟดิบ กิโลกรัมละ 7 บาท และกาแฟแห้ง กิโลกรัมละ 50 บาท แต่ปัจจุบันชาวบ้านยังขาดความรู้ในการจัดการดูแลเพื่อให้ได้ผลผลิตดี

พันธุ์พืชพื้นเมืองที่สำคัญ

1) ชา สวนชาที่บรรพบุรุษเผ่าละว้าได้เพาะปลูกไว้เป็นชาพันธุ์ท้องถิ่น ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่สูง และมีรสชาติที่ดี ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านได้แปรรูปเป็นชาแห้งไว้บริโภค และบางส่วนได้จำหน่ายภายนอก สวนชาในปัจจุบันขาดการบำรุงดูแล ตัดแต่งกิ่ง และเพาะขยายพันธุ์ที่เหมาะสม ทำให้ได้ผลผลิตน้อย

2) ส้มโอ เป็นพันธุ์พื้นเมืองที่บรรพบุรุษได้ปลูกไว้ รสชาติหวานดี แต่ขาดการดูแล และบำรุงรักษาด้านส้มโออย่างเหมาะสม ทำให้เป็นโรค และไม่ได้ตัดแต่งกิ่ง หรือเพาะขยายพันธุ์ ในปัจจุบันต้นส้มโอในหมู่บ้านมีจำนวนน้อยลง

3) มะนาว เป็นพันธุ์พื้นเมืองเช่นเดียวกับส้มโอ ซึ่งขาดการดูแล บำรุงรักษา ปัจจุบันต้นพันธุ์เหลือจำนวนน้อย

ตารางที่ 4.7 แผนปฏิทินการทำงานการเกษตร อาชีพตามวิถีในรอบปี

กิจกรรม	มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
การปลูกข้าว												
เตรียมพื้นที่ ถางไร่		****										
เผาไร่				****	**							
ถางตอไม้					**	****						
ปลูกข้าว (พันธุ์ข้าวเจ้าหอฮ้อย ข้าวลาย ข้าวเฟื่องคำ)							****	**				
ดาย-ถางหญ้า								****	***			
เก็บเกี่ยวข้าว											***	****
การปลูกข้าวโพด												
เตรียมพื้นที่ถางไร่	****											
เผาไร่			***	****								
ปลูกข้าวโพด (พันธุ์เกษตร / พันธุ์พื้นเมือง)					****							
ดายหญ้าถางหญ้า						****	****					
เก็บผลผลิต (ระยะเวลานานเพื่อปล่อยให้)									****	****	****	****

กิจกรรม	มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
ข้าวโพดแห้ง)												
<u>การปลูกถั่วแดง</u>												
การเตรียมพื้นที่ (ถาง โดยใช้ พื้นที่ไร่ที่ปลูก ข้าวโพด)								****	****			
ปลูกถั่วแดง									**	****		
คายหญ้าถาง หญ้า										****	****	
เก็บเกี่ยว ผลผลิต												****
<u>ไม่ผล</u>												
กาแฟ (ระยะเวลาที่เก็บ เกี่ยวผลผลิต)	****											
มะม่วง						****	****					
ท้อ								****	****			
มะนาว							****	****				
ส้มโอ								****	****			
ชา	****	****	****	****	****	****	****	****	****	****	****	****
ขนุน							****	****				
บัว			****	****								

สรุปการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตร (ข้อมูลจากการสำรวจใน ปี 2544)

- 1) พื้นที่ปลูกข้าว 59.5 ไร่ (รอบครัวละประมาณ 5 ไร่)
 - 2) พื้นที่ปลูกข้าวโพด 15.5 ไร่ (รอบครัวละประมาณ 3-4 ไร่)
 - 3) พื้นที่ปลูกถั่วแดง 2.5 ไร่ โดยปลูกเสริมในพื้นที่ปลูกข้าวโพด
 - 4) พื้นที่ไร่เหล้ามี 71 แปลง ประมาณ 196 ไร่
- รวมการใช้พื้นที่ทำกิน ประมาณ 372.5 ไร่

สภาพปัญหาในการเพาะปลูก

- 1) การขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร โดยเฉพาะการที่จะนำน้ำมาใช้ในการปลูกพืชไร่ และพืชสวน ทำให้ในฤดูแล้งไม่สามารถปลูกพืชผักสวนครัวได้ และการทำไร่ได้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร ในเบื้องต้นมีการพยายามแก้ปัญหาโดยเสนอโครงการต่อ อบต. ปางมะผ้าในการสร้างอ่างเก็บน้ำบริเวณเหนือพื้นที่ทำกิน โดยได้รับการอนุมัติโครงการเป็นที่แน่นอนแล้ว แต่สิ่งที่ยังขาดคือระบบน้ำที่จะต่อจากอ่างเก็บน้ำมาสู่พื้นที่การเกษตร และการจัดการน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรอย่างเหมาะสม
- 2) การขาดความรู้ในการจัดการดูแล และเพาะขยายพันธุ์พืชเมืองหนาวเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี โดยมีต้นพันธุ์เดิมอยู่แล้วแต่ขาดการจัดการ เช่น การแต่งกิ่ง การตัดยอด เลียบยอด เลียบกิ่ง เป็นต้น
- 3) ปัญหาพื้นที่ทำกินบางส่วนเสียหายจากน้ำดินสไลด์ เนื่องจากชุมชนยังไม่มีความรู้เพื่อจัดการพื้นที่ทำกินที่มีความลาดชันมากอย่างเหมาะสม
- 4) ยังขาดความรู้เทคนิคการปรับปรุงบำรุงดิน(พื้นที่การเกษตร) เนื่องจากการทำการเกษตร บางช่วงได้มีการใช้สารเคมีโดยเฉพาะ ยาฆ่าหญ้า และ ปุ๋ยเคมี ซึ่งชาวบ้านเกรงว่าจะทำให้ดินเสื่อมลง การปรับปรุงดินปัจจุบันคือการปล่อยให้มีการฟื้นตัวตามธรรมชาติ หรือได้ปุ๋ยจากจี้วที่เลี้ยงแบบปล่อย สาเหตุที่ยังมีการใช้สารเคมีอยู่เนื่องจากต้องกำจัดหญ้าเป็นหลัก การใช้แรงงานคนเพื่อกำจัดก็ไม่เพียงพอ และในการปลูกถั่วแดงก็ยังจำเป็นต้องการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี
- 5) การแพร่ของเห็บรัฐซึ่งที่นำมาทดลองทำแปลงอนุรักษ์ดินและน้ำในปี 2530 จำนวน 20 แปลง 250 ไร่ บริเวณรอบๆ หมู่บ้าน ทำให้เกิดแปลงเห็บรัฐขึ้น ในปี 2543 อีก 10 ราย ในปี 2544 และได้เลิกทำแปลงเห็บรัฐ เพราะทำให้มีข้อจำกัดในการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตร เห็บรัฐขยายตัวหนาแน่นกลายเป็นปัญหาในการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตร เนื่องจากกำจัดยาก ถ้ำเห็บรัฐกัดดินแข็งจี้วไม่สามารถกินได้

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของบ้านปางคามน้อย

- 1) พื้นที่ป่า มีการจัดการ 3 รูปแบบ คือ ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์/ป่าช้า และป่าใช้สอย มีกฎเกณฑ์การจัดการที่ชัดเจนผ่านคณะกรรมการหมู่บ้าน และอาศัยระบบความเชื่อดั้งเดิมเป็นหลักโดยมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อต่อ ดิน น้ำ ป่า พืช และสัตว์ มาโดยตลอด ในพื้นที่ป่าและแหล่งน้ำยังสามารถเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชนได้
- 2) แหล่งน้ำ บ้านปางคามน้อยมีแหล่งน้ำสำคัญที่ใช้สอย คือ น้ำห้วยน้ำสุ เพื่อบริโภคและการเกษตร มีบ่อน้ำซับเล็กๆ 5 แห่ง (ห้วยน้ำบ่อ 2 แห่ง ห้วยปู้จาง 2 แห่งและห้วยน้ำริน)

ปัจจุบันปริมาณน้ำลดลงแต่คุณภาพยังดีสามารถใช้ได้ แต่อย่างไรก็ตามแหล่งน้ำเหล่านี้
ยังมีข้อจำกัดสำหรับการนำมาใช้เพื่อการเกษตร เนื่องจากอยู่ต่ำกว่าพื้นที่การเกษตร
วัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อที่สำคัญ ของชาวบ้านปางคามน้อย ซึ่งเป็นชนเผ่ามูเซอดำ (สาหุเซ
แล) มีดังนี้

- 1) ประเพณีปีใหม่ “กินวอ” (เขาะจาเว) ระยะเวลาช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึงต้นเดือน
มีนาคม ของทุกปี
- 2) ประเพณีทำบุญเมล็ดพันธุ์ (แฮะฮูหม่า) ระยะเวลาที่ทำ คือ ทำหลังจากวันปีใหม่สาหุ
เสร็จแล้ว 1 วัน ประมาณ ลัปดาห์ที่ 3 โดยให้ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนรวบรวมเมล็ด
พันธุ์ของตนเองที่จะปลูกในฤดูกาลต่อไป ไปใส่ในกระเจาด (กาหุ) นำไปรวมกันที่บ้าน
หมอผี (แกลู่ป่า) เมล็ดพันธุ์ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวเปลือก ข้าวโพด เผือก เมล็ดผักเขียว
ฟักทอง แตง มีการคั่วข้าวเปลือกข้าวเหนียวเป็นข้าวตอก การชุบขี้ผึ้งทำเป็นเทียน
สำหรับการประกอบพิธีกรรม มีการฆ่าหมู นำหมูไปต้มให้สุก การประกอบ
พิธีกรรมมีจุดเทียนที่ทำจากขี้ผึ้ง เมื่อเสร็จที่นี่แล้ว ชาวบ้านที่ไปร่วมงานรับประทาน
อาหารร่วมกัน
- 3) ประเพณีฮ้องขวัญข้าว (จาหาควเว)
- 4) ประเพณีทำบุญกรณีข้าวเป็นโรคหรือตาย (จาควเว)
- 5) ประเพณีกินข้าวใหม่ (จาชีจาเว)
- 6) ประเพณีเลี้ยงผีน้ำ (หวือนิดิเว)
- 7) ประเพณีเลี้ยงเจ้าเมือง (เจ้าหมื่อเกือเว) ทำในภาพรวมของหมู่บ้าน ชาวบ้านต้องเข้าร่วม
กิจกรรมทุกหลังคาเรือน
- 8) ประเพณีเลี้ยงเจ้าเมืองหรือฮ้องขวัญ กรณีคนไม่สบาย / ป่วย
- 9) ประเพณีส่งผี (ค๊ะควเว) ทำหลังจากประเพณีปีใหม่ ทำในภาพรวมของหมู่บ้านชาวบ้าน
ต้องเข้าร่วมกิจกรรมทุกหลังคาเรือน
- 10) ประเพณีส่งผี เฉพาะรายบุคคล (ส่วนตัว) จะทำก่อนทำไร่นา
- 11) ประเพณีแต่งงาน กำหนดไว้ต้องเลี้ยงอาหารผู้มาร่วมงาน เป็นหมู 50 กิโลกรัม ขี้ผึ้ง 1

ขีด , ให้เสื้อผ้าพ่อแม่ของเจ้าสาว จำนวน 2 ชุด และมีพยานฝ่ายละ 3 คน

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องการทำไร่ การที่จะไปทำไร่นาได้ จะต้องทำการจุดเทียนขี้ผึ้ง 4 – 8 คู่ มี
ข้าวสาร ไปกล่าวต่อเจ้าที่ไร่นาก่อนเพื่อขออนุญาตและขอความคุ้มครอง กรณีถ้าผลผลิตไม่ดี มี
แมลงทำลายพืชไร่ ต้องทำพิธีการกล่าวขอให้เจ้าที่ไร่นายาให้แมลงมาทำลายพืชผลในไร่

❖ บริบทด้านความมั่นคงทางอาหารของบ้านปางคามน้อย

ด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชน แหล่งอาหารที่มีของบ้านปางคามน้อยนอกจากในไร่และในสวนแล้ว มีแหล่งอาหารอื่น ดังนี้

1) **อาหารประเภทพืชผักสวนครัว** มีการปลูกเพียงเล็กน้อยไว้เพื่อการบริโภค ซึ่งเป็นการปลูกในพื้นที่บางส่วนของไร่ ใช้พื้นที่ไม่เยอะ พืชที่ปลูก เช่น แตง ฟักทอง มะเขือ มันสำปะหลัง เป็นต้น ปัจจุบันยังไม่มีมีการปลูกพืชผักสวนครัวอย่างเป็นระบบชัดเจน เนื่องจากขาดแหล่งน้ำ ในขณะที่ชุมชนก็ยังมีความต้องการที่จะปลูกเนื่องจากจะได้เป็นแหล่งอาหารไว้เพื่อการบริโภคแล้วบางส่วนจะสามารถนำไปขายเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว

2) **อาหารประเภทสัตว์** มีการจัดการด้วยระบบกองทุนหมุนเวียนเป็นหลักในการเลี้ยงวัว ควาย หมู ส่วนไก่เป็นการเลี้ยงแล้วแต่ครอบครัว ไม่มีการเลี้ยงสัตว์น้ำไว้เพื่อบริโภคเนื่องจากขาดระบบน้ำ

3) **อาหารจากธรรมชาติ**
นอกจากชาวบ้านนำมาเป็นอาหารแล้วยังสามารถนำไปจำหน่ายได้ โดยมีพี่น้อง

หมู่เซอบ้านจำโป๋ บ่อไคร้ ลูกข้าวหลาม เข้ามาถามซื้อถึงในพื้นที่ โดยพื้นที่ที่สามารถหาของป่าได้มีประมาณ 1,000 ไร่ และมีกฎระเบียบควบคุม คือ 1.ในกรณีการหาของป่า ห้ามตัดต้นไม้ที่มีผลผลิตที่กินได้ เช่น ดอกตัง ผักหวาน เพกา เพราะจะทำให้ผลผลิตลดลง 2.บุคคลภายนอก มาหาของป่าได้ในกรณีที่นำไปทำอาหารแต่ห้ามนำรถมาบรรทุก หรือขนเอาออกไปจำนวนมากๆ

- **ประเภทพืช** เช่น หน่อไม้ ผักหวาน ชะอม มะเขือพวง หัวบุก มะกอกเห็ดต่างๆ ยอดสะบ้า ใบชุปจำ มะลิ้นจี่หรือเพกา ยอดเลี้ยว มะหนามไก่อ ผักกุ่ม ปลีกล้วย ผักกูด ผักหนอกหรือใบบัวบก ผักหว่า ผักอี และ ดอกตัง เป็นต้น
- **ประเภทสัตว์** เช่น ปลาต่างๆ กุ้ง หอย ต๋อน / ตุ่น อีเหิน นกต่างๆ ไก่ป่า หมูป่า หนูทุก เจียดป่า เจียดแลว งูสิงห์ แลน (ตะกวด) เต่า กระรอก เก้ง หมู เลียงผา ลิง ตะพาบน้ำ ต่อ ผึ้ง ไข่มดแดง ซึ่งบางชนิดยังหากินได้อยู่บ้าง และบางชนิดเริ่มหายากขึ้น เป็นต้น

❖ ประมวลผลแหล่งที่มาของอาหารและสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค ประเภท “กับข้าว”

ตัวอย่างเมนูอาหารที่คนในชุมชนบ้านปางคามน้อยประกอบสำหรับรับประทานในครัวเรือน ได้แก่ แกงหน่อ น้ำพริกถั่วเน่า ต้มยอดผักทอง ต้มแตง ผักกาดจ้อ ผัดมะเขือ

น้ำพริกหมูเซอ ต้มไก่ ต้มหมู อุ้มหมากลิ้นไม้ อุ้มมะเขือ แกงปลีก้วยใส่ชะอม ข้าวโพดฮ็อก ต้มไข่ ไข่เจียว ต้มมามาใส่กะหล่ำ ผัดผักบุ้ง ผัดกะหล่ำ ผัดไชโยเต้ เป็นต้น

จากการเก็บข้อมูล เรื่อง “แหล่งที่มาของอาหารและสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค” โดยให้ชุมชนเลือกเมนูอาหาร 1 ประเภท ซึ่งคนในชุมชนเลือกอาหารประเภท “น้ำพริกหมูเซอ กับผักกับ ” เพื่อดูส่วนประกอบของเมนูอาหาร จากนั้นให้ชุมชนบอกว่าส่วนประกอบแต่ละเมนูได้มาจากแหล่งใดบ้าง โดยมีให้เลือก 4 แหล่ง คือ

- จากการซื้อ (ได้จากตลาด รถเร่ ร้านค้าห้างสรรพสินค้า)
- จากการผลิต (ปลูกเอง เลี้ยงเอง)
- หาจากแหล่งธรรมชาติ (หาในป่า ล่าคลอง ท้องทุ่ง)
- ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ขอขางบ้าน เพื่อนบ้านให้มา)

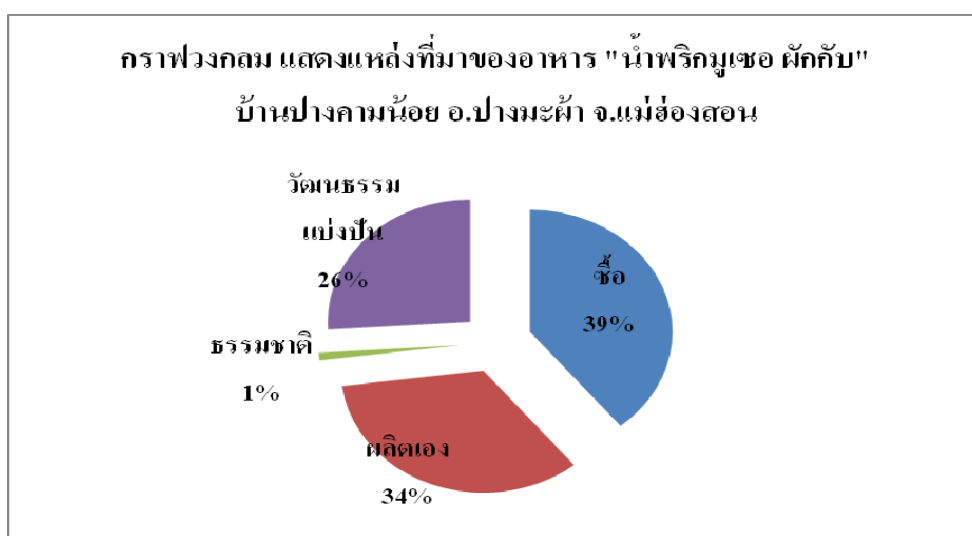
เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ให้น้ำหนักว่า ได้วัตถุดิบจากแหล่งใด น้ำหนักเท่าไร โดยมีให้เลือก 3

ลำดับ คือ เลข 1 หมายถึง น้อย เลข 2 หมายถึง ปานกลางและเลข 3หมายถึงมากสามารถสรุปได้ดังนี้ ตารางที่ 4.8 แสดงผลการประมวลแหล่งที่มาของวัตถุดิบ เมนูอาหาร น้ำพริกหมูเซอ ผักกับน้ำพริก บ้านปางคามน้อย อ.ปางมะผ้า

รายการวัตถุดิบ (ส่วนประกอบอาหาร)	แหล่งที่มาของวัตถุดิบ			
	ซื้อ	ผลิต	จากแหล่งธรรมชาติ	ประเพณีวัฒนธรรม
1. พริก	2	3	-	2
2. ผักชี	1	3	1	2
3. ตะไคร้	1	3	0	2
4. จิง	1	2	0	1
5. หอมแดง	2	2	0	1
6. กระเทียม	3	1	0	1
7. เกลือ	3	0	0	1
8. พงชูรส	3	0	0	1
9. ถั่วเน่าแผ่น	3	0	0	1
10. มะเขือเปราะ	2	2	0	1
11. กะหล่ำปลี	3	1	0	1
12. แตงกวา	2	3	0	2
13. ฝักทอง	1	3	0	2
รวม (69)	27	23	1	18
ร้อยละ (100)	39	34	1	26

จากการประมวลผลบ้านปางคามน้อย อันดับ 1 คือ การซื้อ อาหาร ได้ 27 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 39 อันดับ 2 คือ ผลิตเอง ได้ 23 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 34 อันดับ 3 คือ จากประเพณีวัฒนธรรม การแบ่งปัน ได้ 18 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 26 อันดับ 4 คือ หาจากแหล่งธรรมชาติ ได้ 1 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 1 สามารถสรุปได้ว่าเมนูอาหารนี้ มีความมั่นคงทางด้านอาหารปานกลาง สามารถพอที่จะพึ่งตนเองได้ เพราะวัตถุดิบส่วนมากต้องซื้อ แต่ยังสามารถผลิตเองได้ และมีการแบ่งปันกันภายในชุมชน

กราฟวงกลมที่ 4.4 แสดงผลแหล่งที่มาของอาหาร “น้ำพริกหมูเซอผักกัก” บ้านปางคามน้อย อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

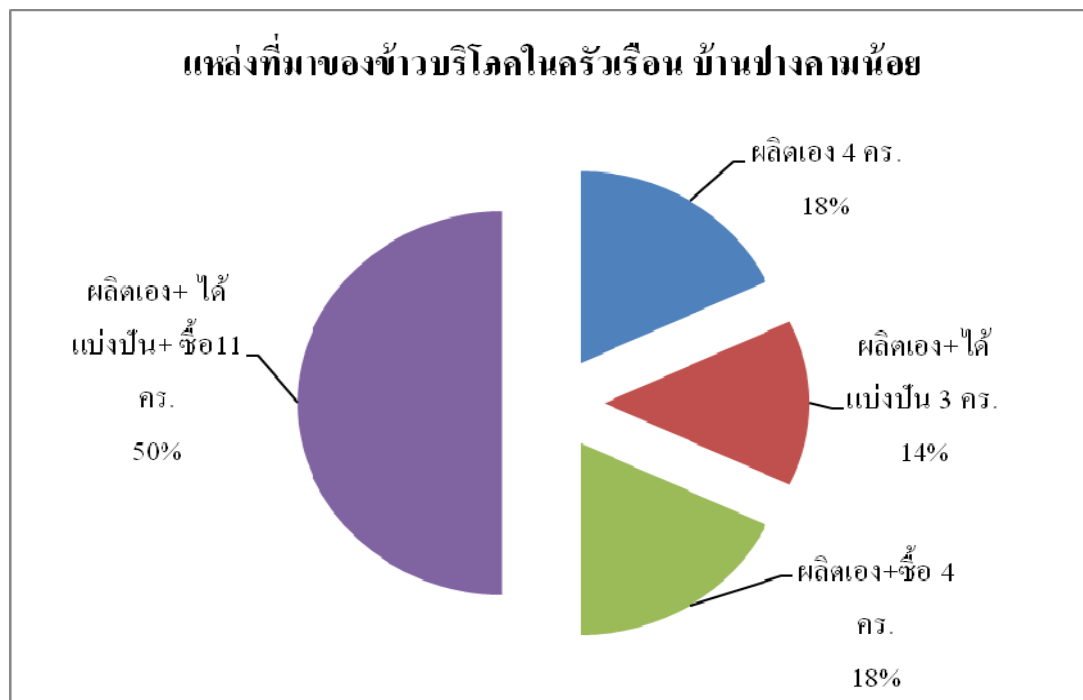

❖ ประมวลผลแหล่งที่มาของอาหารและสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค ประเภท “ข้าว”

การถือครองที่ดินทำกินปี 2555 บ้านปางคามน้อย มีพื้นที่ทำกินถือครองเป็นของตนเอง ไม่ต้องเช่าทำกิน จากผู้ตอบแบบสอบถาม 22 ครัวเรือน รวมมีพื้นที่ถือครอง 100 แปลง รวมทั้งหมด 416 ไร่ ซึ่งมีผู้ที่มีที่ดินถือครองน้อยที่สุด 5 ไร่ และมีมากที่สุด 45 ไร่ เฉลี่ย มี 19 ไร่ ต่อ ครัวเรือน

แหล่งที่มาของ “ข้าว” ที่ใช้บริโภคในครัวเรือน จากการตอบแบบสอบถามทำให้ทราบว่าพื้นที่ศึกษา มีการจัดการข้าว หรือผลิตข้าวในแต่ละปีเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปีของครัวเรือนหรือไม่ ซึ่งบ้านปางคามน้อยสามารถสรุปได้ คือ มีที่มาของข้าว 4 ระบบ คือ 1.ผลิตเอง เพียงพอตลอดทั้งปี 100 % โดยไม่ต้องซื้อหรือรับการแบ่งปันจากญาติพี่น้องหรือซื้อข้าว มี 4 ครัวเรือน คิดเป็น 18 % 2. ผลิตเองและได้จากการแบ่งปันมี 3 ครัวเรือน 14 % 3. ผลิตเองและได้จากการซื้อ 4 ครัวเรือน คิดเป็น 18 % และ 4. ผลิตเอง ได้จากการแบ่งปัน และต้องซื้อเพิ่ม 11 ครัวเรือน คิดเป็น 50 %

โดยมีระบบการผลิตข้าว เป็นระบบข้าวไร่ เพียงระบบเดียว

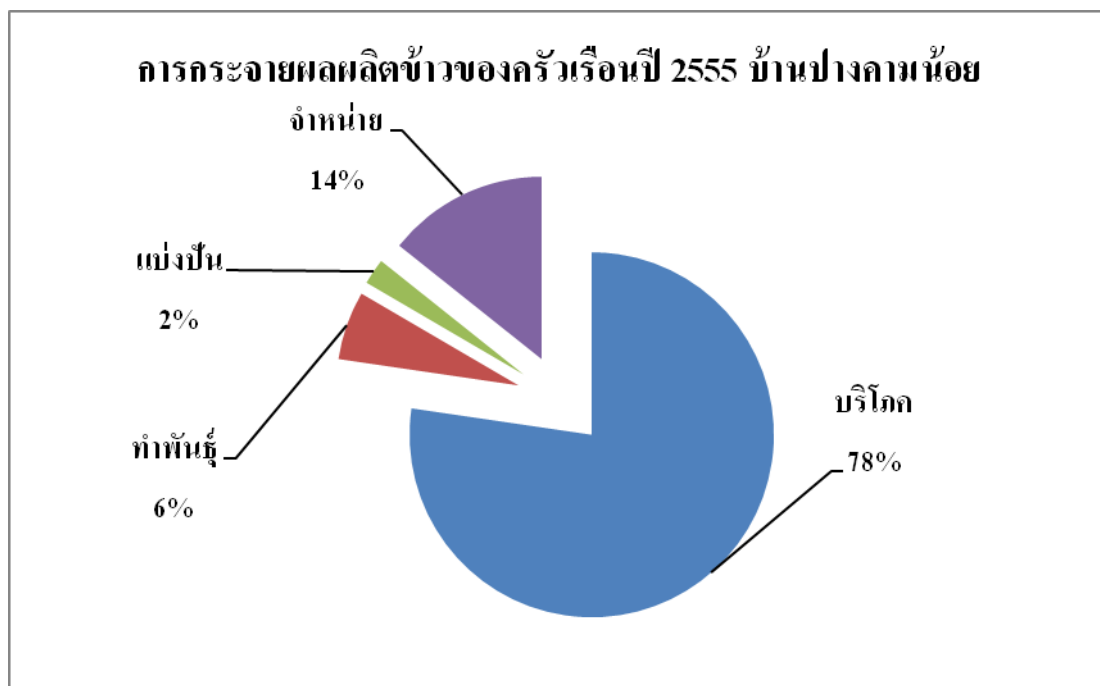

กราฟที่ 4.5 แสดงแหล่งที่มาของข้าวที่บริโภคในครัวเรือนของบ้านปางคามน้อย อ.ปางมะผ้า จ. แม่ฮ่องสอน

ผลผลิตข้าวของครัวเรือนปี 2555 จากผู้ตอบแบบสอบถาม 22 ครัวเรือน มีการผลิตทั้งข้าวไร่อย่างเดียว โดยมีการใช้พื้นที่ในการผลิตข้าวไร่รวมทั้งหมด 130 ไร่ ได้ผลผลิตรวมทั้งหมด 28,564 กิโลกรัม เฉลี่ยผลผลิต คือ 219.72 กิโลกรัม ต่อ ไร่

การกระจายผลผลิตข้าวของครัวเรือนปี 2555 เพื่อต้องการทราบว่าหลังจากการผลิตและได้ผลผลิตแล้วแต่ละครัวเรือนมีการจัดการข้าวหรือมีการกระจายข้าวอย่างไรบ้าง? สรุปคือ บ้านปางคามน้อย ผู้ตอบแบบสอบถาม 22 ครัวเรือน มีการผลิตข้าวไร่อย่างเดียว รวมได้ผลผลิต 28,564 กิโลกรัม ซึ่งมีการกระจาย 4 วิธี สรุปได้ดังนี้ 1. สำหรับบริโภคในครัวเรือน รวม 22,084 กิโลกรัม เฉลี่ย 1,004 กิโลกรัม ต่อ ครัวเรือน 2. สำหรับทำพันธุ์ในปีต่อไป 1,746 กิโลกรัม เฉลี่ย 80.18 กิโลกรัม ต่อ ครัวเรือน หรือ เฉลี่ย 13.56 กิโลกรัม ต่อ ไร่ 3. นำไปแบ่งปันให้กับญาติพี่น้อง 3 ครัวเรือน รวม 654 กิโลกรัม เฉลี่ย 218 กิโลกรัม ต่อ ครัวเรือนที่แบ่งปัน และ 4. จำหน่าย มีครัวเรือนที่ได้จำหน่ายข้าว 2 ครัวเรือน โดยจำหน่ายไปรวมทั้งหมด 4,080 กิโลกรัม

ชื่อหมู่บ้าน (จำนวนครัวเรือน) / รวมผลผลิต (กก.)	บริโภค(กก.)		ทำพันธุ์ (กก.)			แบ่งปัน(กก.)			จำหน่าย	
	รวม (กก.)	เฉลี่ย/ ครัวเรือน	รวม (กก.)	เฉลี่ย/ ครัวเรือน	เฉลี่ย/ ไร่	จำนวน ครัวเรือน	รวม (กก.)	เฉลี่ย/ ครัวเรือน	จำนวน ครัวเรือน	รวม (กก.)
ปางคามน้อย (22) 28,564 กก.	22,084	1,004	1,746	80.18	13.56	3	654	218	2	4,080
สัดส่วน 100 %	77.32		6.11			2.29			14.28	

กราฟที่ 4.6 แสดงการกระจายผลผลิตข้าวของครัวเรือนปี 2555 บ้านปางคามน้อย อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

การซื้อข้าวบริโภคของครัวเรือนปี 2555 เป็นการศึกษาเพื่อต้องการทราบว่า หลังจากการผลิตและได้ผลผลิตแล้วแต่ละครัวเรือนมีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปีหรือไม่ ถ้าไม่เพียงพอต้องซื้อข้าว มีการซื้อข้าวแบบไหน และซื้อจากแหล่งใด จากการศึกษาสามารถสรุปได้คือ จากผู้ตอบแบบสอบถาม 22 ครัวเรือน มี 17 ครัวเรือนที่ผลิตข้าวได้ผลผลิตไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคตลอดทั้งปีจึงต้องซื้อเพิ่ม ซึ่งในการซื้อ ผู้ที่ซื้อได้ซื้อทั้งข้าวเปลือกและข้าวสาร โดยมีการซื้อข้าวเปลือก 5 ครัวเรือน รวม 5,160 กิโลกรัม รวมเป็นเงิน 59,900 บาท เฉลี่ย 1,032 กิโลกรัม ต่อ ครัวเรือนที่ซื้อข้าวเปลือก โดยซื้อจากคนในชุมชน ในส่วนการซื้อข้าวสาร มี 12 ครัวเรือน รวม 1,548 กิโลกรัม รวมเป็นเงิน 35,300 บาท เฉลี่ย 129 กิโลกรัม ต่อ ครัวเรือนที่ซื้อข้าวสาร โดยซื้อจากบ้านจำโป้ และตลาดนัดในตัวอำเภอปางมะผ้า

สำหรับครัวเรือนที่มีการจำหน่ายข้าว มีเพียง 2 ครัวเรือน โดยจำหน่ายไปรวมทั้งหมด 4,080 กิโลกรัม คิดเป็น ร้อยละ 14.28 ของผลผลิตข้าวทั้งหมด

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เพื่อประเมินความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชนรายครัวเรือนที่จำหน่ายข้าว พบว่าผลการประมวลข้อมูล เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับประเด็น สภาพครัวเรือน จำนวนสมาชิกครัวเรือน การถือครองที่ดินทำกิน ภาวะหนี้สินครัวเรือน ผลผลิตข้าว การซื้อข้าวบริโภค ชนิดพันธุ์ที่ปลูก การกระจายข้าวโดยเฉพาะชนิดพันธุ์ข้าวที่ขาย สามารถประเมินได้ว่า กลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 ครัวเรือน มีฐานะยากจน รายรับของครัวเรือนส่วนหนึ่งมาจากการปลูกข้าวไร่ พันธุ์ข้าวลิ้มฟัวเพื่อนำมาเป็นสินค้าเพิ่มรายรับของครัวเรือน นอกจากนี้พบว่าแม้จะมีการนำผลผลิตจากข้าวมาขาย 1 ใน 2 ครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวประสบปัญหาข้าวไม่พอกินต้องซื้อข้าวจากหมู่บ้านใกล้เคียง รายละเอียดตามตาราง

ครัวเรือน	ถือครองที่ดินทำกิน	ผลผลิตข้าว	การกระจายข้าว	การซื้อข้าวบริโภค	ชนิดพันธุ์ที่ปลูก	ภาวะหนี้สินครัวเรือน/จำนวนสมาชิกครัวเรือน
ที่1	4 แปลงพื้นที่40ไร่และใช้ปลูกข้าวไร่จำนวน 4 ไร่	ข้าวไร่: ข้าวเปลือก 110ถึง (1,320 กก.)	-ขายข้าว 40 ถึง หรือ480 กก. (พันธุ์ข้าวลิ้มฟัว) -เก็บไว้บริโภค 62 ถึง -เก็บไว้ทำพันธุ์ 8 ถึง	-ซื้อข้าวสารประมาณ 3 ถึง ต่อเดือน เป็นเงิน1080 บาท ต่อเดือน -ซื้อจากหมู่บ้านใกล้เคียง(บ้านไม้สูง)	อันดับ 1 ข้าวลายหลวง อันดับ 2 ข้าวเหลือง(เฟื่องคำ) อันดับ 3 ข้าวลิ้มฟัว	-มีหนี้ 1.8 แสนบาท -สาเหตุการกู้ยืมเงินเพื่อลงทุนทางการเกษตรและส่งลูกเรียน -มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน4 คน เป็นแรงงานทำการเกษตรได้ 2 คน
ที่2	7 แปลงพื้นที่45ไร่และใช้ปลูกข้าวไร่จำนวน 15 ไร่	ข้าวไร่: ข้าวเปลือก 500ถึง (6,000 กก.)	ขายข้าว 300 ถึง หรือ 3,600 กก. (พันธุ์ข้าวลิ้มฟัว) -เก็บไว้บริโภค 190 ถึง -เก็บไว้ทำพันธุ์10 ถึง	ข้าวพอกิน	1.ข้าวฮ่อลิซอ 2.ข้าวลิ้มฟัว	-มีหนี้ 2 แสนบาท -สาเหตุการกู้ยืมเงินเพื่อลงทุนทางการเกษตร,ซื้อที่ดิน, ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน,ส่งลูกเรียน,ค่ารักษาพยาบาล -มีจำนวนสมาชิก4 คน เป็นแรงงานทำการเกษตรได้ 2 คน -จำนวนสมาชิกในครัวเรือน6 คน แรงงานทำการเกษตรได้ 4 คน

การซื้อข้าวของบ้านปางคายน้อย พบว่า มีการซื้อข้าว 5 ครั้วเรือน ซื้อทั้งข้าวเปลือกและข้าวสาร
เฉลี่ย 129 กก. ต่อ ครั้วเรือน รายละเอียดตามตาราง

ชื่อบ้าน	ซื้อ/ ไม่ซื้อ	ข้าวเปลือก				ข้าวสาร			
		คร.	รวม (กก.)	เงิน (บาท)	เฉลี่ย/คร. (กก.)	คร.	กก.	เงิน (บาท)	เฉลี่ย/คร. (กก.)
ปางคายน้อย	ซื้อ	5	5,160	59,900	1,032	12	1,548	35,300	129

พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการผลิตของครัวเรือนในปี 2555 1.ข้าวเจ้า ใช้ผลิต จำนวน 6 พันธุ์ คือ 1)ข้าว
เจ้าหอ 2)ข้าวเจ้าลิซอ 3)ข้าวเจ้าเฟื่องคำ 4)ข้าวเจ้าลายหลวง 5)ข้าวเจ้าเหลือง 6)ข้าวเจ้าจำป๋ 2. ข้าวเหนียว ใช้
ผลิต จำนวน 2 พันธุ์ คือ ข้าวเหนียวลิ้มผัว(สีกล่ำหรือสีดำ) และข้าวเหนียวขาว

รายละเอียดพันธุ์ข้าวบ้านปางคายน้อย

①ข้าวเจ้าหอ ลักษณะต้น มีความสูงระดับต่ำ
(<120 ซม.) มีขนเยอะ ทรงกอตั้งตรง ลำต้น
ใหญ่ค่อนข้างแข็ง ลำต้นและข้อสีเขียว ใบ
ค่อนข้างกว้างและยาว ข้อต่อระหว่างใบและ
กาบใบสีฟาง รวงยาว ระแงะถี่ คอรวงโผล่พ้น
ใบตรงพอดี เมล็ดร่วงปานกลาง ลักษณะ

ข้าวเปลือก มีสีเหลือง ลาย มีขนเยอะ ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์เบาอายุประมาณ 130 วัน
กรณีนํามาหุงเป็นอาหาร หุงไม่ขึ้นหม้อ แต่มีรสชาติอร่อย อ่อนนุ่ม และมีกลิ่นหอมให้ผลผลิตเชื้อพันธุ์
1 ถึงได้ผลผลิต 10-20 ถึง สถานการณ์การปลูกข้าวปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้มีน้อยลง
เนื่องจากเวลาดีข้าวจะคัน ระคาย การลงแขกเกี่ยวข้าวจะลำบาก ทำให้คนไม่นิยมปลูก ปีการผลิต 2557
มีเพียง 1-2 ครั้วเรือนที่ปลูก

การรับรองพันธุ์ คณะกรรมการวิจัยและพัฒนากรมวิชาการเกษตร มีมติให้เป็นพันธุ์รับรอง
เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2530

ที่มาข้อมูล http://www.brrd.in.th/rvdb/index.php?option=com_content&view=article&id=85:jow-haw&catid=36:photosensitive-upland-rice&Itemid=59

② ข้าวเจ้าลิซอ ลักษณะต้นมีความสูงระดับปานกลาง (120 - 160 ซม.) ทรงกอตั้งตรง ไม่ล้มง่าย รวง
ยาวเฉลี่ย 24 ซม. ระแงะถี่ รวงแน่น คอรวงสั้น ลักษณะข้าวเปลือก มีสีเหลือง มีลาย มีหางสั้นๆ มีขน
เล็กๆบนเปลือก รวงข้าวจะยาว และมีรวงข้าวจำนวนมาก ลักษณะข้าวสารมีสีขาว และเป็นข้าวพันธุ์เบา

อายุประมาณ 100 วัน **กรณี**นำมาหุงเป็นอาหาร หุงไม่ขึ้นหม้อ แต่มีรสชาติอร่อย นุ่ม และมีกลิ่นหอม ให้ผลผลิตโดยเชื้อพันธุ์ 1 ถึงได้ผลผลิต 40 – 50 ถัง สถานการณ์การปลูกปัจจุบันมีมากขึ้น โดยปีการผลิต 2557 ปลูกทุกครัวเรือน เพราะเป็นข้าวอายุสั้น ได้เก็บเกี่ยวผลผลิตเร็วกว่าข้าวไร่ทั่วไป คือ 105 วัน (ข้าวไร่ทั่วไป อายุ 120 วัน) การปลูกเริ่มปลูก มิถุนายน และเกี่ยวข้าวประมาณ ตุลาคม **จุดเด่น** คือ หากเทียบกับพันธุ์อื่นๆ คือพันธุ์นี้ผลผลิตดี ไม่เลือกพื้นที่

การรับรองพันธุ์ คณะกรรมการบริหาร กรมวิชาการเกษตรมีมติให้เป็นพันธุ์รับรอง เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2547

ที่มาข้อมูล : http://www.brrd.in.th/rvdb/index.php?option=com_content&view=article&id=99:jow-lisaw-san-pah-tawng&catid=36:photosensitive-upland-rice&Itemid=59

③ **ข้าวเฟื่องคำ** ลักษณะต้นมีความสูงระดับปานกลาง (120 - 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือก มีสีเหลือง เมล็ดข้าวมีขนาด แข็งๆ แยกออกมาจากกลีบ จะยาวกว่าข้าวเหลือง รวงข้าวยาว เมล็ดข้าวคอก แตกกอดี ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์เบาอายุประมาณ 100-120 วัน **กรณี**นำมาหุงเป็นอาหาร หุงไม่ขึ้นหม้อ แต่มีรสชาติอร่อย นุ่ม และไม่มีกลิ่นหอม ชาวบ้านสามารถจำหน่ายได้ในราคาถึงละ 250 – 300 บาท สถานการณ์ปลูก ปัจจุบันมีน้อยลง เนื่องจากลำต้นอ่อน รวงข้าวมีความสูง ยาว พอฤดูฝนจึงทำให้ล้มได้ง่าย โดยเฉพาะช่วงตั้งท้องจะเกิดความเสียหายต่อผลผลิตมาก ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบระหว่างพันธุ์แล้ว ข้าวเจ้าหอและข้าวเจ้าสีหอยจะทนทานกว่าไม่มีปัญหารวงข้าวล้มเมื่อเจอฝน นอกจากนี้ยังมีปัญหาในเรื่องของการปนเปื้อน ของพันธุ์ข้าวห้าว (ข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองมูเซอ ที่เปลือกเมล็ดข้าวจะมีขน หากสามารถคัดพันธุ์ ไม่ให้มีข้าวห้าวปน เมื่อหุงข้าว ข้าวจะนุ่มขึ้นอีก)

④ **ข้าวลายหลวง** ลักษณะต้นมีความสูงระดับปานกลาง (120 - 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือก มีสีเหลือง ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์หนักอายุประมาณ 140-150 วัน **กรณี**หุง หุงขึ้นหม้อ รสชาติอร่อย นุ่ม และไม่มีกลิ่นหอม ชาวบ้านสามารถจำหน่ายได้ในราคาถึงละ 300 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้มีน้อยลง เนื่องจากพื้นที่ปลูกมีน้อยลง

⑤ **ข้าวเหลือง** ลักษณะต้นมีความสูงระดับปานกลาง (120 - 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือก มีสีเหลือง ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์หนักอายุประมาณ 150 วัน นำมาหุงเป็นอาหาร หุงขึ้นหม้อ รสชาติอร่อย นุ่ม และมีกลิ่นหอม ชาวบ้านสามารถจำหน่ายได้ในราคาถึงละ 370 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้มีน้อยลง เนื่องจากพื้นที่ปลูกมีน้อยลง

⑥ **ข้าวจำปู** ลักษณะต้นมีความสูงระดับปานกลาง (120 - 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือก มีสีเหลือง ปลายม้วนดำ มีหาง ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์หนักอายุประมาณ 150 วัน นำมาหุงเป็นอาหาร หุงขึ้นหม้อ รสชาติอร่อย นุ่ม และมีกลิ่นหอม ชาวบ้านสามารถจำหน่ายได้ในราคาถึงละ 250 - 370 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้มีน้อยลง เนื่องจากพื้นที่ปลูกมีน้อยลง และใช้พื้นที่ในการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น

⑦ **ข้าวเหนียวลิ้มผัว** ลักษณะต้นมีความสูงระดับปานกลาง (120 - 160 ซม.) ทรงกอตั้ง ต้นแข็งแรงไม่ล้มง่าย ปล้องสีเหลืองอ่อน กาบใบและใบสีเขียว ลีน ใบสีน้ำตาลอ่อน หูใบสีเหลืองน้ำตาล ใบธงหักลง คอรวงยาว รวงค่อนข้างแน่น กลีบดอก

ระยะออกรวง 50% มีสีเขียวอ่อน เมื่อระยะน้ำนมกลีบดอกจะเปลี่ยนเป็นแถบสีม่วงบนพื้นสีเขียวอ่อน เมื่อเข้าสู่ระยะแป้งแข็งสีกลีบดอกจะเปลี่ยนเป็นสีฟางแถบม้วนดำ และเมื่อระยะข้าวสุกแก่สีเปลือกเมล็ดเป็นสีเหลืองแถบดำหรือสีเหลือง ลักษณะข้าวเปลือกมีสีเหลือง แถบดำหรือ สีเหลือง ลักษณะข้าวสารมีสีดำ สีก่ำ เป็นข้าวพันธุ์หนักอายุประมาณ 150 วัน ส่วนมากแล้วแต่ละครัวเรือนจะได้ผลผลิตประมาณ 15-20 ถังข้าวเปลือกต่อปี เพื่อใช้ในการทำพิธีกรรมในชุมชน กรณี นำมาหุงเป็นอาหาร หุงขึ้นหม้อ รสชาติอร่อย ข้างนอกรู้สึกรูปๆ ข้างในข้าวจะนุ่ม และมีกลิ่นหอม มีบางครัวเรือนที่ปลูกเพื่อจำหน่ายโดยใช้เชื้อพันธุ์มากขึ้น สามารถจำหน่ายเป็นรายได้ โดยมีพ่อค้า แม่ค้าจากชุมชนอื่น เข้ามาซื้อถึงในชุมชน โดยมีราคาจำหน่าย คือ กรณีมารับซื้อในหมู่บ้าน ขายเขียวถึงละ 300 บาท กิโลกรัมละ 35 บาท กรณีนำไปนึ่งขายที่ตลาดริมทางหลวง ลิตรละ 80 บาท

ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้มีเพิ่มขึ้น เนื่องจากเป็นข้าวที่มีกระแสมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะกลุ่มคนรักสุขภาพ จึงเป็นที่ต้องการของตลาดและผู้มารับซื้อข้าวใน

หมู่บ้าน **คุณค่าทางโภชนาการ** คือ มีคุณค่าทางโภชนาการสูง โดยเฉพาะสารต้านอนุมูลอิสระรวม ได้แก่ แอนโทไซยานิน และแกมมา โอโรซานอล กรดไขมันไม่อิ่มตัว เช่น โอเมกา 3 โอเมกา 6 และ โอเมกา 9 วิตามิน เช่น วิตามินอี ธาตุอาหาร เช่น เหล็ก แคลเซียม แมกนีเซียม

การรับรองพันธุ์ คณะกรรมการบริหาร กรมการข้าว มีมติให้เป็นพันธุ์รับรอง เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2555

ที่มาข้อมูล http://www.brrd.in.th/rvdb/index.php?option=com_content&view=article&id=127:leum-pua&catid=36:photosensitive-upland-rice&Itemid=59

⑧ **ข้าวเหนียวแดง เล็ก** ลักษณะต้นมีความสูงระดับปานกลาง (120 - 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือก มีสีเหลือง กลม เล็ก ลักษณะข้าวสารสีแดง เป็นข้าวพันธุ์เบาอายุประมาณ 100 -120 วัน **กรรมิ** นำมา หุงเป็นอาหาร หุงขึ้นหม้อ รสชาติอร่อย นุ่ม และไม่มึนกลิ่นหอม **การจำหน่าย**สามารถจำหน่ายได้ ถึงละ 250 – 300 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้มีน้อยลง

❖ วิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหารของชุมชน

ประเมินความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูล ตัวชี้วัดความมั่นคง ด้านอาหารของชุมชน เพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นความคิดเห็นโดยรวมของชุมชน ผู้นำความพึงพอใจมี 5 ระดับ คือ 1= ไม่มี 2=น้อย 3=ปานกลาง 4=มาก 5= มากที่สุด ซึ่งเกณฑ์ตัวชี้วัดมีทั้งหมด 4 ด้าน คือ

1) การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	มีข้อย่อยรวม 7 ข้อ
2) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน	มีข้อย่อยรวม 9 ข้อ
3) ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น	มีข้อย่อยรวม 4 ข้อ
4) ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น	มีข้อย่อยรวม 5 ข้อ

ผลจากการให้น้ำหนัก “ความพึงพอใจ” ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนผู้เข้าร่วมเวทีได้ ให้น้ำหนักตัวชี้วัดแต่ละข้อย่อย และในส่วนการแปรผลคะแนนมีระดับการแปรผลคะแนน 5 ระดับ ดังนี้

● ระดับที่ 1 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 1.00 - 1.80	การแปรผลคือ น้อยมาก หรือ ไม่มี
● ระดับที่ 2 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 1.81 - 2.60	การแปรผลคือ น้อย
● ระดับที่ 3 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 2.61 - 3.40	การแปรผลคือ ปานกลาง
● ระดับที่ 4 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 3.41 - 4.20	การแปรผลคือ มาก
● ระดับที่ 5 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 4.21 - 5.00	การแปรผลคือ มากที่สุด

จากการประมวลผลคะแนนของบ้านปางคามน้อย สามารถสรุปภาพรวมได้ ดังนี้

1. การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
1.1 ครัวเรือนมีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี	3.09	ปานกลาง
1.2 ครัวเรือนมีกับข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	2.55	น้อย
1.3 ครัวเรือนมีน้ำดื่มสะอาดสำหรับบริโภคตลอดปี	2.14	น้อย
1.4 รายการอาหารมีความหลากหลายและจำนวนเพียงพอต่อครัวเรือน	3.05	ปานกลาง
1.5 สมาชิกในครัวเรือนเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	2.82	ปานกลาง
1.6 สมาชิกในครัวเรือนสามารถผลิตอาหารจากแปลงเกษตรกรรม	2.77	ปานกลาง
1.7 สมาชิกในครัวเรือนซื้อวัตถุดิบและอาหารจากตลาด	3.09	ปานกลาง
รวม	19.51	ปานกลาง
เฉลี่ยความพึงพอใจ	2.79	

2. สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
2.1 ชุมชนมีพื้นที่ส่วนรวมหรือสาธารณะสำหรับเป็นแหล่งอาหาร	1.86	น้อย
2.2 ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น	3.14	ปานกลาง
2.3 ครัวเรือนมีสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ	3.55	มาก
2.4 ครัวเรือนมีการเก็บรักษาและขยายพันธุ์กรรม	3.05	ปานกลาง
2.5 ครัวเรือนมีที่ดินเพียงพอต่อการผลิตอาหาร	3.09	ปานกลาง
2.6 ชุมชนมีแหล่งน้ำเพียงพอเพื่อการเกษตรกรรม	3.09	ปานกลาง
2.7 การกระจายผลผลิตจากพื้นที่เกษตรกรรมหรือพื้นที่ชายฝั่งของครัวเรือนและชุมชน	3.09	ปานกลาง
2.8 สมาชิกในครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด	2.68	ปานกลาง
2.9 ครัวเรือนมีความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ	2.64	ปานกลาง
รวม	25.24	ปานกลาง
เฉลี่ยความพึงพอใจ	2.80	

3. ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
3.1 พื้นที่ที่มีภัยพิบัติจากธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศที่กระทบต่อแหล่งผลิตอาหาร	2.64	ปานกลาง
3.2 การเกิดเหตุก่อการร้ายและความขัดแย้งภายในประเทศกระทบต่อการบริโภคและผลิตอาหาร	4.77	มากที่สุด
3.3 นโยบายแผนการพัฒนาประเทศกระทบต่อพื้นที่แหล่งผลิตอาหาร	3.64	มาก
3.4 การสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคของครัวเรือนและชุมชน	4.32	มากที่สุด
รวม	15.37	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	3.84	

4. ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
4.1 ครัวเรือนมีการสำรองอาหารและแหล่งผลิตอาหาร	1.91	น้อย
4.2 ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสร้างความรู้ดี กินดี ของชุมชน	2.86	ปานกลาง
4.3 ชุมชนมีเครือข่ายและภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ดี	2.91	ปานกลาง
4.4 ชุมชนมีการแบ่งและแลกเปลี่ยนอาหาร	3.09	ปานกลาง
4.5 สมาชิกในชุมชนมีความรู้และภูมิปัญญาการเก็บหาผลผลิตอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	2.82	ปานกลาง
รวม	13.59	ปานกลาง
เฉลี่ยความพึงพอใจ	2.72	

❖ สรุปผลการวิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหารของชุมชนทั้ง 4 ด้าน ได้ดังนี้

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ชื่อชุมชน	บ้านปางคามน้อย	
	ระดับคะแนน	แปรผล
1.ครัวเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	2.79	ปานกลาง
2.สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน	2.80	ปานกลาง
3.ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น	3.84	มาก
4.ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น	2.72	ปานกลาง
รวมคะแนน	12.15	ปานกลาง
เฉลี่ยระดับความมั่นคง ของชุมชน	3.04	

สรุปผลการวิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหารของชุมชนบ้านปางคามน้อยทั้ง 4 ด้าน เห็นว่ามีคะแนนเฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน อยู่ที่ 3.04 คะแนน หมายถึง มีความมั่นคงด้านอาหารในระดับที่ “ปานกลาง” จากนั้นได้ให้ชุมชนลงน้ำหนัก ประเด็นหลักของตัวชี้วัด ว่า ข้อใดที่ท่านเห็นว่าสำคัญที่สุด หลังจากที่ได้เข้าร่วมลงน้ำหนักเสร็จแล้ว สามารถสรุปผลได้ว่า คนในชุมชนบ้านปางคามน้อยเห็นว่า เรื่อง การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด และด้านศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น มีความสำคัญรองลงมา

❖ **สรุปภาพรวมความเสี่ยงความเปราะบาง และข้อจำกัดที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านอาหาร “บ้านปางคามน้อย”**

- 1) ภาวะเศรษฐกิจ มีรายได้จากการเกษตร ขายของป่า รับจ้าง ซึ่งได้เพียงเล็กน้อยไม่เพียงพอสำหรับครัวเรือน
- 2) ภาวะหนี้สิน มีหนี้ 5 หมื่น ถึง 3 แสน เฉลี่ยครัวเรือนละ 89,111 บาท (22 ครัวเรือน) สาเหตุ คือ ลงทุนเกษตร ใช้จ่ายทั่วไป ส่งลูกเรียน ใช้น้ำดื่ม
- 3) ปัญหาพื้นที่ทำกิน บางส่วนเสียหายจากน้ำดินสไลด์ เนื่องจากชุมชนยังไม่มีความรู้เพื่อการจัดการพื้นที่ทำกินที่มีความลาดชันมากอย่างเหมาะสม ไม่สามารถหมุนเวียนพื้นที่ได้เหมือนแต่เก่า ทำให้ผลผลิตเกษตรต่างๆ ลดลงเรื่อยๆ โดยเฉพาะข้าว ทำให้มีแนวโน้มที่จะใช้สารเคมีในพื้นที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ
- 4) อาหารจากธรรมชาติ เริ่มลดน้อยลงเรื่อยๆ ทั้งพืชและสัตว์
- 5) สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน สามารถเป็นแรงงานได้เพียง 2 คน
- 6) แหล่งน้ำ มีแหล่งน้ำสำคัญที่ใช้สอย คือ น้ำห้วยน้ำฮู เพื่อบริโภคและการเกษตร มีบ่อน้ำซับเล็กๆ 5 แห่ง (ห้วยน้ำบ่อ 2 แห่ง ห้วยป่าจาง 2 แห่งและห้วยน้ำริน) ปัจจุบันปริมาณน้ำลดลงแต่คุณภาพยังดีสามารถใช้ได้ แต่อย่างไรก็ตามแหล่งน้ำเหล่านี้ยังมีข้อจำกัดสำหรับการนำมาใช้เพื่อการเกษตร เนื่องจากอยู่ต่ำกว่าพื้นที่การเกษตร
- 7) การขาดความรู้ ในการจัดการดูแลระบบอาหารชุมชน การเพาะขยายพันธุ์พืชเมืองหนาวเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี / เทคนิคการปรับปรุงบำรุงดิน(พื้นที่การเกษตร) ฯลฯ
- 8) อาหารประเภทพืชผักสวนครัว มีการปลูกเพียงเล็กน้อยไว้เพื่อการบริโภค ซึ่งเป็นการปลูกในพื้นที่บางส่วนของไร่ ไร่พื้นที่ไม่เยอะ พืชที่ปลูก เช่น แตง ฟักทอง มะเขือ มันสำปะหลัง เป็นต้น ปัจจุบันยังไม่มีมีการปลูกพืชผักสวนครัวอย่างเป็นระบบชัดเจน เนื่องจากขาดแหล่งน้ำ ทำให้มีพืชไม่เพียงพอต่อการบริโภคอย่างหมุนเวียนตลอดทั้งปี
- 9) หมู่บ้านยังเป็นหมู่บ้านบริวารทำให้ยากต่อการขอรับการสนับสนุนงบประมาณ
- 10) การสื่อสารกับบุคคลภายนอก ในชุมชนมีผู้รู้ภาษาไทยกลางน้อยที่เป็นผู้ใหญ่ ทำให้มีปัญหาด้านการสื่อสารกับบุคคลภายนอก

- 11) การคมนาคมยากลำบากในช่วงฤดูฝน มีความลาดชันของถนนและความแคบ ทำให้ยากต่อการขนส่งผลผลิตออกจำหน่าย
- 12) ความรู้ด้านการตลาด ความเคลื่อนไหวของราคาผลผลิต เกษตรกรไม่ทันต่อการจำหน่ายทำให้ถูกกดราคา
- 13) ความรู้ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร มีข้อจำกัด ตลอดจนในช่วงเวลาการผลิตรายในช่วงฝนทำให้ผลผลิตมีโอกาสเสีย ทำให้ต้องรีบขาย ทำให้ถูกกดราคา

❖ สรุปศักยภาพ ทูเนล จุดเอื้อโอกาส

- 1) ยังคงให้ความสำคัญการพอข้าวในฐานะที่เป็นแม่แห่งพืชพรรณธัญญาหาร
- 2) ชาวบ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ชีวิตร่วมกับ ป่า / น้ำ / ไร่ / สัตว์ / พืช ที่เอื้อต่อการพัฒนาระบบความมั่นคงทางอาหารของชุมชน
- 3) การสำรองอาหาร มีระบบธนาคารข้าวในชุมชน เริ่มปี 2527 ทุกคนเป็นสมาชิก มีกฎระเบียบชัดเจน เช่น ปีนี้ยืม 10 ถึงปีหน้าใช้คืน 12 ถึง
- 4) มีพืชที่สามารถสร้างรายได้ เช่น ชา กาแฟ ไม้ผลเมืองหนาว ถั่วแดง มันเทศ กัลย ข้าวเหนียวดำ (ข้าวลืมผัว) (ชุมชนยังขาดความรู้ในการจัดการพืช-ไม้ผลเมืองหนาว เพื่อให้ได้ผลผลิตดี)
- 5) ยังพอมีระบบสัตว์ที่สามารถจัดการให้เป็นธนาคารครัวเรือนได้
- 6) มีคนเข้ามารับซื้อผลผลิต จากหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อนำมาจำหน่ายตลาดนัดวันอาทิตย์ ใน อ.เมืองเป็นประจำ
- 7) เป็นสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน

❖ แนวทางที่ชุมชนสนใจในการจัดการข้าวในปี 2557 ของชุมชนบ้านปางคามน้อย

- 1) ระบบการจัดการพืชอาหาร (สวนครัว) ต้องการเรียนรู้ ต้องการเมล็ดพันธุ์พืช กล้าพันธุ์พืชอาหารที่ใช้บริโภคพื้นฐาน เช่น ตะไคร้ พริก มะนาว ผักต่างๆ ให้สามารถมีบริโภคหมุนเวียนตลอดปี
- 2) พัฒนาคุณภาพดิน ที่มีใช้อย่างจำกัดให้สามารถใช้ผลิตพืชอาหารต่างๆ ให้ได้ผลผลิตดีขึ้น โดยการปลูกพืชประเภทถั่วเพิ่มขึ้นในกระบวนการผลิต ซึ่งพืชประเภทถั่วที่คนในชุมชนให้ความสนใจ คือ ถั่วโหลง เพื่อใช้ในการฟื้นฟูบำรุงดิน และสร้างรายได้เพิ่มให้กับครัวเรือน เนื่องจากถั่วโหลงเป็นที่ต้องการของคนบ้านปางหมูใช้ในการแปรรูปเป็นสินค้า ถั่วแปบ ถั่วแปหล่อ
- 3) ความรู้ในการจัดการพืช-ไม้ผลเมืองหนาว เพื่อพัฒนาให้ได้ผลผลิตดี มีการแปรรูป และการตลาด

จากการวิเคราะห์แนวทางในการจัดการ ชุมชนได้เห็นความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาคุณภาพดิน โดยการไปหาซื้อเมล็ดพันธุ์ ถั่วโหลง ยังชุมชนใกล้เคียงมาปลูกสลับพืชชนิดอื่น

❖ ข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมเวทีคืนข้อมูลข่าวที่สูงฯ (วันที่ 24 พฤศจิกายน 2557 ณ ห้องประชุม
สาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน) ให้กับชุมชนบ้านปางคามน้อย

- 1) ส่งต่อข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ช่วยกันพัฒนาชุมชนนี้ เช่น ข้อมูลจุดเด่น จุดอ่อน โอกาส และปัญหาของชุมชน เป็นต้น เนื่องจากเป็นหมู่บ้านบริวารที่มีโอกาสได้รับการสนับสนุนน้อย โดยการทำข้อมูลเฉพาะหน่วยงาน ทำข้อมูลแบบเจาะจงคนทำ และควรมีการติดตาม
- 2) ปรับระบบการผลิตโดยใช้ความรู้ ปัจจุบันด้วยสภาวะต่างๆที่เปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะเรื่องความเสื่อมโทรมของดิน การการหมุนเวียนพื้นที่ไม่ได้เช่นอดีต จึงควรมีความรู้ต่างๆที่จะเข้ามาหนุนเสริมในกรณีเช่นนี้ จะทำให้ระบบการผลิตได้ผลดีขึ้น
- 3) การแปรรูปตะไคร้ภูเขา แต่เดิมมีอาจารย์แก้วมาลา จากมหาวิทยาลัยมหิดล ได้เข้ามาศึกษาเรื่องตะไคร้ภูเขา (มีลักษณะเป็นเมล็ดๆเล็กๆ) โดยสามารถพัฒนาเป็นสินค้าแปรรูปเพิ่มมูลค่าได้มาก 1 ขวด ลิตรได้ราคา 8,000 บาท และปัจจุบันมีคุณดวงพร บ้านห้วยโป่ง ที่ยังดำเนินแปรรูปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งบ้านปางคามน้อยเป็นหมู่บ้านที่สามารถทำรายได้ด้านนี้ได้มากเช่นกัน เบื้องต้นในกรณีที่ชุมชนสนใจสามารถสอบถามเพิ่มเติมได้จากหมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านปางคอง
- 4) หาพืชทางเลือกอื่นๆ ที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มมาเสริมในชุมชน พร้อมทั้งมีระบบตลาดที่เอื้อ
- 5) ในระบบการศึกษา เช่น โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ เด็กส่วนใหญ่แล้วก็ต้องกลับสู่ชุมชน ควรมีการสอนเรื่องระบบการเกษตรด้วย
- 6) สถานแหล่งงบประมาณต่อเนื่อง ในส่วนของ อบต. หนุนต่อเนื่องให้เกิดการพัฒนาศักยภาพชุมชนต่อไป

4.3.3 บ้านแม่อูคอหลวง อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

❖ บริบทชุมชนทั่วไปบ้านแม่อูคอหลวง

ประวัติชุมชน (ข้อมูลจากรายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยการศึกษาและฟื้นฟูเพื่อจัดการอาหารแบบพอเพียง ตามวิถี “ปากาเกอญอ” บ้านแม่อูคอหลวง โดยมีนายพนา ขอบขุนเขา เป็นนักวิจัย)

ข้อมูลอย่างเป็นทางการระบุในเอกสารแผนการพัฒนา 3 ปี ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่อูคอ ระบุว่าหมู่บ้านแม่อูคอหลวง

ขึ้นกับการปกครองของ ตำบลแม่อูคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านที่ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มชาวเขาเผ่าปากาเกอญอ ตระกูล “สกอ” ชุมชนบ้านแม่อูคอหลวงเป็นชุมชนหลัก และมีห้อมชุมชนย่อยที่เป็นสายตระกูลเดียวกันอีก 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยบง บ้านพะທີลี บ้านแม่อูคอเหนือ บ้านแม่อู

คณ้อย และบ้านสบแม่สุรินใต้ ลักษณะของชุมชนเป็นชุมชนชนบทที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นสายเครือญาติ เดียวกัน มีความสงบร่มเย็นตามแบบวิถีของป่าเขาเกอญอทั่วไป และจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่า พะตะนะ บุญชู สิริ ผู้ดำรงตำแหน่งผู้นำทางจิตวิญญาณ(ฮือโจ) ได้ให้ข้อมูลความเป็นมาของชุมชนจากประสบการณ์และความรู้ที่ได้พบเห็นอยู่ร่วมในประวัติศาสตร์นั้น ดังนี้

ราว พ.ศ.2456 ยุคก่อตั้งชุมชน

บรรพบุรุษของเรา (หมายถึงขณะที่พ่อเฒ่าพะตะนะยังเป็นเด็ก) ได้เล่าว่า ในอดีต ป่าเกอญอที่อาศัยอยู่ ณ ที่บ้านแม่อุคหลวงแห่งนี้ พวกเขาเรียกดินแดนแห่งนี้ว่า “อุคลอโก๊ะ” ซึ่งเป็นภาษาป่าเกอญอ เมื่อนำมาแปลความหมายเป็นภาษาไทย จึงมีความหมายว่า ห้วยอุคลอ เนื่องจากคำว่า “โก๊ะ” ในภาษาป่าเกอญอ มีความหมายแปลว่า “ลำห้วย” แต่คำว่า “อุคลอ” นั้นเป็นภาษาป่าเกอญอแต่ไม่ปรากฏความหมายอย่างชัดเจน นัก สันนิษฐานว่า คำว่า “อุคลอ” อาจเป็นชื่อเฉพาะของคนที่มีบทบาทในพื้นที่แห่งนี้ในกาลเวลานั้น หรืออาจเป็นผู้ค้นพบพื้นที่แห่งนี้ เป็นบุคคลแรกที่เข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ในกิจกรรมต่างๆ หรืออาจเป็นผู้นำการอพยพในสมัยนั้น หรือไม่ก็อาจเป็นการเรียกชื่อนี้ตามอะไรบางอย่างที่พบเห็นอันเป็นจุดสำคัญ ซึ่งไม่มีข้อมูลสนับสนุนมากพอที่จะให้ข้อมูลได้ ในราวปีนี้เองที่คาดว่าจะมีการก่อตั้งชุมชน จากการโยกย้ายเพื่อทำไร่หมุนเวียนเป็นสาเหตุสำคัญ แต่ก็ไม่ได้ปรากฏข้อมูลอย่างชัดเจนอีกเช่นกันว่าแต่เดิมชุมชนได้มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใด

พ่อเฒ่าพะตะนะ บุญชู สิริ ผู้นำทางจิตวิญญาณหรือ (ฮือโจ) ได้เล่าให้ฟังว่า ผู้นำที่มีบทบาทการนำทางจิตวิญญาณ เท่าที่ท่านจำความได้ คือ พ่อเฒ่าพะหมาดี บุญชู สิริ ผู้เป็นพ่อของพ่อเฒ่าพะตะนะ เอง โดยเล่าว่าเริ่มแรกหมู่บ้านแห่งนี้มีจำนวนหลังคาเรือนจริงๆ ขณะนั้นเพียง 5 ครอบครัว พื้นที่ “อุคลอโก๊ะ” มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นอาหารจากป่าทั้งพืช และสัตว์ การพึ่งพิงภายนอกในสมัยนั้นน้อยมาก ไม่มีถนนหนทางเพื่อติดต่อกับหมู่บ้านอื่นๆ เมื่อมีความจำเป็นต้องติดต่อกับเครือญาติในหมู่บ้านอื่นๆ ก็อาศัยการเดินทาง บุกป่าฝ่าดง ลัดตามลำห้วยและภูเขา เพื่อเดินทาง การเดินทางแต่ละครั้งเพื่อติดต่อกับหมู่บ้านอื่นต้องใช้เวลาเป็นวันๆ เลยทีเดียว รูปแบบการติดต่อกับหมู่บ้านอื่นๆ จะเกิดขึ้นด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การตาย การแต่งงาน ซึ่งปรากฏว่าหมู่บ้านที่จะติดต่อเป็นหมู่บ้านป่าเกอญอเช่นกัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็เป็นญาติในสายตระกูลเดียวกัน เช่น บ้านหัวปอน ในเขตตำบลแม่ขมน้อย เป็นต้น ส่วนการเดินทางเพื่อติดต่อกับคนต่างเผ่าพันธุ์ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นเพื่อการแลกเปลี่ยน ระหว่างอาหารจากป่า จากไร่ แลกกับเครื่องปรุงรส เช่น เกลือ ผงชูรส หรือไม่ก็แลกเปลี่ยนกับวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร เช่น จอบ เสียม ข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือนต่างๆ จากการสัมภาษณ์พบว่า ร้านค้าประจำที่คนในชุมชนนิยมไปอุดหนุนเพื่อซื้อของต่างๆ ที่ได้กล่าวมา ได้แก่ ร้านประยูรพานิชย์ (ลุงปันดี) ซึ่งเป็นชาวไทยใหญ่ ปัจจุบันยังปรากฏร้านแห่งนี้ซึ่งตั้งอยู่ข้างสถานีตำรวจอำเภอขุนยวม การติดต่อเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้ากันในลักษณะนี้ได้เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนต่างเผ่าพันธุ์เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อำเภอขุนยวมนั้นมีความสงบแม้ว่าจะมีผู้อาศัยอยู่หลากหลายเผ่าพันธุ์ก็ตาม

วิถีชีวิตของคนแม่อุคหลวงในสมัยนั้น เป็นวิถีการพึ่งพิงอาหารจากการผลิตในระบบไร่หมุนเวียน และการหาอาหารจากป่าโดยเฉพาะเนื้อสัตว์ เช่น กุ้ง กวาง หมูป่า ฯลฯ และสัตว์น้ำในลำห้วยต่างๆ โดยเฉพาะในลำห้วยแม่อุค ลำห้วยสุริน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มีสัตว์น้ำมากเพียงพอที่จะใช้บริโภคได้ตลอดปี นอกจากนั้นแล้วชุมชนในอดีตยังมีการถือปฏิบัติประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อต่างๆ อย่างเข้มแข็ง การทำไร่ในสมัยนั้นมีการหมุนเวียนประมาณ 10 รอบ แต่ละครัวเรือนมีพันธกรรมพืชเป็นของตนเอง (มีการเก็บรักษาไว้ตามรูปแบบภูมิปัญญา) ในยุคสมัยนั้นเงินทองไม่ใช้ของมีค่ามากมายเหมือนปัจจุบัน ส่วนใหญ่คนในชุมชนไม่ค่อยได้ใช้เงินกัน เพราะร้านค้าในชุมชนนั้นไม่มี การได้เงินเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านเอาผลผลิตทางการเกษตรในไร่ หรือสัตว์ป่า อาหารต่างๆ ไปขายหรือแลกเปลี่ยนที่อำเภอขุนยวม เมื่อได้เงินก็จะซื้อของจากอำเภอขุนยวมกลับมายังหมู่บ้านโดยทันที มักไม่เก็บเงินไว้ ในยุคนั้นอาหาร ข้าว สัตว์เลี้ยงเพื่ออาหาร เป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตมากที่สุด

พ.ศ.2515 ยุคการเปิดชุมชนสู่ภายนอก

ย่างเข้าสู่ปี พ.ศ.2515 พ่อเผ่าพะตะนะกล่าวว่าทางการได้ส่งครูคนแรกมายังหมู่บ้านแม่อุคหลวง เพื่อสอนหนังสือให้กับเด็กๆ ชาวบ้านรู้จักกันภายใต้โครงการครูหลังม้า ซึ่งครูหลังม้าส่วนใหญ่เป็นคนในเขตอำเภอขุนยวม ได้แก่บ้านขุนยวม บ้านเมืองปอน ซึ่งพ่อเผ่าพะตะนะ จำชื่อไม่ได้ว่าครูคนนั้นชื่ออะไร ในสมัยนี้การคมนาคมยังยากลำบากมากครูที่ไปสอนหนังสือเด็กๆ ยังต้องใช้ม้าเป็นพาหนะนำทาง ในปีนี้ถือเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงอันสำคัญของชุมชน เด็กๆ เริ่มที่จะได้รับการเรียนหนังสือ สังคมของชุมชนเองได้เปิดสู่ภายนอก โดยมีครูเป็นสื่อกลาง ไม่นานหลังจากนั้นก็มียุทธศาสตร์หลายหน่วยเข้ามายังชุมชน มีการแต่งตั้งผู้นำอย่างเป็นทางการ แต่อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตของคนป่าเกอญ่บ้านแม่อุคหลวงก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก ยังคงมีวิถีการปลูกพืช และหาอาหารจากป่าอยู่เช่นเดิม

พ.ศ. 2540 ยุคการกระจายอำนาจทางการเมือง

พระราชบัญญัติสภาตำบล ปี พ.ศ.2537 ได้ให้อำนาจ สภาตำบลสามารถยกระดับเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในรูปขององค์การบริหารส่วนตำบล หรือ (อบต.) โดยมีโครงสร้างของสภาต้องมาจากการเลือกตั้ง การเลือกตั้งได้นำมาซึ่งการเปิดชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ แกนนำธรรมชาติในสายเครือญาติต่างๆ ได้เข้ามาเป็นตัวแทนสภา ทั้งทีมสมาชิกสภาและทีมบริหาร การเปลี่ยนแปลงบทบาทดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของชุมชน เนื่องจากการได้ใช้อำนาจทางกฎหมายครั้งแรกของชุมชน เลือกที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองตามทิศทางที่ต้องการ แม้ว่าในระยะแรกๆ การพัฒนาอาจยังไม่ต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพมากเท่าที่ควร เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ เช่น ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสมาชิก และทีมบริหารเอง หรือข้อกฎหมาย ข้อยกเว้นต่างๆ เป็นต้น

พ.ศ.2550 เป็นต้นมา ยุคแห่งการพัฒนา

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 เป็นต้นมา ถือเป็นยุคแห่งการพัฒนาอย่างแท้จริง โดยเฉพาะแม่หลักของการพัฒนาคือองค์การบริหารส่วนตำบลแม่อุค เน้นหนักในเรื่องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเนื่องจากระบบโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนนั้นยังไม่สมบูรณ์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องถนน ระบบน้ำประปา ฯลฯ

นอกจากการพัฒนาในระบบโครงสร้างพื้นฐานแล้ว การพัฒนาระบบสังคม การพัฒนาศักยภาพ การศึกษาก็ถือเป็นเรื่องที่ชุมชนได้ตื่นตัวอยู่ไม่น้อย หากเรามองสถิติของชุมชนเราจะเห็นว่าเด็กๆ ส่วนใหญ่ ในชุมชนหันหน้าสู่การเรียนหนังสือในระบบมากขึ้น นั่นหมายถึงมีระบบหน่วยการศึกษาในชุมชนที่ เข้มแข็งได้แก่โรงเรียน และศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.)

พ.ศ.2550 ถึงปัจจุบัน ยุคโลกาภิวัตน์

ยุคแห่งการพัฒนาเปรียบดังยุคแห่งโลกาภิวัตน์กว่าได้ นอกจากการพัฒนาทางด้านโครงสร้าง พื้นฐาน และระบบสังคมการศึกษาแล้ว การรับอิทธิพลจากภายนอกก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่มีผลต่อชุมชนเป็นอย่างมาก การพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ที่เราเห็นนั้น มีต้นกำเนิดการพัฒนาจากประเทศ ตะวันตก แต่ด้วยการสื่อสารที่ทันสมัย และรวดเร็วจึงทำให้เกิดการหลั่งไหลวัฒนธรรมข้ามโลก ข้ามทวีป อย่างไม่มีกำแพงปิดกั้น

กระบวนการนี้เองที่ทำให้ชุมชน บ้านแม่อุคหลวงได้รับอิทธิพลอันเป็นผลพลวงจากระบบโลกาภิวัตน์อย่างชัดเจน เช่นวิถีการกิน ข้าวของ เครื่องใช้ ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการอุปโภคบริโภค แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและมีความสำคัญยิ่งไปกว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงวัตถุ คือการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของระบบวิถีคิด เมื่อระบบวิถีคิดแตกต่างไปจากเดิมจึงเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจน การเปลี่ยนแปลงที่กล่าวถึงนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เราเองก็ไม่สามารถระบุได้ว่าจะสิ้นสุดเมื่อใด

สภาพเศรษฐกิจ บ้านแม่อุคหลวง จากการเก็บข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม 21 ครัวเรือน คิดเป็น 40% ของครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน ซึ่งสถานะผู้ตอบแบบสอบถามแบ่งเป็น 3 สถานะคือ เป็นหัวหน้าครอบครัว 12 คน เป็นคู่สมรส 3 คน และเป็นสมาชิกในครัวเรือน 6 คน สามารถแบ่งเพศผู้ตอบแบบสอบถาม คือ เป็นเพศชาย 12 คน และเป็นผู้หญิง 9 คน อายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามคือ 38 ปี สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน ซึ่งมีแรงงานที่สามารถทำการเกษตรได้จริงๆ เฉลี่ยครัวเรือนละ 2 คน แต่ละครัวเรือนมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ย 65,000 บาท โดยมีสาเหตุของการเกิดหนี้ 7 ข้อ 5 อันดับ คือ อันดับ 1 เป็นหนี้เพื่อลงทุน การเกษตร อันดับที่ 2 ส่งลูกเรียน อันดับที่ 3 ใช้ลงทุนอื่นๆนอกการเกษตร เช่น ค่าขาย เป็นต้น อันดับที่ 4 มีเปอร์เซ็นต์เท่ากัน คือ ใช้หนี้เดิม ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และใช้รักษาพยาบาล และอันดับที่ 5 คือ ซื้อสินค้าเงินผ่อน

สภาพพื้นที่ พื้นที่โดยส่วนใหญ่ของหมู่บ้านแม่อุคหลวงเป็นพื้นที่ภูเขาสูงในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และเขตนวนอุทยานทุ่งดอกบัวตอง มีพื้นที่ราบเชิงเขาเล็กน้อยตามร่องหุบห้วยแม่อุคและห้วยสาขา พื้นที่บริเวณนี้จะถูกใช้สำหรับการก่อสร้างบ้านเรือน ส่วนที่ราบลุ่มต่ำเชิงเขาใช้ทำการเกษตรในลักษณะของนา ขึ้นบันได แต่ก็ไม่น้อยมาก ดังนั้นการเพาะปลูกส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่สูงระหว่างหุบเขา มีความลาดชันเกิน 30 องศา พื้นที่ลักษณะนี้เรียกว่าไร่หมุนเวียน ใช้สำหรับปลูกข้าวและพืชผัก

หมู่บ้านแม่อุคหลวงมีพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชทั้งหมดประมาณ 410 ไร่ (รวมแปลงการผลิตทั้งของเก่าด้วยที่เรียกว่าไร่เหล่า) เมื่อเทียบกับพื้นที่ทั้งอำเภอขุนยวม มีอัตราส่วนเพียงร้อยละ 3.39 ของพื้นที่ทั้งหมด

- ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับ บ้านปางตอง
- ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับ บ้านปูกู
- ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับ พุ่งบัวตอง
- ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับ ห้วยสุริน

ระบบการถือครองที่ดิน

บ้านแม่อุคหลวง มีพื้นที่ทำกินถือครองเป็นของตนเอง ไม่ต้องเช่าทำกิน จากผู้ตอบแบบสอบถาม 21 ครัวเรือน รวมมีพื้นที่ถือครอง 65 แปลง รวมทั้งหมด 193 ไร่ ซึ่งมีผู้ที่มีที่ดินถือครองน้อยที่สุด 5 ไร่ และมีมากที่สุด 20 ไร่ เฉลี่ย มี 9 ไร่ ต่อ ครัวเรือน

บ้านแม่อุคหลวงส่วนใหญ่ เป็นการได้รับมรดกตกทอดจากพ่อแม่ โดยครอบครัวหนึ่งมีพื้นที่ทำกินครอบครัวละ 4-5 แปลง มีการแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ที่ดินที่เป็นปัจเจก หรือส่วนบุคคล ได้แก่ พื้นที่นา พื้นที่สวน ซึ่งถือเป็นการสิทธิ์เฉพาะบุคคล ส่วนพื้นที่ไร่นาเป็นไร่ เป็นการถือครองตามจารีตประเพณีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษผู้บุกเบิกที่ทำกิน ในการจัดการการถือครองที่ดินโดยคนในหมู่บ้านจะมีพื้นที่แปลงใหญ่ (แปลงรวม) ที่ใช้ทำไร่นาเป็นไร่ร่วมกัน ซึ่งถือเป็นสมบัติของส่วนรวม ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน จากนั้นจะมีการจัดสรรที่ดินในแต่ละครัวเรือนตามความเหมาะสม โดยจะแบ่งเป็นครัวเรือนละประมาณ 4-5 แปลง ตามรอบหมุนเวียนของการทำไร่ แต่พื้นที่ทำมาหากินส่วนใหญ่ยังไม่มีกรรมสิทธิ์ในการถือครองตามกฎหมาย โดยการทำไร่นาเป็นไร่มีลักษณะดังนี้

การทำไร่นาเป็นไร่ของปกากะญอแม่อุคหลวง ระบบการทำไร่ของชาวกะเหรี่ยง เป็นระบบการทำไร่ลักษณะหมุนเวียน โดยมีการ หมุนเวียนใช้เวลาประมาณ 7- 10 ปี เพื่อให้ระบบนิเวศที่ถูกทำลายไปเหล่านั้น มีการฟื้น ตัวกลับสู่สภาพเดิมมีการปลูกพืช หลายชนิดใน ไร่ เช่น พืชข้าวประมาณ 2 - 3 ชนิด ถั่ว ประมาณ 2-3 ชนิด แตงกวา ฟักทอง ฟักเขียวและเครื่องเทศหลายชนิด อย่างไรก็ตามชาวกะเหรี่ยง มีความเชื่อว่า การทำไร่เปรียบเสมือนการเหยียบบนท่อนไม้ไฟ อันหมายถึง ความไม่แน่นอนในด้านผลผลิต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของดิน และสภาพฝนฟ้าอากาศของแต่ละปี การทำไร่นาเป็นไร่เปรียบเสมือนคลังอาหารสำคัญของคนปกากะญอแม่อุคหลวงเลยทีเดียว

กรรมวิธีในการทำไร่นาเป็นไร่ มีดังนี้

1) การเลือกพื้นที่ทำไร่นาเป็นไร่

ในราวต้นเดือนกุมภาพันธ์ของทุกๆ ปี ซึ่งเป็นปลายฤดูหนาวอย่างเข้าต้นฤดูร้อน ชาวแม่อุคหลวงจะเริ่มคัดเลือกหาพื้นที่สำหรับถางไร่เพื่อเตรียมการเพาะปลูกประจำปี เปรียบได้ว่ากิจกรรมนี้เป็นวิถีการผลิตหรือวงจรชีวิตที่กำลังเริ่มต้นในรอบปีใหม่เลยทีเดียว การคัดสรรพื้นที่ทำไร่นาเป็นไร่จะเริ่มต้นจากผู้นำซึ่งมักเป็นผู้เฒ่าผู้แก่โดยท่านจะเลือกพื้นที่ที่เคยเป็นไร่เก่าย้อนหลังไปประมาณ 4-7 แปลง โดยมีหลักการเลือกพื้นที่ 3 ประการ คือจะต้องไม่เป็นพื้นที่ป่าต้องห้ามตามประเพณีได้แก่ป่าเดปอ ป่าช้า ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ ไม่เป็นข้อห้ามของชุมชนในการเลือกพื้นที่ทำไร่ เช่นเป็นแปลงปลูกป่าของชุมชน เป็นพื้นที่สาธารณะไว้

ประกอบกิจกรรมส่วนร่วม และการดำเนินกิจกรรมใดๆ ต้องไม่มีลางบอกเหตุ เนื่องจากคนแม่อุคหหลวงจะมีความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติไว้คอยกำกับการดำรงชีวิตเสมอ นั่นเอง

หลังจากมีการคัดเลือกจนได้พื้นที่ทำไร่หมุนเวียนแล้ว ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะทำเครื่องหมายแสดงไว้ให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน โดยมักนิยมทำเครื่องหมายกากบาทไว้ที่ต้นไม้ (ใช้มีดหรือขวานบากต้นไม้) แสดงโดยความหมายว่าพื้นที่ตรงนี้มีเจ้าของจับจองแล้ว ถัดจากนั้นอีกประมาณหนึ่งสัปดาห์ก็จะลงมือฟันไร่หรือถางไร่

ด้วยความเชื่อตามวิถีชีวิตของคนปกากะญอ เมื่อจะลงมือฟันไร่หรือถางไร่น้ำครอบครัวเจ้าของไร่แปลงนั้นจะทำการอธิษฐานภาวนาเพื่อบอกกล่าวสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยมีใจความว่า "ผีเอ๋ยจงออกไป เทพยาคาเอ๋ยจงออกไป ปัญหาอุปสรรคเอ๋ยจงออกไปจากพื้นที่นี้ เพราะข้าจะฟันไร่และทำมาหากินที่นี่ เกรงว่าท่านจะไม่มีที่อยู่อาศัย ต้นไม้ตายให้แตกหน่อ ไม้ไผ่ตายให้แตกหน่อ เพราะนี่คือถิ่นที่บรรพบุรุษเคยทำมาหากินมาก่อน" จากนั้นจะลงมือฟันไร่พอเป็นพิธีในวันแรกแล้วเลิกฟันกลับบ้านไป เพื่อไปเตรียมตัว เตรียมอุปกรณ์ เช่น มีด พร้า และบอกกล่าวลูกหลาน ให้เตรียมตัวเพื่อช่วยกันฟันไร่ในวันถัดไป ซึ่งการฟันไร่โดยมากจะใช้เวลาประมาณ 2-3 วัน เท่านั้น เนื่องจากการฟันไร่เป็นงานที่ไม่ละเอียดนัก การจัดต้นไม้ จะตัดสูงประมาณ 1.50 เมตร ซึ่ง ชาวปกากะญอแม่อุคหหลวงมีวิธีคิดว่า หากตัดต่ำไปกว่านี้ต้นไม้อาจตายได้ การทำไร่หมุนเวียนเป็นเพียงการทำกินชั่วคราว สาเหตุที่ตัดต้นไม้ก็เนื่องจากว่าต้องการเปิดให้เป็นพื้นที่โล่งในช่วงระยะเวลาของอายุข้าวเท่านั้น เมื่อเวลาผ่านไปเกี่ยวข้าวแล้ว ต้นไม้เหล่านี้ก็จะแตกกอใหม่ เป็นต้นใหม่ป่าใหม่

2) การเผาไร่

เมื่อมีการฟันไร่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านก็จะปล่อยทิ้งไว้ให้ใบไม้ กิ่งไม้ ต้นไม้ที่ถางและฟันไ้นั้นแห้ง ซึ่งจะแห้งสนิทในช่วงต้นเดือนเมษายน(ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ) บางปีอาจแห้งสนิทในช่วงปลายกลางเดือนเมษายนหรือปลายเดือน เมื่อเศษวัชพืชต่างๆ เหล่านั้นแห้งแล้ว จะมีการเผาไร่ ซึ่งการเผาไร่มิกรรมวิธีที่สำคัญคือ การทำแนวกันไฟ โดยที่แกนแรงงานที่มีอยู่ทั้งหมดไปช่วยกันทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ถางไร่ไว้ในลักษณะของแปลงรวม การทำแนวกันไฟเป็นการกวาดวัชพืช ซึ่งชาวแม่อุคหหลวงจะมีความเชื่อว่าแม้กระทั่งการกวาดวัชพืชหรือใบไม้เพื่อทำแนวกันไฟ ต้องกวาดออกจากไร่ของตนเอง เป็นการปัดเป่าสิ่งที่ไม่ดีอันจะเป็นอุปสรรคต่อการทำไร่ออกไป เมื่อทำแนวกันไฟเป็นที่เสร็จสิ้นแล้ว จะลงมือทำการเผา โดยการเผาจะใช้เวลาไม่นานนักประมาณวันเดียวก็เป็นที่ยอมรับ

การเผาไร่ ได้เป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ถูกนำไปหยิบยกเป็นปัญหาหมอกควัน ซึ่งก็ปฏิเสธได้ยากเนื่องจากการสร้างหมอกควันจริง แต่เนื่องด้วยเป็นวิถีชีวิตที่ถูกกำหนดมาเช่นนั้น และทางเลือกในการเปลี่ยนแปลงยังไม่มีเป็นรูปธรรม การดำเนินกิจกรรมเช่นนี้ก็ยังจะต้องมีต่อไป แต่อย่างไรก็ตามการทำไร่หมุนเวียนของชาวปกากะญอแม่อุคหหลวง สามารถบอกกับสังคมได้อย่างชัดเจนว่าไม่ได้เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดไฟป่า เนื่องจากรูปแบบความเชื่อในการทำไร่หมุนเวียนจะต้องมีการทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามเข้าไปในพื้นที่ป่า อันจะทำให้ผิ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่อยู่ในป่าได้รับความยากลำบาก

หากผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับความยากลำบากก็จะส่งผลรังควาน ทำให้คนในชุมชนอยู่ไม่สุขนั่นเอง

3) การปลูกข้าวไร่

เมื่อทำการเผาไร่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ชาวปกากะญอที่บ้านแม่อุคหลวงจะทำการจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวและเมล็ดพันธุ์พืชผักต่างๆ ที่ได้คัดสรรไว้ก่อนหน้าแล้ว ซึ่งเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้เตรียมไว้นั้นมีหลายสายพันธุ์ให้เลือกปลูก จะเลือกเมล็ดพันธุ์ใดนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและเหตุผลหลายประการ ซึ่งมักจะมองในเรื่องของความพอเพียงในการกินของครอบครัวตลอด 1 ปี ข้าวบางชนิดของปกากะญอจะเป็นข้าวที่มีคุณสมบัติหุงขึ้นหม้อ เช่น “บอมือแดง” หรือ “มะลิดอย” พันธุ์ข้าวชนิดนี้หุงแล้วขึ้นหม้อ จะได้ปริมาณข้าวมากเพียงพอต่อการกินในครอบครัว 1 มื้อ โดยใช้ข้าวไม่เยอะ ประหยัดข้าวได้มาก

การปลูกข้าวไร่ของปกากะญอที่บ้านแม่อุคหลวงจะใช้วิธีการลงแขกเป็นหลัก โดยอาจทำพร้อมกันในวันถึงสามวัน กิจกรรมนี้จะเป็นกิจกรรมแห่งการพบปะสรรสรรค์ พุดคุยแลกเปลี่ยน ในอดีตเคยเป็นพื้นที่สำหรับหนุ่มสาวได้พบปะพุดคุยแลกเปลี่ยนแนวคิดกัน ก่อนจะพัฒนาเป็นความรักและแต่งงานอยู่ร่วมกัน การปลูกข้าวไร่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันอย่างชัดเจน ระหว่างคนเตรียมหลุมหยอดเมล็ด และคนหยอดเมล็ดข้าว การ “หน้าข้าว” หรือการกระทุ้งให้เกิดหลุมเพื่อหยอดเมล็ด จะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ส่วนผู้หญิง เด็ก จะเดินเป็นแถวแนวขวางตัดกับความลาดชันในไร่หมุนเวียนเพื่อหยอดเมล็ดและกลบหลุม หนึ่งหลุมจะมีการหยอดเมล็ดข้าวราว 5-7 เมล็ด การลงแขกปลูกข้าวไร่ของปกากะญอที่บ้านแม่อุคหลวงเป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

การปลูกข้าวไร่จะมีการช่วยกันให้เสร็จที่ละแปลง (1 แปลงต่อ 1 ครอบครัว) ความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกกล่าวว่าชายหนุ่มจะปักหลุมและหญิงสาวจะหยอดข้าว ชายหนุ่มผู้ซึ่งปักหลุมจะไม่สามารถหยอดข้าวได้เลย ในตลอดวันนั้น และหญิงสาวผู้ซึ่งหยอดข้าวจะไม่สามารถปักหลุมได้ เมื่อเสร็จแล้วหากยังมีเชื้อข้าวเหลืออยู่ในมือของผู้หยอดข้าว เจ้าของไร่จะบอกกับพวกเขาให้เก็บรวมกันไว้ในตะกร้าสาน หญิงสาวผู้หยอดข้าวหลุมแรกจะหยิบมาหน่อหนึ่ง แล้วหยอดเป็นหลุมสุดท้าย ถือเป็นคนแรกที่ปลูก และเป็นคนสุดท้ายที่หยอดเมล็ด จากนั้นก็ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี จะแยกย้ายกันกลับบ้าน

4) การกินเชื้อข้าว

หลังจากที่มีการปลูกข้าวไร่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว เชื้อข้าวที่เหลือจากการหยอดข้าวเจ้าของไร่นั้นๆ จะถูกนำกลับไปส่วนหนึ่งนำไปต้มเหี่ยว เมื่อต้มเหี่ยวเสร็จแล้ว เจ้าของบ้านหรือเจ้าของไร่นั้นๆ จะเตรียมข้าวปลาอาหารซึ่งบางทีเป็นข้าวปลาอาหารที่ได้จากป่า ประเภทเนื้อสัตว์ บางทีเป็นที่ได้จากการซื้อหามา (ปัจจุบันมักซื้อ) จากนั้นก็จะเรียกชายหนุ่มและหญิงสาวที่ได้ช่วยกันปลูกข้าวทั้งหมดมาที่บ้านเพื่อเลี้ยงของคุณ พร้อมกับ

การต้มเหี่ยว ในกิจกรรมนี้จะมีการเชิญผู้เฒ่าซึ่งมักเป็นผู้นำทางศาสนา(ฮิโป) มาทำพิธีอวยพรและรินหัวเกล้า

เป็นการอธิฐานแก่เทพยดา ให้รับรู้และลงมด้มหัวเกล้าพร้อมอาหาร อันจะทำให้เทพยดาพึงพอใจ บันดาลให้ข้าวเจริญงอกงามดี ให้ผลผลิตมาก พิธีกรรมนี้เรียกว่า "พิธีกินเชื้อข้าว" หลังจากนั้นผู้เข้าร่วมก็จะรับประทานอาหารร่วมกัน ด้มเกล้าและตั้งสรวง พุดคุยแลกเปลี่ยนกันในเรื่องราวของการดำเนินชีวิต

5) การเลี้ยงผีไร่

เมื่อมีการปลูกข้าวได้ระยะหนึ่งแล้ว ต้นข้าวจะงอกงามสีเขียวช่อเต็มผืนไร่ ช่วงนี้ข้าวจะมีอายุประมาณ 2 เดือน ชาวบ้านแม่อุคหลวงมีความเชื่อว่าจะทำพิธีเลี้ยงผีไร่ เพราะเชื่อว่าการที่ไร่ข้าวเจริญงอกงามนั้นเป็นผลมาจากการได้รับการคุ้มครองดูแลจากผีไร่ ดังนั้นเพื่อให้ผีไร่ดูแลผลผลิตไปจนกว่าจะเก็บเกี่ยวจำเป็นต้องทำพิธีเลี้ยงไร่ จะมีพิธีย่อยอีกหลายพิธีแยกตามวัตถุประสงค์ ได้แก่พิธีเลี้ยงไร่ขอพร พิธีเลี้ยงไร่โปรดขวัญ(กรณีที่มีศัตรูทางธรรมชาติเข้ามารบกวนไร่ข้าว) พิธีเลี้ยงไฟ พิธีเลี้ยงขวัญข้าว และพิธีเลี้ยงไร่ไล่ความชั่ว ทั้งหมดนี้จะใช้เครื่องเช่น ไห้ว และการทำพิธีจะเหมือนๆ กัน แต่จะต่างกันที่คำอธิฐานหรือคำบอกกล่าว ซึ่งจะบ่งบอกถึงวัตถุประสงค์ของแต่ละพิธีเอาไว้ การเลี้ยงผีไร่ หรือผีต่างๆ เป็นความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ เป็นการแสดงถึงวิถีคิดที่พึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติ และมีผู้ปกป้องรักษาธรรมชาติเหล่านั้น ซึ่งกำกับถึงวิถีปฏิบัติที่จะต้องเคารพ การเลี้ยงผีไร่ต่างๆ

การทำนาขั้นบันไดของคนแม่อุคหลวง

ในระบบการถือครองที่ดินของคนปาเกอญอแม่อุคหลวงนอกจากจะถือครองเพื่อการทำไร่หมุนเวียนแล้ว ยังเป็นหมู่บ้านปาเกอญอที่ถือครองที่ทำกินในลักษณะของนาขั้นบันไดอีกด้วย ในหมู่บ้านแม่อุคหลวงมีที่ราบลุ่มเชิงเขา ติดกับลำห้วยแม่อุคหลวงพอที่จะทำนาได้ จึงมีการเบิกนาเป็นลักษณะขั้นบันได การถือครองของคนแม่อุคหลวงมักมองกันในเชิงสังคมว่าผู้ที่มีที่นาหมายถึงผู้ที่เป็นครอบครัวต้นตระกูลผู้มาบุกเบิกชุมชน ส่วนผู้ที่มาอยู่ที่หลังก็มักไม่มีนา แต่จะปลูกข้าวในไร่หมุนเวียนแทน แต่อย่างไรก็ตามการทำนาในพื้นที่เพียง ไร่ จึงได้ข้าวไม่เพียงพอต่อการกินตลอดปี จึงยังต้องมีการทำไร่หมุนเวียนควบคู่กันไปด้วย

1) การคัดเลือกพันธุ์ข้าว

ปาเกอญอจะเรียกข้าวภาษาปาเกอญอว่า “บือ” พันธุ์ข้าวที่คัดเลือกและเตรียมปลูกเป็นพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมที่ผ่านการคัดเลือก โดยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเป็นมรดกสืบทอดกันมา ก่อนข้างมีความหลากหลายทางชีวภาพ การตัดสินใจในการเลือกใช้พันธุ์แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลและท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับปัจจัยบางอย่าง เช่น คุณภาพการหุงต้ม ผลผลิต รวมทั้งความเชื่อต่าง ๆ ส่วนใหญ่บริโภคข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก ส่วนข้าวเหนียวปลูกไว้บ้างเล็กน้อยไว้สำหรับประกอบในพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ และไว้สำหรับทำขนม

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการคัดเลือกพันธุ์กรรมข้าวเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คนแม่อุคหลวงได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การคัดเลือกพันธุ์ข้าวจะกระทำอย่างประณีต คัดเมล็ดที่สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากความชื้น โดยใช้กรรมวิธีชาวบ้าน(ใช้ด้งฝัด) โดยส่วนใหญ่แล้วการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวมักเป็นฝ่ายหญิงที่ชำนาญ พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกที่แม่อุคหลวงได้แก่

พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกเป็นพันธุ์ข้าวเจ้า เนื่องจากคนปากะญอนิยมกินข้าวเจ้า เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่าไม่มีการนำข้าวพันธุ์ส่งเสริมมาปลูกเลย จากการสอบถามทราบว่าข้าวพันธุ์ส่งเสริมเมื่อนำมาปลูกแล้วเจริญงอกงามและให้ผลผลิตไม่ดี หากอยากได้ผลผลิตดีจำเป็นต้องใส่ปุ๋ยเป็นจำนวนมากซึ่งทำให้ต้นทุนสูง ชาวบ้านจึงนิยมนำพันธุ์ท้องถิ่นของตนเองมาปลูก ซึ่งมีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และเจริญเติบโตเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามยังต้องอาศัยความรู้หลายประการ เช่น จะต้องมีการสลับพันธุ์ตลอดทุกปี เพื่อให้เอื้อต่อระบบธรรมชาติ

ก่อนนำเมล็ดพันธุ์ไปตกกล้า จะใช้กระด้งคัดทำความสะอาดเพื่อแยกเมล็ดดีและเมล็ดลีบออกจากกัน รวมถึงเมล็ดวัชพืชซึ่งอาจติดไปกับเมล็ดพันธุ์ อัตราเมล็ดพันธุ์ที่ใช้อยู่ที่ประมาณ 10 กิโลกรัมต่อพื้นที่ปลูก 1 ไร่

2) การตกกล้า

2.1) กล้าบกหรือกล้าดอย แปลงนาที่ปริมาณน้ำไม่พอเพียงสำหรับการเตรียมแปลงกล้านิยมใช้วิธีนี้ ซึ่งอาศัยน้ำฝนเป็นหลักเพื่อช่วยในการงอกของเมล็ดพันธุ์ข้าวและให้ความชุ่มชื้นแก่ต้นกล้า การเตรียมแปลงกล้าจะเลือกพื้นที่สภาพไร้อายุ แปลงนา แล้วถางเผือกกำจัดวัชพืชและเตรียมดินเหมือนการปลูกข้าวไร่ ใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวแห้งหว่านลงในแปลงกล้าใช้ดินหรือฟืนกลบบางๆ บางคนใช้เสียมด้ามยาวขุดดินเป็นหลุมระยะถี่ๆ ประมาณ 5 เซนติเมตร ลึก 2-3 เซนติเมตร ระหว่างแถวประมาณ 7-10 เซนติเมตร ขวางไปกับความลาดชันของพื้นที่ จากล่างขึ้นบน โรยเมล็ดข้าวแห้งเป็นแถว เมล็ดจะถูกกลบโดยดินที่เกิดจากการขุดหลุมในแถวด้านบน และการตกของฝนจะช่วยในการกลบเมล็ดได้อีกระดับหนึ่ง

2.2) กล้าน้ำหรือการตกกล้าในแปลงนา ชาวบ้านมักจะเลือกแปลงนาที่อยู่ด้านบนซึ่งง่ายต่อการระบายน้ำเข้าออก เตรียมดินเหมือนแปลงปักดำ แต่ขุดร่องระบายน้ำรอบๆ ทำการหว่านเมล็ดข้าวแห้งลงบนแปลงกล้าที่เปียก แล้วปล่อยน้ำเข้าขังแฉะเมล็ดพันธุ์ทิ้งไว้ 2-3 วัน จากนั้นระบายน้ำทิ้ง เมล็ดที่ไม่สมบูรณ์จะไหลออกไปตามน้ำ แต่บางคนก็ใช้วิธีนำเมล็ดพันธุ์แช่น้ำประมาณ 2-3 วัน หุ้มไว้ 1 วัน เมื่อเมล็ดงอกเป็นตุ่มตาจึงนำไปหว่านในแปลงกล้า ชาวบ้านให้ข้อมูลว่าข้อแตกต่างของการตกกล้าแต่ละวิธีนั้นคือ กล้าบกหรือกล้าดอย ต้นกล้าโตเร็วแข็งแรง ระบบรากดี ถอนง่าย ตั้งตัวเร็วหลังปักดำ เจริญเติบโตดี อายุเบากว่า เมล็ดข้าวที่ได้มีความสมบูรณ์ ผลผลิตสูง ข้อเสียใช้อัตราเมล็ดพันธุ์และพื้นที่ในการเตรียมแปลงกล้ามากกว่ากล้าน้ำ อายุกล้าสำหรับปักดำ กล้าดอย 25-30 วัน กล้าน้ำ 30-45 วัน

3) วิธีการปักดำ การเตรียมแปลงปักดำ ใช้แรงงานจากสัตว์ไถลดลง รถไถเดินตามได้เข้ามามีบทบาทเป็นเวลาประมาณ 20 ปี ที่ผ่านมา ทำการไถตะ (ไถรอบฝน) ตากดินและหมักทิ้งไว้ 2 สัปดาห์ ไถแปรและไถคราดปรับผิวดินให้สม่ำเสมอ บางพื้นที่แปลงนาอยู่ไกลและความกว้างกระถางนามีขนาดเล็ก รถไถไม่สามารถเข้าปฏิบัติงานได้จะใช้จอบขุดในการเตรียมแปลงปักดำ ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของดิน โดยยึดหลักดินเลวปลูกถี่ ดินดีปลูกห่าง มีการปักดำ จับละ 4-6 ต้น การปักดำนาของปากะญอบ้านแม่อุคหลวงระบบแรงงานยังใช้ระบบแรงงานแบบภูมิปัญญาคือการลงแขก ลักษณะรูปแบบมีความคล้ายคลึงกันกับการ

ลงแขกในไร่หมุนเวียนที่ได้นำเสนอแล้วในข้างต้น ความแตกต่างคือระยะเวลาในการดำเนินจะยาวกว่าการลงแขกหยอดเมล็ดข้าวภายในไร่หมุนเวียน

4) การดูแลรักษา ในด้านการปรับปรุงดิน ปกาเกอญอบ้านแม่อุคหลวงจะปล่อยสัตว์เลื้อยเข้าไปในแปลงนาหลังเก็บเกี่ยวข้าวของทุกปีเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินของมูลสัตว์ และให้สัตว์กำจัดวัชพืชในแปลงนา จะสังเกตได้ว่าแปลงนาของปกาเกอญอที่บ้านแม่อุคหลวงจะไม่ค่อยมีวัชพืชให้เห็นเป็นการลดการใช้สารเคมีได้เป็นอย่างดี โดยปกติทั่วไปแล้วไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีแต่ก็มีเกษตรกรบางรายที่ใช้ปุ๋ยเคมีในนาข้าวเนื่องจากดินไม่อุดมสมบูรณ์ หลังปักดำหากข้าวตั้งตัวจะระบายน้ำออกจากแปลงนาทิ้งไว้ประมาณ 2-3 วัน หรือจากการสังเกตต้นข้าวมีใบสีเขียวขึ้นกว่าเดิมจะระบายน้ำเข้าไปในแปลงนาใหม่ มีการควบคุมระดับน้ำในแปลงนา กำจัดวัชพืชโดยใช้มือถอนและสารกำจัดวัชพืช บ้าง(ในบางราย) ส่วนใหญ่ไม่มีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดโรคและแมลง สำหรับสัตว์ศัตรู เช่น หนูปลูก ชาวปกาเกอญอแม่อุคหลวงก็นิยมใช้กับดักจับเพื่อนำมาเป็นอาหารได้อีกด้วย

ภาพถ่ายดาวเทียม ระบบข้าวนา บ้านแม่อุคหลวง

❖ บริบทด้านความมั่นคงทางอาหารของบ้านแม่อุคหลวง

ด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชน แหล่งอาหารที่มีของบ้านแม่อุคหลวงนอกจากในไร่และในสวนแล้ว มีแหล่งอาหารอื่น ดังนี้

- 1) อาหารประเภทพืชผักสวนครัว พืชที่ปลูก เช่น ผักชี แตง ฟักทอง มะเขือ พริก เป็นต้น
- 2) อาหารประเภทสัตว์ เช่น หมู ไก่ ซึ่งส่วนใหญ่เลี้ยงสำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน

3) อาหารจากธรรมชาติ

- ประเภทพืช มีประมาณ 59 ชนิด เช่น หน่อไม้ ผักหวาน ผักแว่น หน่อไม้ ผักหนอก หรือใบบัวบก ห่อทิหล่า ผักลาว ห่อเต๋อเต๋อ หน่อหวาย หน่อตองเกือ หน่อคาหาร หน่อตัง เป็นต้น
- ประเภทสัตว์ มีประมาณ 42 ชนิด เช่น เก้ง หมูป่า ไก่ป่า ไก่ฟ้า กระรอก อีเห็น ต่อ ผึ้ง เต่า แล่น (ตะกวด) นกต่างๆ หนูทุก เจียดป่า ปลาต่างๆ กุ้ง หอย ปู และ ไช้เม็ดแดง ซึ่งบางชนิดยังหากินได้อยู่บ้าง และบางชนิดเริ่มหายากขึ้น เป็นต้น

พันธุ์พืชท้องถิ่นในชุมชนเริ่มหายไป

- พันธุ์พืชท้องถิ่นในชุมชนที่ได้ปลูก ได้เก็บ ในพื้นที่ไร่ สวน นา และสวนหลังบ้าน มีมากกว่า 100 ชนิด พันธุ์พืชที่มีมากที่สุด คือ พันธุ์พืชจากไร่ จากการศึกษาค้นพบว่า พันธุ์พืชได้รับการดกทอดจากบรรพบุรุษที่ได้เก็บรักษาไว้ แต่บางชนิดก็เอามาจากเพื่อนบ้านชุมชนอื่นหรือเพื่อนบ้านคนผิ้อื่น
- การศึกษาพบว่าพันธุ์พืชหลายชนิดที่หายไปและเหลือน้อย เช่น ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวดำ พริกขี้หนูกะเหรี่ยง บีโซ บีทอล่า ดิซันโพ เป็นต้น สาเหตุที่หายไปหรือลดน้อยลง คือ การทดต่อโรคน้อย ไม่เหมาะกับสภาพพื้นที่ ปลูกเยอะไม่ได้ การเก็บรักษายาก เป็นต้น การมองว่าเป็นจุดเสี่ยงของชาวบ้านด่วนเหตว่าหากปล่อยไว้ทิ้งไว้ ไม่ใส่ใจ ไม่เก็บพันธุ์ไว้ อนาคตลูกหลานคงไม่ได้กินและไม่ได้เห็นแล้วแน่

❖ ประมวลผลแหล่งที่มาของอาหารและ สัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค ประเภท “กับข้าว”

ตัวอย่างเมนูอาหารที่คนในชุมชนบ้านแม่
อุคหลวงประกอบสำหรับรับประทานใน
ครัวเรือน ได้แก่ ข้าวเบอะ ต้มส้มไก่ป่า ต้ม
ผักกาดใส่หมู ต้มยอดผักทอง ต้มจืดผักทอง
ต้มหน่อไม้จิ้มน้ำพริก ผัดหน่อคาหาร ผัดผัก
กูดใส่ไข่ ผัดต่อ ห่อหมก (เจียด หนู ปลา

ผัก) แงผักหวานป่าใส่ไก่ป่า แงผักรวม แงส้มปลา แงผักตามฤดูกาล น้ำพริกมะนอย น้ำพริกั่วไร่ น้ำพริกผักอีหลิน น้ำพริกอ่อน น้ำพริกกะปิ น้ำพริกั่วเน่าผักอีหลินเป็นต้น

จากการเก็บข้อมูล เรื่อง “แหล่งที่มาของอาหารและสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค” โดยให้ชุมชนเลือกเมนูอาหาร 1 ประเภท ซึ่งคนในชุมชนเลือกอาหารประเภท “ห่อหมกเจียด” เพื่อดูส่วนประกอบของเมนูอาหาร จากนั้นให้ชุมชนบอกว่าส่วนประกอบแต่ละเมนูได้มาจากแหล่งใดบ้าง โดยมีให้เลือก 4 แหล่ง คือ

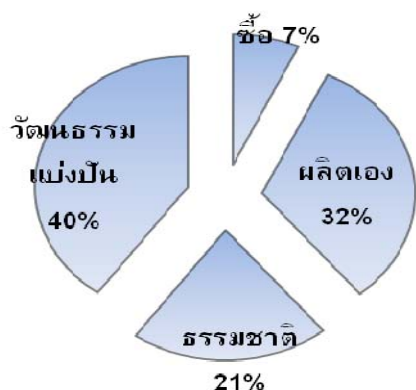
- จากการซื้อ (ได้จากตลาด รถเร่ ร้านค้าห้างสรรพสินค้า)
- จากการผลิต (ปลูกเอง เลี้ยงเอง)
- หาจากแหล่งธรรมชาติ (หาในป่า ลำคลอง ท้องทุ่ง)
- ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ขอขงบ้าน เพื่อนบ้านให้มา)

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้น้ำหนักว่า ได้วัตถุดิบจากแหล่งใด น้ำหนักเท่าไร โดยมีให้เลือก 3 ลำดับ คือ เลข 1 หมายถึง น้อย เลข 2 หมายถึง ปานกลางและเลข 3 หมายถึง มากสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.9 แสดงผลการประมวลแหล่งที่มาของวัตถุดิบ เมนูอาหาร “ห่อหมกเจียด” บ้านแม่อุคหลวง อ.ขุนยวม

รายการวัตถุดิบ (ส่วนประกอบอาหาร)	แหล่งที่มาของวัตถุดิบ			
	ซื้อ (ได้จากตลาด รถเร่ ร้านค้า ห้างสรรพสินค้า)	ผลิต (ปลูกเอง เลี้ยงเอง)	หาจากแหล่ง ธรรมชาติ (หาในป่า ลำคลอง ท้องทุ่ง)	ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ขอขง บ้าน เพื่อนบ้านให้มา)
1.เจียด	0	0	3	2
2.อีหลิน	0	3	3	3
3.ตะไคร้	0	3	0	3
4.ผักชี	1	2	0	3
5.ขมิ้น	0	3	3	3
6.ผักกิว	0	3	0	3
7.เกลือ	3	0	0	1
8.พริกหนุ่ม	0	3	2	3
รวม (53)	4	17	11	21
ร้อยละ	7	32	21	40

กราฟวงกลม แสดงผลแหล่งที่มาของอาหาร “ห่อหมกเขียด”
บ้านแม่อุคหลวง อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

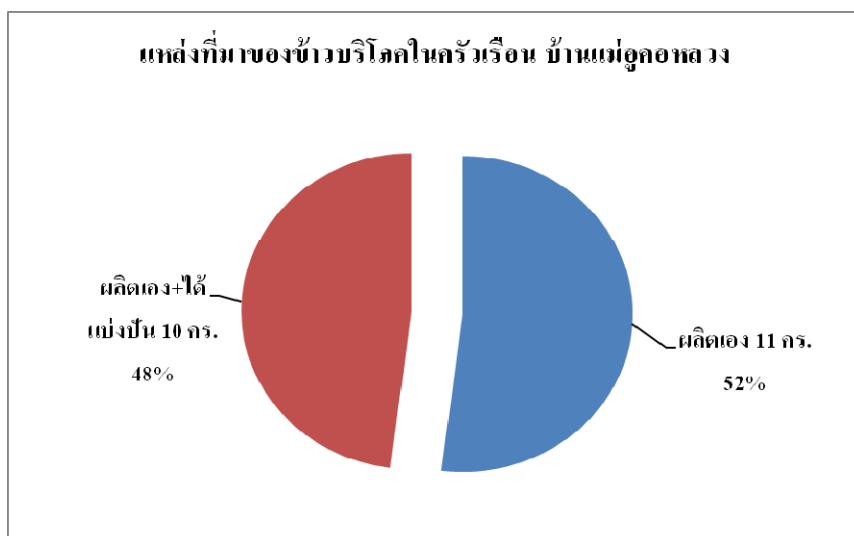

กราฟวงกลมที่ 4.7 แสดงผล
แหล่งที่มาของอาหาร“ห่อหมกเขียด”
บ้านแม่อุคหลวง ขุนยวม

จากการประมวลผลเบื้องต้น **อันดับ 1** คือ จากประเพณีวัฒนธรรม การแบ่งปันอาหาร ได้ 21 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 40 **อันดับ 2** คือ ผลิตเอง ได้ 17 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 32 **อันดับ 3** คือ หาจากแหล่งธรรมชาติ ได้ 11 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 21 **อันดับ 4** คือ การซื้อ ได้ 4 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 7 สามารถสรุปได้ว่าเมนูอาหารนี้ มีความมั่นคงทางด้านอาหารสูง สามารถพึ่งตนเองได้ เพราะวัตถุดิบส่วนมากสามารถหา ผลิตเอง และจัดการได้เองภายในชุมชน

❖ ประมวลผลแหล่งที่มาของอาหารและสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค ประเภท “ข้าว”

แหล่งที่มาของ “ข้าว” ที่ใช้บริโภคในครัวเรือน จากผู้ตอบแบบสอบถาม 21 ครัวเรือน มีแหล่งที่มาของข้าว 2 แหล่ง คือ 1. ผลิตเองเพียงพอดตลอดทั้งปี 100 % โดยไม่ต้องซื้อหรือรับการแบ่งปันจากญาติพี่น้อง มี 11 ครัวเรือน คิดเป็น 52 % และ 2. มีครัวเรือนที่ผลิตเองและได้จากการแบ่งปันด้วย 10 ครัวเรือน คิดเป็น 48 % ซึ่งโดยปกติแล้วคนในชุมชนบ้านแม่อุคหลวงทั้งชุมชนจะมีการผลิตข้าวเพื่อบริโภคเองให้พอเพียงตลอดปีและเหลือเพื่อจำหน่ายให้กับชุมชนใกล้เคียงที่เข้ามาขอซื้อ แต่ที่มีเปอร์เซ็นต์จากการได้รับการแบ่งปัน เนื่องจากเป็นบ้านหลัก คือ เป็นบ้านพ่อแม่หรือผู้นำทางด้านวัฒนธรรม เมื่อลูกหลานหรือ สมาชิกในชุมชนผลผลิตข้าวได้แล้วจึงนำผลผลิตมาแบ่งปันให้กับครัวเรือนของผู้เป็นพ่อ แม่ และผู้นำด้านวัฒนธรรม

กราฟที่ 4.8 แสดงแหล่งที่มาของข้าวที่ใช้บริโภคในครัวเรือนของบ้านแม่อุคหลวง อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

ระบบการผลิตข้าวบ้านแม่อุคหลวงมี 2 ระบบ คือ ระบบข้าวไร่ และระบบข้าวนา

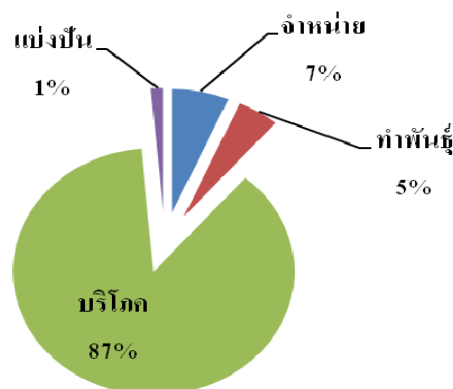
ระบบการผลิตข้าวและการใช้พื้นที่ผลิตของครัวเรือน ปี 2555 เพื่อให้ทราบว่าพื้นที่ที่มีการจัดการข้าวโดยใช้ระบบการผลิตแบบไหน ผลิตแบบข้าวไร่ ผลิตแบบข้าวนา หรือมีการผลิตทั้งแบบข้าวไร่ และผลิตแบบข้าวนา รวมทั้งใช้พื้นที่แต่ละระบบจำนวนกี่ไร่ บ้านแม่อุคหลวง จากผู้ตอบแบบสอบถาม 21 ครัวเรือน มีระบบการผลิตข้าว 3 ระบบ คือ 1.ผลิตแบบข้าวไร่อย่างเดียว จำนวน 9 ครัวเรือน คิดเป็น 43 % โดยใช้พื้นที่ผลิต 84 ไร่ 2. ผลิตแบบข้าวนาอย่างเดียวจำนวน 10 ครัวเรือน คิดเป็น 48 % โดยใช้พื้นที่ 77 ไร่ และ 3. ผลิตทั้งแบบข้าวไร่และผลิตข้าวนาดำย จำนวน 2 ครัวเรือน คิดเป็น 9 % โดยใช้พื้นที่ผลิต 32 ไร่

ผลผลิตข้าวของครัวเรือนปี 2555 บ้านแม่อุคหลวง จากผู้ตอบแบบสอบถาม 21 ครัวเรือน มีการผลิตทั้งข้าวไร่และข้าวนา โดยได้ผลผลิต ดังนี้ 1.การผลิตข้าวไร่ มีการใช้พื้นที่ในการผลิตข้าวไร่รวมทั้งหมด 111 ไร่ ได้ผลผลิตรวมทั้งหมด 20,904 กิโลกรัม เฉลี่ยผลผลิต คือ 188.32 กิโลกรัม ต่อ ไร่ 2. การผลิตข้าวนา มีการใช้พื้นที่ในการผลิตข้าวนารวมทั้งหมด 82 ไร่ ได้ผลผลิตรวมทั้งหมด 31,200 กิโลกรัม เฉลี่ยผลผลิต คือ 380.48 กิโลกรัม ต่อ ไร่

การกระจายผลผลิตข้าวของครัวเรือนปี 2555 บ้านแม่อุคหลวง จากผู้ตอบแบบสอบถาม 21 ครัวเรือน มีการผลิตทั้งข้าวไร่และข้าวนา รวมได้ผลผลิต 52,104 กิโลกรัม ซึ่งมีการกระจาย 4 วิธี สรุปได้ดังนี้ 1. สำหรับบริโภคในครัวเรือน รวม 45,521 กิโลกรัม เฉลี่ย 2,168 กิโลกรัม ต่อ ครัวเรือน คิดเป็น 87 % 2. สำหรับทำพันธุ์ในปีต่อไป 2,479 กิโลกรัม เฉลี่ย 118.05 กิโลกรัม ต่อ ครัวเรือน และ เฉลี่ย 12.84 กิโลกรัม ต่อ ไร่ คิดเป็น 5% 3. นำไปแบ่งปันให้กับญาติพี่น้อง และใช้เลี้ยงสัตว์ 3 ครัวเรือน รวม 708 กิโลกรัม เฉลี่ย 236 กิโลกรัม ต่อ ครัวเรือนที่แบ่งปัน คิดเป็น 1 % และ 4. จำหน่าย มีครัวเรือนที่ได้จำหน่ายข้าว 3 ครัวเรือน โดยจำหน่ายไปรวมทั้งหมด 3,396 กิโลกรัม คิดเป็น 7% โดยจำหน่ายให้กับคนชุมชนใกล้เคียง

ชื่อหมู่บ้าน (จำนวน ครัวเรือน) / รวม ผลผลิต (กก.)	บริโภค(กก.)		ทำพันธุ์ (กก.)			แบ่งปัน(กก.)			จำหน่าย	
	รวม (กก.)	เฉลี่ย/ ครัวเรือน	รวม (กก.)	เฉลี่ย/ ครัวเรือน	เฉลี่ย/ ไร่	จำนวน ครัวเรือน	รวม (กก.)	เฉลี่ย/ ครัวเรือน	จำนวน ครัวเรือน	รวม (กก.)
แม่อุคหลวง (21) /52,104 กก.	45,521	2,168	2,479	118.05	12.84	3	708	236	3	3,396
สัดส่วน 100 %	87%		5%			1%			7%	

การกระจายผลผลิตข้าวของครัวเรือนปี 2555 บ้านแม่อุคหลวง

กราฟที่ 4.9 แสดงการกระจายผลผลิตข้าว ของครัวเรือนปี 2555 บ้านแม่อุคหลวง อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

การซื้อข้าวบริโภคของครัวเรือนปี 2555 เพื่อต้องการทราบว่า หลังจากการผลิตและได้ผลผลิตแล้วแต่ละครัวเรือนมีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปีหรือไม่ ถ้าไม่เพียงพอต้องซื้อข้าว มีการซื้อข้าวแบบไหน และซื้อจากแหล่งใด ปรากฏว่า บ้านแม่อุคหลวงมีข้าวบริโภคในครัวเรือนเพียงพอตลอดทั้งปี ไม่ต้องซื้อข้าวบริโภค

พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการผลิตของครัวเรือนในปี 2555

- 1) ระบบไร่_ใช้ผลิต จำนวน 7 พันธุ์ คือ ข้าวเจ้า ป๊อบบอ , ป๊อบโซ , ป๊อบหมื่อโพ , ป๊อบชูวา , ป๊อบหมื่อวา , ป๊อบกิ , ป๊อบโพปรี
- 2) ระบบไร่_ใช้ผลิต จำนวน 6 พันธุ์ คือ ข้าวเหนียว ป๊อบบอ ป๊อบโพ ป๊อบชู (1) ป๊อบชู (2) ป๊อบกวย ป๊อบลออี
- 3) ระบบนา ใช้ผลิต 1 พันธุ์ 2 ชนิด คือ ข้าวเจ้า ป๊อบโปะโล๊ะ(1) และป๊อบโปะโล๊ะ(2)

รายละเอียดพันธุ์ข้าวบ้านแม่อุคหลวง

① ป๊อบบอ ลักษณะต้นมีความสูงปานกลาง (120 – 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือก มีสีเหลือง กลม สั้น ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์เบา กรณีนำมาหุงเป็นอาหาร มีรสชาติอร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวอ่อนนุ่ม และไม่หอม ชุมชนจำหน่ายเป็นรายได้ โดยมีคนนิยมซื้อ โดยแต่ละ 150 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้ยังเท่าเดิม

② **ป๊อโซ** ลักษณะต้นมีความสูงปานกลาง (120 – 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือกมีสีเหลือง เมล็ดกลม สั้น ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์เบาอายุประมาณ 100 วัน **กรณี**นำมาหุงเป็นอาหาร มีรสชาติอร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวมีอ่อนนุ่ม และไม่หอม ใช้ในพิธีกรรม “กินข้าวใหม่” สามารถนำมาต้มห่อได้ **ชุมชน**จำหน่ายเป็นรายได้ โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 150 บาท ปัจจุบัน

สถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้ยังคงมีการปลูกเท่าเดิม เพราะแต่ละครัวเรือนต้องมีข้าวพันธุ์นี้ไว้ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรม

③ **ป๊อหม้อโพ** ลักษณะต้นมีความสูงปานกลาง (120 – 160 ซม.) ลักษณะมีสีเหลือง เล็ก ยาวลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์หนักอายุ 130 วัน **กรณี**นำมาหุงเป็นอาหารมีรสชาติอร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวอ่อนนุ่ม และมีกลิ่นหอม สามารถนำมาต้มห่อได้ **ชุมชน**จำหน่ายเป็นรายได้ โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 150 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้เท่าเดิม

④ **ป๊อชวา** ลักษณะต้นมีความสูงปานกลาง (120 – 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือก มีสีเหลือง กลม สั้น ลักษณะข้าวสาร มีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์เบาอายุ 120 วัน **กรณี**นำมาหุงเป็นอาหาร มีรสชาติอร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวมีความแข็ง และไม่หอม สามารถนำมาต้มห่อได้ **ชุมชน**จำหน่ายเป็นรายได้ โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 120 - 150 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้น้อยลง เนื่องจากมีพื้นที่จำกัด

⑤ **ป๊อหม้อวา** ลักษณะต้นมีความสูงปานกลาง (120 – 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือกมีสีเหลือง กลม สั้น ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์หนักอายุ 130 วัน **กรณี**นำมาหุงเป็นอาหารมีรสชาติอร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวมีความแข็ง และไม่หอม สามารถนำมาต้มห่อได้ **ชุมชน**จำหน่ายเป็นรายได้ โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 150 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้ยังเท่าเดิม

ข้าวป๊อกลี

⑥ ป๊อกลี ลักษณะต้น มีความสูงมาก (>160 ซม.)

ลักษณะข้าวเปลือก มีสีเหลือง – ลาย – ม่วง ขนาดเล็ก ยาว และมีขนสั้นๆ รอบเปลือกข้าว ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์หนักอายุ 130-150 วัน ให้น้ำมาหุง เป็นอาหารมีรสชาติอร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวมีอ่อนนุ่ม และไม่หอม สามารถนำมาต้มเหาะได้ **ชุมชนจำหน่ายเป็นรายได้** โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 150 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้เท่าเดิม

⑦ ป๊อพอรี ลักษณะต้นมีความสูงปานกลาง (120 – 160

ซม.) ลักษณะข้าวเปลือกมีสีเหลือง เล็ก ยาว ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์หนัก อายุ 130 วัน ให้น้ำมาหุงเป็นอาหารมีรสชาติอร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวอ่อนนุ่ม และไม่หอม ใช้ใน “พิธีกรรมมัดมือ เลี้ยงผีไร่ นา และเรียกขวัญ” สามารถนำมาต้มเหาะได้ **ชุมชนจำหน่ายเป็นรายได้** โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 130 - 150 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้เท่าเดิม

ข้าวป๊อพอรี

⑧ ป๊อบอ ลักษณะต้นมีความสูงปานกลาง (120 – 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือกมีสีเหลือง ข้าวรวง

เหนียว ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์เบา ให้น้ำมาหุงเป็นอาหารมีรสชาติอร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวอ่อนนุ่ม มีกลิ่นหอม ใช้ในพิธีกรรม “มัดมือ เลี้ยงผีไร่ นา และเรียกขวัญ” สามารถนำมาต้มเหาะ ทำข้าวปุก ทำข้าวพอง ทำแป้งขนมห่อใบตอง **ชุมชนจำหน่ายเป็นรายได้** โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 150 – 180 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้น้อยลง เนื่องจากไม่นิยมกิน มีพื้นที่จำกัด ใช้ในการทำพิธีบางครั้ง แต่ปลูกไว้เพื่อรักษาพันธุ์

⑨ ป๊อโพ ลักษณะต้น มีความสูงปานกลาง (120 – 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือกมีสีเหลือง ลายม่วง

ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์เบา ให้น้ำมาหุงเป็นอาหารมีรสชาติอร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวอ่อนนุ่ม และหอม ใช้ในพิธีกรรม “มัดมือ เลี้ยงผีไร่ นา เรียกขวัญและปีใหม่” สามารถนำมาต้มเหาะได้ **ชุมชนจำหน่ายเป็นรายได้** โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 180 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้น้อยลง

๑๐ ป็อิชู (1) ลักษณะต้นมีความสูงปานกลาง (120

– 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือก มีสีเหลืองขาว กลม
สั้น ข้าวรวงเหนียว ลักษณะข้าวสารมีสีดำ เป็นข้าว
พันธุ์เบา ernel นำมาหุงเป็นอาหารมีรสชาติอร่อย
หุงขึ้นหม้อ ข้าวอ่อนนุ่ม และหอม ใช้ในพิธีกรรม

“มัดมือ เลี้ยงผีไร่ นา เรียกขวัญและปีใหม่” สามารถนำมาต้มเหล่าได้ คุณสมบัติทางยา/สมุนไพร
สามารถนำมารักษาอาการปวดท้อง ท้องเสีย โดยตำข้าวสาร คั้นเอาแต่น้ำข้าว ต้ม **ชุมชนจำหน่าย**
เป็นรายได้ โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 180 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้เท่าเดิม

๑๐ ๑ ป็อิชู (2) ลักษณะต้นมีความสูงปานกลาง (120 – 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือกมีสีดำ กลม
สั้น ข้าวรวงเหนียว ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์เบา ernel นำมาหุงเป็นอาหารมีรสชาติ
อร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวอ่อนนุ่ม และหอม ใช้ในพิธีกรรม “มัดมือ เลี้ยงผีไร่ นา เรียกขวัญและปีใหม่”
สามารถนำมาต้มเหล่าได้ **ชุมชนจำหน่าย**เป็นรายได้ โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 180 บาท ปัจจุบัน
สถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้เท่าเดิม

๑๐ ๒ ป็อิควย ลักษณะต้นมีความสูงปานกลาง (120 – 160 ซม.)ลักษณะข้าวเปลือกมีสีเหลืองลาย
ม่วง กลม สั้น ข้าวรวงเหนียว ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์เบา ernel นำมาหุงเป็นอาหารมี
รสชาติอร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวอ่อนนุ่ม และไม่หอม ใช้ในพิธีกรรม “มัดมือ เลี้ยงผีไร่ นา เรียกขวัญ
และปีใหม่” สามารถต้มเหล่า ทำข้าวปุก ทำข้าวพอง ทำแป้งขนมห่อใบตอง **ชุมชนจำหน่าย**เป็น
รายได้ โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 160 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้น้อยลง เนื่องจาก
ไม่นิยมรับประทาน พื้นที่มีจำกัด

๑๐ ๓ ป็อิลออี ลักษณะต้นมีความสูงปานกลาง (120 – 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือกมีสีเหลืองลาย
ม่วง เล็ก ยาว ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์เบา ernel นำมาหุงเป็นอาหาร มีรสชาติอร่อย หุง
ขึ้นหม้อ ข้าวอ่อนนุ่ม และหอม ใช้ในพิธีกรรม “มัดมือ เลี้ยงผีไร่ นา เรียกขวัญและปีใหม่”
สามารถต้มเหล่า ทำข้าวปุก ทำข้าวพอง ทำแป้งขนมห่อใบตอง **ชุมชนจำหน่าย**เป็นรายได้ โดยมีคน
นิยมซื้อถึงละ 180 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้น้อยลง เนื่องจากไม่นิยม
รับประทาน พื้นที่มีจำกัด

๑๐ ๔ ป็อิโปะโละ (1) ลักษณะต้นมีความสูงมาก (>
160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือกมีสีเหลืองขาว กลม สั้น
ลักษณะข้าวสาร มีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์หนัก อายุ 180
วัน ernel นำมาหุงเป็นอาหารมีรสชาติอร่อย หุงขึ้น

หม้อ ข้าวอ่อนนุ่ม และหอม สามารถนำมาต้มเหาะได้ ชุมชนจำหน่ายเป็นรายได้ โดยมีคนนิยมซื้อ
ถึงละ 120 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้เท่าเดิม

๑๕ บือโปะโละ (2) ลักษณะต้นมีความสูงมาก (> 160 ซม.) ลักษณะข้าวเปลือกมีสีเหลืองขาว
กลม สั้น ลักษณะข้าวสารมีสีขาว เป็นข้าวพันธุ์หนัก อายุ 180 วัน กรณีนำมาหุงเป็นอาหารมีรสชาติ
อร่อย หุงขึ้นหม้อ ข้าวอ่อนนุ่ม และไม่หอม สามารถนำมาต้มเหาะได้ ชุมชนจำหน่ายเป็นรายได้
โดยมีคนนิยมซื้อถึงละ 120 บาท ปัจจุบันสถานการณ์การปลูกข้าวชนิดนี้เท่าเดิม

❖ วิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหาร ของชุมชน

ประเมินความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน
ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูล ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของ
ชุมชน เพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นความคิดเห็นโดยรวมของ
ชุมชน นำหนักความพึงพอใจมี 5 ระดับ คือ 1= ไม่มี 2=
น้อย 3=ปานกลาง 4=มาก 5=มากที่สุด
ซึ่งเกณฑ์ตัวชี้วัดมีทั้งหมด 4 ด้าน คือ

1) การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	มีข้อย่อยรวม 7 ข้อ
2) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน	มีข้อย่อยรวม 9 ข้อ
3) ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น	มีข้อย่อยรวม 4 ข้อ
4) ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น	มีข้อย่อยรวม 5 ข้อ

ผลจากการให้น้ำหนัก “ความพึงพอใจ” ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนผู้เข้าร่วมเวทีได้ให้
น้ำหนักตัวชี้วัดแต่ละข้อย่อย และในส่วนการแปรผลคะแนนมีระดับการแปรผลคะแนน 5 ระดับ ดังนี้

● ระดับที่ 1 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 1.00 - 1.80	การแปรผลคือ น้อยมาก หรือ ไม่มี
● ระดับที่ 2 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 1.81 - 2.60	การแปรผลคือ น้อย
● ระดับที่ 3 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 2.61 - 3.40	การแปรผลคือ ปานกลาง
● ระดับที่ 4 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 3.41 - 4.20	การแปรผลคือ มาก
● ระดับที่ 5 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 4.21 - 5.00	การแปรผลคือ มากที่สุด

จากการประมวลผลคะแนนของบ้านแม่อุคหลวง สามารถสรุปภาพรวมได้ ดังนี้

1) การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
1.1 ครัวเรือนมีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี	4.38	มากที่สุด
1.2 ครัวเรือนมีกับข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	4.33	มากที่สุด
1.3 ครัวเรือนมีน้ำดื่มสะอาดสำหรับบริโภคตลอดปี	3.24	ปานกลาง
1.4 รายการอาหารมีความหลากหลายและจำนวนเพียงพอต่อครัวเรือน	3.57	มาก
1.5 สมาชิกในครัวเรือนเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	3.52	มาก
1.6 สมาชิกในครัวเรือนสามารถผลิตอาหารจากแปลงเกษตรกรรม	3.43	มาก
1.7 สมาชิกในครัวเรือนซื้อวัตถุดิบและอาหารจากตลาด	2.75	ปานกลาง
รวม	25.22	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	3.60	

2) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
2.1 ชุมชนมีพื้นที่ส่วนรวมหรือสาธารณะสำหรับเป็นแหล่งอาหาร	4.10	มาก
2.2 ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น	3.62	มาก
2.3 ครัวเรือนมีสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ	4.00	มาก
2.4 ครัวเรือนมีการเก็บรักษาและขยายพันธุ์กรรม	4.14	มาก
2.5 ครัวเรือนมีที่ดินเพียงพอต่อการผลิตอาหาร	3.67	มาก
2.6 ชุมชนมีแหล่งน้ำเพียงพอเพื่อการเกษตรกรรม	2.76	ปานกลาง
2.7 การกระจายผลผลิตจากพื้นที่เกษตรกรรมหรือพื้นที่ชายฝั่งของครัวเรือนและชุมชน	3.48	มาก
2.8 สมาชิกในครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด	2.70	ปานกลาง
2.9 ครัวเรือนมีความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ	3.20	ปานกลาง
รวม	31.67	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	3.52	

3) ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
3.1 พื้นที่มีภัยพิบัติจากธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศที่กระทบต่อแหล่งผลิตอาหาร	2.42	ปานกลาง

3.2 การเกิดเหตุก่อการร้ายและความขัดแย้งภายในประเทศกระทบต่อการบริโภคและผลิตอาหาร	1.40	ไม่มี
3.3 นโยบายแผนการพัฒนาประเทศกระทบต่อพื้นที่แหล่งผลิตอาหาร	2.65	ปานกลาง
3.4 การสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคของครัวเรือนและชุมชน	2.25	น้อย
รวม	8.72	น้อย
เฉลี่ยความพึงพอใจ	2.18	

4) ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
4.1 ครัวเรือนมีการสำรองอาหารและแหล่งผลิตอาหาร	4.0	มาก
4.2 ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสร้างความรู้ความเข้าใจ กินดี ของชุมชน	3.63	มาก
4.3 ชุมชนมีเครือข่ายและภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ดี	3.30	ปานกลาง
4.4 ชุมชนมีการแบ่งและแลกเปลี่ยนอาหาร	4.42	มากที่สุด
4.5 สมาชิกในชุมชนมีความรู้และภูมิปัญญาการเก็บหาผลผลิตอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	4.25	มากที่สุด
รวม	19.6	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	3.92	

❖ สรุปผลการวิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหารของชุมชนทั้ง 4 ด้าน ได้ดังนี้

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ชื่อชุมชน	บ้านแม่อุคหลวง	
	ระดับคะแนน	แปรผล
1.ครัวเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	3.60	มาก
2.สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน	3.52	มาก
3.ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น	2.18	มาก
4.ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น	3.92	มาก
รวมคะแนน	13.22	ปานกลาง
เฉลี่ยระดับความมั่นคง ของชุมชน	3.31	

สรุปผลการวิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหารของชุมชนบ้านแม่อุคหลวง ทั้ง 4 ด้าน เห็นว่ามีคะแนนเฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน อยู่ที่ 3.31 คะแนน หมายถึง มีความมั่นคงด้านอาหารในระดับที่ “ปานกลาง” จากนั้นได้ให้ชุมชนลงน้ำหนัก ประเด็นหลักของตัวชี้วัด ว่า ข้อใดที่ท่านเห็นว่าสำคัญที่สุด หลังจากที่มีผู้เข้าร่วมลงน้ำหนักเสร็จแล้ว สามารถสรุปผลได้ว่า คนในชุมชนบ้านแม่อุคหลวงเห็นว่า เรื่อง การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ลำดับอันดับที่ 2 คือ ด้านศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น และลำดับอันดับที่ 3 คือ ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น

❖ สรุปภาพรวมความเสี่ยงความเปราะบาง และข้อจำกัดที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านอาหาร “บ้านแม่อุคหลวง”

- 1) ภาวะหนี้สิน เฉลี่ยครัวเรือนละ 65,000 บาท (21 ครัวเรือน)สาเหตุ คือ ลงทุนเกษตร ส่งลูกเรียน ลงทุนค้าขาย ใช้หนี้เดิม
- 2) สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน สามารถเป็นแรงงานได้เพียง 2 คน
- 3) มีการใช้สารเคมี ในการปลูก ข้าวนา และพืชเศรษฐกิจต่างๆ เช่น ข้าวโพด มะเขือเทศ และกระเทียม กะหล่ำปลี ส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน
- 4) พันธุ์พืชบางชนิดเริ่มหาย เช่น ฝ้าย (สำหรับทอผ้า)
- 5) มีโรค ของข้าว/แมลง ศัตรูพืช ทำให้ ผลผลิตต่ำ
- 6) น้ำน้อย และฝนไม่ตกตามฤดูกาล ทำให้การปลูกข้าวล่าช้า ศัตรูพืชมีมากยิ่งขึ้น
- 7) มีความขัดแย้ง ในการใช้พื้นที่ของคนนอก/ต่างชนเผ่าที่มาทำกิน ในหมู่บ้าน : ม้งเข้ามาปลูกพืชเชิงเดี่ยว ในหมู่บ้าน และมีการใช้สารเคมี สูง มีการต่อท่อน้ำไปใช้ในพื้นที่ตนเอง มีความขัดแย้งกันมานาน แก้ปัญหาไม่สำเร็จ

สรุปข้อมูลความเสี่ยงฯ จาก(ข้อมูลรายงานฉบับสมบูรณ์)โครงการวิจัยการศึกษาและฟื้นฟู เพื่อจัดการอาหารแบบพอเพียง ตามวิถี “ปาเกอญอ” บ้านแม่อุคหลวง โดยมีนายพนา ขอบขุนเขา เป็นนักวิจัย)

- 1) พื้นที่ทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์
- 2) การศึกษาที่สูงขึ้นทำให้คนแม่อุคหลวงโดยเฉพาะเด็กเยาวชนไม่สนใจเรื่องราวของตนเอง รวมถึงอาหารและความมั่นคงทางด้านอาหารในวิถีของปาเกอญอ วิถีคิดเป็นไปในทิศทางของการให้คุณค่าของอาหารที่เงินตรา

- ❖ **สรุปศักยภาพ ทูนิเซีย จุดแข็ง โอกาส**

- ❖
- แนวทางที่ชุมชนสนใจในการจัดการข้าวในปี 2557 ของชุมชนบ้านแม่คอกหลวง**

- 199

❖ ข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมเวทีถื่นข้อมูลข่าวที่สูงๆ (วันที่ 24 พฤศจิกายน 2557 ณ ห้องประชุม
สาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน) ให้กับชุมชนบ้านแม่อุคหลวง

- 1) เรื่องทุนในการจัดซื้อพันธุ์พืชต่างๆ ซึ่งตรงกับการหนุนเสริมของหน่วยงานด้านการเกษตร สามารถส่งข้อมูลความต้องการของชุมชนไปให้กับหน่วยงานได้เลย
- 2) การจัดการพื้นที่ต้นน้ำ อำเภอยุวมมีปัญหาใน “เรื่องน้ำ” แต่ที่บ้านแม่อุคหลวงเป็นแหล่งต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์ จึงควรมีการจัดการพื้นที่ให้ดี และสามารถเอื้อประโยชน์ให้กับอำเภอยุวมได้
- 3) การจัดการผลผลิตกาแฟ ซึ่งมีอยู่แล้วในชุมชน ตอนนี้มี ธกส. ร่วมกับโครงการหลวงฯ เข้ามาหนุนเสริมให้สามารถผลิตกาแฟ “แบบกะลา” เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับชุมชนมากกว่าการจำหน่ายปกติ “แบบเชอรี่”
- 4) การจัดการ “ระบบสหกรณ์” สามารถไปขอให้ทางสำนักงานสหกรณ์ไปให้ความรู้ได้
- 5) เปลี่ยนรูปแบบการจัดการธนาคารข้าว โดยปกติแล้วมีการจัดการแบบ “การสำรองข้าว” เพื่อใช้บริโภคในภาวะวิกฤติ แต่ในเมื่อชุมชนบ้านแม่อุคหลวงไม่ได้มีปัญหาในเรื่องข้าวไม่พอกิน จึงควรเป็นเปลี่ยน “ธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าว” ซึ่งศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าวได้ดำเนินการในเรื่องธนาคารเมล็ดพันธุ์ให้กับหลายพื้นที่เช่นกัน

4.3.4 บ้านแม่ลิดป่าเหว อำเภอสระเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

❖ บริบทชุมชนทั่วไปบ้านแม่ลิดป่าเหว

บ้านแม่ลิดป่าเหวเป็นห้อมบ้านบริวารของบ้านแม่ลิดหลวงหมู่ที่ 2 ตำบลแม่เหาะ อำเภอสระเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอำเภอสระเรียง ระยะทางจากตัวอำเภอถึงที่ตั้งหมู่บ้านประมาณ 47 กิโลเมตร การเดินทางใช้ทางหลวงสาย 108 จากอำเภอสระเรียงมาทางอำเภอสอดอาณาเขตด้านทิศเหนือติดกับบ้านแม่แอบตำบลบ้านทับอำเภอสระเรียงจังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ติดกับบ้านห้วยนาตำบลแม่เหาะ ทิศตะวันออกติดกับบ้านแม่มลองตำบลบ่อสลีอำเภอสอดจังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันตกติดกับบ้านแม่ลิดหลวงตำบลแม่เหาะ

ประชากรที่บ้านแม่ลิดป่าเหว 100 เปอร์เซนต์เป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง สันนิษฐานว่าชุมชนมีอายุเก่าแก่มากกว่า 150 ปี พ่อเผ่าพะบ่อแป โสมมนัสเจริญ ปัจจุบันอายุประมาณ 87 ปีซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เกิดและใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นมาโดยตลอด เล่าให้ฟังว่าตั้งแต่จำความได้ก็มีหมู่บ้านนี้มาก่อนแล้วประมาณสองชั่วอายุคน ปัจจุบันมีครัวเรือนทั้งสิ้นจำนวน 29 หลังคาเรือน มีประชากร 124 คน ด้านศาสนาและความเชื่อมีสองศาสนา คือมีผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ 10 ครัวเรือนและนับถือศาสนาคริสต์ 19 ครัวเรือนสำหรับครอบครัวนับถือศาสนาพุทธก็จะมีการนับถือผีควบคู่กันไปด้วย ยังคงมีพิธีมัดมือสู่ขวัญในโอกาสต่างๆรวมถึงการมัดมือให้กับคนป่วย และพิธีที่เกี่ยวข้องในการประกอบอาชีพ เช่นการเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีนา ผีไร่ เป็นต้น

ด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าวไร่จำนวน 6 รายปลูกข้าวนาจำนวน 21 ราย ปลูกกะหล่ำปลีจำนวน 15 ราย ค้าขายจำนวน 2 ราย มีการเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อเป็นรายได้เสริมและใช้ในพิธีกรรม เลี้ยงหมู 15 รายเฉลี่ยรายละ 5-6 ตัว เลี้ยงวัว 5 รายเฉลี่ยรายละ 10 ตัว เลี้ยงควาย 5 รายเฉลี่ยรายละ 5-6 ตัว ช่วงที่ว่างจากการทำการเกษตรก็จะออกไปรับจ้างบ้างนอกจากการทำอาชีพหลักที่กล่าวมาแล้ว ทุกบ้านจะมีพื้นที่สำหรับปลูกพืชผักสวนครัวไว้กิน รายได้หลักของคนในชุมชนมาจากการปลูกพืชหลักเพียง 2 ชนิด คือ ข้าวและกะหล่ำปลี แต่การปลูกข้าวเน้นเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักเหลือจึงจำหน่าย จากข้อมูลการตอบแบบสอบถาม 21 ครัวเรือน คิดเป็น 72.41% ของครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน ซึ่งสถานะผู้ตอบแบบสอบถามแบ่งเป็น 3 สถานะคือ เป็นหัวหน้าครอบครัว 18 คน เป็นคู่สมรส 2 คน และเป็นสมาชิกในครัวเรือน 1 คน สามารถแบ่งเพศผู้ตอบแบบสอบถาม คือ เป็นเพศชาย 19 คน และเป็นผู้หญิง 2 คน อายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามคือ 43 ปี สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4-5 คน ซึ่งมีแรงงานที่สามารถทำการเกษตรได้จริงๆ เฉลี่ยครัวเรือนละ 2 คน แต่ละครัวเรือนมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ย 45,933 บาท โดยมีสาเหตุของการเกิดหนี้ 7 ข้อ 5 อันดับ คือ อันดับ 1 เป็นหนี้เพื่อลงทุนทำการเกษตร อันดับ 2 ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน อันดับ 3 ส่งลูกเรียน อันดับ 4 มีเปอร์เซ็นต์เท่ากัน คือ ใช้น้ำดื่ม และใช้รักษาพยาบาล และอันดับที่ 5 มีเปอร์เซ็นต์เท่ากัน คือ ใช้จ่ายอื่นๆ และซื้อสินค้าเงินผ่อน

ส่วนการปลูกกะหล่ำปลีนั้นพบว่าครั้งแรกที่มีการปลูกในพื้นที่ คือเมื่อปี พ.ศ.2538 - 2540 มีมั่งจากบ้านแม่โถอำเภอสอดเข้ามาเช่าพื้นที่ปลูก ในปี พ.ศ. 2540คนในชุมชนจึงเริ่มปลูกบ้างเพราะเห็นมั่งได้เงินจากการขายกะหล่ำปลี ในช่วงปีแรกที่ปลูกก็ได้กำไรเพราะสภาพพื้นที่ยังอุดมสมบูรณ์อยู่จึงไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยและยามากนักทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำ ปัจจุบันเกษตรกรที่บ้านแม่ลิดป่าเหวที่ปลูกกะหล่ำปลีจำนวน 15 รายต้องมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น โดยเฉลี่ยแล้วต้นทุนการผลิตกะหล่ำปลีที่ใช้สารเคมีอยู่ที่กิโลกรัมละประมาณ 1.50- 2 บาทและผลผลิตต่อไร่อยู่ที่ 6,000-8,000 กิโลกรัม ในขณะที่ราคารับซื้อไม่แน่นอนบางช่วงอาจลงมาต่ำสุดที่กิโลกรัมละ 1 บาท บางช่วงอาจขึ้นไปถึง 10 บาท แต่ก็ไม่ค่อยมีบ่อยนัก ซึ่งสวนทางกับปัจจัยการผลิตที่มีราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น เมล็ดพันธุ์จากเดิมราคาอยู่ที่กระป๋องละ 200 บาทปัจจุบันราคากระป๋องละ 500 บาท ปุ๋ยเคมีจากเดิมราคากระสอบละประมาณ 180 บาท ปัจจุบันราคาอยู่ที่ 700 - 1,000 บาท ยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลงก็มีราคาสูงขึ้นและต้องใช้ในปริมาณที่เพิ่มขึ้น

สิ่งเหล่านี้คือต้นทุนที่เกษตรกรต้องแบกรับมาโดยตลอด แต่เกษตรกรเองก็ยังคงทำการผลิตต่อไป เพราะยังคงมีความหวังว่าสักวันอาจจะได้ราคา เพราะถ้าได้ราคาดีอาจมีโอกาสดกหนี้ได้ แต่จากการสอบถามข้อมูลจากเกษตรกรพบว่าจาก 15 รายที่ทำการผลิต มีเพียง 3-4 รายที่เคยขายได้ราคาดีในรอบ 5-6 ปีที่ผ่านมา เพราะราคากะหล่ำปลีเวลาขยับขึ้นจะช้ามากแต่เวลาลงจะลงอย่างรวดเร็ว บางรายใกล้จะเก็บเกี่ยวในอีก 3 วัน ราคาอยู่ที่ 3 บาท พอถึงวันเก็บเกี่ยวลงไปเหลือเพียง 1บาทก็มีอยู่บ่อยครั้ง แต่เกษตรกรก็ยังคงทำการผลิตต่อไปด้วยเหตุผลหลักเพียงสองประการ คือ ประการแรกแม้จะไม่มีเงินสดไปซื้อปัจจัยการผลิตต่างๆ ก็สามารถเอามาก่อนได้ เพราะมีพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อผลผลิตเอามาลงให้และหักตอนขายผลผลิต ประการที่สองเพราะเกษตรกรไม่เห็นทางเลือกอื่นนอกจากกะหล่ำปลี ถึงแม้บางครั้งจะขาดทุนแต่มีตลาด

รองรับที่ชัดเจน คือพ่อค้าคนกลางที่มีทั้งปัจจัยการผลิตและตลาดรองรับ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรยังคงทำการผลิตต่อไป

สถานการณ์ด้านการเกษตร (ปัจจัยด้านลบ) พบว่าเกษตรกรมีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่เป็นเชิงเดี่ยวคือกะหล่ำปลีมาไม่ต่ำกว่า 15 ปี และต้องประสบกับปัญหาค่าปุ๋ยค่ายาเมล็ดพันธุ์ที่แพงขึ้น ในขณะที่ราคาซื้อผลผลิตไม่มีความแน่นอนขึ้นอยู่กับพ่อค้าและนายทุน ทำให้บางปีขาดทุนเป็นหนี้ค่าปุ๋ยค่ายา ส่วนการระบาดของโรคแมลงก็ทวีความรุนแรงขึ้นทำให้ต้องใช้สารเคมีที่แรงขึ้นเพื่อรักษาผลผลิตเอาไว้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้น การปลูกพืชเพียงชนิดเดียวก็เป็นความเสี่ยงอีกประการหนึ่งของเกษตรกร ทั้งความเสี่ยงด้านราคาและความเสี่ยงต่อการระบาดของโรคแมลง

ส่งผลให้ในสวนคุณภาพดินในพื้นที่เกษตรกรรมที่ปลูกกะหล่ำปลี เกษตรกรจะทำการไถ่เอางเพื่อเปิดพื้นที่ แล้วทำการเผาเพื่อกำจัดเศษพืชต้นไม้ใบไม้ให้หมดไปจากพื้นที่ จากนั้นทำการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดวัชพืชก่อนทำการขุดพรวนพลิกหน้าดิน และเมื่อทำการเพาะปลูกก็จะต้องใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งการเจริญเติบโต ทั้งรองกันหลุมและช่วงก่อนการเข้าหัว และต้องคอยฉีดพ่นสารเคมีเพื่อควบคุมและกำจัดโรคพืชที่เกิดจากเชื้อราและแมลง การใช้สารเคมีเข้มข้นและการเปิดหน้าดินก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพของดิน คือ 1) ทำให้เกิดการชะล้างและพังทลายของหน้าดิน 2) สารเคมีที่ตกค้างในดินทำให้จุลินทรีย์ในดินตายและลดลง ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุในดินและการหมุนเวียนธาตุอาหารของดิน 3) การปลูกพืชชนิดเดียวซ้ำๆทำให้เกิดการสะสมของโรคพืช / แมลงศัตรูพืชและการเสียสมดุลของธาตุอาหารในดิน

สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ทุกคนมองเห็นและยอมรับว่าเป็นปัญหา คือการปนเปื้อนของสารเคมีทางการเกษตรในสภาพแวดล้อม ตัวชี้วัดที่บ่งบอกได้ดี คือ กบ เขียด และสัตว์น้ำหายไประหว่างชุมชน หลังจากมีการปลูกกะหล่ำปลีติดต่อกัน 15 ปี ในระหว่างลงพื้นที่มีฝนตกหนักได้มีโอกาสออกไปสังเกตการณ์กับชาวบ้านที่ออกไปหาจับกบและเขียดมาเป็นอาหาร ปรากฏว่าเดินอยู่ร่วมชั่วโมงไม่พบกบและเขียดแม้แต่ตัวเดียวเสียงร้องก็ไม่มี ชาวบ้านที่ไปด้วยกันพูดขึ้นมาว่าสมัยก่อนไม่มีไฟฉายจุดก็ยังสามารถจับได้กิน ตั้งแต่เริ่มใช้ยาฆ่าหญ้าสัตว์เหล่านี้ก็หายไปเรื่อยๆในอนาคตอันใกล้คงจะไม่เหลือ

สถานการณ์ด้านสุขภาพ โรคที่พบในชุมชนมีอยู่ 4 ประเภทคือ 1)โรคเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร เช่น อาหารเป็นพิษจากการกินอาหารสุกๆ ดิบๆ และโรคพยาธิ 2)โรคเกี่ยวกับกล้ามเนื้อ คือ อาการปวดหลังปวดเอว 3)โรคผิวหนัง เช่น อาการคันและอาการผดผื่นเรื้อรัง และ 4)โรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจซึ่งเป็นโรคที่มักเกิดในฤดูที่มีหมอกควันช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนของทุกปี ส่วนโรคอื่นๆ เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง ไม่พบผู้ป่วยในชุมชน แต่จากการศึกษาพบว่าคนในชุมชนมีพฤติกรรมที่ส่งผลต่อสุขภาพของเช่น การกินอาหารสุกๆดิบๆ การกินอาหารรสจัด การใช้เครื่องปรุงรสในปริมาณมาก การฉีดพ่นสารเคมีในการทำการเกษตรโดยไม่สวมใส่เครื่องป้องกันและไม่ทำความสะอาดร่างกายและเสื้อผ้าทันทีหลังเสร็จงาน

สถานการณ์ด้านการเกษตร (ปัจจัยด้านบวก) พบว่าในชุมชนยังมีความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นบ้าน และคนในชุมชนยังมีการสืบทอดและใช้ประโยชน์จากพันธุ์กรรมพืชพื้นบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของ “ข้าว” ซึ่งเป็นอาหารหลักที่คนในชุมชนรับประทานทุกมื้อ คนในชุมชนมีองค์ความรู้ในการเก็บรักษาพันธุ์ข้าวที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวตามความเชื่อของชุมชน ซึ่งพันธุ์ข้าวที่มีการสืบทอดและใช้ประโยชน์จนถึงปัจจุบัน การปลูกข้าวมี 2 ระบบ คือ ข้าวนา และข้าวไร่

การจัดการพื้นที่เพาะปลูก ของบ้านแมลิดป่าหั่ว อ.แม่สะเรียง

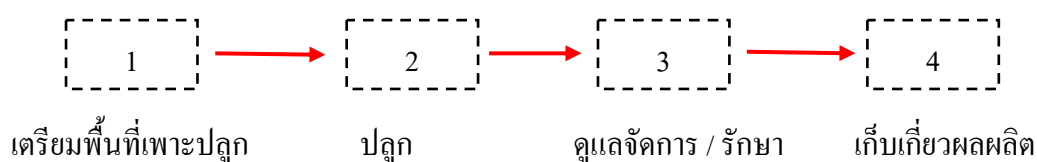
การถือครองและใช้ประโยชน์ในที่ดิน

บ้านแมลิดป่าหั่วครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 30 ตารางกิโลเมตร โดยแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 0.24 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 150 ไร่ พื้นที่นา 0.324 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 220 ไร่ พื้นที่ไร่ 4.8 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 3,000 ไร่ (หมายเหตุการกีดกันพื้นที่ ที่นาคำนวณจากผลผลิตข้าว 40 ถังต่อไร่ ที่ไร่คำนวณจากผลผลิตทะล่ำปल्ली 5,000 กก.ต่อไร่) พื้นที่ป่าใช้สอยพื้นที่อนุรักษ์และป่าต้นน้ำประมาณ 24.625 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 15,390 ไร่ แต่พื้นที่ทำกินถูกใช้ร่วมกันกับอีก 3 หย่อมบ้าน คือ บ้านห้วยนา บ้านสุดห้วยนาและบ้านปางช้าง

ปฏิทินการประกอบอาชีพของชุมชน

ชนิดพืช	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
(1) ข้าวไร่		1	1	2	3	3	3	3	3	4		
(2) ข้าวนา					1	2	3	3	3	4		
(3) ทะล่ำปल्ली					1	1/2	3	3	4			

หมายเหตุ กิจกรรมการเพาะปลูกพืชแต่ละชนิด

- การปลูกข้าวไร่ เริ่มเตรียมพื้นที่ในเดือนกุมภาพันธ์ โดยเจ้าของที่และคนในชุมชนช่วยกันฟันไร่ จากนั้นจะทิ้งไว้ช่วงเดือนมีนาคมเรียกว่า ตากไร่ ช่วงเดือนเมษายน ประมาณสงกรานต์จึงลงมือปลูกข้าว จากนั้นตั้งแต่ช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายนเป็นช่วงดูแลไร่ข้าว จนถึงเดือนตุลาคมจึงเกี่ยวข้าว และ ตีข้าว
- การปลูกข้าวนา เดือนพฤษภาคม ลงมือไถนาและเพาะกล้า ปลายเดือนมิถุนายน ลงมือดำนา จากนั้นช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายนเป็นช่วงดูแล พอลงถึงเดือนตุลาคมจึงเกี่ยวข้าว และตีข้าว
- การปลูกทะล่ำปल्ली เดือนพฤษภาคมเริ่มเพาะกล้า ช่วงเดือนมิถุนายนลงมือเตรียมพื้นที่และปลูก

จากนั้นเดือนกันยายนจึงเก็บเกี่ยวผลผลิต

แหล่งน้ำที่ใช้ในชุมชน ลำน้ำหลัก คือ ลำห้วยแม่ลิดที่มีต้นกำเนิดอยู่บริเวณป่าต้นน้ำของชุมชน เป็นแหล่งน้ำที่ใช้เพื่อการอุปโภคและบริโภครวมทั้งเพื่อการเกษตร นอกจากนี้ลำห้วยแม่ลิดแล้วยังมีลำห้วย เล็กๆที่เป็นสาขาของห้วยแม่ลิดอีก 3 สายที่ชาวบ้านนำมาใช้เพื่อการเกษตร ส่วนบางพื้นที่ที่อยู่สูงกว่าลำน้ำ ก็อาศัยน้ำฝนในการเพาะปลูก

รายชื่อพันธุ์ข้าว

ตารางที่ 4.10 รายชื่อพันธุ์ข้าวนาและลักษณะเฉพาะของพันธุ์ข้าวบ้านแม่ลิดป่าเหว

ชื่อพันธุ์ข้าว(ข้าวเจ้า)	ลักษณะเฉพาะ
1. พันธุ์ป้อโปะโละ	มีสองชนิดเมล็ดเล็กและเมล็ดใหญ่ ข้าวสารหุงแล้วถ้าเย็นจะแฉะ เป็นที่นิยม ปลูกและรับประทานอันดับ 1
2. พันธุ์ป้อเปาะ กะบรอ	ลักษณะคล้ายป้อบรอแต่สั้นกว่าและเปลือกบางกว่า ข้าวเปลือกสองถึงสี่ได้ ข้าวสารยี่สิบลิตรแต่หุงไม่ขึ้นหม้อ เป็นที่นิยมปลูกและรับประทานอันดับ 2
3. พันธุ์ป้อบรอ	มีเปลือกหนาเมล็ดยาวหุงขึ้นหม้อ ข้าวเปลือกสองถึงสี่ได้ข้าวสารสิบเจ็ดลิตร

ตารางที่ 4.11 รายชื่อพันธุ์ข้าวไร่ประเภทข้าวเจ้าและลักษณะเฉพาะของพันธุ์ข้าวบ้านแม่ลิดป่าเหว

ชื่อพันธุ์ข้าวไร่	ลักษณะเฉพาะ
1. พันธุ์ป้อหม้อวาโพ	ลักษณะเมล็ดคล้ายกับป้อหม้อรอเป๊ะ แต่มีอายุการเก็บเกี่ยวเร็วกว่าและมี ลำต้นเตี้ยกว่า เป็นที่นิยมอันดับ 1
2. พันธุ์ป้อหม้อรอเป๊ะ	ลักษณะคล้ายป้อเปาะกะบรอแต่เมล็ดเล็กกว่าและสั้นกว่าปลูกในนาไม่ได้ ลำต้นอ่อนลุ่มงาเวลาเจอลมแรง เป็นที่นิยมอันดับ 2
3. พันธุ์ป้อชูเมล็ดเล็ก	มีหางยาวแข็งเปลือกเมล็ดสีดำข้าวสารสีแดง มีกลิ่นหอม ข้าวออกแข็งต้อง กินตอนข้าวสุกร้อนๆเท่านั้น
4. พันธุ์ป้อหม้อหว้าเก๊ะ	มีลักษณะเหมือนป้อหม้อรอเป๊ะเกือบทุกอย่าง แต่มีลำต้นแข็งแรงกว่าและอายุ การเก็บเกี่ยวช้ากว่าประมาณ 15 วัน

ตารางที่ 4.12 รายชื่อพันธุ์ข้าวไร่ประเภทข้าวเหนียว และลักษณะเฉพาะของพันธุ์ข้าวบ้านแม่ลิดป่าเหว

ชื่อพันธุ์ข้าวไร่	ลักษณะเฉพาะ
1. พันธุ์ป้อป้อโฮ่ยแป	เปลือกเมล็ดสีดำข้าวสารสีแดง เมล็ดยาว ต้นแข็ง เป็นที่นิยมอันดับ 1
2. พันธุ์ป้อป้อพาโว	เปลือกเมล็ดสีเหลืองข้าวสารสีขาว ต้นแข็ง เป็นที่นิยมอันดับ 2
3. พันธุ์ป้อป้อชู	เปลือกเมล็ดสีเหลืองข้าวสารสีดำ
4. พันธุ์ป้อป้อปอริ	เปลือกเมล็ดสีเหลืองลายดำข้าวสารสีแดง

ขั้นตอนในการปลูกข้าวนา ของบ้านแมลิดป่าเหว มีดังนี้

1. เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม (หลังวันที่ 15) หลังจากฝนเริ่มตกประมาณห้าที่สาม จะเริ่มไถแปลงกล้า การไถรอบแรกจะไถแห้งไม่ใส่น้ำและใช้จอบขุดบริเวณมุมที่รถไถเข้าไม่ถึง เก็บเศษไม้รากหญ้าออกเปิดน้ำใส่แล้วทำการคราดในวันเดียวกัน คราดเสร็จใช้ไม้กระดานหรือไม้ไผ่ตรงๆวางไว้ที่คราดแล้วให้รถไถเดินวนไปรอบๆ โดยวนจากด้านข้างเข้าไปหาตรงกลางนา จนกว่าแปลงนาจะมีพื้นผิวเสมอกัน เสร็จแล้วพักไว้ 1 คืน
2. วันรุ่งขึ้นทำการหว่านเมล็ดที่เตรียมไว้ หากยังมีน้ำขังท่วมให้เปิดน้ำออกจนระดับน้ำไม่ท่วมบนพื้นผิวแปลงจึงค่อยหว่าน เพื่อป้องกันเมล็ดข้าวลอยไปกระจุกตัว หลังจากหว่านเมล็ดพันธุ์ไปแล้วต้องคอยดูแลความชื้นอย่าปล่อยให้แปลงแห้ง หากฝนไม่ตกให้ใส่น้ำให้พอชุ่มแล้วปล่อยน้ำทิ้งอย่าให้มีน้ำท่วมขังขณะที่เมล็ดกำลังงอก เพราะจะทำให้เมล็ดเน่า
3. ประมาณ 7 วันเมล็ดจะงอกเป็นต้นกล้าเมื่ออายุได้ประมาณ 2 สัปดาห์จะมีความสูง 10 - 12 เซนติเมตร การให้น้ำให้ปล่อยน้ำใส่จนท่วมแปลงโดยไม่ให้ท่วมยอดของต้นกล้าขังไว้ 3 - 5 วัน แล้วปล่อยน้ำออกเพื่อให้รากของต้นกล้าได้หายใจและช่วยให้การแตกหน่อดีขึ้น การให้น้ำจะทำเช่นนั้นจนต้นกล้าอายุได้ 30 - 35 วันจะงดให้น้ำ เพื่อรอ 40 วัน จึงๆได้อายุกล้าที่สามารถถอนไปปลูกได้ (ส่วนใหญ่นิยมหว่านกล้าบนที่ดอนไม่หว่านรวมในแปลงปลูก)
4. ต้นเดือนมิถุนายนหลังจากหว่านเมล็ด (หว่านกล้า) เสร็จก็เริ่มไถนา โดยเริ่มซ่อมแซมเหมืองและฝายเพื่อนำน้ำมาใช้ใส่แปลงนา เมื่อเปิดน้ำใส่แปลงนาจนทั่วถึงแล้วเริ่มทำการไถ เมื่อทำการไถพริกวินาดินเสร็จช่วงรอหมักดองให้วัชพืชเน่าก็ทำการซ่อมแซมคันนาหรือที่เรียกว่าปั้นคันนานั้นเอง การคดองนาจะใช้เวลาประมาณ 10 - 15 วันแล้วทำการคราดและเผื่อ (การเผื่อคือการเอาไม้กระดานหรือไม้ไผ่ตรงๆติดไว้ที่คราดของรถไถแล้วเดินรอกไปมาให้พื้นผิวนาเสมอเป็นระดับเดียวกัน)
5. ต้นเดือนกรกฎาคมเมื่อต้นกล้ามีอายุครบ 40 วันก็จะทำการถอนกล้าโดยถอนแห้งแล้วนำมาปลูกในนาที่เตรียมไว้โดยการปลูกหรือปักดำที่ระยะห่างระหว่างกอและแถวอยู่ที่ 25 - 30 เซนติเมตร
6. เมื่อปลูกเสร็จจะทำการรักษาระดับน้ำให้ท่วมขังโดยไม่ให้ท่วมยอดข้าวไว้

ประมาณ 1 เดือนแล้วทำการลดน้ำปล่อยให้แห้งประมาณ 1 สัปดาห์ จากนั้นใส่น้ำขังไว้ 10 วัน แล้วลดน้ำประมาณ 1 สัปดาห์ทำเช่นนี้จนข้าวเริ่มตกรวง

7. เมื่อข้าวตกรวงจะไม่ลดน้ำจนกว่าข้าวเริ่มสุก ก่อนเกี่ยวค่อยลดน้ำจนแห้งแล้วทำการเก็บเกี่ยว ในระหว่างที่รอข้าวสุกกี้จะไล่เกี่ยวข้าวในตอนที่ปลูกอยู่ในแปลงนารวมถึงข้าวพันธุ์อื่นๆที่ปลูก โดยสังเกตจากลักษณะของรวงและลำต้น เพื่อให้ข้าวมีการปลอมปนน้อยที่สุด ในระหว่างการดูแลหากมีฝนตกหนักต้องเปิดน้ำในแปลงนาออกและปิดทางเข้าของน้ำ เพื่อป้องกันการกักน้ำมากเกินไปจนคันนาพังเพราะดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย (อายุของข้าวอยู่ที่ 120 วันหลังทำการปักดำจนเก็บเกี่ยว)

หมายเหตุ

1. การเตรียมเมล็ดพันธุ์ นำเมล็ดพันธุ์มาฝัดทำความสะอาด นำไปแช่น้ำนำเมล็ดที่ลอยน้ำออกทิ้งให้เหลือแต่เมล็ดที่จมน้ำ จากนั้นเอาใส่กระสอบแช่น้ำไว้ 1 คืนแล้วเอามาวางในที่ร่มชื้นประมาณ 2 – 3 คืน เมล็ดจะเริ่มแทงรากออกมาเป็นสีขาวพร้อมที่จะนำไปหว่านในแปลง
2. ช่วงการดูแล การใส่ปุ๋ยจะใช้มูลวัวโดยใส่ก่อนทำการไถเพียงครั้งเดียว แต่โดยทั่วไปแล้วชาวบ้านไม่ค่อยใส่ปุ๋ย เพราะดินมีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว หากเป็นพื้นที่ทำการขุดใหม่ก็จะนำมูลวัวไปใส่ในปีแรกหลังการขุด
3. การป้องกันและควบคุมโรคแมลง ที่ผ่านมามีเคยพบการระบาดของโรคและแมลง อาจมีบ้างในบางปีแต่ก็ไม่กระทบต่อผลผลิตจึงไม่ได้มีการใช้สารเคมีใดๆไปทำการฉีดพ่น แต่จะใช้การทำพินตามความเชื่อในอดีตโดยการให้คนเฒ่าไปทำการเลี้ยงผี ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่นี้คือพ่อเฒ่าตาที่ปัจจุบันมีอายุเกือบ 80 ปีแล้ว และสุขภาพของพ่อเฒ่าก็ไม่ค่อยดีจึงทำให้การทำพินดังกล่าวเริ่มน้อยลง

การประกอบพิธีกรรมต่างๆของชุมชน

- เดือนกุมภาพันธ์ มัดมือขึ้นปีใหม่
- เดือนเมษายน บากไร่
- เดือนมิถุนายน เลี้ยงผีเหมืองฝาย
- เดือนสิงหาคม มัดมือหมู่บ้าน / เลี้ยงผีนา / ฝาย
- เดือนตุลาคม พิธีมัดมือดีข้าว
ในอดีตช่วงดีข้าวจะมีข้อห้ามดังนี้ ห้ามอาบน้ำห้ามล้างหน้าก่อนดีข้าวเสร็จไม่ว่าจะกี่วัน ห้ามตะโกนส่งเสียงดัง ห้ามผายลม ห้ามพูดถึงงานศพ ห้ามพูดถึงช้าง

หยอดเมล็ดพันธุ์ ระบบข้าวไร่ บ้านแม่ลิดป่าเหว
(พฤษภาคม 2557)

วัว ควาย ห้ามเหยียบบนกองข้าว แต่ปัจจุบันไม่มีการปฏิบัติเช่นในอดีตอีกแล้ว

- เดือนพฤศจิกายน ทำพิธีเอาข้าวขึ้นยุ้งฉาง
- เดือนธันวาคม ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ จะมีการคริสมาส

พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับข้าว

ข้าว นับได้ว่าเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของผู้คนในชุมชน แม้จะต่างความเชื่อต่างศาสนาแต่วิถีที่ชุมชนปฏิบัติต่อข้าวไม่ได้แตกต่างกัน ภูมิปัญญาที่นำมาใช้สะท้อนให้เห็นถึงศรัทธาของผู้ปฏิบัติ ที่ทำด้วยความเคารพ ภูมิปัญญาต่างๆครอบคลุมในทุกเรื่องราวของชีวิต บางอย่างแฝงไว้ซึ่งขวัญและกำลังใจ บางอย่างกลายเป็นกฎกติกาหรือข้อห้าม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการยึดโยงจิตใจของคนในชุมชนให้มีความรักความสามัคคีความหวงแหนในแผ่นดินถิ่นเกิด เช่น หากเราไล่เรียงในทุกขั้นตอนของการปลูกข้าวจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาต่างๆที่นำมาใช้ไม่ใช่มุ่งเน้นการได้มาซึ่งเมล็ดข้าวเพียงอย่างเดียวหากแต่แฝงไว้ด้วยกุศโลบายต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การคัดและเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ผู้หุงจะเป็นผู้ทำหน้าที่นี้ โดยการไปคัดเอาข้าวในแปลงนาก่อนที่จะทำการเก็บเกี่ยวเลือกเอากอที่สมบูรณ์ ลักษณะของรวงยาวเมล็ดดกและมีลักษณะตรงตามสายพันธุ์ไว้เป็นเชื้อพันธุ์ในฤดูกาลเพาะปลูกปีต่อไป
2. ในการดีข้าวก่อนลงมือดีจะต้องทำพิธีบอกกล่าวและตั้งเครื่องเส้นไหว้ไว้ที่แคร่สำหรับดีข้าว และผู้หุงที่เป็นภรรยาของเจ้าของนาจะต้องทำการดีข้าวมัดแรกก่อน เพียงแค่เรื่องของการจัดการเมล็ดพันธุ์ ข้อ 1 และ ข้อ 2 สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมในการยอมรับและเชิดชูผู้หุงในฐานะที่เป็นแม่ในทุกๆเรื่อง
3. ในขั้นตอนของการทำนาก่อนที่จะลงมือไถพรวนจะมีการเลือกวัน และเมื่อได้วันที่เป็นมงคลแล้วก็จะทำพิธีแฮกก่อนจึงค่อยทำการไถพรวนให้แล้วเสร็จภายหลัง ซึ่งการกระทำเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อพระแม่ธรณีหรือแม่แห่งดินด้วยความเคารพ
4. การใช้น้ำก็เช่นกัน เมื่อเริ่มต้นฤดูทำนาชาวบ้านจะต้องไปช่วยกันซ่อมแซมฝายและลำเหมืองที่จะนำน้ำมาใช้ในการทำนา ก็จะต้องมีพิธีเลี้ยงผีที่ต้นไม้อายุบริเวณฝายทดน้ำและเลี้ยงผีเหมืองที่บริเวณปากเหมือง ทุกคนจะต้องร่วมในพิธี และเมื่อสิ้นสุดฤดูกาลเพาะปลูกในแต่ละปีก็จะต้องมีการเลี้ยง

ระบบนา บ้านแมลิดป่าเหว (พฤศจิกายน 2556)

ผิวน้ำ ซึ่งจะต้องไปทำในป่าใหญ่ที่เป็นต้นน้ำ จะเห็นได้ว่าเพียงแค่ภูมิปัญญาในการใช้น้ำก็แฝงไว้ด้วยยุทธโรบายมากมาย คือ การไปร่วมกันซ่อมแซมเหมืองฝายสะท้อนภาพความสามัคคีร่วมแรงในการพัฒนาชุมชนได้ชัดเจน การเลี้ยงผีเหมืองฝายและผิวน้ำสะท้อนค่านิยมของชุมชนต่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องผืนป่าต้นน้ำลำธาร ทำให้เกิดการกำหนดขอบเขตและข้อบ่งชี้การใช้ประโยชน์ในผืนป่าประเภทต่างๆ ไว้ชัดเจนและทุกคนก็ยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดก็เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

5. ในขั้นตอนของการปักดำและการดูแลจนกระทั่งถึงวันเก็บเกี่ยวผลผลิต ชุมชนใช้จิตวิญญาณใส่ไปในทุกขั้นตอนจะเห็นได้จาก

พิธีกรรมต่างๆ ที่ทุกคนจะต้องทำ เช่น พิธีเลี้ยงผีนา(เปอะจ่อซึ)จะทำในเดือนสิงหาคมหลังปักดำเสร็จ และข้าวเริ่มตั้งกอ โดยจะไปทำในแปลงนาเสมือนการรับขวัญพระแม่โพสพ และในเดือนกันยายนก็จะทำพิธีเปอะจ่อซึอีกครั้งแต่จะทำที่กระต๊อบหรือเถียงนา พิธีเรียกขวัญข้าว (ก้อบรือเก่อลา) จะทำ

สองครั้งเช่นเดียวกัน คือก่อนลงมือดำข้าวและก่อนการเอาข้าวขึ้นเก็บในยุ้งฉาง และพิธีมัดมือกินข้าวใหม่จะทำในเดือนธันวาคม โดยจะหุงข้าวใหม่ซึ่งเชื่อว่าเป็นข้าวที่ดีที่สุดให้พ่อแม่และผีบ้านกิน ก่อนจากนั้นลูกหลานทุกคนที่เข้าร่วมในพิธีค่อยกิน พิธีกรรมต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อข้าวด้วยความเคารพในฐานะที่ข้าวเปรียบเสมือนแม่ผู้ให้ชีวิต

ภูมิปัญญาที่นำมาใช้ในเรื่อง “ข้าว” มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนในทุกๆ เรื่อง เริ่มจากความกตัญญูต่อแม่ ความรู้รักสามัคคีความเอื้อเฟื้อรู้จักแบ่งปัน การตระหนักรู้และวางแผนในทรัพยากรของชุมชน จากวิถีปฏิบัติกลายเป็นความเชื่อและกลายเป็นกติการ่วมของสังคมที่ไม่มีผู้ใดละเมิด สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการจัดการตนเองอย่างยั่งยืนโดยไม่ต้องรอการพัฒนาจากภายนอก หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการพัฒนาชุมชนไม่จำเป็นต้องเป็นโครงการเสมอไป หากแต่เป็นศรัทธาที่ฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนมาช้านาน

จากภูมิปัญญาเรื่องข้าวที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน นอกจากจะเป็นพื้นฐานที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนแล้ว ยังเป็นการปกป้องสิทธิชุมชนไปพร้อมๆ กัน เช่น สิทธิในการเข้าถึงอาหารจากแหล่งธรรมชาติได้จากการจัดการทรัพยากร สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรทางการเกษตรดิน น้ำป่าและพันธุกรรม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความชอบธรรมที่ชุมชนต้องดำรงรักษาเอาไว้

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปลูกข้าวของชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และยังคงใช้ได้แม้ผ่านช่วงเวลานานนับอายุคน แต่บางอย่างก็ต้องมีการปรับตัวและเรียนรู้เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น เมล็ดพันธุ์และความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน เมื่อเวลาเปลี่ยนประกอบกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ค่อนข้างรุนแรง ทำให้ทั้งเกษตรกรและพันธุ์ข้าวปรับตัวไม่ทัน ปัญหาที่ไม่เคยพบในอดีต เช่น การเริ่มต้นฤดูอาจมาช้าหรือมาก่อน จำนวนวันที่ฝนตกและปริมาณน้ำฝนที่บางครั้งตกติดต่อกันหลายวัน หรือบางครั้งก็เว้นช่วงยาวนานกว่าปกติทำให้ช่วงเวลาในการสังเคราะห์แสงเพื่อการสะสมธาตุอาหารของข้าวไม่เป็นไปตามแต่ละช่วงวัยของวงจรชีวิต ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวชุมชนไม่สามารถเรียนรู้และตั้งรับได้ทัน เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเร็วมาก สรุปปัญหาทางด้านภูมิปัญญาที่พบคือ การปรับตัวและการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ของชุมชนที่ยังไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลง

การจัดการข้าวของบ้านแม่ลิดป่าเหว

บ้านแม่ลิดป่าเหว มี 28 ครัวเรือน ทุกครัวเรือนปลูกข้าวเพื่อบริโภคเป็นหลัก 100 % โดยได้ศึกษาในเรื่องการจัดการข้าวภายในครัวเรือน จำนวน 21 ครัวเรือน แบ่งเป็น เพศชาย 44 คน เพศหญิง 53 คน รวม 97 คน โดยรวมแล้วจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีตั้งแต่ 1 ถึง 7 คน ครัวเรือนที่มีสมาชิกลดน้อยที่สุดคือ 1 คน ในขณะที่ครัวเรือนที่มีสมาชิกครัวเรือนมากที่สุด 7 คน คิดเป็นร้อยละ 4.76 ทั้งสองกรณี หากคิดเฉลี่ยจำนวนสมาชิกในครัวเรือนจะมีจำนวน เฉลี่ยครัวเรือนละ 4-5 คน มีพื้นที่ถือครองของตนเองเฉลี่ย ครัวเรือนละ 15 ไร่

❖ ประมวลผลแหล่งที่มาของอาหารและสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค ประเภท “กับข้าว”

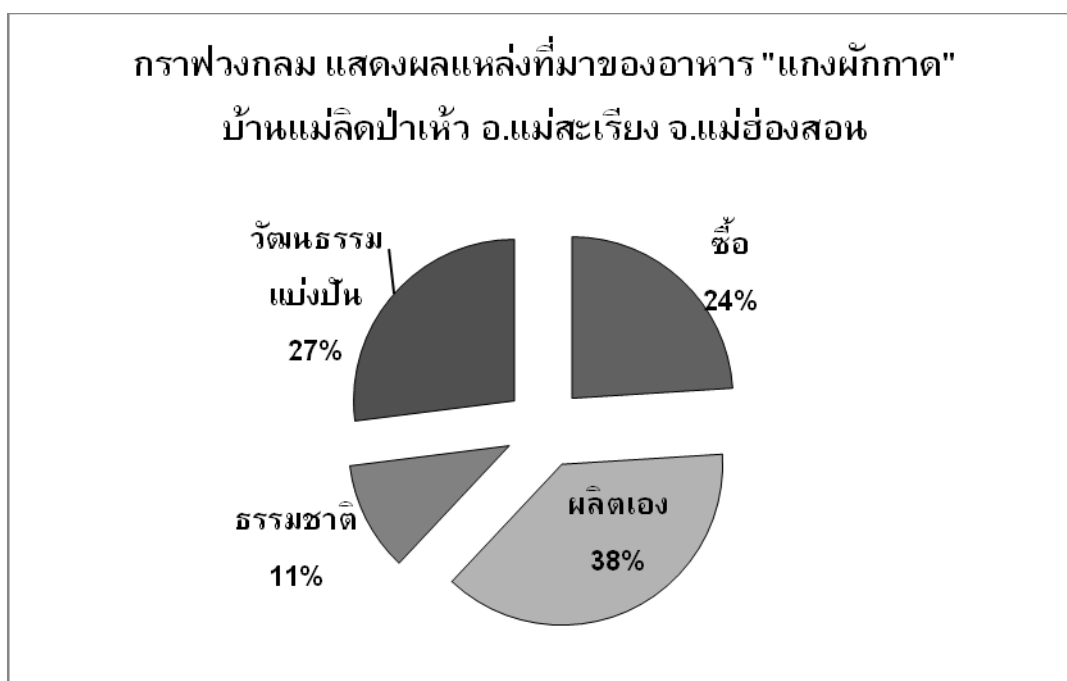
ตัวอย่างเมนูอาหารที่คนในชุมชนบ้านแม่ลิดป่าเหวประกอบสำหรับรับประทานในครัวเรือน ได้แก่ แกงผักกาด น้ำพริกปลาทุ (ทำบ่อย) น้ำพริกถั่วเน่า ยำหัวหมู (นานๆทำครั้ง) แกงยอดผักทอง ต้มข้าวเบอะหน่อ(ทำบ่อย) น้ำพริกปลากระป๋อง (ทำบ่อย) ผัดผักกูด แกงปลีกล้วยป่า แกงผักกาดแห้ง จากการเก็บข้อมูล เรื่อง “แหล่งที่มาของอาหารและสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค” โดยให้ชุมชนเลือกเมนูอาหาร 1 ประเภท ซึ่งคนในชุมชนเลือกอาหารประเภท “แกงผักกาด” เพื่อดูส่วนประกอบของเมนูอาหาร จากนั้นให้ชุมชนบอกว่าส่วนประกอบแต่ละเมนูได้มาจากแหล่งใดบ้าง โดยมีให้เลือก 4 แหล่ง คือ

- จากการซื้อ (ได้จากตลาด รถเร่ ร้านค้าห้างสรรพสินค้า)
- จากการผลิต (ปลูกเอง เลี้ยงเอง)
- หาจากแหล่งธรรมชาติ (หาในป่า ลำคลอง ท้องทุ่ง)
- ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ขอขางบ้าน เพื่อนบ้านให้มา)

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ให้น้ำหนักว่า ได้วัตถุดิบจากแหล่งใด น้ำหนักเท่าไร โดยมีให้เลือก 3 ลำดับ คือ เลข 1 หมายถึง น้อย เลข 2 หมายถึง ปานกลางและเลข 3หมายถึงมากสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.13 แสดงผลการประมวลแหล่งที่มาของวัตถุดิบ เมนูอาหาร “แกงผักกาด” บ้านแมลิดป่าเหว อ.แม่สะเรียง

รายการวัตถุดิบ (ส่วนประกอบอาหาร)	แหล่งที่มาของวัตถุดิบ			
	ซื้อ	ผลิต	จากแหล่งธรรมชาติ	ประเพณีวัฒนธรรม
1.ผักกาด	0	3	2	2
2.พริก	1	3	0	1
3.ตะไคร้ต้น	0	3	2	2
4.ถั่วเน่าแผ่น	0	3	0	2
5.หมู	2	2	0	0
6.เกลือ	3	0	0	2
7.ผงชูรส	3	0	0	1
รวม (37)	9	14	4	10
ร้อยละ	24	38	11	27

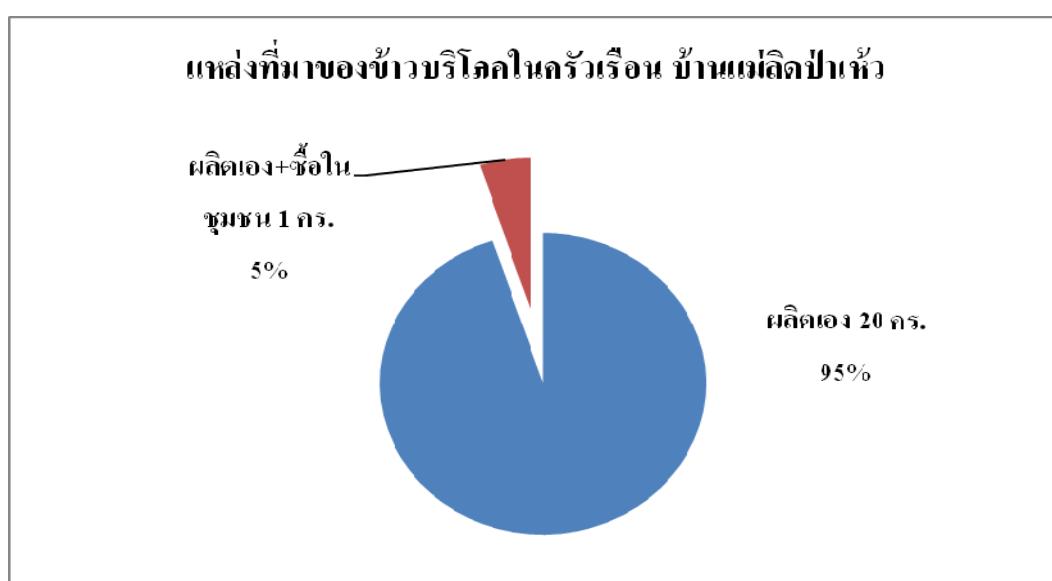

กราฟวงกลมที่ 4.10 แสดงผลแหล่งที่มาของอาหาร“แกงผักกาด” บ้านแมลิดป่าเหว อ.แม่สะเรียง

จากการประมวลผลบ้านแมลิดป่าเหว **อันดับ 1** คือ ผลิตเอง ได้ 14 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 38 **อันดับ 2** คือ จากประเพณีวัฒนธรรม การแบ่งปันอาหาร ได้ 10 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 27 **อันดับ 3** คือ การซื้อ ได้ 9 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 24 **อันดับ 4** คือ หาจากแหล่งธรรมชาติ ได้ 4 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 11 สามารถสรุปได้ว่าเมนูอาหารนี้ มีความมั่นคงทางด้านอาหารสูง สามารถพึ่งตนเองได้ เพราะวัตถุดิบส่วนมากสามารถหา ผลิตเอง และจัดการได้เองภายในชุมชน

❖ ประมวลผลแหล่งที่มาของอาหารและสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค ประเภท “ข้าว”

แหล่งที่มาของ “ข้าว” ที่ใช้บริโภคในครัวเรือน ผู้ตอบแบบสอบถาม 21 ครัวเรือน มีแหล่งที่มาของข้าว 2 ระบบ คือ 1. ผลิตเอง เพียงพอตลอดทั้งปี 100 % โดยไม่ต้องซื้อหรือรับการแบ่งปันจากญาติพี่น้องหรือซื้อข้าว มี 20 ครัวเรือน 95 % และ 2. มีครัวเรือนที่ผลิตเองและได้จากการซื้อ 1 ครัวเรือน คิดเป็น 5 % ซึ่งโดยปกติแล้วคนในชุมชนบ้านแม่ลิดป่าเหวสามารถผลิตข้าวได้เพียงพอสำหรับบริโภคตลอดทั้งปี และเหลือแบ่งปันให้กับญาติพี่น้องที่อยู่ต่างชุมชนอีกด้วย แต่มีเพียง 1 ครัวเรือนเท่านั้นที่ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอสำหรับบริโภคตลอดปีต้องซื้อข้าวบริโภค โดยซื้อจากคนในชุมชนเอง สาเหตุที่ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอเนื่องจากผลผลิตข้าวที่ได้น้อยกว่าที่ควรหากเทียบกับครัวเรือนอื่น

กราฟที่ 4.11 แสดงแหล่งที่มาของข้าวที่ใช้บริโภคในครัวเรือนของบ้านแม่ลิดป่าเหว อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

ระบบการผลิตข้าวบ้านแม่ลิดป่าเหวมี 2 ระบบ คือ ระบบข้าวไร่ และระบบข้าวนา

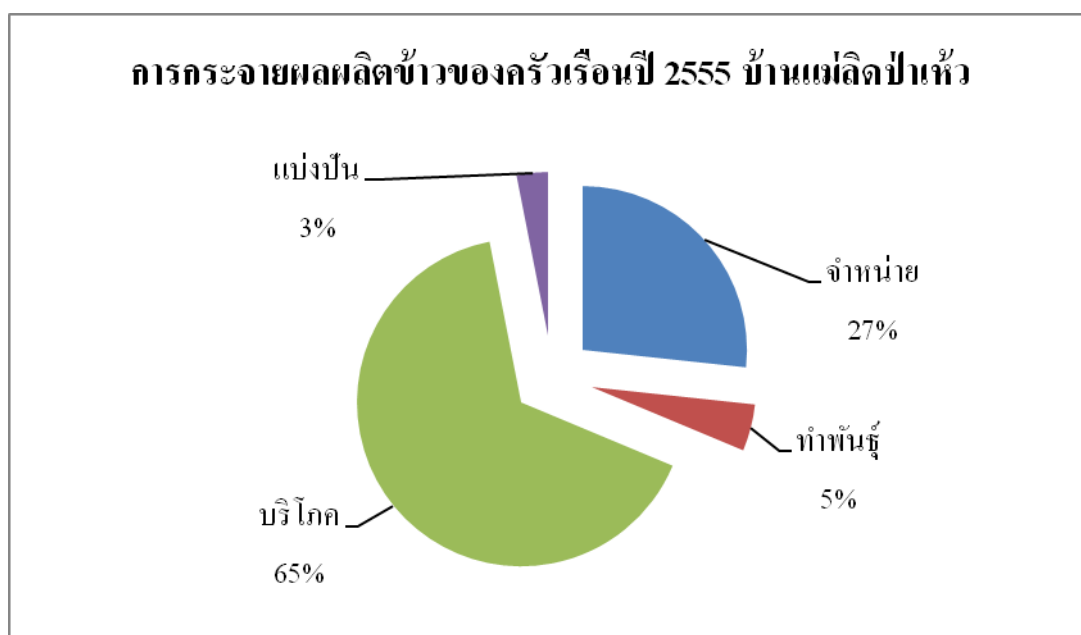
ระบบการผลิตข้าวและการใช้พื้นที่ผลิตของครัวเรือน ปี 2555 เพื่อให้ทราบว่าพื้นที่ศึกษามีการจัดการข้าวโดยใช้ระบบการผลิตแบบไหน ผลิตแบบข้าวไร่ ผลิตแบบข้าวนา หรือมีการผลิตทั้งแบบข้าวไร่ และผลิตแบบข้าวนา รวมทั้งใช้พื้นที่แต่ละระบบจำนวนกี่ไร่ บ้านแม่ลิดป่าเหว ผู้ตอบแบบสอบถาม 21 ครัวเรือน มีระบบการผลิตข้าว 3 ระบบ คือ 1.ผลิตแบบข้าวไร่อย่างเดียว จำนวน 1 ครัวเรือน คิดเป็น 5 % โดยใช้พื้นที่ผลิต 5 ไร่ 2. ผลิตแบบข้าวนาอย่างเดียวจำนวน 14 ครัวเรือน คิดเป็น 67 % โดยใช้พื้นที่ 86 ไร่ และ 3. ผลิตทั้งแบบข้าวไร่และผลิตข้าวนาด้วย จำนวน 6 ครัวเรือน คิดเป็น 28 % โดยใช้พื้นที่ผลิต 49 ไร่

ผลผลิตข้าวของครัวเรือนปี 2555 บ้านแม่ลิดป่าเหว จาก ผู้ตอบแบบสอบถาม 21 ครัวเรือน มีการผลิตทั้งข้าวไร่และข้าวนา โดยได้ผลผลิต ดังนี้ 1.การผลิตข้าวไร่ มีการใช้พื้นที่ในการผลิตข้าวไร่รวมทั้งหมด 21 ไร่ ได้ผลผลิตรวมทั้งหมด 5,400 กิโลกรัม เฉลี่ยผลผลิต คือ 257.14 กิโลกรัม ต่อไร่ 2. การผลิต

ข้าวนา มีการใช้พื้นที่ในการผลิตข้าวรวมทั้งหมด 119 ไร่ ได้ผลผลิตรวมทั้งหมด 49,800 กิโลกรัม เฉลี่ยผลผลิต คือ 418.48 กิโลกรัม ต่อ ไร่

การกระจายผลผลิตข้าวของครัวเรือนปี 2555 บ้านแม่ลิดป่าเหว จากผู้ตอบแบบสอบถาม 21 ครัวเรือน มีการผลิตทั้งข้าวไร่และข้าวนา รวมได้ผลผลิต 55,200 กิโลกรัม ซึ่งมีการกระจาย 4 วิธี สรุปได้ดังนี้ 1. สำหรับบริโภคในครัวเรือน รวม 36,216 กิโลกรัม เฉลี่ย 1,725 กิโลกรัม ต่อ ครัวเรือน คิดเป็น 65 % 2. สำหรับทำพันธุ์ในปีต่อไป 2,544 กิโลกรัม เฉลี่ย 121.14 กิโลกรัม ต่อ ครัวเรือน และ เฉลี่ย 18.17 กิโลกรัม ต่อ ไร่ คิดเป็น 5% 3. นำไปแบ่งปันให้กับญาติพี่น้อง และใช้เลี้ยงสัตว์ 14 ครัวเรือน รวม 1,704 กิโลกรัม เฉลี่ย 121.71 กิโลกรัม ต่อ ครัวเรือนที่แบ่งปัน คิดเป็น 3 % และ 4. จำหน่าย มีครัวเรือนที่ได้จำหน่ายข้าว 9 ครัวเรือนโดยจำหน่ายไปรวมทั้งหมด 14,736 กิโลกรัม คิดเป็น 27% โดยจำหน่ายให้กับคนชุมชนใกล้เคียง

ชื่อหมู่บ้าน (จำนวนครัวเรือน) / รวมผลผลิต (กก.)	บริโภค(กก.)		ทำพันธุ์ (กก.)			แบ่งปัน(กก.)			จำหน่าย	
	รวม (กก.)	เฉลี่ย/ ครัวเรือน	รวม (กก.)	เฉลี่ย/ ครัวเรือน	เฉลี่ย/ ไร่	จำนวน ครัวเรือน	รวม (กก.)	เฉลี่ย/ ครัวเรือน	จำนวน ครัวเรือน	รวม (กก.)
แม่ลิดป่าเหว (21) 55,200 กก.	36,216	1,725	2,544	121.14	18.17	14	1,704	121.71	9	14,736
สัดส่วน 100%	65 %		5 %			3 %			27 %	

กราฟที่ 4.12 แสดงการกระจายผลผลิตข้าวของครัวเรือนปี 2555 บ้านแม่ลิดป่าเหว อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

การซื้อข้าวบริโภคของครัวเรือนปี 2555 เพื่อต้องการทราบว่า หลังจากการผลิตและได้ผลผลิตแล้วแต่ละครัวเรือนมีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปีหรือไม่ ถ้าไม่เพียงพอต้องซื้อข้าว มีการซื้อข้าวแบบไหน และซื้อจากแหล่งใด **ปรากฏว่า** มีเพียง 1 ครัวเรือนที่ผลิตข้าวได้ผลผลิตไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคตลอดทั้งปีจึงต้องซื้อเพิ่ม ซึ่งในการซื้อ ผู้ที่ซื้อได้ซื้อข้าวเปลือกเพิ่มอีก 600 กิโลกรัม รวมเป็นเงิน 6,000 บาท โดยซื้อจากคนในชุมชน

พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการผลิตของครัวเรือนในปี 2555

- ข้าวไร่ ข้าวเจ้า ใช้ผลิต จำนวน 3 พันธุ์ คือ บือวาโพ บือหลอแป๊ะ บือหม้อ
- ข้าวนาข้าวเจ้า ใช้ผลิต จำนวน 3 พันธุ์ คือ บือโปะโล๊ะ บือบอ บือเปาะกระบอ

❖ วิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหารของชุมชน

ประเมินความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูล ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน เพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นความคิดเห็นโดยรวมของชุมชน นำหนักความพึงพอใจมี 5 ระดับ คือ 1= ไม่มี 2=น้อย 3=ปานกลาง 4=มาก 5= มากที่สุด ซึ่งเกณฑ์ตัวชี้วัดมีทั้งหมด 4 ด้าน คือ

- 1) การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี มีข้อย่อยรวม 7 ข้อ
- 2) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน มีข้อย่อยรวม 9 ข้อ
- 3) ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น มีข้อย่อยรวม 4 ข้อ
- 4) ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น มีข้อย่อยรวม 5 ข้อ

ผลจากการให้น้ำหนัก “ความพึงพอใจ” ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนผู้เข้าร่วมเวทีได้ให้น้ำหนักตัวชี้วัดแต่ละข้อย่อย และในส่วนการแปรผลคะแนนมีระดับการแปรผลคะแนน 5 ระดับ ดังนี้

- ระดับที่ 1 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 1.00 - 1.80 การแปรผลคือ น้อยมาก หรือ ไม่มี
- ระดับที่ 2 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 1.81 - 2.60 การแปรผลคือ น้อย
- ระดับที่ 3 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 2.61 - 3.40 การแปรผลคือ ปานกลาง
- ระดับที่ 4 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 3.41 - 4.20 การแปรผลคือ มาก
- ระดับที่ 5 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 4.21 - 5.00 การแปรผลคือ มากที่สุด

จากการประมวลผลคะแนนของบ้านแม่ลิดป่าเหว สามารถสรุปภาพรวมได้ ดังนี้

1) การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
1.1 ครัวเรือนมีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี	4.57	มากที่สุด
1.2 ครัวเรือนมีกับข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	4.19	มาก
1.3 ครัวเรือนมีน้ำดื่มสะอาดสำหรับบริโภคตลอดปี	3.86	มาก
1.4 รายการอาหารมีความหลากหลายและจำนวนเพียงพอต่อครัวเรือน	3.67	มาก

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
1.5 สมาชิกในครัวเรือนเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	3.50	มาก
1.6 สมาชิกในครัวเรือนสามารถผลิตอาหารจากแปลงเกษตรกรรม	3.71	มาก
1.7 สมาชิกในครัวเรือนซื้อวัตถุดิบและอาหารจากตลาด	2.76	ปานกลาง
รวม	26.26	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	3.75	

2) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
2.1 ชุมชนมีพื้นที่ส่วนรวมหรือสาธารณะสำหรับเป็นแหล่งอาหาร	3.71	มาก
2.2 ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น	4.24	มากที่สุด
2.3 ครัวเรือนมีสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ	4.29	มากที่สุด
2.4 ครัวเรือนมีการเก็บรักษาและขยายพันธุ์กรรม	4.19	มาก
2.5 ครัวเรือนมีที่ดินเพียงพอต่อการผลิตอาหาร	4.38	มากที่สุด
2.6 ชุมชนมีแหล่งน้ำเพียงพอเพื่อการเกษตรกรรม	3.67	มาก
2.7 การกระจายผลผลิตจากพื้นที่เกษตรกรรมหรือพื้นที่ชายฝั่งของครัวเรือนและชุมชน	3.90	มาก
2.8 สมาชิกในครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด	2.14	น้อย
2.9 ครัวเรือนมีความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ	3.10	ปานกลาง
รวม	33.62	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	3.74	

3) ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
3.1 พื้นที่ที่มีภัยพิบัติจากธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสถานะภูมิอากาศที่กระทบต่อแหล่งผลิตอาหาร	3.81	มาก
3.2 การเกิดเหตุก่อการร้ายและความขัดแย้งภายในประเทศกระทบต่อการบริโภคและผลิตอาหาร	4.19	มาก
3.3 นโยบายแผนการพัฒนาประเทศกระทบต่อพื้นที่แหล่งผลิตอาหาร	3.86	มาก
3.4 การสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคของครัวเรือนและชุมชน	3.81	มาก
รวม	15.67	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	3.92	

4) ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
4.1 ครัวเรือนมีการสำรองอาหารและแหล่งผลิตอาหาร	3.67	มาก
4.2 ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสร้างความรู้ดี กินดี ของชุมชน	2.95	ปานกลาง
4.3 ชุมชนมีเครือข่ายและภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ดี	3.14	ปานกลาง
4.4 ชุมชนมีการแบ่งและแลกเปลี่ยนอาหาร	4.14	มาก
4.5 สมาชิกในชุมชนมีความรู้และภูมิปัญญาการเก็บหาผลผลิตอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	3.86	มาก
รวม	17.76	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	3.55	

❖ สรุปผลการวิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหารของชุมชนทั้ง 4 ด้าน ได้ดังนี้

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ชื่อชุมชน	บ้านแม่อุคหลวง	
	ระดับคะแนน	แปรผล
1.ครัวเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	3.75	มาก
2.สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน	3.74	มาก
3.ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น	3.92	มาก
4.ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น	3.55	มาก
รวมคะแนน	14.96	มาก
เฉลี่ยระดับความมั่นคง ของชุมชน	3.74	

สรุปผลการวิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหารของชุมชนบ้านแม่ลิดป่าเหว ทั้ง 4 ด้าน เห็นว่ามีคะแนนเฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน อยู่ที่ 3.74 คะแนน หมายถึง มีความมั่นคงด้านอาหารในระดับที่ “มาก” จากนั้นได้ให้ชุมชนลงน้ำหนัก ประเด็นหลักของตัวชี้วัด ว่า ข้อใดที่ท่านเห็นว่าสำคัญที่สุด หลังจากที่มีผู้เข้าร่วมลงน้ำหนักเสร็จแล้ว สามารถสรุปผลได้ว่า คนในชุมชนบ้านแม่ลิดป่าเหวเห็นว่า เรื่อง การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด

❖ แนวทางที่ชุมชนสนใจในการจัดการข้าวในปี 2557 ของชุมชนบ้านแมลิดป่าเหว

- 1) เพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าว มีการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวที่น่าสนใจ 2 พันธุ์ไปทดลองปลูก คือ ข้าวเหนียวดำ (ข้าวลิ้มผัว) และข้าวเจ้าไรซ์เบอร์รี่ ซึ่งข้าวทั้ง 2 พันธุ์เป็นข้าวที่มีคุณค่าทางโภชนาการและเป็นข้าวที่น่าสนใจ รวมไปถึงหากจะส่งเสริมด้านการตลาดข้าวของชุมชนในอนาคต แต่ปัจจุบันเป็นการผลิตเพื่อเพิ่มความหลากหลาย เพื่อบริโภคในครัวเรือน เพื่อศึกษาความเหมาะสมของพันธุ์ข้าวกับพื้นที่และเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ในการผลิตปีถัดไป ในกรณีที่พันธุ์ข้าวทั้ง 2 ชนิดเหมาะสมกับพื้นที่
- 2) เพิ่มและศึกษาแนวทางในการผลิตผักปลอดภัย เพื่อบริโภคในครัวเรือนและเพื่อการตลาดในอนาคต

สรุปผลการทดลองตามแนวทางที่ชุมชนสนใจ

- 1) เพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าว มีการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวที่น่าสนใจ 2 พันธุ์ไปทดลองปลูก ผลคือ
 - ข้าวเหนียวดำ (ข้าวลิ้มผัว) ได้นำเมล็ดพันธุ์ข้าวมาจากชุมชนบ้านห้วยปาย อ.ปาย ใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณ 800 กรัม ได้ผลผลิตข้าวเปลือก 30 กิโลกรัม ความจริงแล้วผลผลิตข้าวเปลือกควรมากกว่านี้ แต่ด้วยปัญหาที่เจอคือมีควายของชาวบ้านเข้าไปในพื้นที่ปลูกข้าว สร้างความเสียหายไปประมาณ 10% สรุปผลการปลูก คือ ได้ผลผลิตดีและมีลักษณะใกล้เคียงกับข้าวพันธุ์เดิมที่หายไปของบ้านแมลิดป่าเหว คือ ข้าวเหนียวพันธุ์ “บีอีซู” ซึ่งผลผลิตที่ได้จากการทดลองนี้ สามารถเป็นเมล็ดพันธุ์แบ่งปันให้กับคนในชุมชนต่อไป
 - ข้าวเจ้าไรซ์เบอร์รี่ ได้นำเมล็ดพันธุ์ข้าวมาจากโรงเรียนพุทธเกษตร อ.ขุนยวม ใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณ 1 ลิตร ได้ผลผลิตข้าวเปลือก 30 กิโลกรัม สรุปผลการปลูก คือ ได้ผลผลิตน้อย เนื่องจากบ้านแมลิดป่าเหวมีสภาพอากาศที่หนาวเย็นกว่า ทำให้ข้าวแตกกอได้ไม่ดี และมีรวงข้าวสั้น แต่ด้วยรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ของข้าวชนิดนี้ ส่งผลให้คนในชุมชนบ้านแมลิดป่าเหวบางคนชื่นชอบเป็นอย่างมาก จึงมีความตั้งใจที่จะปลูกไว้สำหรับบริโภคอย่างต่อเนื่อง
- 2) เพิ่มและศึกษาแนวทางในการผลิตผักปลอดภัย เพื่อบริโภคในครัวเรือนและเพื่อการตลาดในอนาคต จนเป็นที่มาของการพัฒนาโครงการวิจัยต่อเนื่องในชุมชน และได้รับการอนุมัติ

โครงการ “การสร้างทางเลือกในการผลิตและตลาดพืชอินทรีย์ที่หลากหลายเพื่อทดแทนการปลูกกะหล่ำปลีของเกษตรกรบ้านแม่ลิดป่าเหว” ในที่สุด

❖ ข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมเวทีคืบข้อมูลข่าวที่สูงฯ (วันที่ 24 พฤศจิกายน 2557 ณ ห้องประชุมสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน) ให้กับชุมชนบ้านแม่ลิดป่าเหว

- 1) การหาข้อมูลมูลค่าทางโภชนาการพันธุ์ข้าว ต่างๆ เป็นเรื่องน่าสนใจมาก เนื่องจากสามารถรับประทานข้าวได้อย่างเหมาะสมกับสภาพร่างกายแล้ว ยังสามารถยกระดับพันธุ์ข้าวพื้นเมืองของชุมชนได้ด้วย
- 2) การเพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าวบริโภค นอกจากความหลากหลายที่ได้แล้ว หากข้าวพันธุ์นั้นๆเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ด้วยแล้ว นับเป็นเรื่องที่ดี เนื่องจากข้าวแต่ละสายพันธุ์มีคุณค่าที่แตกต่างกัน เช่น การที่ชุมชนนำข้าวไรซ์เบอร์รี่มาปลูก ข้าวชนิดนี้เป็นข้าวนาที่ราบ การนำไปปลูกนาที่สูงอาจจะได้ผลผลิตน้อย แต่สามารถเพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าวบริโภคได้ เป็นต้น โดยปกติแล้วการปลูกข้าวไรซ์เบอร์รี่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะทำให้ได้ข้าวสีเข้ม สวยงามกว่าจังหวัดอื่นๆ แต่จะสู้พม่าไม่ได้เนื่องจากสภาพดินพม่าเป็นอันดับ 1
- 3) การทำข้าวสายพันธุ์บริสุทธิ์เป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากปัจจุบันการคัดพันธุ์น้อยลง เพราะต้องใช้ความชำนาญและเวลามากพอสมควร แต่หากทำได้ จะเป็นเรื่องดี โดยคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่น่าสนใจ เช่น ข้าวเล็บบ้านลุ่ม
- 4) ส่งเสริมการรับประทานข้าวกล้อง นอกจากทำให้ประหยัดข้าวแล้วยังได้คุณค่าทางโภชนาการ ซึ่งดีต่อสุขภาพหลายๆด้าน เช่น ระบบขับถ่าย
- 5) เน้นเรื่องราวสร้างอัตลักษณ์ กรณีที่ต้องการส่งเสริมการจำหน่ายข้าว จะเห็นว่าข้าวแต่ละสายพันธุ์มีความน่าสนใจในตัวเอง อีกจุดสำคัญสำหรับการจำหน่ายข้าวคือ การหาและยกระดับเรื่องราวที่เป็นอัตลักษณ์นั้นๆ ให้เด่นขึ้น ควบคู่กับการผลิตที่มีคุณภาพ
- 6) การใช้ภูมิปัญญาควบคู่กับการใช้ความรู้เทคโนโลยี เป็นเรื่องที่ดีและควรเดินไปด้วยกัน เช่น การแก้ปัญหา โดยวิธีซำกล้าข้าว การหมักหน่อไม้ซางเพื่อไล่แมลง เป็นต้น
- 7) พัฒนาระบบธนาคารข้าว หรือ ระบบสหกรณ์ ในกรณีข้าวไม่พอกิน ส่วน พื้นที่ข้าวที่เหลือ เพื่อเน้นระบบสหกรณ์เพื่อเพิ่มมูลค่าข้าว
- 8) การใช้สารเคมีไตรโคเทต มีผลกระทบกับเด็กทารกในครรภ์มารดา อนาคตจะมีกฎหมายห้ามจำหน่าย และนำเข้า
- 9) การเดินสำรวจแปลงนาอย่างสม่ำเสมอ ภูเขาในนา เป็นแหล่งสะสมของโรคแมลง ฉะนั้นการเดินสำรวจแปลงนาอย่างสม่ำเสมอจึงเป็นเรื่องดี และทัน่วงทีในการจัดการโรคแมลง

ส่วนที่ 4

ผลการศึกษาข้าวที่สูงจังหวัดแม่ฮ่องสอน

4.1 การผลิตข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ข้าวเป็นพืชหลักที่เกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอนปลูกมากที่สุด จากสภาพของจังหวัดที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาเกษตรกรจะปลูกข้าวในพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนจะมีเหลือขายเพียงเล็กน้อยในระดับท้องถิ่นเท่านั้น ปริมาณผลผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชากร ทั้งจังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงต้องนำเข้าข้าวสารจากเชียงใหม่ อีกทั้งเกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการปลูกข้าว นาปรังเพียงเล็กน้อย เนื่องจากบริเวณที่ดินดอนขาดแคลนน้ำ

ช่วงฤดูการผลิตและการเก็บเกี่ยว

- ข้าวนาปี เริ่มเพาะปลูกประมาณเดือน มิถุนายน – กรกฎาคม และจะเก็บเกี่ยวประมาณเดือน พฤศจิกายน – ธันวาคม
- ข้าวไร่ เริ่มการเพาะปลูก ประมาณเดือน เมษายน – พฤษภาคม จะเก็บเกี่ยวตั้งแต่เดือนกันยายน – ตุลาคม
- ข้าวนาปรัง เริ่มเพาะปลูก ประมาณเดือน กุมภาพันธ์ – มีนาคม จะเก็บเกี่ยวตั้งแต่เดือน พฤษภาคม – มิถุนายน

พื้นที่เพาะปลูกและผลผลิต

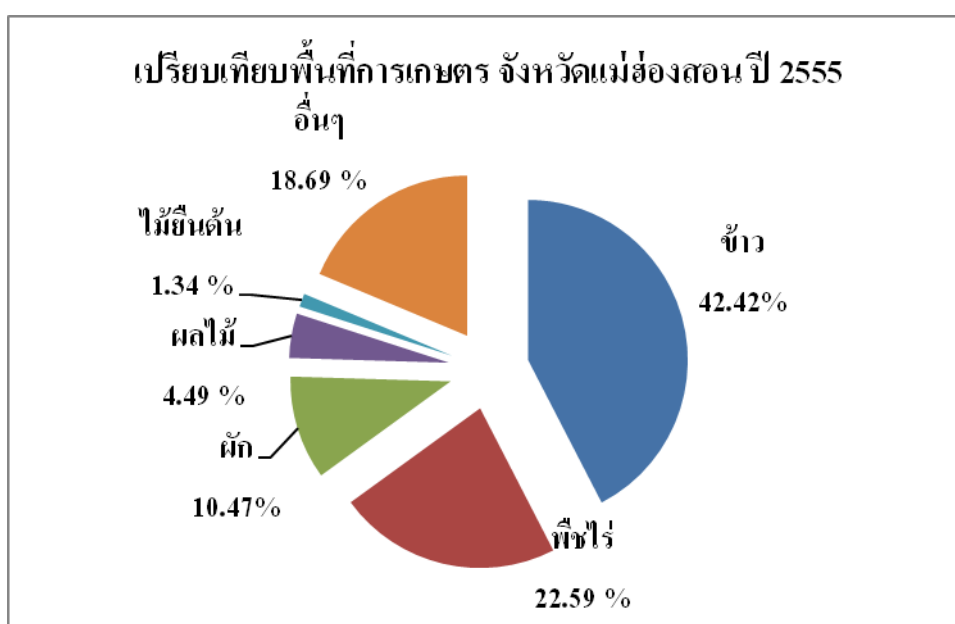
พื้นที่เพาะปลูกข้าว ฤดูกาลผลิตปี 2555/56 มีพื้นที่ปลูกทั้งสิ้น 168,803.00 ไร่ ลดลงจาก ปีก่อน 28,039.25 ไร่ หรือร้อยละ 14.24 พื้นที่เก็บเกี่ยว 162,564.75 ไร่ ลดลงจากปีก่อน 20,988.75 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 11.43 ผลผลิตรวม 63,888.09 ตัน ลดลงจากปีก่อนหน้า 11,941.18 ตัน คิดเป็นร้อยละ 15.75 ผลผลิตเฉลี่ย 393.00 กิโลกรัม /ไร่ อำเภอที่ปลูกมาก ได้แก่ อำเภอแม่สะเรียง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่ลาน้อย ตามลำดับ

- ข้าวเจ้านาปี การเพาะปลูกข้าวเจ้านาปี ฤดูกาลผลิต ปี 2555/56 มีพื้นที่เพาะปลูก 59,779.00 ไร่ ลดลงจากปีก่อน 33,363.50 ไร่ หรือร้อยละ 35.82 พื้นที่เก็บเกี่ยว 56,887.75 ไร่ ลดลงจากปีก่อน 27,851.50 ไร่ หรือร้อยละ 32.87 ผลผลิตรวม 28,445.66 ตัน ลดลงจากปีก่อน 12,883.95 ตัน หรือร้อยละ 31.17 ผลผลิตเฉลี่ย 502.80 กก./ไร่ อำเภอที่ปลูกมาก ได้แก่ อำเภอแม่สะเรียง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอำเภอขุนยวม ตามลำดับ
- ข้าวเจ้า (ข้าวไร่) การเพาะปลูกข้าวเจ้า (ข้าวไร่) ฤดูกาลผลิต ปี 2555/56 มีพื้นที่เพาะปลูก 108,247 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 5,838.25 ไร่ หรือร้อยละ 5.70 พื้นที่เก็บเกี่ยว 104,900.00 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 6,101.75 ไร่ หรือร้อยละ 6.21 ผลผลิตรวม 34,911.68 ตัน เพิ่มขึ้นจากปี

ก่อน 755.09 ต้น หรือร้อยละ 2.21 ผลผลิตเฉลี่ย 333.68 กก./ไร่ อำเภอที่ปลูกมาก ได้แก่ อำเภอแม่ลา น้อย อำเภอปางมะผ้า และอำเภอแม่สะเรียงตามลำดับ

- **ข้าวเหนียว (ข้าวไร่)** การเพาะปลูกข้าวเหนียว (ข้าวไร่) ฤดูการผลิต ปี 2555/56 ไม่มีการเพาะปลูก เนื่องจากเกษตรกรหันไปปลูกข้าวเจ้า (ข้าวไร่) แทน เพื่อจะได้รับการช่วยเหลือตามโครงการรับจำนำข้าวของภาครัฐ
- **ข้าวเจ้า นาปรัง** การเพาะปลูกข้าวเจ้า นาปรัง ฤดูการผลิต ปี 2555/56 มีพื้นที่เพาะปลูก 737.00 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา 169.00 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 29.75 พื้นที่เก็บเกี่ยว 737 ไร่ ผลผลิตรวม 514.75 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย 666.67 กิโลกรัม/ไร่ อำเภอที่ปลูก ได้แก่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอขุนยวม

เปรียบเทียบพื้นที่การเกษตรของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2555 (หน่วยเป็น %)

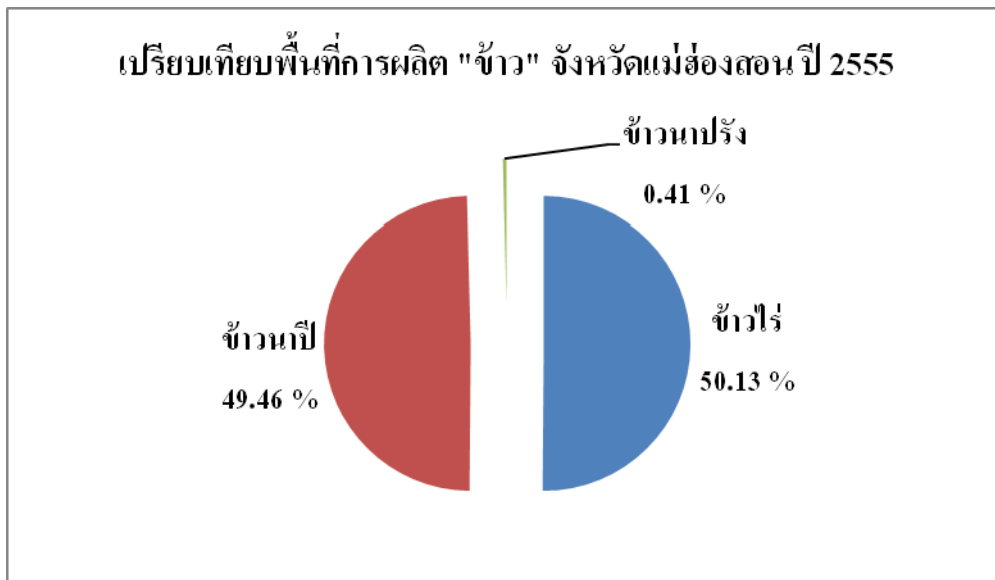

กราฟวงกลมที่ 4.1 เปรียบเทียบพื้นที่การเกษตร จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2555

จากกราฟวงกลมจะเห็นว่าในปี 2555 แม่ฮ่องสอนมีพื้นที่การเกษตรประมาณ 412,418 ไร่ ซึ่งมีการผลิตพืชหลากหลาย พืชที่มีการใช้พื้นที่ผลิตมากที่สุด อันดับที่ 1 คือ ข้าว ใช้พื้นที่ 42.42 % ได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวนาปี ข้าวนาปรัง อันดับที่ 2 คือ พืชไร่ 22.59% เช่น ถั่วเหลือง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วแดงหลวง ถั่วลิสง งาดำ งาขาว จิง เพือก เป็นต้น อันดับที่ 3 คือ ผัก 10.47% เช่น กระเทียม กระหล่ำปลี พริกชี้หนู ผักทอง เป็นต้น อันดับที่ 4 คือ ผลไม้ 4.49 %

อันดับที่ 5 คือ ไม้ยืนต้น 1.34 % ไม้ยืนต้น และผลไม้ เช่น กาแฟ มะม่วง ถั่วลิสง ลำไย ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน และชา ส่วนพืชอื่นๆ ใช้พื้นที่รวมกัน 18.69 %

กราฟวงกลมที่ 4.2 เปรียบเทียบพื้นที่การผลิต “ข้าว” จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2555

จากกราฟวงกลมจะเห็นว่าในปี 2555 แม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ในการผลิตข้าว อันดับที่ 1 คือ ข้าวไร่ 50.13% อันดับที่ 2 คือ ข้าวนาปี 49.46 % และ อันดับที่ 3 ข้าวนาปรังซึ่งมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น 0.41 % เพราะพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการจัดการน้ำในฤดูแล้ง ผลผลิตเฉลี่ย 406 กิโลกรัม/ไร่ (ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่มีผลผลิตเฉลี่ย 448 กิโลกรัม/ไร่) อำเภอที่ปลูกข้าวมากได้แก่ อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ตามลำดับ¹ ซึ่งผลผลิตดังกล่าวยังไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชากรทั้งจังหวัดฯ ต้องนำเข้าข้าวสารจากต่างจังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ประมาณเดือนละ 20,000 กระสอบ (กระสอบละ 50 กิโลกรัม) หรือประมาณปีละ 12,000 ตันข้าวสาร²

¹ ประมวลจากสถิติการเกษตร, เกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2555/56

² พาณิชย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน, รายงานการตลาด ปี 2555

❖ พันธุ์ข้าวที่ใช้ในระบบการผลิตในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตัวอย่างภาพ “พันธุ์ข้าว” ที่มีในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ข้าวสังข์หยด

ป้อชูคี้ บ้านแม่ลามาน้อย

ป้อผละ บ้านแม่ลามาน้อย

ป้อวา บ้านแม่ลามาน้อย

ป้อวาโพ บ้านแม่ลามาน้อย

ป้อหม้อโพ บ้านแม่ลามาน้อย

ตารางที่ 4.1 แสดงรายชื่อพันธุ์ข้าวที่สูง ประเภทข้าวไร่พื้นเมือง ข้าวเจ้า รวบรวมรายชื่อ ปี 2556
รวมทั้งสิ้น 277 พันธุ์ ข้อมูลจากศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอน

ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์
1. จะกุ่มป้อ	2. เสงะเซระ	3. เฟื่องคำปาง คามน้อย	4. บือพีเขาะ	5. เปรีเปาลาง
6. ข้าวฝี่	7. เสงะเซ	8. จะหล่อยปาง คามน้อย	9. จะฮือกุก ห้วยล้านใน	10. เปรีบั่วจ้อ
11. อาชาซื่อมะ	12. เสงะเพื่อน	13. ข้าวลายปาง คามน้อย	14. จะเตปุย ห้วยล้านใน	15. เปรีกฮ่อ
16. จะซี	17. ปอแดง	18. โบปะกือพู ห้วยโป่งอ่อน	19. จะซีกุก ห้วยล้านใน	20. เปรีนาง
21. จะซ้อคา	22. จีเคา	23. โบพล่พล ห้วยโป่งอ่อน	24. ข้าวมัน ห้วยล้านใน	25. เปรีเก่าลือ
26. บือเบอะ	27. จ่านอนือ	28. บือปลูแม่ กวางเหนือ	29. จะนะควย ห้วยล้านใน	30. เปรีเคอะ
31. ไฮ่แหลง	32. ข้าวดำปม	33. บือหมื่อโพ แม่กวาง เหนือ	34. จะซีกรี ห้วยล้านใน	35. เปรีกัฆมอ
36. ลายชาน	37. บือบอ	38. บือหว่าเกลาะ แม่กวาง เหนือ	39. ตีมีจะ ห้วยล้านใน	40. กะเซ
41. ป้าเบาะ	42. เสงะระนง	43. บือพะทอ หนองเขียว	44. เหลืองไร่ปุ งยาม	45. ลาเคือตะ
46. จะเง๊ะ	47. บือหมื่อวา กลอ	48. เจ้าหอม	49. ลายชานปุ งยาม	50. จาหน่อฟู
51. นะงู	52. จะกู่ดี	53. มะลิดอยอม พาย	54. บือคาซอเบะ	55. จะเซ
56. ดยาละ	57. ข้าวบาเล	58. ข้าวชิมดำ	59. จะเซียป่าโหล	60. จะหน่อนะ
61. ดยาสีสี	62. ข้าวเหลือง หอม	63. ข้าวไฮ่แดง	64. อ่อป่าบ่อแอ โก้	65. เลาสูหยา
66. บือก้อ	67. ลายนกลุ่ม	68. ข้าวไฮ่ขาว	69. อ่อป่าบ่อแสน คำลือ	70. เลาซีกู
71. จะงิกุก	72. ต่อสู่จ่า	73. ข้าวลายชาน	74. ข้าวเฟื่องคำ ห้วยนาง	75. เกษตรกู

ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์
76. บือชอมิ	77. อะหว่าจา	78. บือคอปรี	79. ข้าวเหลืองจอง ต่างหัวกลาง	80. กำเปา
81. บือคา	82. จะประะ	83. บือวา	84. ข้าวเล็บหัวกลาง	85. นิกอ
86. อราชิม่าจา	87. บือปะแหมะ	88. บือก่อ	89. ข้าวขนหัวกลาง	90. จะนะ
91. ข้าวมุเซอ	92. บือโซ	93. บือพอปริ	94. ข้าวลายคำหัว กลาง	95. ข้าวเจ้าคอยแม่อุค
96. คยาริธิยะ	97. บือปูลุ	98. ข้าวแหลง	99. ข้าวแหลงหัว กลาง	100. ข้าวคำแพมบก
101. เฟื่องคำ	102. ข้าวแต้ม	103. บือข้าชู	104. บือพะทอ เนอุมุห้วยปูลิง	105. บือพะทอเนอุมุ ห้วยน้ำส้ม
106. ข้าวผาป่อง	107. ข้าวงาเหิน	108. บือคะ	109. บือพะละไม้หลู่	110. เบิ้ลกล้าวหัวชะ
111. จีเคา	112. ข้าวเหลือง	113. บือปากะยอ	114. บือโซหัวปอน	115. บือทอแหมะมะ โนรา
116. ข้าวอิน้อย	117. เจ้าใหญ่ลาย ซาน	118. บืองอ	119. บือกูผู้หัวปอน	120. ข้าวเล็บนกแม่แจ่ม
121. ยางเก่อเล่อ	122. ห้วยน้ำริน1	123. ข้าวงาเหิน	124. บือกิปางตอง	125. บือพะทอเนอุมุ แกงหอม
126. บือจิวา	127. ห้วยน้ำริน3	128. ข้าวเจ้าส่อ	129. บือปลอหื้อ พะโท	130. เบิ้ลกล้าวหัวชะ (ข้าวเหลือง)
131. ลายซาน	132. ห้วยแล้ง	133. ข้าวเกงหลาว	134. บือปลอหื้อ พะโท	135. จะแปกยุปายสอง แง
136. ลายซานขาว	137. จะชี	138. ข้าวฮ้าว	139. บือกิวพะโท	140. บือโปะโละหนอง ขาวกลาง
141. สามเหลิน	142. เบิ้ลละ	143. ข้าวหม่นคง	144. บือกิชูพะโท	145. ข้าวม้งหัวชะ 2
146. อาซาซ็อมะ	147. บือวาโพแม่ริ คน้อย	148. ข้าวมัน	149. มะลิน้ำหนาว	150. ข้าวม้งหัวชะ 4
151. ข้าวเหลือง	152. บือแจแม่สลิ	153. ข้าวดำโหลง	154. ดอกมะขามน้ำ หนาว	155. ข้าวม้งหัวชะ 6
156. บือทอควา	157. บือหม้อบิ แม่สลิ	158. ข้าวแสง หลอย	159. บือหม้อโพขุน วงใต้	160. ข้าวม้งหัวชะ 7
161. ข้าวปางคาม น้อย	162. บือวาโพแม่ส ลิ	163. จะกุ่มบือ	164. ข้าวเกษตรแม่ หมูลีซอ	165. เบี้ยวเบน
166. ข้าวมันปาง คาม	167. บือหม้อบอ แม่สลิ	168. ข้าวป่าเบาะ	169. ข้าวลาหู่หนา หลวง	170. ข้าวไร่เปลือกดำ
171. จำกะเฟีย	172. บือหม้อโพ	173. จะเ้งะ	174. จำกะแทน	175. โบปูลุคอยแสง

ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์
	แม่สลี			
176. กะเหรี่ยงขาว	177. บือหม้อบอพ อปลิแม่ริ คน้อย	178. จะนอเหมย	179. ลายมูเซอ	180. ข้าวไชยวัฒน์ 1
181. ยาฟูท้อ	182. บือหม้อแม่ ละ	183. ข้าวลายซาน แดง	184. แดงมูเซอ	185. บือทอหล่า(การุณ)
186. หางยาว	187. บือหม้อซุคิ แม่ละ	188. ข้าวป้อแหลง	189. ข้าวเจ้าใหญ่	190. บือหม้อ(บลีควา)
191. ดีหมี่จ่า	192. บือคอกแลตวย แม่ละ	193. ข้าวมันหมู	194. ข้าวเจ้าปามู	195. บือแควา
196. ธาณี	197. บือกิวแม่ละ	198. จะนอลี	199. ข้าวเจ้าแดง	200. บือกลอเหมะ
201. บือพอปริ	202. บือพะทอแม่ ละ	203. ข้าวสามเห ลิน	204. เจ้าดำ	205. บือพะทอม
206. บือข้าซุ	207. บือซุแม่ริคป่า แก่	208. ข้าวฮ้าวขาว	209. ข้าวง่าหลวง	210. บือหม้อกิ
211. ข้าวดำโหลง	212. บือเจ๊ะเปรี๊ะ แม่ริคป่าแก่	213. ข้าวจีเคา	214. ข้าวลายขาว	215. บือฟือเขะ
216. คะแหละ	217. บือจะกูคอย งาม	218. จะงีลี	219. ข้าวเฟื่องคำ	220. ข้าวแซ
221. บือหม้อวา กลอ	222. บือบ้านคอย งาม	223. จะเบ๊ะเบ๊ะ	224. ข้าวหม่น	225. แบล้หล้า
226. หม่นอ่อน	227. บือปอลอเล โค๊ะ	228. ข้าวหละโหม โค	229. ข้าวเจ้าดำแม่ อู ค	230. แบล้จ้าย
231. ชื่อ โคมะ	232. บือโกเลโค๊ะ	233. บือพะทอ หนองเขียว)	234. ข้าวลายซาน ขาวน้ำกั๊ด	235. แบล้เจ้า
236. จะพума	237. บือทอละ ห้วยปูลิง	238. บือบอแม่ปาง	239. ไม่รู้ชื่อห้วย ฝั้ง	240. แบล้เค้อ
241. เหลืองลิซอ	242. บือโพปาโพ ห้วยปูลิง	243. บือวอะแม่ กวางเหนือ	244. บือทอละโซ สบโขง	245. แบล้เจ้า
246. จะแอ้	247. บือกะขอม ห้วยปูลิง	248. บือบกหลก หนองเขียว	249. บือนอแปะสบ โขง	250. เบี้ยวเตียน
251. บือปากะญอ	252. บือข้าโซห้วย ปูลิง	253. ข้าวเมล็ดขาว หนองเขียว	254. บืออึแกรนา คอย	255. เตี้ยมะเท่า
256. ข้าวเปळे	257. บือกิห้วยปูลิง	258. บือทอหล่า หนองเขียว	259. บือทอละนา คอย	260. เบี้ยวซานตะ

ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์
261. บือบพอ	262. บือทอละ หนองเขียว	263. บือกาหะแม่ ลาเก๊ะ	264. บืออิแกรสบ โจง	265. เปรีเจ้า
266. หม่นหลวง	267. บือข้าโซ หนองเขียว	268. ชือเวปาง คามน้อย	269. บือพะทอ เนอมูหนอง เขียว	270. เปรีเปาเคอะ
271. ข้าวมัน	272. บือหมือโพ ห้วยผึ้ง	273. บือหมือบ อห้วยผึ้ง	274. สำกูฟู	275. หม่นคง
276. ข้าวกอแผ่				

ตารางที่ 4.2 แสดงรายชื่อพันธุ์ข้าวที่สูง ประเภทข้าวไร่พื้นเมือง ข้าวเหนียวขาว รวบรวมรายชื่อ ปี 2556 รวมทั้งสิ้น 59 พันธุ์ ข้อมูลจากศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอน

ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์
1. ปือคอกะ	2. จะห่วย	3. จะนอสี	4. ชือโนนิปางคาม น้อย	5. ข้าวลายเมือง ฝางห้วยนาง
6. จะแซ	7. ปือโซ	8. ข้าวแดง	9. พื้ะเอเวปางคาม น้อย	10. ข้าวฮ้าวขาว ห้วยนาง
11. ข้าวชีว	12. ปือบอ	13. ข้าวเหนียว ปางคามน้อย	14. ปือช่อแผ่แม่กวาง เหนือ	15. ปะไออนวงใต้
16. ขาวแพมบก	17. ข้าวเหลือง	18. ปือแม่ละ	19. ข้าวเหนียวลาย ແຮງ	20. ชือโนนี
21. ข้าวลายเมือง ฝาง	22. ข้าวม่วง	23. ปือพะโคแม่ส ลี	24. ข้าวเหนียวเผือก	25. ข้าวจ่านอนิ
26. พอใจ	27. จะชือคา	28. ปือชูเบะแม่ส ลี	29. ปือบอโพสบโจง	30. ข้าวเหนียว หอมลิซอ
31. ข้าวเหนียว ขาว	32. บือทาเบะ	33. ปือพาโวแม่ริ ค่น้อย	34. ปือเกรเคะสบโจง	35. ข้าวเหนียว บ้านมะโนรา
36. ข้าวมันหมู	37. ข้าวงานเห็น	38. ปะไอคอยงาม	39. ปือพอปริห้วย ไม้คำ	40. ข้าวเหนียว ขาวห้วยสะ
41. จะนอสี	42. ข้าวเหนียว เผือก	43. ปือบอห้วยปู้ ลิง	44. ชือหน่อนิ ห้วยส้านโน	45. ปือชีหลี(ละ ซอ)
46. คนุสีลี	47. จะนอเหมย	48. ปือกลอห้วยปู้ ลิง	49. จะนอเหมยป่า โหล	50. ปือวา(ยาแบ ละ)
51. เหนียวจาก	52. ข้าวมันหมู	53. ปือหัวปอน	54. จะนอเหมยแอกี้	55. ปายคูเพ(จีโย)

ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์
พม่า				
56. ปายวอ(โบวะ)	57. ปือขอแพะ (กลอปี)	58. ปือพะโค๊ะ	59. ปือกลอปี่	

ตารางที่ 4.3 แสดงรายชื่อพันธุ์ข้าวที่สูง ประเภทข้าวไร่พื้นเมือง ข้าวเหนียวแดง รวบรวมรายชื่อ ปี 2556 รวมทั้งสิ้น 34 พันธุ์ ข้อมูลจากศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอน

ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์
1. ดยหานู	2. แป๊ะจ๊ะ	3. เจ้าเหลือง	4. ปะไอแม่ตอละ	5. ข้าวฮั่วหัวลง
6. แสงกับ	7. ปือคา	8. ข้างเกงหลาว	9. ข้าวฮั่วปางคามน้อย	10. ชื่อโนนะ
11. ปือจวะ	12. ปือกอ	13. ข้าวางเหิน	14. โบอิกระห้วยโป่งอ่อน	15. ปือกวอ(คะเหล่เฮ)
16. อ้ายคูแม่	17. งอปีด	18. ข้าวฮั่วขาว	19. ปือจวะ	20. เสงะปีแพป่าแป้
21. ลายชานเล็ก	22. ปือบอ	23. คนุสีลี	24. ปือข่อแผ่คุมโละ	25. ข้าวเหนียวกระ
26. ข้าวฮั่ว	27. ปือกอแขะ	28. คยู่เหาะเหาะ	29. งอปีดอมพาย	30. ปือกะออ
31. ข้าวโอมะ	32. คายหลวง	33. ชื่อโนนิ	34. ข้าวฮั่วซอแบะ	

ตารางที่ 4.4 แสดงรายชื่อพันธุ์ข้าวที่สูง ประเภทข้าวไร่พื้นเมือง ข้าวเหนียวดำ รวบรวมรายชื่อ ปี 2556 รวมทั้งสิ้น 37 พันธุ์ ข้อมูลจากศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอน

ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์
1. เหนียวลาย เหลือง	2. แสงป้อม	3. ปือชูชะแม่กวาง เหนือ	4. ปือชูแม่ปาง 2	5. ข้าวเหนียวใหญ่
6. เหนียวดำ	7. จะนอไหน	8. ปือชูแม่กวาง เหนือ	9. ปือกอห้วย ไม้ดำ	10. ข้าวแสงหอม
11. แสงลิซอ	12. เบิ้ลฉาง	13. ชื่อโนนะปาง คามน้อย	14. ข้าวแสงกับ	15. ข้าวแสงน้ำกั๊ด
16. ชื่อโนนะ	17. คนุสีลี	18. ปือชูแม่ปาง 1	19. ออเซไน ห้วยล้านใน	20. ข้าวเหนียวดำ
21. จะนอไหน	22. ปือชูแม่ปาง	23. ข้าวแสงบ่อไคร้	24. จะนอแนะป่า โหล	25. ข้าวแสงปทุม
26. แสงหลอย	27. ปือชูแม่ริคน้อย	28. เหนียวดำบ้านรุ่ง อรุณ	29. จะนอไหนแอ โก้	30. ชื่อโนนะ
31. คยู่เหาะ เหาะ	32. ปือชูห้วยปูลิง	33. เสงะปีด	34. จะนอไหน แสนคำลือ	35. กำดอ
36. ปือชู	37. ปือชูหนองเขียว			

ตารางที่ 4.5 แสดงรายชื่อพันธุ์ข้าวที่สูง ประเภทข้าวนาที่สูงพื้นเมือง รวบรวมรายชื่อ ปี 2556
รวมทั้งสิ้น 200 พันธุ์ ข้อมูลจากศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอน

ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์
1. บือกาวา	2. ข้าวดำ	3. ข้าวขาว	4. น้ำรู่	5. ข้าวเม็กคดปลู งยาม
6. บือชอมมี	7. จะพума	8. บือพะดู	9. ข้าวหลวง	10. ข้าวเมืองแข่งชอ แบะ
11. บือเกยคร	12. บือพะดู	13. บือปือปือสี	14. บือแม่วิชแก	15. บือคาชอแบะ
16. บือพะดู	17. ข้าวละอูบ	18. บือกิ	19. ละอูบ	20. ข้าวแหลงชอ แบะ
21. บือแม่ัว	22. บือโปะโละ พะโละ	23. เบสัใจ	24. บือบอแมริ คน้อย	25. ดีหมี่จะแสนคำ ลือ1
26. บือชะกอ	27. จาคูลุ	28. บือโพปริ	29. บือปากะบอ สุดห้วยนา	30. ดีหมี่จะแสนคำ ลือ2
31. บือปรีบ	32. ยางกะเลอ	33. ผาหมอน-11	34. บือบอแม่กวาง เหนือ	35. ดีหมี่จะแสนคำ ลือ3
36. บือจือแหละ	37. ข้าวหลวง	38. เหนียวเมือง ปาย-32	39. บือสุคิแม่กวาง เหนือ	40. บือบอโก๊ะไม้ หลู่
41. บือชะกอ	42. บือแม่วิชแก	43. เหนียวเมือง ปาย-42	44. บือปือหัวปอน	45. บือพอลิโกะ ไม้หลู่
46. บือแม่ัวใหญ่	47. ข้าวละอูบ	48. เหนียวเมือง ปาย-47	49. ข้าวหรั่งจอบอ	50. บือบอไคคำ
51. บือกิ	52. โบแม่ัวหัวย โป่งอ่อน	53. บือแม่ัว-5	54. บือบอสุดห้วย นา	55. บือพอลิโกะคำ
56. จามเหนียว26	57. บือปือหัวปอน	58. บือแม่ัว-17	59. บือชอมมีสุด ห้วยนา	60. บือปือหัวปอน
61. บือกิ	62. ข้าวหรั่งจอบอ	63. บือกาวา-4	64. กองอุง1	65. บือกิปางตอง
66. บือปรอมือ	67. ข้าวกองอุง 2	68. บือแม่ัวพะโค	69. กองอุง2	70. ลันซึ้งแหลม สิงห์
71. ผาหมอน-27	72. บือโปะโละหัวย ลึง 1	73. บือวาเจาะ	74. บือโปะโละ หัวยลึง1	75. ข้าวแดงแม่จ้าง
76. บือแม่ัว-35	77. บือโปะโละหัวย ลึง 2	78. บือโซ	79. บือโปะโละ หัวยลึง2	80. บือจะกียุนวง เหนือ

ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์
81. บือผี-8	82. บือโปะโละพอนอกี	83. บือชะโพ	84. บือโปะโละพอนอกี	85. บือกีกาคงกู่
86. บือกาวา-14	87. บือโปะโละหั่วแม่สุริน	88. ไคร้หมีชะ	89. บือโปะโละหั่วแม่สุริน	90. บือกีกคงกู่
91. บือชี-33	92. บือโปะโละหั่วปอน	93. บือปองลอง	94. บือโปะโละแม่ลาก๊ะ1	95. บือพะโคอุมลองหลวง
96. บือชะโพ	97. บือโปะโละแม่ลาก๊ะ 1	98. บือเปอะเลอะพูปริ	99. บือโปะโละแม่ลาก๊ะ2	100. บือวอุมลองน้อย
101. ข้าวเจ้าน้อย	102. บือโปะโละแม่ลาก๊ะ 2	103. บือแช่	104. บือโปะโละแม่นาจาเงหนือ	105. บือบอแม่ลายเหนือ
106. บือแม้วใหญ่	107. บือโปะโละแม่นาจาเงหนือ	108. บือแม่ฆ่าดำ	109. บือโปะโละห้วยผึ้ง	110. บือปอกระบอป่าโป่ง
111. บือโปะโละ	112. บือโปะโละห้วยผึ้ง	113. ข้าวแม่ต้อม	114. บือโปะโละคูลาเปอร์	115. ข้าวรวมไทย
116. บือน้องอติ	117. บือโปะโละคูลาเปอร์	118. อาเยอะ	119. บือโปะโละแม่ละ1	120. ข้าวเหนียวทุ่งห้วยช้าง
121. บือแจงอ	122. บือโปะโละแม่ละ1	123. บือวอ	124. บือโปะโละแม่อุมป็อก	125. ข้าวผาแม่ละนา
126. จาซีชี	127. บือโปะโละแม่อุมป็อก	128. บือแม้วพะโคะ	129. บือโปะโละแม่ริดน้อย1	130. ข้าวแดงใหญ่แม่ละนา
131. ยาซีชี	132. บือโปะโละแม่ริดน้อย	133. บือแม้วชีกะ	134. บือโปะโละแม่ริดน้อย2	135. ข้าวเหนียวดำผาบ่อง
136. บือโปะโละพะโคะ	137. บือโปะโละแม่ริดป่าแก่	138. บือแม้วใหญ่	139. บือโปะโละแม่ริดป่าแก่	140. ข้าวหม่นหอมแพมบก
141. บือปือ	142. บือโปะโละสุคห้วยนา	143. บือกี้	144. บือโปะโละสุคห้วยนา	145. ข้าวแสงห้วยเมือง
146. บือปือกอ	147. บือโปะโละหั่วชะ	148. บือหมือพอ	149. บือโปะโละคอยเลี่ยม	150. ข้าวเหนียวดำแม่นะ
151. ชะสอ	152. บือกะขอมห้วยหอม	153. บือฮอ	154. ข้าวพม่าแม่ปาง	155. ข้าวเหนียวบ้านดินธาตุ1
156. แชะล่า	157. บือบอแม่ปาง	158. บือพะคู	159. บือบอแม่ปาง	160. ข้าวเหนียวบ้านดินธาตุ2
161. แชะนะ	162. บือตาโม	163. บือวา	164. บือนอประสบโจง	165. ข้าวเหนียวบ้านดินธาตุ3

ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์	ชื่อพันธุ์
166. อาหังจะ	167. ข้าวปากอก	168. ข้าวหอม	169. บือโปะโละ ห้วยสะ	170. เหมยนองแพม บก
171. ลาซอ	172. ข้าวแพร่ปี	173. บือหม่นโป๊ะ	174. เจ้าแดง	175. บือโปะโละชิ ห้วยน้ำส้ม
176. บือคูใต้	177. ข้าวแพร่ณา	178. ข้าวหลวงสัน ป่าตอง	179. หรั่งป็นซอ	180. บือปะเหมาะ ห้วยน้ำส้ม
181. บือหม้อบ อห้วยปูลิง	182. ข้าวแสงปางหมู	183. บือเนอุมแม่สะ แมง	184. กข.หลวงแม่ เหลอ	185. ข้าวดำแม่เหลอ
186. บือโปะโละ พะโค่ห้วย ตองก่อ	187. ข้าวแม่ออ	188. บือลาหลวงค(บุ เก้)	189. บือพะทอแม่ เหลอ	190. ข้าวเล็บแม่สะ เรียง
191. บือโปะโละชิ ห้วยตองก่อ	192. ข้าวม้งห้วยมะเขือ ส้ม	193. บือโช้(บุเก้)	194. บือโปะโละ เนอุมห้วยหมา กลาง	195. ทำสะโพ3
196. บือเนอุม ห้วยตองก่อ	197. เหมยนองปู้กู๋	198. บือปล่อฮ้อ(หนู โพ)	199. เหมยนอง เกลอะดี	200. ทำดอกคำ6

❖ **โครงการส่งเสริมการผลิตและเพิ่มมูลค่าข้าวปลอดภัยและได้มาตรฐาน ภายใต้โครงการกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 (เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน)**

จากโครงการนี้ทำให้แม่ฮ่องสอนเกิดการตื่นตัวในการเพิ่มมูลค่า “ข้าว” ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญ และเป็นอาหารหลักของประชากรภายในจังหวัด เนื่องจากปกติแล้วส่วนใหญ่ใช้สำหรับบริโภค จำหน่ายไปตามกลไกตลาดที่ภายในจังหวัดไม่สามารถจัดการอะไรได้มากนัก และเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรหรือผู้ประกอบการได้นำผลผลิตข้าวไปออกแบบเป็นสินค้าแปรรูปอื่นๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าข้าวให้สูงขึ้น

เมล็ดข้าวสามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย ในส่วนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนไปนำข้าวไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารต่างๆ เพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น ข้าวซ้อมมือ น้ำข้าวกล้อง ข้าวตอกป่น ข้าวปองต่อ ข้าวเม่าทรงเครื่อง ข้าวเหนียวมูน ข้าวต้มมัด ขนมสารพะยูน เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถนำมาทำเครื่องสำอาง เช่น แชมพู ครีมนวดผม โลชั่น ครีมบำรุงผิวหน้า ข้าวจึงเป็นพืชที่มีประโยชน์และมีคุณค่ากับมนุษย์ ไม่ว่าจะใช้เป็นอาหารหลัก ทำอาหารคาวหวาน เครื่องสำอาง ฯลฯ จึงถือได้ว่า ข้าวเป็นพืชที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์คู่กับโลกมานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ภาพตัวอย่างผลิตภัณฑ์แปรรูป “ข้าว” จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ❖ แปรรูปเป็น “ข้าวถุง” เช่น ข้าวกล้อง ข้าวซ้อมมือ เป็นต้น ส่วนมากจะใส่ปริมาณ 1 ลิตร หรือ 1 กิโลกรัม โดยมีราคาประมาณ 50 – 80 บาท

ข้าวซ้อมมือ “ทีโกด” จาก
ต.ท่าผาป๋ม อ.แม่ลาน้อย

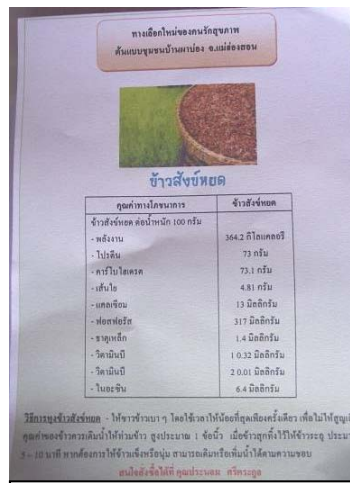
ข้าวกล้อง “ข้าว 13 พันธุ์” จาก
เครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือก
อ.แม่สะเรียง

กลุ่มเกษตรกรปลอดภัย
คุณจรัส ต.ผาป๋ม อ.เมือง

ผลิตภัณฑ์ชุมชนท่องเที่ยว
OTOP ต.แม่ใจ อ.ปาย

ทางเลือกใหม่คนรักสุขภาพ
คุณประนอม ต.ผาป๋ม อ.เมือง

“ข้าวอินทรีย์” ข้าวอินทรีย์พื้นเมือง
คุณยรรยง ต.แม่มาเต็ง อ.ปาย

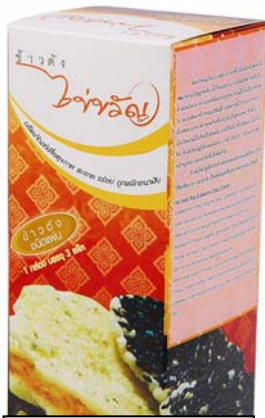
- ❖ แปรรูปเป็น “อาหาร” เช่น ข้าวตอกป่น ข้าวแต่น ข้าวคั่ว เป็นต้น

“ข้าวแต่นฯ” ต.เมืองปอน อ.ขุนยวม

“ข้าวคั่วดิบ”

“ข้าวตังไข่ขวัญ”
บ้านปางหมู อ.เมือง

“ข้าวตอกปั้น”
ต.เมืองปอน อ.ขุนยวม

“ข้าวสั้ม”
แม่จัน ต.จองคำ อ.เมือง

❖ แปรรูปเป็น “เครื่องสำอาง” เช่น โลชั่น แชมพู ครีมนวดผม ครีบบำรุงผิวหน้า เป็นต้น

“แชมพูสมุนไพรผสมข้าว” กลุ่ม
แปรรูปข้าวแม่ฮ่องสอน อ.เมือง

“ครีมนวดผมสมุนไพรผสมข้าว”
กลุ่มแปรรูปข้าวแม่ฮ่องสอน อ.เมือง

“โลชั่นสมุนไพรผสมข้าว” กลุ่ม
แปรรูปข้าวแม่ฮ่องสอน อ.เมือง

“ครีมบำรุงผิวหน้าจากข้าว” กลุ่ม
แปรรูปข้าวแม่ฮ่องสอน อ.เมือง

- ❖ กลุ่มผู้ผลิตข้าว และแปรรูปข้าว ซึ่งเป็นทางเลือกใหม่ และมีแนวคิดในการผลิตข้าวปลอดภัย ข้าวอินทรีย์ ซึ่งเป็นข้าวเพื่อสุขภาพ และสามารถเพิ่มมูลค่าข้าวให้กับตนเอง กลุ่มขาย และชุมชน
- ตัวอย่าง กลุ่มผู้ผลิตข้าว อำเภอเมือง

① โดย คุณประนอม / คุณอมร ศรีตระกูล
ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
โทร 084 - 4879533

- มีแปลงนาของตนเอง/กิจกรรมในครัวเรือน
- ผลิตข้าวปลอดภัย
- ผลผลิตที่มี ข้าวสังข์หยด ข้าวหอมนิล ข้าวสินเหล็ก ข้าวไรซ์เบอร์รี่ ข้าวมะลิ 105
- จำหน่ายหลัก ให้กับผู้มาพักในพิชชาพรเฮ้าส์ที่สนใจ / ผู้ที่รู้จักข้าวของที่นี่ทั้งในและนอกจังหวัด
- มีกลุ่มขายผลิตข้าว/แลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ของตนเอง / เป็นศูนย์เรียนรู้ให้ผู้สนใจ

② บุญเอก ข้าวกล้องงอก 122 หมู่ 2
ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัด
แม่ฮ่องสอน โทร 053 - 686204 ,
089 - 8525018

พันธุ์พื้นเมือง

ปลอดสาร
อินทรีย์

ข้าวกล้องงอกปลอดสารพิษ
ข้าวกล้องงอกคือข้าว
กระบวนการปลูกเพียงอย่างเดียว
ทำให้ข้าวที่ห่อหุ้มด้วยจมูกข้าว
อยู่ครบถ้วน
ผลิตโดย: กลุ่มข้าวกล้องงอก
122 หมู่ 2 ต.ผาบ่อง อ.เมือง จ.
โทร. 053-686204 , 089-8525018

- ผลิตและจำหน่ายโดย กลุ่มข้าวกล้องงอกปลอดสารพิษ มีร้านค้า ณ บ้านป่าปู้ อ.เมือง
- ผลิตกันข้าวกล้องงอกปลอดสารพิษ ที่บ้านห้วยปูลิง
- มีกลุ่มขายในการผลิต/มีผู้ทำระบบตลาด/มีหน่วยงานหนุน
- ผลผลิตมีข้าวกล้อง / ข้าวพอง

③ ชื่อกิจการ ผลิตภัณฑ์ข้าวตังไข่ขวัญ เป็น สินค้า OTOP

ที่อยู่เลขที่ 129/3 หมู่ที่ 1 ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โทรศัพท์ 053-061190 มือถือ 089-4323775

เจ้าของกิจการ นางไข่ขวัญ คำนนากพงศ์

เริ่มก่อตั้งปี 2540 - 2541 โดยเริ่มต้นทำข้าวตังหน้าตั้งขายที่โรงพยาบาลศรีสังวาลย์ วันต่อมาได้พัฒนาเป็นข้าวตังหน้างา เก็บไว้ได้นาน ต่อมาได้พัฒนาทำเป็นหลายๆ รสชาติ เช่น ข้าวตังหน้าหมูหยอง ข้าวตังหน้าเนยกระเทียม เป็นต้น ปัจจุบันได้พัฒนาแผ่นข้าวตังเป็นกึ่งสมุนไพรต่างๆ เช่น ทำจากข้าวหอมนิล , ใบเตย, ขมิ้น, พักทอง เป็นต้น จากการพัฒนาสินค้าได้ไปขายสินค้าตามงานใหญ่ๆ เช่น กรุงเทพฯ, เชียงใหม่ ต่างจังหวัดอื่นๆ ได้รับการตอบรับที่ดี มีจำนวนคนงาน 8 คน

นโยบายของตนเอง คือ ผลิตสินค้าคุณภาพ มีมาตรฐาน สินค้าที่ผลิตต้องขายได้ สร้างรายได้ สร้างชื่อเสียงให้จังหวัดแม่ฮ่องสอน ลูกค้าพึงพอใจในตัวสินค้า

มาตรฐานการผลิต ได้รับการรับรองจากมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน(มผช.)/ ทุกตัวสินค้าได้รับการรับรองจาก อย./ได้รับการรับรองจาก มาตรฐานการจัดการ/ ปริมาณ คุณภาพ มาตรฐานเหมือนกันทั่วประเทศ

จุดขายหรือจุดเด่นของกิจการ เป็นสินค้าหนึ่งเดียวใน 17 จังหวัดภาคเหนือ และหนึ่งเดียวใน จังหวัดแม่ฮ่องสอน /ปริมาณ คุณภาพ ราคาเดียวกัน ทั่วประเทศ เป็นสินค้าขายดี /สินค้า ขนาด : 8 x 8 x 9 ซม. น้ำหนัก : 100 กรัม ราคาขาย 35 บาท (3 แพ็ค 100)

● ตัวอย่าง กลุ่มผู้ผลิตข้าว อำเภอขุนยวม

โดยโรงเรียนพุทธเกษตร ผลิตข้าวอินทรีย์

ติดต่อที่ โรงเรียนพุทธเกษตร 842 หมู่ที่ 1 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58140 โทร 053 – 622190 / 086 - 1824682

ที่มาของโครงการ

ด้วยโรงเรียนพุทธเกษตร ที่เปิดมาตั้งแต่ปี 2529 เป็นโรงเรียนประจำ สำหรับเด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ในแต่ละปีจะมีนักเรียนเป็นจำนวนมากทำให้ทางโรงเรียนต้องปลูกข้าว เพื่อให้มีข้าวเพียงพอต่อ

การบริโภคของนักเรียนตลอดปีการศึกษา ทางมูลนิธิพุทธเกษตรเชียงใหม่ จึงได้จัดหาที่ดินให้ทำกิน เพื่อทำการเพาะปลูกข้าวจำนวน 125 ไร่ และมีบุคคล องค์กรต่าง ๆ สนับสนุน เครื่องจักรกลและอุปกรณ์การเกษตรเพื่อการผลิตข้าว และมุ่งเน้นการปลูกข้าวในแนวทางเกษตรอินทรีย์ เพื่อการช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยของอาหาร

วัตถุประสงค์โครงการ

1. เพื่อให้มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภคของนักเรียนประจำตลอดทั้งปี
2. เพื่อให้เป็นศูนย์การเรียนรู้การปลูกข้าวนาดำในรูปแบบนาอินทรีย์
3. เพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติให้ปลอดภัยไร้สารเคมีในระบบ ดิน น้ำ และอากาศ
4. เพื่อเป็นอาหารที่ปลอดภัยต่อสุขภาพของทุกคน
5. เพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้ในการสีข้าวเปลือกเป็นข้าวสารทั้ง ข้าวกล้อง ข้าวขาว และข้าวซ้อมมือ
6. เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้ด้านการบรรจุภัณฑ์ข้าวและการตลาด จำหน่ายผลผลิต

ความสำเร็จของโครงการ

ในปัจจุบันนี้ ทางโรงเรียนได้ประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง คือการมีข้าวบริโภค เพียงพอสำหรับนักเรียนทั้งปี และยังเหลือพอจำหน่ายสร้างรายได้ เพื่อที่จะมีทุนไว้ดำเนินการปลูกข้าวในคราวต่อไป ปัจจุบันโรงเรียนพุทธเกษตรผลิตข้าว เพื่อจำหน่ายแล้วในรูปแบบข้าวอินทรีย์ในชื่อ “ข้าวพุทธเกษตร” และเป็นที่ยอมรับของชุมชนในการทำนาแบบอินทรีย์ไร้สารเคมีใดๆ ด้วย

ผู้สนับสนุนโครงการ

ในหลายปีที่ผ่านมาโรงเรียน ได้รับการสนับสนุนในโครงการผลิตข้าวอินทรีย์ อาทิ
ธนาคารกรุงไทย จำกัด มหาชน / บริษัทหลักทรัพย์ภัทร จำกัด มหาชน / Chaba Group from Switzerland
Fire Fly Mission from Singapore / Chuaydek from Thailand / More project of Monavie from America

- ตัวอย่าง กลุ่มผู้ผลิตข้าว อำเภอปาย

ข้าวอินดี กลุ่ม “ข้าวอินทรีย์พื้นเมืองแม่ฮ่องสอน”

สโลแกน ข้าวอินดี บริโภคเพื่อสุขภาพที่ดี ของทุกคน “แหล่งข้าวชั้นดี วิถีคนคอย ร้อยชื่อพันธุ์ข้าว ยาวนานพันปี”

ลักษณะการจัดการ กลุ่มข้าวอินทรีย์ ได้มีการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตข้าวให้กับกลุ่ม เพื่อนำมาแปรรูปเป็นข้าวถุง แล้วนำจำหน่าย

ตัวอย่างพันธุ์ข้าวที่ผลิต และจุดเด่นของข้าว

1. ข้าวหอมนิล เป็นข้าวเจ้าที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง โดยเฉพาะสารต้านอนุมูลอิสระรวมดีต่อสุขภาพ เมล็ดข้าวมีสีม่วงเข้มเป็นเอกลักษณ์ เมื่อนำมาหุงแล้วข้าวจะขึ้นหม้อมีกลิ่นหอม มีรสชาติดี เคี้ยวนุ่มปาก
2. ข้าวบือโป๊ะโละ เป็นข้าวเจ้าไร่ พื้นเมืองของชาวกระเหรี่ยง มีลักษณะเอกลักษณ์เฉพาะตัว เมล็ดสั้น กลม คล้ายข้าวญี่ปุ่น เหนียวนุ่ม คุณค่าทางโภชนาการสูง ดีต่อสุขภาพ เมื่อนำมาหุงแล้วข้าวจะขึ้นหม้อ มีกลิ่นหอม มีรสชาติดี เคี้ยวนุ่มปาก
3. ข้าวกล้องหอมปาย เป็นข้าวเจ้าที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง โดยเฉพาะลดระดับโคเลสเตอรอลในเลือด ส่งเสริมการทำงานของหลอดเลือด มีผลทำให้อวัยวะภายในต่างๆ ที่เสื่อมกลับฟื้นตัว และทำงานได้ดี ดีต่อสุขภาพ เมื่อนำมาหุงแล้วข้าวจะขึ้นหม้อ มีกลิ่นหอมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีรสชาติดี เคี้ยวนุ่มปาก
4. ข้าวลิ้มผัว เป็นข้าวเหนียว ที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงโดยเฉพาะสารต้านอนุมูลอิสระรวมดีต่อสุขภาพ เมื่อนำข้าวมานึ่งหรือหุงสุกแล้ว มีกลิ่นหอม ลักษณะสัมผัสเมื่อแรกเคี้ยวจะกรุบ หนึบ ภายในนุ่มเหนียว คนโบราณตั้งชื่อว่าข้าวเหนียวดำ “ลิ้มผัว” นั้นมีการบอกเล่า

จากคนแก่คนแก่ว่า เปรียบเทียบ อุปมาอุปไมย บอกถึงความอร่อยของรสชาติ มีกลิ่นหอม เวลาเคี้ยวจะรู้สึกมันและนุ่มละมุนปากแบบหนุบ หนับ กินแล้วหลงใหลในรสชาติจนลิ้มสาบั้นนั่นเอง

5. ข้าวจะนุ่มเหนียวเหนอะ เป็นข้าวเหนียวไร้พื้นเมืองของชาวลีซอ ที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงดีต่อสุขภาพ เมล็ดข้าวมีสีม่วงเป็นเอกลักษณ์ เมล็ดสั้น คล้ายข้าวญี่ปุ่น เมื่อแรกเคี้ยวจะกรุบภายในนุ่มเหนียว

ผลิตและจำหน่ายโดย กลุ่ม “ข้าวอินทรีย์พื้นเมืองแม่ฮ่องสอน” 76 หมู่ 2 ตำบลแม่นาเติง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58130 โทร 081-8863470 (คุณชรรยงค์) / 086-1891654 (คุณภานุพงษ์) / 081-7656681 (คุณปราณี) / 086-1920106 (คุณเสาวรัตน์)

- ตัวอย่าง กลุ่มผู้ผลิตข้าว อำเภอแม่ลาน้อย

กลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ข้าวกล้อง ข้าวหอมมือบ้านแม่เตี้ย”

สนับสนุนโดย สำนักงานเกษตร
อำเภอแม่ลาน้อย / สำนักงานเกษตรจังหวัด
แม่ฮ่องสอน กรมส่งเสริมการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สินค้า มีทั้งข้าวกล้องและข้าวหอมมือ

วิธีการผลิตข้าวกล้องของกลุ่ม

1. การตากข้าว ตากข้าวที่จะทำข้าวกล้องเป็นเวลา 1 วัน ในวันที่มีแสงแดดจัด
2. การสีข้าวโดยใช้เครื่องสีข้าวโบราณ (โหลย) นำข้าวที่ตากไว้เทลงในเครื่องสีข้าวโบราณ (โหลย) แล้วสีข้าวหมุนจนข้าวหมดจากถังของโหลย
3. การฟัดข้าวที่ได้จากการสี นำข้าวที่สีแล้วมาฟัดเพื่อนำแกลบที่ได้จากการสีออก แล้วนำข้าวที่ได้จากการฟัดนั้นมาใส่ในโหลยอีกเพื่อสีในโหลยอีก 1-2 ครั้ง แล้วทำการฟัดเพื่อเอาแกลบออก
4. การคัดเมล็ดเต็ม นำข้าวที่ได้จากการฟัดในขั้นตอนที่ 3 นั้นมาคัดเมล็ดที่ได้ขนาดไม่หักออก เพื่อนำไปบรรจุในบรรจุภัณฑ์ส่วนข้าวที่ยังมีเปลือกติดอยู่ให้นำไปสีซ้ำจนกว่าจะหมด
5. การสีข้าวซ้ำ นำข้าวที่คัดออกไปเก็บแล้วนำข้าวเปลือกใส่ลงในโหลยอีกครั้ง แล้วสีข้าวในโหลยจนเปลือกข้าวหลุดออกจนหมด แล้วนำมาฟัดเพื่อแยกระหว่างแกลบและเมล็ดข้าว
6. บรรจุลงในถุง เมื่อคัดเมล็ดข้าวที่สมบูรณ์และสะอาดเรียบร้อยแล้วนำมาบรรจุถุง ขนาด 1 กก. และ 2 กก.

วิธีการผลิตข้าวซ้อมมือของกลุ่ม

1. การตากข้าว ตากข้าวที่จะทำข้าวกล้องเป็นเวลา 1 วันที่มีแสงแดดจัด
2. การตำข้าวโดยใช้ครกตำข้าวโบราณ (ครกมอญ) นำข้าวที่ตากไวเทลงในครก แล้วตำจนเปลือกข้าวหลุดออกบางส่วน คั่วได้ข้าวกล้องบางส่วน แล้วนำออกไปผัด
3. การผัดข้าวที่ได้จากการตำข้าว นำข้าวที่สีแล้วมาผัดเพื่อนำแกลบที่ได้จากการสีออก แล้วนำข้าวที่ได้จากการผัดนั้นมาใส่ในครกอีก 1-2 ครั้ง และทำการผัดเพื่อเอาแกลบออก
4. การคัดเมล็ดเต็ม นำข้าวที่ได้จากการผัดในขั้นตอนที่ 3 มาคัดเมล็ดที่ได้ขนาดไม่หักออก เพื่อนำไปบรรจุในบรรจุภัณฑ์ ส่วนข้าวที่ยังมีเปลือกติดอยู่ให้นำไปตำซ้ำจนกว่าจะหมด
5. การตำข้าวซ้ำ นำข้าวที่คัดออกแล้วไปเก็บ นำข้าวเปลือกใส่ลงไปในครกอีกครั้ง แล้วตำข้าวในครกจนเปลือกข้าวหลุดออกจนหมด จึงนำมาผัดเพื่อแยกแกลบและเมล็ดข้าวจากกัน
6. บรรจุลงในถุง เมื่อได้เมล็ดข้าวที่สมบูรณ์และสะอาดเรียบร้อยนำมาบรรจุถุง ขนาด 1 กก. และ 2 กก.

การติดต่อ กลุ่มข้าวกล้อง ข้าวซ้อมมือบ้านแม่เตี้ย 97 หมู่ที่ 5 บ้านแม่เตี้ย ตำบลท่าพาน้ำ อำเภอมะนัง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โทร 081-0336405 / 087-1928603 หรือ สำนักงานเกษตรอำเภอมะนัง โทร 053-689021

• ตัวอย่าง กลุ่มผู้ผลิตข้าว อำเภอแม่สะเรียง

ข้าวกล้องพิมพา โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ข้าวซ้อมมือบ้านห้วยวอก

ผลิตและจำหน่ายโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ข้าวซ้อมมือบ้านห้วยวอก 35 หมู่ 2 ตำบลแม่ข่ม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58110 โทร 081-7840037

4.2 การขับเคลื่อนเชิงนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ประเด็น “สุขภาวะชาวนา”

ด้วยระยะเวลาดำเนินการโครงการวิจัย 18 เดือน เป็นช่วงจังหวะและโอกาสที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ร่วมกับเครือข่ายสมัชชาสุขภาพล้านนา 8 จังหวัดภาคเหนือ (ประกอบด้วย แม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ น่าน แพร่ ลำพูน ลำปาง และ พะเยา) มีการวิเคราะห์ สถานการณ์ สภาพปัญหาและประเมิน ความเสี่ยงที่ส่งผลต่อสุขภาวะชาวนา สมัชชาสุขภาพล้านนา 8 จังหวัดภาคเหนือ จึงมีความเห็นว่ามี ความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะร่วมกันขับเคลื่อนให้มียุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และแนวทางในการส่งเสริม ป้องกัน แก้ไขความเสี่ยงดังกล่าวให้เป็นประเด็นนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ แล้วพิจารณากลั่นกรอง เป็นระเบียบวาระการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ต่อไป

สำหรับการจัดกระบวนการสมัชชาสุขภาพจังหวัดเพื่อการพัฒนาโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น ภาควิชาการส่วนต่างๆ ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคนโยบายและการเมือง ดำเนินงานตามพรบ.สุขภาพแห่งชาติ พศ.2550 ที่ บัญญัติให้ ใช้ “สมัชชาสุขภาพ” เป็นเครื่องมือพัฒนาโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมที่ทุก ฝ่ายในสังคม (ภาคประชาชน และหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการที่เกี่ยวข้อง) ได้ร่วม แลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้ปัญหาและสมานฉันท์โดยจัดให้มีการประชุมอย่างเป็นระบบและอย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การมีสุขภาวะ

ดังนั้นการจัดกระบวนการสมัชชาสุขภาพฯ ประเด็น “สุขภาวะชาวนา” จึงมีขั้นตอนหลักๆ คือ (1) การกำหนดประเด็นนโยบาย (2) ทำงานวิชาการเพื่อพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย (3) จัดสมัชชา สุขภาพจังหวัด :พิจารณาร่าง/ มติประชุม/ วิชาการ/ เวทีเสวนา/ ลานสมัชชา ฯลฯ (4) ขับเคลื่อนมติสู่การ ปฏิบัติการ รวมทั้ง ให้ความสำคัญกับกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปฏิบัติการต่างๆ การสื่อสารทางสังคม การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมและเป็นระบบ การจัดการความรู้และพัฒนาศักยภาพ และการติดตาม ประเมินผลอย่างเป็นระบบ

ด้วยการนี้คุณทวีวรรณ สัมพันธ์สิทธิ์ ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการข้าวที่สูงฯ และทีมศูนย์ประสานงาน วิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายวิชาการและประเมินผลภายใน ของ คณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นหนึ่งในกลไกขับเคลื่อนกระบวนการจัดทำ ข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ จึงนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการศึกษาวิจัยระยะที่ 1 ได้แก่ บริบทที่เกี่ยวข้องกับข้าวแม่ฮ่องสอน ข้อมูลศักยภาพ ทนเดิม ความเสี่ยง ความเปราะบางในการจัดการ ข้าวที่สูงในระดับจังหวัด และผลการประเมินตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารในระดับชุมชนและ ครัวเรือน ของกรณีศึกษา 4 หมู่บ้าน มาเป็นข้อมูลนำเข้าในกระบวนการพัฒนาข้อเสนอ นโยบาย สาธารณะเชิงประเด็น ผ่านกระบวนการ สช. ที่เน้นการทำข้อเสนอแบบมีส่วนร่วม บนฐานความรู้ และให้ สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในระดับตำบล ระดับจังหวัด ทั้งนี้การคัดเลือกประเด็น เป็นการพิจารณาต่อยอดจากร่างข้อเสนอของเครือข่ายสมัชชาสุขภาพล้านนา และจะเสนอพิจารณา กลั่นกรองเป็นระเบียบวาระการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ต่อไป

จากการพิจารณาร่วมกันถึงบริบทของจังหวัดแม่ฮ่องสอน เห็นว่า การทำนา ไม่ได้เป็นบริบท หลักในวิถีชีวิตของจังหวัด เพราะไม่ได้มีรายได้หลักมาจากการทำนาปลูกข้าว ฉะนั้นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จึงขอปรับเปลี่ยนการทำข้อเสนอเชิงนโยบาย จาก สุขภาวะชาวนา เป็น “**สุขภาวะเกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอน**” แทน

สรุปข้อมูลการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย “**สุขภาวะเกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอน**” สามารถติดตามได้ในชุดความรู้เรื่อง “จากพื้นที่รูปธรรมสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและธรรมนูญด้านเกษตรยั่งยืนจ.แม่ฮ่องสอน” โดยคุณอรุณี เวียงแสง จัดพิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนกันยายน 2557 ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดพิมพ์โดยโครงการเสริมสร้างเมืองสุขภาวะโดยภาคประชาสังคมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

4.3 ถอดบทเรียนการจัดการข้าวที่สูง ในพื้นที่ศึกษา 4 พื้นที่

4.3.1 บ้านห้วยปาย อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

❖ บริบทชุมชนทั่วไปบ้านห้วยปาย

คนในชุมชนบ้านห้วยปายเป็นชนเผ่า “มูเซอแดง” ดั้งเดิมที่ได้อาศัยอยู่ที่ “เมืองลาซา ประเทศทิเบต” แต่เนื่องจากสถานการณ์ช่วงนั้นเกิดสงครามทะเลาะกับประเทศจีนมีเหตุการณ์ข่มขืนถูกเมียชาวมูเซอแดง มีการแย่งชิงอาณาเขตกัน ชาวมูเซอแดงจึงตัดสินใจอพยพโยกย้ายหนีมาอยู่ที่ประเทศไทย ที่ บ้านแสนคำลือ อ.ปางมะผ้า และบางส่วนอพยพไปอยู่ที่ประเทศลาว ส่วนชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอยู่บริเวณ “บ้านแสนคำลือ” นั้น ผลปรากฏว่าทำมาหากินลำบากมาก การเพาะปลูกได้ผลผลิตไม่ดี เนื่องจากสภาพอากาศที่เย็นจัด อีกทั้งพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอต่อประชากรที่อพยพมา จึงเกิดแนวคิดที่จะหาพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้น ทำให้มีชาวมูเซอแดงบางส่วนย้ายจากบ้านแสนคำลือ มาที่ “คอยสามจุก” ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา ใกล้หัวน้ำต้อในประเทศพม่า ชาวบ้านทั้งหมดอยู่ในพื้นที่นี้ประมาณ 50 ปี จึงทำการย้ายมายังพื้นที่ที่ชาวบ้านเรียกว่า “เหม่มก๊สแด” สาเหตุที่ทำการย้ายจากคอยสามจุก เนื่องจากมีปัญหาด้านการคมนาคม เดินทางหาสินค้าลำบาก ชื่อของลำบาก เช่น เกลือ อีกทั้งมีปัญหาชายแดนจึงเกิดความกลัว และยังมีปัญหาด้านการเกษตรเช่นเดียวกับบ้านแสนคำลือ

บริเวณเหม่มก๊สแด อ.ปาย เป็นบริเวณที่มีต้นไม้สีเขียวอยู่เยอะ ลักษณะคล้ายต้นไม้แดง ชาวบ้านจึงเรียกพื้นที่เช่นนั้น ชาวบ้านได้อาศัยในพื้นที่นี้เป็นเวลา 20 ปี ก่อนที่จะทำการย้ายไปยัง “ทาโก้ย” สาเหตุที่ทำการย้าย เนื่องจากบริเวณเหม่มก๊สแดอยู่ใกล้ริมทางหลวงที่ใช้ในการเดินทางแต่ก่อน ทำให้เกิดอันตรายโดยเฉพาะมีคาราวานชาวจีนจีปคันจำนวนมาก ชาวบ้านในหมู่บ้านถูกฆ่าทำให้รู้สึกไม่ปลอดภัยจึงย้ายมายังพื้นที่ทาโก้ย คำว่า “ทาโก้ย” แปลว่าน้ำตกเสียงดัง ลักษณะภูมิศาสตร์ที่ตั้งจึงอยู่ใกล้น้ำตก บริเวณห้วยงู ชาวบ้านอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้เป็นเวลา 12 ปี ก่อนทำการอพยพ เนื่องจากเกิดโรคมาลาเรีย มีคนตายในหมู่บ้าน จึงเกิดความกลัว อีกทั้งชาวมูเซอที่อยู่อาศัยอยู่ทางด้านเหนือบริเวณห้วยงูเกิดการทะเลาะกับชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ปลายน้ำห้วยงู เพราะเนื่องจากทำให้ดินน้ำเสียหาย ดังนั้นเมื่อโครงการสามหมื่นได้เข้าแก้ปัญหา จึงทำการต้อนรับชาวเขาทั้งหมดออกจากบริเวณห้วยงูให้มาอยู่ที่บริเวณ “ปามะนอด” ซึ่งเป็นบริเวณที่หนาแน่นด้วยต้นไม้ชนิดหนึ่งที่น่าผลมารับประทานได้ ลักษณะพื้นที่

เป็นสันคอย อาศัยอยู่เป็นเวลา 10 ปี ก่อนที่จะทำการย้ายไปยังพื้นที่ “ปางงาน” สาเหตุที่ทำการย้ายเนื่องจากมีโครงการหลวงฯเสนอให้ไปรับจ้างทำการปลูกป่า เช่น ไม้สน โดยต้องทำการย้ายทั้งหมู่บ้านไปอยู่ที่บริเวณปางงานซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกป่า โดยจ้างชาวบ้านวันละ 16-17 บาท หากเป็นผู้ชายที่แข็งแรงมีกำลังดี จะได้วันละ 19 บาท ชาวบ้านอาศัยในพื้นที่เป็นเวลา 4 ปี ก่อนที่จะทำการย้ายมายังพื้นที่ “แฮะป่าเสอเวะ” สาเหตุที่ทำการย้ายเนื่องจาก หลังจากที่ทำกรรับจ้างปลูกป่าปรากฏว่า รายได้น้อยไม่พอกิน จึงย้ายออกทั้งหมู่บ้านมาอยู่ที่บริเวณแฮะป่าเสอเวะ (เป็นภาษามูเซอ เป็นชื่อของดอกบัวตอง) ชาวบ้านอยู่ในพื้นที่นี้เป็นเวลา 6 ปี ก่อนที่จะทำการย้าย สาเหตุเนื่องจากโครงการสามหมื่นได้เข้ามาสำรวจพื้นที่อยู่อาศัย ผลปรากฏว่าพื้นที่ไม่เหมาะสม ไม่เป็นระเบียบ อีกทั้งแคบและเล็กไม่เพียงพอ จึงทำการสำรวจพื้นที่บริเวณอื่นใกล้เคียง ทำให้ต้องทำการย้ายมาอยู่ในพื้นที่ปัจจุบัน ปัจจุบันอยู่อาศัยในพื้นที่ จำนวน 20 ปี นับจนถึงปี พ.ศ.2557 แต่ปัจจุบันยังคงมีพื้นที่เพาะปลูกบางส่วนอยู่ในบริเวณพื้นที่ทาโก้ย

ผู้นำคนแรกชื่อ นายจะหย่อน จะดีก่อย สิ้นสุดหน้าที่เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2548 เนื่องจากมีอายุมากแล้วไม่สามารถเดินทางเข้าร่วมประชุมได้สะดวก ปัจจุบันนายปะกู จะดีก่อย เป็นผู้นำหมู่บ้าน เริ่มปฏิบัติหน้าที่ต่อจากผู้นำคนแรกในเดือนกุมภาพันธ์ 2548 เนื่องจากเป็นคนหนุ่มสุขภาพแข็งแรงสามารถเดินทางไปประชุมต่างได้สะดวกกว่า (ให้ข้อมูล นายยาโพ จะดีก่อย/พ่อเผ่ายาอะ แอบิ)

ข้อมูลประชากร_(ข้อมูล ณ ปี 2547) จำนวนประชากรรวม 148 คน เป็นชาย 84 คน หญิง 64 คน มีจำนวนหลังคา 34 หลังคาเรือน จำนวนครอบครัวมี 39 ครอบครัว ประชากรนับถือศาสนาพุทธ/ผี

รายชื่อคณะกรรมการ

หมู่บ้านหัวปาย (ข้อมูล ณ ปี 2557)

1. นายปะกู	จะดีก่อย	ผู้นำหมู่บ้าน
2. นายยะฟู	จะดีก่อย	ฝ่ายปกครอง
3. นายยาอะ	แอบิ	ฝ่ายปกครอง
4. นายชนากร	แอ้ทอ	ฝ่ายการศึกษา
5. นายจะล่อ	จะดีก่อย	ฝ่ายการศึกษา / สมาชิกอบต.
6. นายยาโพ	จะดีก่อย	ฝ่ายสาธารณสุข
7. นายแดง	จะเสอ	ฝ่ายพัฒนา
8. นายจะหา	จะดีก่อย	ฝ่ายพัฒนา

9. นายชัยรัตน์	จะเสอ	ฝ่ายเยาวชน
10. นายล่อต้า	แอ้บิ	ฝ่ายเยาวชน
11. นางนาพะ	จะตีก้อย	ฝ่ายสตรี
12. นางนากอ	จะตีก้อย	ฝ่ายสตรี

ผู้รู้ / ความชำนาญพิเศษ

① นายยาโพ จะตีก้อย

- เกิด 1 มกราคม 2506 ปัจจุบันอายุ 51 ปี (ณ ปี 2557)
- เรียนจบ มัธยมศึกษาตอนปลาย
- บ้านเลขที่ 171 หมู่ 4 บ้านหัวปาย ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130
- ความชำนาญพิเศษ คือ การตีมีด (โซเต๊ะแเว) โดยได้เรียนวิชาการตีมีดมาจากสลาโป๊ก ณ บ้านแสนคำลือ ตงถ้ำลอด อ.ปางมะผ้า เริ่มเรียนปี 2517 โดยเรียนอยู่กับสลา 7 ปี ในปี 2525 ได้ย้ายมาอยู่บ้านหัวปาย และได้เริ่มทำเป็นอาชีพในปี 2534 จนถึงปัจจุบัน

ผลงานการตีมีดของ “ยาโพ จะตีก้อย”

② นายจะหยี จะตีก้อย

- เกิด 1 มกราคม 2484 ปัจจุบันอายุ 73 ปี (ณ ปี 2557)
- บ้านเลขที่ 160 หมู่ 4 บ้านหัวปาย ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130
- ประวัติครอบครัว บิดาชื่อนายแสว มารดาชื่อนางนาอี ได้สมรสกับนางนะอื้อ จะตีก้อย มีบุตร 7 คน เป็นชาย 3 คน หญิง 4 คน

- ความชำนาญพิเศษ คือ การจักสาน ปลูกหวาย เรียนมาจากนายจะกอ จะดีก่อย สานมาจนถึงปัจจุบันประมาณ 40 ปี ไม่ได้ทำเป็นอาชีพ ทำเพื่อสืบสายภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป โดยมีการถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจศึกษาในหมู่บ้านด้วย

ผลงานการทำปลูกหวายของ “นายจะหี จะดีก่อย”

③นางนาพะ จะดีก่อย

- เกิด 1 มกราคม 2516 ปัจจุบันอายุ 41 ปี (ณ ปี 2557)
- บ้านเลขที่ 171 หมู่ 4 บ้านหัวปาย ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130
- ประวัติครอบครัว บิดาชื่อ นายจะหี จะดีก่อย มารดาชื่อ นางนาอื้อ จะดีก่อย มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 7 คน เป็นชาย 3 คน เป็นหญิง 4 คน และ ได้สมรสกับนายขาโพ จะดีก่อย มีบุตร 3 คน เป็นชาย 2 คน เป็นหญิง 1 คน
- ความชำนาญพิเศษ คือ การทอถุงข่ามูเซอ (มีขอต้อเว) และสายคาดมิด (แคปอยจ๊ะ) เริ่มเรียนตอนอายุ 13 ปี จากนางนาแหวะ ประมาณปี พ.ศ. 2530 ซึ่งนางนาแหวะ ย้ายจากอ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ มาอาศัยอยู่ที่บ้านหัวปาย ปัจจุบันมีความชำนาญจนสามารถทำเป็นอาชีพได้ โดยมีราคาขายถุงข่ามูเซอใบละ 200 – 250 บาท และขายสายคาดมิด ราคา 50 – 100 บาท ส่วนมากทำเป็นอาชีพเสริมเมื่อว่างจากการทำไร่และตามที่มีคนสั่งทำ

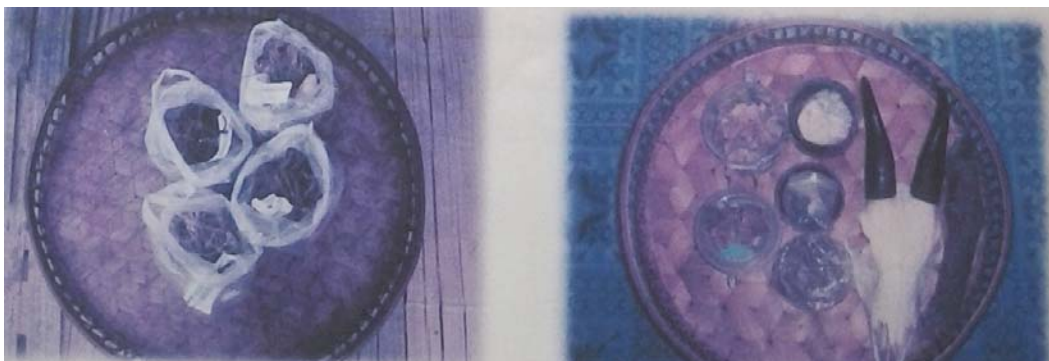
④ นายยาคะ แอบิ

- เกิด 1 มกราคม 2501 ปัจจุบันอายุ 56 ปี (ณ ปี 2557)
- บ้านเลขที่ 166 หมู่ 4 บ้านหัวปาย ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130
- ประวัติครอบครัว บิดาชื่อ นายจะหยี จะดีก่อย มารดาชื่อ นางนาหอ จะดีก่อย ได้สมรสกับนางนามิโส แอบิ มีบุตร 6 คน เป็นชาย 5 คน เป็นหญิง 1 คน

- ความชำนาญพิเศษ คือ

- 1) ด้านพืชสมุนไพรพื้นบ้าน เรียนมาจากนางนาอื มาจากบ้านแสนคำลือ ต.ถ้ำลอด อ.ปางมะผ้า ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกับพ่อเต่าแสนคำลือ ร่ำเรียนจนกระทั่งนางนาอืเสียชีวิต ประมาณ 40 ปี เป็นการรักษาเบื้องต้นให้กับผู้ที่เจ็บป่วย และเป็นการรักษาด้านจิตใจ โดยปัจจุบันยังอนุรักษ์การรักษาแบบดั้งเดิมและถ่ายทอดให้กับบุตรหลานและผู้สนใจ
- 2) ด้านไสยศาสตร์ เรียนมาจากพ่อเต่าจะอู่ย
- 3) ด้านการนวด คลายเส้น
- 4) ด้านการทำคลอด เป็นหมอตำแยประจำหมู่บ้าน

⑤ นายจะลอ จะดีก่อย

- เกิด 1 มกราคม 2520 ปัจจุบันอายุ 37 ปี (ณ ปี 2557)
- บ้านเลขที่ 197 หมู่ 4 บ้านหัวปาย ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130
- การศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น
- ประวัติครอบครัว บิดาชื่อ นายจะกอ ปะฟู มารดาชื่อ นางนาแต่ ปะฟู มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 5 คน เป็นชาย 2 คน เป็นหญิง 3 คน ได้สมรสกับนางนาบี ตอคอ มีบุตร 3 คน เป็นชาย 3 คน

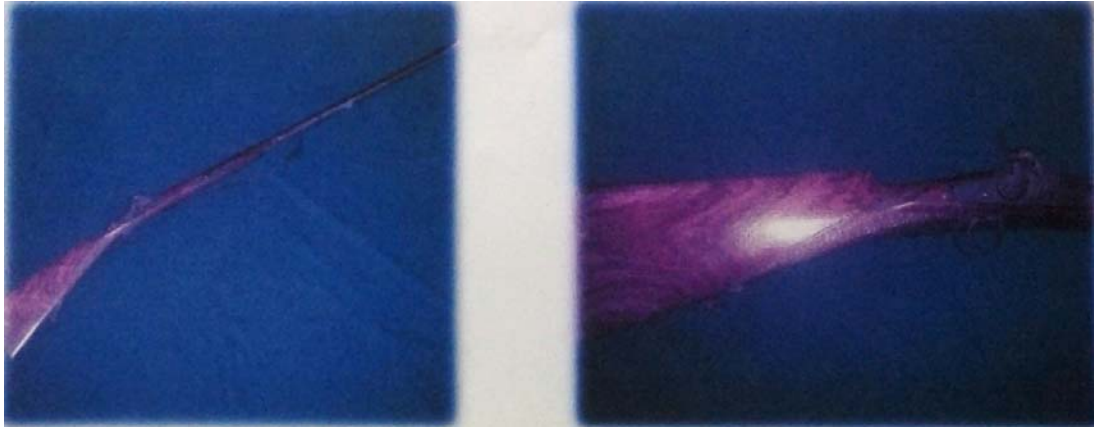
- **ความชำนาญพิเศษ** คือ ด้านการสานขันโตก (ผืนข้าว) เรียนมาจากสาล่าคำหล้า ป่อจ้อย ณ บ้านในของ ต.แม่นาเติง อ.ปาย ซึ่งได้ย้ายมาอยู่บ้านหัวปายเมื่อปี พ.ศ.2543 เรียนประมาณ 10 วัน จากนั้นได้เรียนกับนายจะสอ แสนจุม บ้านป่าซาง หมู่ 6 ต.เวียงเหนือ อ.ปาย ประมาณปี พ.ศ.2547 เรียนประมาณ 7 วัน นายจะสอได้จัดกลุ่มวิชาชีพของการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยทำให้ภายในครัวเรือนและทำจำหน่ายตามที่มีการสั่ง หากทำการค้าเกรงว่าจะเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ที่ทำปัจจุบันเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ราคาขันโตกประมาณใบละ 700 – 800 บาท

⑥ นายจะหา จะตี๋ก้อย

- เกิด 1 มกราคม 2506 ปัจจุบันอายุ 51 ปี (ณ ปี 2557)
- บ้านเลขที่ 156 หมู่ 4 บ้านหัวปาย ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130
- **ประวัติครอบครัว** บิดาชื่อ นายจะตี๋ก้อย มารดาชื่อ นางนาสอ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 5 คน เป็นชาย 2 คน เป็นหญิง 3 คน ได้สมรสกับนางนามิบอย จะตี๋ก้อย มีบุตร 3 คน เป็นชาย 2 คน เป็นหญิง 1 คน
- **ความชำนาญพิเศษ** คือ ด้านการทำปิ่นแก้ว ได้ศึกษาลองผิดลองถูกใช้วิธีครูพักลักจำ ทำมาประมาณ 20 ปีแล้ว จนมีความชำนาญในการทำปิ่น ส่วนมากทำเพื่อใช้ในครอบครัว ถ้าทำให้คนในชุมชนจะคิดค่าเสียเวลาประมาณ 200 – 500 บาท ไม่ได้ทำเพื่อจำหน่าย ทำเพื่อใช้ในชุมชนเท่านั้น และไม่ให้อุปกรณ์สูญหายไป มีการถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนสืบสานต่อไปด้วย

การรับรู้ข่าวสาร และการติดต่อสื่อสาร

- มีวิทยุประมาณ 5 เครื่อง ประชาชนชอบฟังรายการวิทยุ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท. จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระบบ FM. ความถี่ 99.5 MHz และวิทยุกระจายเสียง อสมท. อำเภอป่าเย็บระบบ FM. ความถี่ 103 MHz
- มีโทรทัศน์สีจำนวน 13 เครื่อง รวมของศูนย์การเรียนรู้ชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง”
- หอกระจายเสียงประจำหมู่บ้าน ทำการส่งกระจายเสียงตามสายเผยแพร่ข่าวสารแก่คนในชุมชนเวลา 6.00 – 8.00 น.
- การติดต่อสื่อสารระหว่างหน่วยราชการกับคนในชุมชน มีครูของศูนย์การเรียนรู้ชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ประจำอยู่ 1 คน เป็นผู้ประสานงาน

ภาษาที่ใช้สื่อสาร

- ภาษามูเซอใช้ระหว่างเผ่าเดียวกัน
- ภาษาไทย ภาษาพื้นเมืองภาคเหนือ ภาษาไต ใช้ในการติดต่อราชการ และคนทั่วไป ซึ่งคนในชุมชนจะใช้ได้ดีพอสมควร ยกเว้นคนชราและเด็กเล็ก

การคมนาคมขนส่ง

เข้าทางถนนสาย อำเภอป่าเย็บ บ้านเมืองน้อย โดยเข้าไปบ้านห้วยป่าเย็บระยะทางประมาณ 45 กิโลเมตร สภาพของถนนเป็นคอนกรีตประมาณ 7 กิโลเมตร ลูกรังอัดแน่น 26 กิโลเมตร ดินเหนียวผสมลูกรัง 12 กิโลเมตร ในฤดูแล้งสามารถสัญจรและรับน้ำหนักได้ดีพอสมควร แต่ในฤดูฝนไม่สามารถรับน้ำหนักในการบรรทุกได้ จึงทำให้การเดินทางเข้าพื้นที่ในช่วงฤดูฝนเป็นไปได้ด้วยความลำบากทั้งขาเข้าและขาออกหมู่บ้าน

สาธารณูปโภค มีน้ำประปาภูเขา 1 แห่งในหมู่บ้าน เป็นน้ำที่ไหลมาจากดอยแหลม จากบ้านปางงาน ความลึกประมาณ 30-50 เซนติเมตร ต่อมาใช้ภายในหมู่บ้านระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร

สาธารณสุข สุขอนามัยและโภชนาการ

- การสุขาภิบาลประจำหมู่บ้านประชาชนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมชี้แจงจำนวน 14 หลังคาเรือน
- มีสุขอนามัยส่วนบุคคลอยู่ในเกณฑ์ต่ำ เนื่องจากคนในชุมชนมีฐานะยากจน
- น้ำอุปโภค บริโภคใช้น้ำจากแม่น้ำปาย ลำห้วยดำ และประปาภูเขาจากคอยแหลม
- โรคทั่วไปที่พบบ่อยในพื้นที่ ได้แก่ โรคระบบทางเดินหายใจ โรคระบบทางเดินอาหาร โรคปอดกระตุกและปอดกล้ำเนื้อ และโรคผิวหนัง

สถานพยาบาล หรือ สถานอนามัยชุมชน ไม่มี แต่มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชน ออกให้คำแนะนำเป็นครั้งคราว เกี่ยวกับการสุขาภิบาลและการระวังป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่างๆที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่ อสม. ประจำหมู่บ้านจำนวน 3 คน ช่วยดูแลเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย

การศึกษา มีศูนย์การเรียนชุมชนชาวไทยภูเขา แม่ฟ้าหลวง จำนวน 1 แห่ง ที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนในหมู่บ้าน สอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย

สภาพทางเศรษฐกิจ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ รับจ้างและเลี้ยงสัตว์ ส่วนคนชราและเด็กอยู่ได้โดยอาศัยอยู่กับครอบครัว รายได้เฉลี่ยประมาณ 1,000 – 2,000 บาท /ครอบครัว / เดือน สินค้าที่คนในชุมชนมีความจำเป็นต้องใช้ ได้แก่ เสื้อผ้า เกลือแกง น้ำมัน สินค้าขาดแคลน ได้แก่ อาหารสด อาหารทะเล เครื่องนุ่งห่ม เกลือแกง และน้ำมัน สินค้านำเข้า ได้แก่ อาหารแห้ง เกลือแกง น้ำมัน สนูป ยาสิฟีน สินค้าส่งออก ได้แก่ หน่อไม้ หน่อหอย เต่าร้าง เห็ด แดง และของป่าตามฤดูกาล

การเลี้ยงสัตว์ นอกจากการปลูกผักแล้วคนในชุมชนยังเลี้ยงสัตว์ด้วย ที่นิยมเลี้ยงได้แก่หมู และไก่ ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เพื่อประกอบพิธีกรรมเช่น ไหว้ผีและเพื่อบริโภค นอกจากนี้ยังนิยมเลี้ยงวัว ควายสำหรับใช้งานและขายเป็นสินค้า การเลี้ยงไม่นิยมทำคอกสัตว์ ใช้วิธีเลี้ยงปล่อยให้สัตว์กินเองตามชายป่า จึงมักสูญหายอยู่เสมอ

การล่าสัตว์ เพื่อเป็นอาหาร วิธีล่าสัตว์ใช้วิธีต่างคนต่างกันไป หรือไล่เหล่า เป็นที่ยอมรับกันว่าหมูเขือเป็นนายพรานที่มีความชำนาญมาก อาวุธที่ใช้คือ ปืนแก๊ปและปืนลูกซอง ปัจจุบันสัตว์ป่าหายากและการล่าสัตว์เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายจึงไม่ค่อยมีการล่าสัตว์ ยกเว้นมีหมูป่ามากินข้าวโพด หรือมีนกมากินข้าวในไร่ เจ้าของต้องไล่เพื่อมิให้มาทำลายพืชผลของเขา ประเพณีการล่าสัตว์ ถ้าหากได้สัตว์ใหญ่ เช่น หมูป่า เก้ง จะมีการแบ่งส่วนเนื้อสัตว์ ดังนี้

- ผู้นำหมู่บ้านจะได้ส่วนเนื้อสันหลังสองข้าง ความยาวประมาณ 1 คืบ
- แม่ยายจะได้ส่วนเนื้อสะโพก
- ปู่จ้องได้ส่วนเนื้ออก
- ปู่เหล็กได้ส่วนคอ
- แบ่งให้ทุกๆครอบครัวในหมู่บ้าน คนละเล็กคนละน้อย

กฎระเบียบหมู่บ้านห้วยปาย มีดังนี้

- ห้ามยิงปืนในหมู่บ้านโดยไม่มีเหตุอันควร ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับนัดละ 500 บาท
- ห้ามทะเลาะวิวาทชกต่อย ทำร้ายร่างกายกันภายในหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับนัดละ 300 บาท
- ห้ามลักขโมยหรือทำลายทรัพย์สินหรือสาธารณสมบัติภายในหมู่บ้าน เมื่อพบเห็นให้ส่งตัวดำเนินคดีตามกฎหมาย
- ห้ามทิ้งขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลในที่สาธารณะภายในหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 300 บาท
- ห้ามบุคคลใดตัดไม้ในเขตป่าอนุรักษ์และป่าต้นน้ำ ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 300 – 500 บาท

❖ บริบทด้านความมั่นคงทางอาหารของบ้านห้วยปาย

แหล่งอาหารของบ้านห้วยปายมีหลาย แหล่ง ดังนี้

1. อาหารประเภทพืชผักที่ปลูกในไร่ข้าว ของบ้านห้วยปายแบ่งการเพาะปลูกเป็น 4 ระยะ

- ปลูกก่อนลงข้าวไร่ จะปลูกหลังจากเผาไร่เสร็จใหม่ ๆ เช่น 1)เผือก 2)มันดินช้าง ซึ่งมีลักษณะหัวดำ ใหญ่ ปลูกตามที่ถูกเผาจนเป็นจี๋เถา เพราะจะเป็นโพรงทำให้หัวชอนไชลงดินดี เวลาเก็บเพียงใช้มือคุ้ยก็เก็บได้ง่าย 3)

มันแกว (หมี่อณี) 4)มันชะหล่านนุมาณ(หมี่อู่มือจ้อย) เก็บกินช่วงเดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ ให้ใบแห้งก่อน เป็นพันธุ์ดั้งเดิม 5) มันสำปะหลัง(หม่ากะเลา) ปลูกมาแต่ดั้งเดิม 6)มันมือเสือ เป็นต้น แต่ละปีแต่ละครัวเรือนจะเก็บต้นไว้ขายพันธุ์ เก็บไว้ในที่ชื้น ที่ไหนก็ได้ไม่ตาย ให้ใบหล่นหมดก่อนจึงเก็บกินได้ ก่อนเดือนมีนาคมเก็บหมดเลยทุกอย่าง การปลูกมันจะปลูกปีต่อปี เพราะถ้าปล่อยไว้นานรากจะกลายเป็นเนื้อไม้ แข็ง สามารถใช้แองใส่ไก่ ทำขนม ปิ้งกินก็ได้ นิยมปลูกตามรอยต่อระหว่างแปลงข้าวไร่กับแปลงผัก เพราะหากปลูกในไร่ข้าวแล้ว ข้าวจะเสียเพราะกอใหญ่

- ปลูกผสมกับข้าวไร่ เช่น 1) งาดำ ใช้ดำผสมกับข้าวเหนียว (ขนมข้าวปุ้น) เพื่อไม่ให้ข้าวติดสากติดครก นิยมทำในช่วงเทศกาลกินวอปีใหม่ของทุกปี 2) ผักกาด เวลาขายหญ้าข้าวไร่ หากมีผักกาดขึ้นหนาเกินไปก็ถอนทิ้ง 3) ผักอีหลีน ต้องปลูกผสมกับข้าวไร่จึงจะเป็น ถ้าหวานต่างหากเวลาฝนหมดก็ตาย หากปลูกหยอดหลุมเดียวกับข้าวไร่รากจะอยู่ลึกไปกับกอข้าว ใช้ใส่ปุ๋ยรสดำน้ำพริก ใส่แกลบ สามารถเก็บไว้รับประทานได้ตลอดปี โดยนำไปต้มลวกมาห่อ และนำไปเหน็บไว้บนหลังคาบ้าน บนเตาไฟ เวลาทำอาหารก็นำมาปรุงง่าย หรือจะรูดเอาแต่ใบตากไว้ก็ได้ ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด ปลูกแบบนี้จะได้เชื้อไว้ทำพันธุ์ในปีถัดไป เป็นต้น
- ปลูกหลังลงข้าวไร่ (ฝนเริ่มตก) เช่น 1) ใบชู มี 2 ชนิด คือชนิดกินใบกับชนิดกินหัว ใช้ใส่เวลาดำน้ำพริก ใส่แกลบ ชนิดแรกเรียกว่า “ชูพืป่า” ใบกว้าง มีราก ใส่ น้ำพริก ใส่คั่ว หรือคอง อีกชนิดหนึ่งเรียกว่า “ชูแซะ” ลักษณะคล้ายหอมแดง กินใบ ถ้าแก่ใบเหี่ยว ใส่แกลบ น้ำพริก หยิบเกิดลูกใหม่กินได้ไม่ผิดเดือน 3) พริก เพาะเป็นกล้าก่อนนำไปปลูก ปลูกช่วงฝนตก
- ปลูกแยกออกจากไร่ข้าว (ใกล้ไร่ข้าวจะมีแปลงผักปลูกติดกัน เหตุที่มีแปลงติดไร่ข้าวเพราะถ้าปลูกผสมในไร่ข้าวแล้วพืชผักที่ปลูกจะไม่พอกิน) เช่น 1) ข้าวโพดจะปลูกใกล้น้ำ 2) ฟักทองจะปลูกในไร่ข้าวโพด 3) มะเขือ 4) พริก 5) ตะไคร้ 6) ผักชี 7) หอม เป็นต้น

2. อาหารจากธรรมชาติ

- ประเภทสัตว์ปีก ที่สามารถรับประทานได้มีประมาณ 50 ชนิด ได้แก่ 1) ไก่ป่า 2) ไก่ฟ้า 3) นกเป่า 4) นกแอ่น 5) นกเขาแดง 6) นกกะปูด 7) นกหัวจุกลาย, นกหัวจุกเขียว 9) นกหัวจุกแดง 10) เหยี่ยว 11) แด่น้อย 12) นกข่อย 13) คอย 14) นกคุ้ม 15) กิโกลุย 16) นกแซว 17) นกเขาเขียว 18) ปีกุลย 19) นกไก่อ้ว 20) แซโตแะ 21) แมด๊ะหั่วะ 22) เอ้าก่าแะ 23) นกสูง 24) หม่าล๊ะกั่ว 25) หม่าล๊ะเตี้ย 26) หม่าล๊ะแก 27) ปี่ลู่ 28) โพะโกหู่ 29) โพะเต๊ะเน๊ะ 30) จู้ห่มะ 31) อะเจะคอต้อย 32) อะเจะจุย 33) นกหัวขวาน 34) ไต่ะปีด้อย 35) ชะโก่กั่ว 36) เซอะบ้อย 37) ชูปีเงะนอมา 38) ซือริมา 39) หั่วะแะเต๊ะ 40)

จะพื่อแกะตะโก 41) ปี่ปี่ลี 42) แตะตะอ้อเค่อ 43) พิแคว 44) โกถ์โกถ์กา 45) อ่าจู้
 46) โจก๊อ 47) อ้อจี้ลี 48) คอเหม่น๊ะ 49) อะพะเงะ และ 50) แซะจ้อก่า

- ประเภทสัตว์ป่า ที่สามารถหาจับประทานได้มีประมาณ 12 ชนิด ได้แก่ 1) เก้ง 2) หมูป่า 3) หมู 4) เสือ 5) เลียงผา 6) ลิง 7) ค่าง 8) อ้น 9) เม่น 10) อีเห็น 11) หมูหมี / หมูหมา และ 12) ลิ่น
- ประเภทสัตว์น้ำ ที่สามารถหาจับประทานได้มีประมาณ 12 ชนิด ได้แก่ 1) ปลาพวง / ปลาบู่ 2) จะค่อม 3) ปลาจาด 4) ปลาหม่อม 5) ปลาบู่ข้างลาย 6) ปลาหมอ 7) เต่าน้ำ / เต่าปูลู 8) เต่าเล็กยาว 9) เขียดขาว 10) ฟาตะเนะตะดอเว/เขียดดำ 11) อึ่งอ่าง และ 12) ปลาติดหิน
- ประเภทพืช ที่สามารถหาจับประทานได้มีประมาณ 32 ชนิด ได้แก่ 1) ครั่ง 2) หน่อหวาย 3) ปลีกล้วยป่า 4) ดอกตัง 5) เห็ดลม/เห็ดหนู 6) ผักกูด 7) หน่อไม้ 8) มะแลบ 9) เห็ดไข่ห่าน 10) ยอดส้มปี 11) บัวบก 12) เพกา/ฝักมะลิ้นช้าง/ฝักมะลิ้นไม้ 13) มะแขว่น 14) มะเฒ่า 15) ยอดมะขี้ 16) ชะอมป่า 17) สะตอป่า 18) เหี่ยวหอม 19) จี๊ด (เต่าล้าง) 20) จอย 21) จะคำน 22) สับปะรดป่า / มะน้อย 23) ก่อแป้น 24) ไม้เตม 25) เห็ดขาง 26) ดอกคาม 27) มันดินช้าง 28) บุก 29) อังอ 30) ตะไคร้ดิน 31) หัวกำบิด 32) บอน 33) มะกอก และ

บริเวณสะพานหน้าหมู่บ้านระยะ 1 ก.ม. เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของ ห้วยป่า

3. อาหารประเภทสัตว์ที่เลี้ยง และพืชที่ปลูกภายในชุมชน

- ประเภทสัตว์ คนบ้านห้วยปายนิยมเลี้ยงสัตว์ต่างๆไว้หลายชนิด ทั้งนี้เพื่อเป็นอาหาร เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม และเพื่อเป็นธนาคารขายสัตว์เลี้ยงในยามจำเป็นที่ต้องใช้เงิน สัตว์ที่เลี้ยงไว้ ได้แก่ หมู วัว ควาย ไก่ เป็ด ปลา (ในสวนปลาจะเลี้ยงไว้ที่น้ำปายที่ ไหลผ่านหน้าหมู่บ้าน โดยมีบริเวณที่เลี้ยงเพื่ออนุรักษ์เป็นระยะทาง 1 กิโลเมตร แต่หาก ปลาออกนอกเขตพื้นที่สามารถจับเป็นอาหารได้) ซึ่งทุกคนในชุมชนจะช่วยกันดูแล ให้อาหาร และไม่มีใครละเมิด กฎนี้ จึงมีปลาเป็นจำนวนมาก

- ประเภทพืช จะมีการปลูกไว้ในบริเวณบ้าน โดยจะล้อมรั้วและจึงตาข่ายไว้เป็นอย่างดี เนื่องจากป้องกันไม่ให้สัตว์ที่เลี้ยงไว้เข้าไปกิน หรือ ทำลาย เช่น ผักชี ผักกาด พริก หวาย มะเขือ มะนาว ผักไผ่ เป็นต้น

❖ ประมวลผลแหล่งที่มาของอาหารและสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค ประเภท “กับข้าว”

ตัวอย่างเมนูอาหารที่คนในชุมชนบ้านห้วยปายประกอบสำหรับรับประทานในครัวเรือน ได้แก่ ไข่ทอด ปลาทอด หมูทอด น้ำพริกหมูเซอ น้ำพริกอ่อง น้ำพริกถั่วเน่า แกงไก่ป่า แกงผักกาด คอยใส่หมู แกงหน่อหวาย แกงอ่อมหมู แกงปลีกล้วย ดัมส้มปลา ดัมยำไก่ อุ๊บปลา อุ๊บผักกูด เป็นต้น

จากการเก็บข้อมูล เรื่อง “แหล่งที่มาของอาหารและสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค” โดยให้ชุมชนเลือกเมนูอาหาร 1 ประเภท ซึ่งคนในชุมชนบ้านห้วยปายเลือกอาหารประเภท “แกง” เพื่อดู ส่วนประกอบของเมนูอาหาร จากนั้นให้ชุมชนบอกว่าส่วนประกอบแต่ละเมนูได้มาจากแหล่งใดบ้าง โดยมีให้เลือก 4 แหล่ง คือ

- จากการซื้อ (ได้จากตลาด รถเร่ ร้านค้าห้างสรรพสินค้า)
- จากการผลิต (ปลูกเอง เลี้ยงเอง)

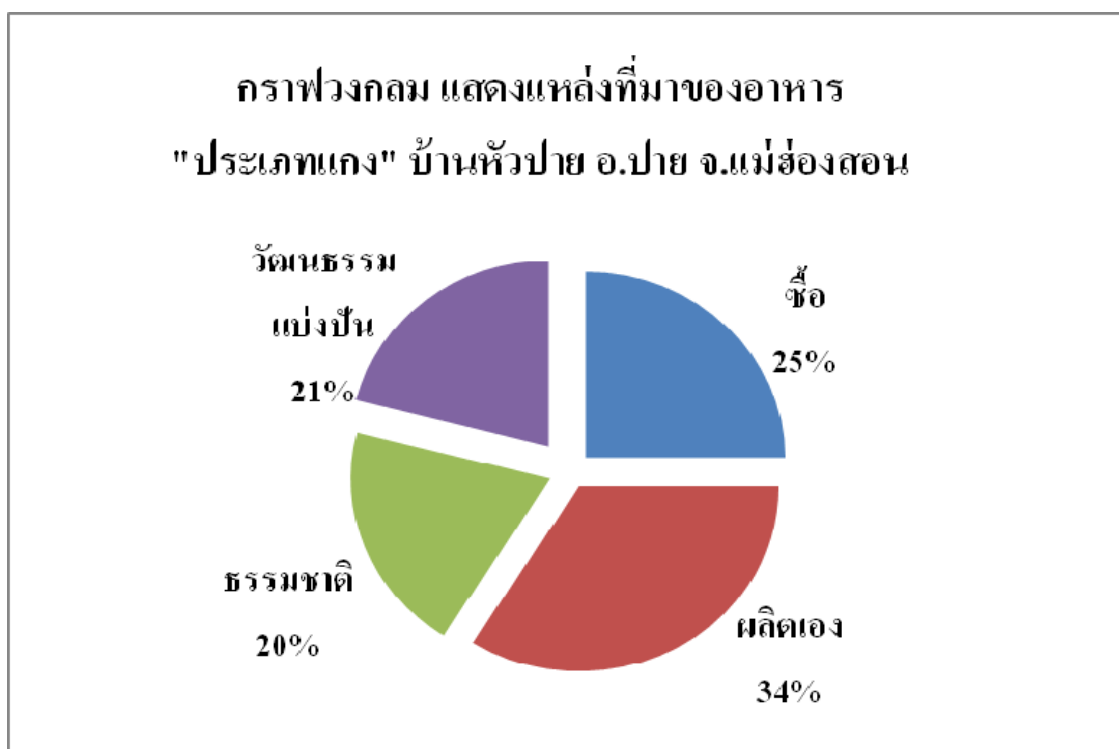
- หากจากแหล่งธรรมชาติ (หาในป่า ลำคลอง ท้องทุ่ง)
- ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ขอช้างบ้าน เพื่อนบ้านให้มา)

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ให้น้ำหนักว่า ได้วัตถุดิบจากแหล่งใด น้ำหนักเท่าไร โดยมีให้เลือก 3

ลำดับ คือ เลข 1 หมายถึง น้อย เลข 2 หมายถึง ปานกลาง และ เลข 3 หมายถึง มาก สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.6 แสดงผลการประมวลแหล่งที่มาของวัตถุดิบ เมนูอาหาร ประเภทแกงบ้านห้วยปาย อ.ปาย

รายการวัตถุดิบ (ส่วนประกอบอาหาร)	แหล่งที่มาของวัตถุดิบ			
	ซื้อ	ผลิต	จากแหล่งธรรมชาติ	ประเพณี วัฒนธรรม
1. เนื้อหมู	2	3	-	1
2. เนื้อหมูป่า	2	-	3	3
3. เก้ง	3	-	3	-
4. ปลา	2	-	3	1
5. ไก่ป่า	1	-	3	1
6. ไก่บ้าน	1	3	-	2
7. ไข่ไก่	3	1	-	1
8. ผักกาดเขียว	1	3	-	1
9. หน่อหอย	-	1	3	1
10. หมูยอ	3	-	-	-
11. ถั่วเน่าแผ่น	3	-	-	-
12. ปลีกล้วย	-	-	3	1
13. ผักกูด	-	-	3	1
14. แดงไร่	-	3	-	1
15. ฟักทอง	-	3	-	1
16. พริก	-	3	-	1
17. มะเขือ	1	3	-	1
18. เผือก / มัน	1	3	-	1
19. ผักชี	-	3	-	1
20. ผักอีหูลีน	-	3	-	1
21. พืชผักสวนครัวต่างๆ	-	3	-	2
22. เครื่องปรุงต่างๆ	3	-	-	-
รวม (104)	26	35	21	22
ร้อยละ (100)	25	34	20	21

กราฟวงกลมที่ 4.3 แสดงผลแหล่งที่มาของอาหาร “ประเภทแกง” บ้านห้วยปาย อ.ปาย

จากการประมวลผลบ้านห้วยปาย **อันดับ 1** คือ ผลิตเอง อาหาร ได้ 35 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 34 **อันดับ 2** คือ การซื้อ ได้ 26 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 25 **อันดับ 3** คือ จากประเพณีวัฒนธรรม การแบ่งปัน ได้ 22 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 21 **อันดับ 4** คือ หาจากแหล่งธรรมชาติ ได้ 21 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 20 สามารถสรุปได้ว่าเมนูอาหารนี้ มีความมั่นคงทางด้านอาหารสูง สามารถพอที่จะพึ่งตนเองได้ เพราะวัตถุดิบส่วนมากสามารถผลิตเองได้ มีการแบ่งปันและได้จากธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งถึงแม้บางอย่างจะมีการซื้อ แต่เป็นการซื้อประเภทเนื้อสัตว์ของคนในชุมชนเอง จะซื้อจากภายนอกเพียงเครื่องปรุงเท่านั้น

❖ สถานการณ์การผลิต “ข้าว” ในชุมชน

ระบบการผลิต และการหมุนเวียนพื้นที่

พื้นที่สวน

เนื้อที่สวนไม่มีเป็นแปลงใหญ่ ไม่ผลจะปลูกอะไรข้าว ริมน้ำห้วย ส่วนใหญ่ปลูกมะม่วง กล้าย มีประมาณ 10 ต้น นอกจากนี้ยังมีบัว ท้อ มะเือง ได้รับพันธุ์จากโครงการคอยสามหมื่น ส่วนอย่างอื่น คนเฒ่า คนแก่ ในหมู่บ้านปลูกเอง ปัญหาที่พบคือ ออกผลแล้วไม่สุก เพราะพื้นที่อยู่บนที่สูงและมีอากาศหนาว

พื้นที่ไร่หมุนเวียน

พื้นที่ไร่มีประมาณ 580 ไร่ ครอบครัวยละประมาณ 20 ไร่ มีแปลงหน้าหมู่บ้านของส่วนรวมประมาณ 5 แปลง หมุนไป 5 รอบ เดิมใช้พื้นที่ปลูกข้าวปีละประมาณ 4 ไร่ต่อครอบครัว หรือ ประมาณ

116 ไร่ ต่อ ปี ต่อ หมู่บ้าน ปัจจุบันใช้พื้นที่ 5 ไร่ ต่อครอบครัวหรือประมาณ 145 ไร่ ต่อปี ต่อหมู่บ้าน พืชที่ปลูกในไร่ข้าวและพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ ข้าวโพด แตง ถั่ว ผักอีหลิน ดอกทานตะวัน พริก มะเขือ มันแกว มันสำปะหลัง ข้าวป้าง ข้าวป้าง ฟักทอง ใบชู ผักชี เผือก และมันดินช้าง เป็นต้น สภาพดิน ไม่ได้ปุ๋ย คุณภาพของดินที่ดี มีลักษณะเลื่อม ๆ มีเงา ดินจะดำลึกลงไปประมาณ 3 นิ้ว (มือ) หากคุณภาพดินไม่ดี ขุดลงไปจะมีทรายเยอะ ดินค้ำมีน้อย

แต่ปัจจุบันชุมชนบ้านห้วยปายเริ่มมีการใช้ยาฆ่าหญ้าในไร่ข้าว ส่วนใหญ่จะใช้ในช่วงพืชผลกำลังเติบโต โดยซื้อจากตัวอำเภอปาย อัตราการใช้ 1 กระป๋อง ต่อ ไร่หรือ 1 กระป๋อง ต่อ 3 – 4 ไร่หรือ ไร่ละ 1 กระป๋อง สาเหตุที่เริ่มนำยาฆ่าหญ้ามาใช้เนื่องจากปัจจุบันมีแรงงานที่จะช่วยในงานเกษตรมีน้อย คนรุ่นลูกหลานต้องไปเรียนนอกหมู่บ้าน ส่วนรุ่นหนุ่มสาวหรือวัยทำงานส่วนใหญ่ออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านเช่นกัน เพราะฉะนั้นจึงเหลือรุ่นพ่อแม่ทำการเกษตรอยู่ในชุมชน เมื่อเทียบกับพื้นที่ซึ่งไม่สามารถจัดการพื้นที่หรือเอาหญ้ามาก ๆ ไหว ยาฆ่าหญ้าที่นิยมใช้ชื่อ “อามิก” โดยใช้ฆ่าเฉพาะพืชใบกว้างเป็นจุด ๆ ไป เริ่มใช้มาแล้วประมาณ 2 – 3 ปี

กรณีที่มีการบุกรุกเข้าไปทำไร่ในแปลงของผู้อื่น ครั้งแรกเจ้าของไร่ขอคืนก่อน ถ้าไม่ให้อะไรใช้มติด จากสมาชิกทุกหลังคาเรือนมาประชุม ผู้ตัดสินคือ ผู้นำหมู่บ้าน กรรมการ และสมาชิกชุมชนลงมติ

การแบ่งพื้นที่เพาะปลูก

ในอดีต ไม่มีการแบ่งพื้นที่ที่แน่นอน เมื่อต้องการก็บุกเบิกไปเรื่อย ๆ ปัจจุบัน ไม่สามารถขยายพื้นที่ได้แล้วเนื่องจากตั้งหมู่บ้านถาวร และอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง ครอบครัวใหม่ที่ยังไม่มีพื้นที่ทำกิน คณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นผู้เลือกพื้นที่ที่เหมาะสมให้ทำ พื้นที่เพาะปลูกชนิดประมาณ 3 ไร่ คือ ที่สวน ไร่ข้าวโพด ไร่ข้าว อย่างน้อยรวมแล้วประมาณ 15 ไร่ ต่อครัวเรือน

การเลือกพื้นที่ปลูกข้าวไร่และข้าวโพด มีข้อห้ามดังนี้

1. บริเวณป่าใหญ่ไม่ให้ทำกิน ป่าต้นน้ำไม่ให้ทำ เพราะอนุรักษ์ไว้กินน้ำ ให้สัตว์ป่าอาศัย
2. พื้นที่ลาดชันไม่ให้ทำ หากทำแล้วดินจะถล่มลงมา ทำให้ทำกินได้เพียงปีเดียวก็ต้องหาพื้นที่ใหม่เสียเวลา
3. คูที่ลุ่ม ๆ ใกล้น้ำ เพราะน้ำดี มีความชื้นทำให้ผัก เช่น ยอดฟักทอง ข้าวโพด ผักกาด พริก มันสำปะหลัง มันแกว เจริญเติบโตดี
4. บริเวณหุบเขามีน้ำห้วยใหญ่ที่มีปลา (แม่น้ำปาย) ไหลผ่าน ไม่ให้ทำไร่ตรงข้ามกัน เพราะจะไม่สบาย หรือตายได้ ต้องสลับกันทำ ให้ตกลงกันว่าใครจะเป็นคนทำ โดยทำได้เพียงเจ้าเดียว
5. บริเวณกวดอย ให้ทำได้เพียงฝั่งเดียวเจ้าเดียว เพราะจะไม่สบาย หากเป็นคนละเจ้าสามารถทำได้
6. บริเวณหุบเขา สองฝั่งคอย ห้ามพี่น้องทำหันหน้าเข้าหากัน ถ้าเป็นคนอื่นทำได้ เพราะจะไม่สบาย หรือตายได้

7. บริเวณที่มีถนนผ่านกลาง เปรียบเหมือนคนหามโลงศพ หมายถึงเราช่วยกันหามศพไปฝัง “ถื๋อ” จะไม่ทำ ห้ามเข้าเดี่ยวทำทั้งสองฝั่ง ให้ทำฝั่งละเจ้าให้แบ่งกันเป็นครอบครัว เพราะจัดการล้อมรั้วยาก (วาดรูปประกอบ)

การปลูกข้าวไร่

ในพื้นที่ 1 แปลง จะทำการเลือกปลูกพันธุ์ข้าวได้ 3 ชนิด ให้ปลูกข้าวหนึ่ง(ข้าวเหนียว)ไว้ด้านบน ส่วนข้าวเจ้าปลูกไว้ด้านล่าง การเก็บเมล็ดไว้ทำพันธุ์ในปีถัดไป เมื่อจะเก็บเกี่ยวต้องเลือกส่วนที่จะทำพันธุ์ทิ้งไว้ ควรเลือกพื้นที่งาม ๆ ข้าวหนึ่งหากเข้ามาผสมกับข้าวเจ้าจะไม่นำมาทำพันธุ์ ส่วนใหญ่ข้าวหนึ่งมีน้อย จึงต้องปลูกไว้ด้านบน ถ้าปลูกด้านล่าง นานไปปีหรือสองปีจะกลายพันธุ์เป็นข้าวเจ้า ข้าวหนึ่งจะไม่ให้ผสมกับข้าวเจ้า ถ้าผสมกับข้าวเจ้าแล้ว นำมาดำข้าวปุ้ก็จะไม่เป็นเมล็ดและดำไม่ละเอียด ดังนั้นข้าวหนึ่งจะผสมกับข้าวเจ้าไม่ได้ แต่ข้าวเจ้าผสมกับข้าวหนึ่งหุงกินได้ ข้าวเจ้าที่ผสมกับข้าวหนึ่งหากปลูกไปหลายครั้งก็จะเป็นข้าวหนึ่งหมดเช่นกัน

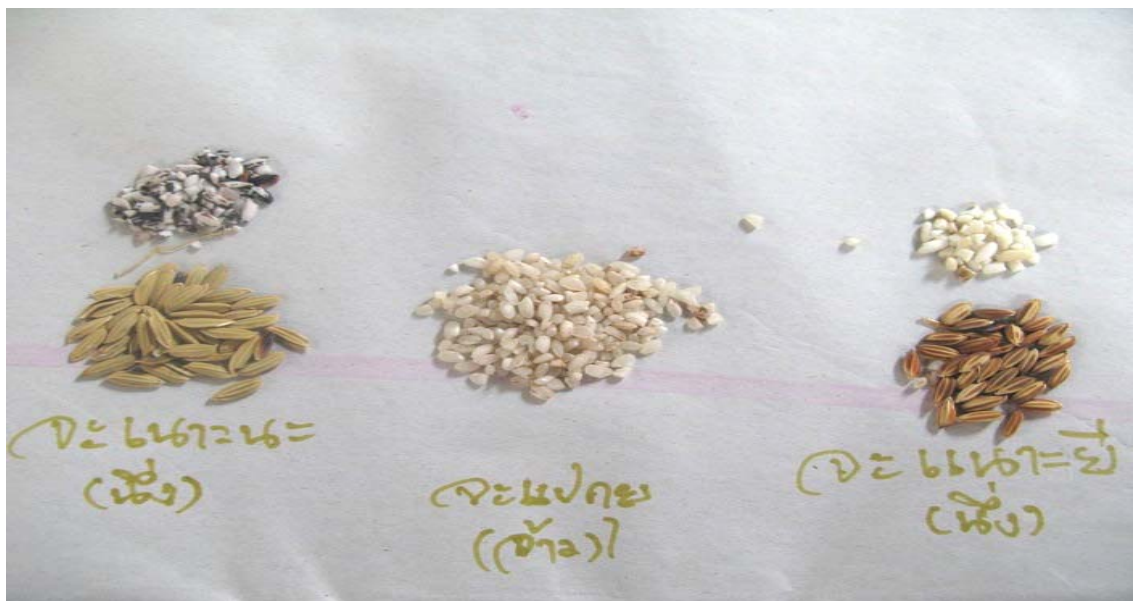
ปัจจุบันพื้นที่ปลูกข้าวไร่ ต่อ 1 ครัวเรือน ใช้พื้นที่ประมาณ 5 ไร่ ใช้พันธุ์ข้าว 2 ถึง 1 หลุมปลูกข้าวใส่พันธุ์ข้าว 15-20 เมล็ด

พันธุ์ข้าวไร่ ที่นำมาปลูกในไร่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแบ่งเป็น 2 ประเภท

พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกในปัจจุบัน มี 3 ชนิด ดังนี้

ชื่อพันธุ์ข้าว	ลักษณะพันธุ์ข้าว
ข้าวเจ้า 1 ชนิด 1.จะแปกยุ	เป็นพันธุ์ข้าวเจ้ามาจากทิเบต เนื่องจากช่วงที่มีการอพยพได้นำมาเพาะปลูกที่นี่ด้วย ลักษณะเมล็ดเล็กและอ้วน เมล็ดมีขนาดเล็กที่สุดในบรรดาพันธุ์ข้าวที่นิยมปลูก ผลผลิตที่ได้ดี <u>อดีต</u> ได้นับเมล็ดมีจำนวน 200-300 เมล็ดต่อพวง <u>ปัจจุบัน</u> นับได้เพียง 150 เมล็ด ข้าวพันธุ์นี้ทนทานต่อโรค ไม่ต้องใช้ปุ๋ยยาในการเพาะปลูก สีในเมล็ดข้าวมี 2 ลักษณะ หากตากให้แห้งจะเป็นสีแดง หากตากแดดน้อยจะมีสีขาว เนื่องจากวิตามินยังเกาะติดเมล็ดได้ไม่เต็มที่จึงมีสีขาว เวลาหุงจะขึ้นหม้อดี คนภายนอกนิยมซื้อ เพื่อนำไปเลี้ยงไก่ชน เพราะเชื่อว่าข้าวชนิดนี้ทำให้ไก่มีกำลังดี
ข้าวเหนียว 2 ชนิด 1.จะเนาะนะ	เป็นพันธุ์ข้าวเหนียว พันธุ์ดั้งเดิมของชุมชนมีสีเข้มออกสีน้ำตาล หรือที่คนทั่วไปนิยมเรียกว่า“ข้าวลิ้มผิว”มีสรรพคุณสามารถใช้เป็นยาได้ด้วยมี2ชนิด คือ <u>จะเนาะนะโหล่</u> (แบบเมล็ดใหญ่) มีลักษณะเมล็ดยาว สีดำ <u>จะเนาะนะแอ้</u> (แบบเมล็ดเล็ก) มีลักษณะเมล็ดเล็กอ้วน มีสีดำเข้มกว่าจะเนาะนะโหล่ จะเนาะนะแอ้ นิยมใช้ทำยา ใช้รักษากระดูกหักได้ แต่หากไม่มีสามารถใช้จะเนาะนะโหล่แทนได้

ชื่อพันธุ์ข้าว	ลักษณะพันธุ์ข้าว
	ซึ่งปัจจุบันช่วงเดือนมกราคมปี 2557 ข้าวพันธุ์นี้ได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้ซื้อคนกลางมาก มีคนจากบ้านเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ มาถามซื้อถึงในชุมชน โดยให้ราคาข้าวเปลือกสูงมากถึง 500 บาท ต่อ ถัง (เป็นเหตุการณ์ที่ไม่เคยมีมาก่อน)
2.จะนะเหย	เป็นพันธุ์ข้าวเหนียวดั้งเดิม ลักษณะเมล็ดเป็นสีแดง อ้วน ข้างในเป็นสีขาว ปลูกแล้วได้ผลผลิตดี

พันธุ์ข้าวไร่ที่ไม่นิยมปลูก ส่วนมากจะหาพันธุ์ไม่ได้แล้วเนื่องจากไม่ใช้จึงไม่เก็บรักษาพันธุ์ มี 12 ชนิด ดังนี้

ชื่อพันธุ์ข้าว	ลักษณะพันธุ์ข้าว
ข้าวเหนียว 5 ชนิด	
1.จะนะแอ	เป็นพันธุ์ข้าวเหนียวดั้งเดิม ลักษณะมีเมล็ดเล็ก สีขาว ต้นและใบเล็ก
2.จะนะโหล	เป็นพันธุ์ข้าวเหนียว เมล็ดมีลักษณะสีเหลือง ข้างในสีขาว เมล็ดยาว ข้าวพันธุ์นี้จะสุกช้ากว่าพันธุ์อื่นๆ ต้องเก็บเกี่ยวหลังพันธุ์อื่น ส่วนใหญ่นิยมใช้ทำข้าวเม่า หรือทำข้าวปุ้นก็ได้
3.จะนะสี	เป็นพันธุ์ข้าวเหนียว เมล็ดสีเหลือง เมล็ดมีขนาดใหญ่และอ้วน ปลูกแล้วได้ผลผลิตไม่ดี
4.จะนะบัว	เป็นพันธุ์ข้าวเหนียว เมล็ดลาย ข้างในมีสีขาว
5.ข้าวเสา หรือ ข้าว	เป็นพันธุ์ข้าวเหนียวได้มาจากคนเมือง ลักษณะต้นสูงล้มง่าย แต่วางข้าวและ

ชื่อพันธุ์ข้าว	ลักษณะพันธุ์ข้าว
ฮ้าว	เมล็ดข้าวได้เยอะ เมล็ดมีขนเล็กน้อย เมล็ดข้างในมีสีขาว
ข้าวเจ้า 7 ชนิด	
1. จะชะมา	เป็นพันธุ์ข้าวเจ้า ที่มาจากมูเซอภัยทางทิศใต้ ลักษณะเมล็ดยาว สีขาว เมล็ดข้าวที่ได้จะห่าง หนึ่งพวงจะมีเมล็ดข้าวไม่เกิน 150 เมล็ด
2. จะนะแก็	เป็นข้าวเจ้าพันธุ์ดั้งเดิม เมล็ดสีดำ ข้างในมีสีแดง เป็นข้าวคอก คือใช้เวลาปลูกเพียง 3 เดือนสามารถเก็บเกี่ยวได้
3. ปางสา	มีลักษณะเมล็ดอ้วนเหมือนข้าวกำ แต่มีสีขาว เมล็ดใหญ่ ต้นงาม แต่ปลูกแล้วไม่ได้ผลผลิตเพียงพอ
4. ปางบ่อ	เป็นข้าวเจ้า เมล็ดสีขาว ยาวและใหญ่ เป็นข้าวที่มีรสหวานอร่อยที่สุด ไม่มีโรค แต่ปลูกไม่ค่อยได้ผล ผลผลิตก็ได้น้อย
5. ลาซอ หรือ ปะแตะจำ	เป็นข้าวคอก เมล็ดสีเหลือง มีขนาดเล็ก ข้างในมีสีแดง สาเหตุที่ไม่นิยมปลูกเนื่องจากเป็นข้าวคอกทำให้สุกก่อนข้าวชนิดอื่น ๆ ทำให้คนชอบมากินข้าวในไร่ จึงเสียเวลาเหนื่อย ลำบากในการเฝ้าไร่
6. จะบือ	ลักษณะเมล็ดมีขน เมล็ดใหญ่ ข้างในมีสีขาว แต่เพาะปลูกในพื้นที่ที่มีอากาศเย็นไม่ได้ทำให้ปลูกไม่ค่อยได้ผล
7. จะมะด๊ะ	เป็นพันธุ์ข้าวเจ้า ลักษณะเมล็ดยาว มีหางแหลม เมล็ดมีสีเหลือง แต่พันธุ์ข้าวเมืองร้อนทำให้ปลูกไม่ค่อยได้ผล

พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการทำข้าวปึก (ในช่วงเทศกาลกินวอปีใหม่) มี 4 ชนิด ได้แก่ (1) จะนะชะหยี เป็นข้าวเหนียว เมล็ดมีสีขาว มีความเชื่อว่าต้องนำของที่ชาวสะอาดให้พระเจ้า จึงต้องดำข้าวชนิดนี้เป็นอันดับแรก ครกต่อไปสามารถดำข้าวอะไรก็ได้ (2) จะนะนะแก็ เมล็ดสีดำ (3) จะนะนะโหล่ เมล็ดสีดำ และ (4) จะนะโหล่ เมล็ดสีเหลือง

ขั้นตอนในการปลูกข้าวไร่

- 1) ถางไร่ (เพียวไร่) “อะเถาะแแก้ว” หรือ มีดถางหญ้า
- 2) ตัดต้นไม้ใหญ่ออก เพื่อเผาหญ้าง่าย ๆ ตัดทิ้งไว้ 1 เดือน ช่วงเดือนมกราคม ก่อนกินวอปีใหม่เผาแล้ว
- 3) ใช้มีด “อะพะะ” เก็บหญ้าอีกรอบ ใช้กับตอไม้สูง
- 4) “โถ่ลู่” ขุดหลุม หยอดเมล็ดข้าว ผู้ชายขุดเจาะหลุมเล็ก ๆ ผู้หญิงหยอดเมล็ดข้าวหลุมละประมาณ 15-20 เมล็ด ระหว่างหยอดเมล็ดข้าวจะผสมเมล็ดพันธุ์ผักอื่น ๆ ไปด้วย
- 5) กลบหลุม เมื่อหยอดเมล็ดข้าวแล้วใช้จอบไถกลบหลุมตามหลัง

- 6) พอข้าวเจริญเติบโต “เอาหญ้า” ใช้เคาะ “กองอ่แกว่ะ” เคาะหญ้าออก “
- 7) เก็บเกี่ยว ใช้เคียว “หล่อเกว่ะ” เก็บเกี่ยวข้าวที่สุกแล้ว บางรายมีการเอามือเอวกัน ไปทำ 1 วัน ใช้แรงงานกิน 1 วัน แล้วแต่เจ้าของไร่จะตกลงกัน
- 8) หอบข้าวมากองรวมกันรอตี โดยหันปลายข้าวไว้ด้านในเวลาฝนตกไม่เปียก
- 9) ตีข้าว ปรับดินให้เรียบ ปูเสื่อ ใช้รองข้าวที่ดี ใช้ไม้รองหนิข้าวแล้วฟาดลงกับกองข้าว
- 10) เมื่อตีข้าวแล้ว เอา “คั้ง” วิเอข้าวเปลือกที่เมล็ดลีบออก
- 11) จากนั้นแบกกลับเข้าบ้านเที่ยวละ 3 ถัง หรือ 1 กระสอบปุย
- 12) เก็บไว้ในหลองข้าว หรือในกระสอบปุยก็ได้
- 13) เมื่อจะกินก็นำไปตำเอาเปลือกออกที่ครกตำข้าวภายในหมู่บ้าน

ผลผลิตข้าว ได้เปรียบเทียบการปลูก 2 ราย ที่มีผลแตกต่างกัน ดังนี้

- 1) ใช้พันธุ์ข้าว 4 – 5 ถัง ผลผลิตที่ได้ 150 – 160 ถัง ปัญหาที่พบคือ เป็นเพลี้ย ผลผลิตไม่สม่ำเสมอ
- 2) ใช้พันธุ์ข้าว 2 ถัง ผลผลิตที่ได้ 150 ถัง

จากกรณีตัวอย่าง 2 รายที่ปลูกข้าวแล้วได้ผลผลิตที่แตกต่างกันมาก ทำให้เห็นว่าผลผลิตมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ปลูกเป็นหลัก

ปัญหาและการแก้ไข

- 1) ในเรื่องโรค และ ศัตรูข้าว โรคข้าวที่บ้านห้วยปาย คนในชุมชนบอกว่าไม่มี จะมีก็แต่ นก หนู และสัตว์อื่นๆ ที่เข้ามากินข้าว ซึ่งคนบ้านห้วยปายไม่ได้ใช้เครื่องมือไถดัก หรือทำร้ายสัตว์เหล่านี้ แต่จะใช้วิธีแย่งชิงช่วงเวลา คือ เมื่อข้าวใกล้เก็บเกี่ยวใครเก็บเกี่ยวได้เร็ว ก็จะมีข้าวเหลือให้บริโภคมาก
- 2) กรณีการใช้พันธุ์ข้าวเดิมซ้ำพื้นที่เดิม 5 ปี ขึ้นไป ข้าวจะลีบ ทำให้ได้ผลผลิตข้าวไม่ดี ส่งผลให้ข้าวบริโภคไม่เพียงพอ ต้องใช้วิธีเปลี่ยนพื้นที่ปลูก หรือแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว

การกระจายผลผลิต จากการเก็บข้อมูลสามารถสรุปการกระจายข้าวของบ้านห้วยปายได้ 5 วิธี ดังนี้

- 1) เก็บไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน
- 2) แบ่งปันสำหรับใช้เลี้ยงสัตว์
- 3) ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
- 4) นำไปสำรองในธนาคารข้าว
- 5) จำหน่ายผลผลิตข้าว เฉพาะกรณีที่ข้าวคงเหลือจากการบริโภคและเลี้ยงสัตว์ในแต่ละปี

การจำหน่ายข้าว ในช่วงปีที่ผ่านมา คือ ปี 2556 คนในชุมชนบ้านห้วยปายมีการจำหน่ายข้าวประมาณ 10 ครัวเรือน ราคาจำหน่าย คือ ถังละ 120 – 130 บาท แต่ครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนไม่จำหน่ายข้าว พิธีกรรมที่ใช้ในการปลูกข้าวไว้

ก่อนจะปลูกข้าวหรือทำสวนต้องทำพิธีขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดย “ทำแข่ง” ให้เจ้าเมือง มีความเชื่อว่าเมื่อทำไร่แล้วอย่าให้มีเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อถึงเวลาปลูกข้าว ต้องทำพิธีเรียกว่า “พิธีปลูกข้าวไร่” เริ่มทำในเดือนเมษายนหลังพิธีตานศาลา(เดือนมีนาคม) ต้องทำแข่งเจ้าเมือง แข่งเจ้าเมืองจะนำวางไว้บนหิ้งสูง ปักไ่ว้กลางไร่ หรือ หัวไร่ เจ้าของไร่เป็นคนทำพิธีนี้ ไม่ต้องมีปูจอง ทำได้ทุกคน ทำตอนเช้า เวลา 07.00 - 08.00 นาฬิกา เมื่อทำเสร็จทำงานได้ตามปกติ ทำพิธีขอครั้งแรกก่อนจะปลูกเพื่อให้เจ้าที่เจ้าคอยรู้ ปีนี้เราจะทำมาหากินที่นี่ให้รอบคอบ อธิษฐานเอาเอง ส่วนประกอบภายในแข่งเจ้าเมือง ประกอบด้วย สิ่งต่างๆดังนี้

ข้าวตอก ดอกไม้ ข้าวสาร เทียนจี๋ผึ้ง 4 เล่ม กระดาษเขียนไม้ปัก (ธง) คล้ายธงที่ปักที่บ้านของเจ้าที่เจ้าคอย เรียกว่า ออเคาเลาเว ธง หรือ อ้อเจ คือธงสำหรับปักข้างล่าง มีก๊อคน้ำ(แก้วน้ำเล็ก) 4 อัน ธง 4 อันสำหรับปัก 4 ทิศ ใช้ปักบนแข่ง ไม้แผ่นเจาะรู แก้วน้ำ 4 อัน(ใส่น้ำ 2 อันและใส่ทราย 2 อัน)หรือ(น้ำ/ทราย/น้ำ/ทราย) อย่างละคู่ น้ำวางไว้ด้านนอกแข่ง ใส่ทราย หมายถึง ว่าเราทำมาหากินอย่าให้กินหมดเหมือนทราย ใส่ น้ำ หมายถึง เย็นอยู่สบายชุ่มเย็น

ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับข้าว

ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนบ้านห้วยปาย มีหลัก ๆ 14 ประเพณี คือ 1) กินวอปีใหม่ 2) วันศีลใหญ่ (ศีลโหลง) 3) วันศีลน้อย (ศีลยี่) 4) การสืบชะตา 5) การทำพิธีขอขอบคุณเครื่องมือการเกษตร (อะถ่ออ้อจ่าเว) 6) การเสี่ยงทายกระดูกไก่ 7) การขอขมาน้ำ (ผัดผี่น้ำ) 8) พิธีการส่งผี หรือเอะอะสะเตโสะเว 9) พิธีผู้คนตาย หรือคุณไสย 10) พิธีปราบผี / ไล่ผีบ้าน 11) พิธีการฝังศพ 12) พิธีขอชะปุกอยเตเว 13) พิธีงานแต่งงาน และ 14) พิธีขึ้นบ้านใหม่ ส่วนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับข้าวมีรายละเอียดดังนี้

- **กินวอปีใหม่** สมัยก่อนผู้ชายไปสงคราม ผู้หญิงอยู่บ้านจึงกินวอก่อน พอผู้ชายกลับมาจึงกินต่ออีก 3 วัน เป็นวอของผู้ชาย ผู้หญิงอยู่บ้านเมื่อถึงเทศกาลกินวอจะดูที่ดอกท้อ ดอกบัว คล้ายกับทำงานเหนื่อยมา 1 ปี ต้องนั่งกินนอนกิน 7 วัน เป็นการพักผ่อนเพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือผู้ใหญ่

การดูวันกินวอ สมัยก่อนที่ยังไม่มีปฏิทิน ชาวมูเซอแดงจะทำการดูวันที่จะจัดประเพณีกินวอได้จากต้นดอกท้อ(อะเว) หรือดูจากดอกของต้นนางพระยาเสือโคร่ง(หือเหยยะเว) เมื่อ 70 ปีก่อนมีการกินวอทุกเดือนการดูวันกินวอสมัยก่อนไม่มีปฏิทิน ชาวมูเซอจะทำการดูจาก “อะเว” หรือ “ต้นท้อ” และ “หือเหยยะ” หรือ “ต้นนางพญาเสือโคร่ง” เมื่อ 70 ปีก่อน การกินวอจะเริ่มเดือนมกราคม เพราะในอดีตมีสงครามจึงย้ายถิ่นฐานบ่อย เหตุที่ย้ายเพราะเชื่อว่าหลังกินวอแล้วย้ายถิ่นฐานไปจะทำให้ทำการเกษตรดี แต่ปัจจุบันจะทำงานให้เรียบร้อยทุกสิ่งทุกอย่างก่อนจึงจะทำการกินวอ กินวอปีใหม่บ้านห้วยปาย จะอยู่ในช่วงเดือนมีนาคม (เดือน 4 ขึ้น 7 ค่ำ) จะต้องเริ่มข้างขึ้น เพราะถ้าว่าไม่เริ่มช่วงขึ้น 5-6-7 ค่ำ จะเด่นจะคี่ กันไม่ได้ เพราะแสงสว่างไม่พอ ต้องให้วันสุดท้ายของปีตรงกับวันเดือนเต็มพอดี ดังนั้นพิธีกรรมกินวอปีใหม่จึงต้องมี 7 วัน

ลานเต็นจะคี จะมีต้นที่ใช้เต็นรอบ ๆ เรียกว่า “ต้นตรงกลาง” หรือ “เคาะแจ” หรือ “ต้นปีใหม่” ปัจจุบันใช้ต้นเกี๊ยะ 4 ต้น ไม้เกี๊ยะใช้มาตั้งแต่ในอดีต หากไม่มีให้ใช้ไม้ไผ่แทน นำมาปักที่ “โบคา” ซึ่งเป็นที่สำหรับวางเครื่องเช่นในพิธีกรรมในขณะที่เต็นจะคี ต้นเกี๊ยะใช้ต้นที่มีขนาดเล็กและยาวสามารถแบกกลับหมู่บ้านได้ง่าย ช่วงประเพณีกินวอชาวมูเซอแดงบ้านห้วยปายจะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าประจำเผ่าชุดใหม่

พิธีกรรมกินวอปีใหม่มี 7 วัน ดังนี้

วันแรก เป็นวันดาหรือวันเตรียม คำข้าวปูกครกแรกใช้ข้าวเหนียวสีขาว ใส่ขมิ้นตำละเอียด ข้าวปูกสีขาวมีไว้เพื่อบูชาพระเจ้า ข้าวปูกขาวครกแรกห้ามใครกิน หลังจากทำงานเหน็ดเหนื่อยมาทุกปี ต้องขอบคุณที่พระเจ้าได้ประทานข้าวให้มีกินตลอดปี และเพื่อให้ฟ้าฝนดีเป็นการขอบคุณ การดำข้าวปูกจะต่างคนต่างดำในแต่ละหลังคาเรือน ส่วนข้าวปูกครกที่สองและครกถัดไปจะดำด้วยข้าวเหนียวสีดำ ดำกินกันเอง ครกที่ใช้ดำข้าวปูกมี 2 แบบ ดังนี้

- 1) ครกสำหรับดำข้าวปูกโดยเฉพาะ สามารถเคลื่อนย้ายไปตั้งบริเวณที่ต้องการได้ สากทำด้วยไม้ไผ่ลำยาวเพื่อให้มีน้ำหนักมาก เมื่อดำแล้วข้าวเหนียวจะละเอียดเร็วไม่ใช้แรงมาก
- 2) ครกมอ คือ ครกสำหรับดำข้าวสารหุงรับประทาน ซึ่งในชุมชนมี 8 อัน ตั้งไว้เป็นที่ เป็นทางไม่สามารถยกไปมาได้ ไม่นิยมใช้ดำข้าวปูก เพราะเวลาดำจะกลับข้าวปูกยาก ข้าวปูกที่หุงเสร็จใหม่ ๆ จะเทใส่ “ดั่ง” จะเป็นดั่งใหม่หรือเก่าก็ได้แต่ต้องทำความสะอาดดี ๆ เวลานึ่งข้าวเสร็จ เทข้าวใส่ดั่งหิ้วไปดำ ดำเสร็จก็ใส่ดั่งกลับนำมาปั่นกลบ ๆ วางไว้บนชั้นวาง หรือ หิ้ง เสร็จพิธีแล้วนำ “ดั่ง” ไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้

ชั้นวางข้าวปูก(ข้าวปูกทิ) ใช้สำหรับวางเครื่องเช่นในพิธีกินวอปีใหม่ในบ้าน มีความเชื่อว่าห้ามผิวเมียนอนใต้หิ้งข้าวปูก เพราะเป็นการผิดศีล เครื่องเช่นมีดังนี้

- 1) ข้าวปูกขาว - ดำ
- 2) ใบสนใช้รองพื้นก่อนวางข้าวปูกจะทำให้ข้าวปูกหอม ใบสนล้นข้าวปูกไม่ติดพื้น ในอดีตไม่มีถ้วย วางบนใบสนแล้วข้าวปูกไม่แข็ง จากนั้นวางใบสนทับอีกครั้ง
- 3) แก้วน้ำ คอยเติมน้ำไม่ให้แห้งประมาณ 7 วัน
- 4) จุดเทียนทุกวัน ตอนเช้าและตอนเย็น บูชาตลอดถ้าเทียนดับจะจุดใหม่
- 5) งาดำ ใช้ตอนไปตานข้าวปูก
- 6) ก๋วยเตี๋ยว
- 7) เนื้อหมูหันเป็นชิ้นยาว ๆ แขนงไว้
- 8) ตุง

ข้อสังเกต ของที่ใช้ในช่วงกินวอปีใหม่จะขาด “ตุง” ปักไม่ได้ ตุงจะปักในวันดาและวันที่สอง ในอดีตจะใช้ตุงสีขาวและสีเหลือง ปัจจุบันรับวัฒนธรรมจากชาวไทยใหญ่สีตุงที่ใช้จึงผสมผสานกันไป

บริเวณที่ต้องปักธง ได้แก่ ข้าวสาร ฟืน(หัว) ชันวางข้าวปัก ปักเพื่อให้งอกงามดี มีคุณภาพ แสดงว่าเราทำสำเร็จแล้ว สุดท้ายเตรียมหมูที่จะใช้ฆ่าในวันถัดไป

วันที่สอง ฆ่าหมูกินไปจนครบ 7 วัน ถ้าเลขวันที่ 4 ฆ่าหมูใหม่อีกครั้งถ้าไม่พอรับประทาน ไม่พุดสิ่งที่ไม่ดี ปลุกดัน ”เกาะเจ “หรือตันปีใหม่” เริ่มต้นจะคิดวันค่าเป็นวันแรก จนถึงคืนวันที่ 6

วันที่ 3 อยู่บ้าน

วันที่ 4 เมื่อใกล้ขึ้นก่อนหัวรุ่ง เวลาประมาณ 05.30 นาฬิกา จะทำบุญตาน้ำ การทำบุญน้ำ(ตาน้ำ) ใช้ข้าวปัก 1 คู่ เทียน 1 คู่แล้วทำการถวายโดยวางไว้บนหินบริเวณฝั่งน้ำ จากนั้นสวดมนต์ขอขมาแม่น้ำที่เราได้ใช้อาบ กิน ตลอดปี และขอให้แม่น้ำใช้ต่อไป มีความสุขตลอดไป หลังจากสวดมนต์ขอขมาเสร็จให้ทำการกวักน้ำล้างมือและล้างหน้า เพื่อเป็นการล้างเคราะห์ของเราออกไป น้ำที่เตรียมไว้ไม่ใช้ในพิธีตาน้ำ แต่เอาไว้ใช้เมื่อไปค้าหัวคนเฒ่าคนแก่ โดยเหลือน้ำกลับมาบ้านนิตหนึ่ง เพื่อมาผสมกับน้ำที่มีอยู่ในบ้านเป็นเชื้อ

วันที่ 5 “พิธีดำหัวผู้นำ” เริ่มจากดำหัวให้ “พ่อแม่” ก่อน จากนั้นจึงดำหัวให้ปู่เหล็กและปู่จ้อง ผู้ทำพิธี คือ หมอผีประจำหมู่บ้าน เครื่องในพิธี ได้แก่ เงิน เทาไรแล้วแต่ศรัทธา ข้าวปัก, ชันหมู, เทียน อย่างละคู่ ทุกอย่างต้องเป็นคู่ เพราะคนเราต้องมีคู่ เพราะอยากได้บุญจึงดำหัวให้ เวลาดำจะมีมัดมือให้ด้วยหรือไม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับคนที่ไปดำหัว แต่ปกติไม่มีมัดมือ เมื่อดำหัวเสร็จ จึงปันปอน(ให้พร)แก่ผู้มาดำหัวให้ จากนั้นต่างฝ่ายให้เงินกันเป็นการแลกบุญ เงินที่ได้จากผู้ปันปอนจะนำไปแบ่งกันตามสัดส่วนเท่า ๆ กัน ถ้าไม่แบ่งก็เก็บไว้เป็นของส่วนกลาง ถ้าหากไปดำหัวให้นายอำเภอ หรือพ่อหลวง เงินที่เก็บไว้นี้จะถูกนำไปเป็นค่าเดินทาง ค่าอาหาร

วันที่ 6 เริ่มต้นจะคิดจะเริ่มตั้งแต่ 6 โมงเย็น ไม่มีนาฬิกาบอกเวลาจึงต้องเรียกต่อ ๆ กันไม่ไปไหน เครื่องในพิธี ได้แก่ น้ำ ข้าวปัก 1 คู่ เทียน 1 คู่ ข้าวสารสักเล็กน้อยจากทุกหลังคาเรือนนำมารวมกัน เวลาประมาณเที่ยงคืน ดิหนึ่ง หรือดิสอง กินหัวหมู ถ้าหากมีแขกต่างบ้านมาร่วมงานมาก ให้เอาหัวหมูบางส่วนมาต้มให้แขกกิน หรือขอเพิ่มจากบ้านสมาชิกหลังคาเรือนละ 2 ชิ้น แต่จะเหลือหัวหมูไว้ที่เกาะเจอย่างน้อย 2 หัว แล้วเริ่มต้นจะคิดจนถึงรุ่งเช้าของวันถัดไป

วันที่ 7 วันสุดท้าย เวลาประมาณ 8 – 9 นาฬิกาให้เริ่มต้นคือปักดินขวา เวลาจะออกให้วันซ้าย แล้วออกได้เลย จากนั้นแต่ละหลังคาเรือนเอาข้าวปักจากเกาะเจ หลังคาเรือนละ 1 คู่ นำไปใส่หลองข้าว เพื่อให้มีข้าวกินตลอดปีไม่มีหมด

การละเล่น ในสมัยก่อนมีการละเล่นสนุกสนานในช่วงกินวอปีใหม่ ซึ่งเป็นการละเล่นดั้งเดิมของแท่งของชาวมูเซอหัวปาย ปัจจุบันได้สูญหายไปและชุมชนยังคงต้องการฟื้นฟูรักษาการละเล่นดังกล่าวไว้อยู่ ซึ่งมีด้วยกัน 5 อย่างดังนี้ 1)หมากบ้ำ (ลูกสะบ้า) 2)หมากข้าง 3)ไม้โก่งเกง (มะคืเทาะ) 4)แข่งรถดอย (ลูแอ่แข่งอะเว) 5)เคาะปู้ฉี ความเชื่อ การเล่นหมากข้างและเคาะปู้ฉี เชื่อกันว่าเมื่อเล่นแล้วพืชผักในไร่ เช่น พริก แตง จะให้ผลผลิตดี สมบูรณ์ ดิดลูกมาก ปัจจุบันผู้ใหญ่ไม่เล่น เหลือแต่เด็ก ๆ ยังเล่นอยู่ เพราะสมัยก่อนสุราไม่ดื่ม พอสุราก็ดื่มไปคุยกันไปจึงไม่ได้เล่น

พิธีกรรมในช่วง 7 วัน หากมีเหตุการณ์ฉุกเฉิน เช่น ฝนตก สามารถเลื่อนไปทำในวันถัดไปได้

- **วันศีลใหญ่ (ศีลโหลง)** ในรอบ 1 ปี ชาวมูเซอแดงบ้านห้วยปายจะมีวันศีลใหญ่ 3 ครั้ง คือ วันศีลใหญ่ เดือนหก เข้าพรรษา และออกพรรษา ชาวมูเซอแดงบ้านห้วยปายจะปฏิบัติ ดังนี้ ไม่กินเนื้อ ไม่ล่าสัตว์ ไม่เอาของป่ามาใช้ และ ไม่ทำงาน / ไม่ทำไร่

วันศีลใหญ่ (แซะก่อเว) มีการประกอบพิธีกรรม 2 วัน หรือ 2 พิธีกรรม ดังนี้

วันแรก คือ วันศีลใหญ่ เป็นพิธีขอเชื้อข้าว ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เพื่อให้ได้เชื้อพันธุ์พืชที่จะใช้ในการเพาะปลูกของปีเป็นพันธุ์ที่ดี ไม่ให้แมลงลงมากิน หรือ เกิดโรคร้าย ปลูกแล้วให้เจริญงอกงามได้ผลผลิตดี ขั้นตอนพิธีกรรม มีดังนี้

- 1) ทำคันไม้ที่หัวหมู่บ้านด้านทิศเหนือ เหนือบ้านของปู่จ้อง
- 2) ปู่เหล็กจะเอาทรายมาก่อให้แต่ละครอบครัว
- 3) นำเชื้อเมล็ดพันธุ์ข้าว เชื้อผักต่าง ๆ มารวมกัน (แต่ละครอบครัวนำมารวมกัน)
- 4) ตามเทียนแล้วปู่เหล็กทำพิธีขอเชื้อข้าว นำทรายไปก่อกำหนดเล็กคนละน้อย
- 5) แต่ละคนอธิษฐานเพื่อนำเชื้อข้าวเชื้อผักไปปลูกต่อ

วันที่สอง ตรงกับแรม 1 ค่ำ เดือน 5 มี 2 พิธีกรรม ดังนี้ 1. **พิธีตานศาลา** เป็นการทำบุญให้เจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าดอย และให้ผู้สัญจรผ่านไปมาได้พักผ่อน และเราจะได้นิมนต์ ศาลาที่จะทำทานเลือกทำที่ไหนก็ได้ อาจจะบนดอยที่คนผ่านไปมา หรือบริเวณที่อยากจะนั่งสบายๆ ผู้ไปทำทานจะนำข้าวหอมมากินด้วยกันที่ศาลาที่ช่วยกันสร้างนี้ เมื่อรับประทานอาหารเสร็จต่างคนต่างมัดมือให้กัน เป็นเสร็จพิธี 2. **พิธีอ่องขวัญสัตว์** เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการล่าสัตว์ จะทำในช่วงเย็นหลังจากทำพิธีตานศาลาเสร็จแล้ว ก่อนตานศาลาเราต้องไปขอเจ้าที่ โดยทำแข่งไว้ก่อน เมื่อทำพิธีตานศาลาเสร็จจึงนำแข่งน้อย ๆ ที่ทำไว้ก่อนหน้านั้นไปขอในป่า “พ่อเต่ายาอะ แอบิ” เป็นผู้ทำพิธี ไปร้องขวัญสัตว์ป่าบริเวณหมู่บ้าน รัศมี 1 กิโลเมตร เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิด สมัยก่อนจะห้ามล่าเฉพาะสัตว์ป่าบางชนิด เช่น เก้ง ปัจจุบันชุมชนได้จัดระเบียบและเริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2547 เป็นต้นมา

วันศีลใหญ่เข้าพรรษา (เข้าเว) ตรงกับขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 มีพิธีกรรม 2 วัน

วันแรก ตรงกับขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8 วันนี้ช่วงเวลากลางวันแต่ละครอบครัวจะไปเก็บข้าวโพดจากไร่ หลังจากนั้นเวลาเย็นของวันแต่ละครัวเรือนจะนำข้าวโพดที่เก็บมานำมาแลกกัน

วันที่สอง ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 อยู่บ้านเฉย ๆ

วันศีลใหญ่ออกพรรษา (เอาะเว) พิธีกรรมมี 3 วัน ดังนี้

วันแรก ตรงกับวันแรม 14 ค่ำ เดือน 11 เก็บผัก เก็บแตงในไร่-สวน เก็บไว้รับประทานในครัวเรือน และเวลาค่ำจึงนำไปदानให้เพื่อนบ้านแต่ละหลังคาเรือนเป็นการแลกเปลี่ยนกัน

วันที่สอง ตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 11 อยู่บ้านไม่ทำอะไร พุดคุยแต่สิ่งที่ดีงาม

วันที่สาม มี 2 พิธีกรรม คือ “พิธีขอบคุณปู่เหล็ก” หรือ “จะเส้ะเอ๊ะเว” แต่ละครอบครัวนำข้าวใหม่ของปี นำมาตำเอาเปลือกออกด้วยครกมอที่ทำจากไม้ ข้าวที่ตำนำไปให้ปู่เหล็กกินก่อนครอบครัวละเล็กน้อย เพื่อเป็นการขอบคุณที่ได้ทำเครื่องมือทางการเกษตรให้ใช้

หลังจากนั้นจึงทำ “พิธีกินข้าวใหม่” หรือ “เอ๊ะเว” ทำทุกปีเมื่อเกี่ยวข้าวไร่เสร็จแล้ว จึงทำพิธีกินข้าวใหม่ผู้ทำพิธีคือ “ปู่เหล็ก” “นายยาโพ จะดีก้อย” เป็นการขอบคุณปู่เหล็กที่ได้เครื่องมือทางการเกษตรให้สมาชิกในชุมชนใช้ ดังนั้นจึงให้ปู่เหล็กกินข้าวใหม่ก่อน ซึ่งแต่ละหลังคาเรือนจะทำแคง(จะแคงแบบไหนก็ได้) แล้วนำมารวมกัน ให้ปู่เหล็กกินก่อน 2-3 คำ จากนั้นชาวบ้านทุกคนก็รับประทานอาหารพร้อมกัน เมื่อรับประทานเสร็จต่างมัดมือให้กัน เป็นเสร็จพิธี เมื่อกินข้าวใหม่เสร็จจึงจะนำข้าวเปลือกมาให้ปู่เหล็กในภายหลังอีกครอบครัวละ 4 ถัง ในอดีต ชาวบ้านต้องไปช่วยเป็นแรงงานในไร่ของปู่เหล็ก ปีหนึ่งครอบครัวละ 4 ครั้ง ช่วยกันปลูกข้าว-เอาหญ้า แต่ปัจจุบันปู่เหล็กต้องทำงานติดต่อกับภายนอกชุมชนมากขึ้น จากที่เคยได้เป็นแรงงานจึงเปลี่ยนมาเป็นข้าวเปลือกแทน เพราะปู่เหล็กไม่มีเวลาทำไร่ของส่วนตัวเหมือนเช่นแต่ก่อน คนที่ใช้เครื่องมือที่ปู่เหล็กทำให้ถ้าไม่ปฏิบัติตามนี้จะถือว่าบาป ข้าวเปลือก 4 ถังจะนำไปให้เมื่อไรก็ได้ที่เก็บเกี่ยวข้าวใหม่ในปี

วันศีลน้อย(ศีลยี่)

ในหนึ่งเดือนมี 2 วัน คือ แรม 15 ค่ำ เดือนดับ และขึ้น 15 ค่ำ เดือนเป็ง 1 ปี มี 24 ครั้ง ศีลน้อยไม่ทำอะไร คือเป็นวันพระ ไม่ทำบาปสิ่งใด ไม่ทำงาน ในวันศีลน้อยในแต่ละครัวเรือนจะทำบุญให้ผีบ้านผีเรือน วันละ 2 ครั้ง (เวลาเช้า และเวลาเที่ยง) เครื่องในพิธี คือ ข้าว และน้ำ จะไม่ใช่เนื้อเด็ดขาด หากไม่สบายใจ อาจทำพิธีสับชะตาได้

- การทำพิธีขอบคุณเครื่องมือการเกษตร(อะถ่ออ้อจ่าว) ชาวชุมชนมีความเชื่อที่ต้องให้ “ข้าว” แก่เครื่องมือการเกษตรทุกชนิดกินปีละครั้งในช่วงประเพณีกินวอ เพื่อเป็นการขอบคุณเครื่องมือการเกษตรให้เราได้ใช้ในปีต่อไป ปลูกพืชผลต่างๆก็ได้ขอให้ได้ผลผลิตดี มีความคม และไม่อันตรายต่อผู้ใช้ เครื่องมือที่ต้องการขอบคุณ ยกตัวอย่างเช่น มีด ค้อน ขวานผ่าฟัน จอบ เดียวเกี่ยวข้าว ลิว ตะไบ ฯลฯ วางรวมกันในกระด้ง แล้วนำ “ข้าวปุก” ที่ตำเป็นครกแรกหลังจากถวายพระเจ้าบนหิ้งแล้วมาทำการแบ่งเป็นก้อนเล็กๆ ติดไปตามสันของเครื่องมือการเกษตรทุกชิ้น จากนั้นทำการจุดเทียนหนึ่งเล่มด้วย
- การขอขมาน้ำ(ผิดผิน้ำ) เมื่อสงสัยว่าไม่สบาย มีการผิดผิน้ำที่นี้ (บริเวณนี้) จึงจะต้องแก้โดยการขอขมาน้ำ ใช้เชื้ด้า คือ เทียน 1 คู่ กับ “ข้าวสาร” และนาเวนาจือ คือ สร้อยที่ทำจากไม้ไผ่ร้อยเป็นห่วงต่อกัน แทนสร้อยเงินสร้อยทอง 1 คู่ การปักต้องทำการปักฝั่งน้ำของด้านที่เราอยู่ จะไปปักฝั่งตรงข้ามไม่ได้ เพราะเชื่อว่าผีจะไม่รับ
- พิธีฝังศพ ถ้ามีคนตาย ห้าม “ตำข้าว” ไม่ไปไร่ คือจะไม่ทำการทำงานที่ดูเหมือนเป็นคนขยัน สมัยก่อนจะอยู่บ้านเฉยๆ ดูเหวไปวัน ๆ เพราะเชื่อว่าหากขยันผีที่ตายไปจะมาเอาไปอยู่ด้วย การฝังแต่ละหลังจะ

มีผู้ไปช่วย 1 คน ช่วยกันหามศพไป ใช้ผ้าขาวหรือผ้าห่มห่อศพ ยกศพใส่ไม้ ผูกเชือกหัวท้าย ช่วยกัน 4 คนแบกไป

- **พิธีขอชะปุกยเตเว** คือการทำบุญให้พ่อแม่ที่ตายไปแล้ว เวลาที่เราฝันไม่ดีเกี่ยวกับพ่อแม่ จะทำบุญไปให้ ใช้ “ข้าว” ไข่ ผ้า (เศษผ้าชิ้นเล็ก ๆ แต่ใหม่) ตัดเป็นรูปเสื่อผืน จากนั้นนำไปวางบนหิ้ง บอกกล่าวว่ายามารบกวนเรา ขอให้เรายู่สุขสบาย

ภูมิปัญญา และความเชื่อ

- **ข้าวไร่** ที่เก็บเกี่ยวแล้วกองไว้ในไร่ ถ้ากองข้าวล้มลง แล้วเจ้าของข้าวนำมารับประทานจะมีเคราะห์ ต้องให้ผู้อื่นไป
- **การทำครกตำข้าว** ครกตำข้าว แต่ละคนทำได้ รู้ว่าต้องทำอะไร ครกตำข้าวถ้าเป็นเด็กอายุยังน้อยก็ให้คนอื่นทำให้แต่ไม่จำเป็นต้องมีทุกบ้าน 3 – 4 หลังไปตำที่เดียวกันก็ได้ ข้าวจะไม่ตำทุกเวลา ว่ากันว่าหมู่บ้านไหนมีครกมาก จะไม่ถูกกันไม่รักกัน จะต่างคนต่างทำ เป็นพี่น้องกันเราต้องทำรวม ๆ กัน ไปใช้ที่เดียวกัน

อุปกรณ์ทำครกตำข้าว 1) ค้อนเจาะ 2) เหล็กเคาะ ใช้เคาะละเอียด เรียกว่า “ปีตางอย” ใช้ชุดเนื้อไม้ที่เผาไฟแล้วให้เรียบงามมัน 3) เหล็กจอก เรียกว่า “ชะ” ใช้ในการเจาะรูตรงกลาง “ทะตุ้ญ” มีลักษณะคล้ายมูย 4) มีดถาก มีขนาดใหญ่และยาว ใช้ถากปากครก ถากบริเวณข้าง ๆ ตัวครก และ 5) กระบอกลไม้ไผ่เผาไฟ

ขั้นตอนการทำ ใช้มูยเจาะกลางครก แล้วเผาไฟตรงกลางที่เจาะ ใช้เศษไม้เผาตรงกลาง แล้วใช้กระบอกลไม้ไผ่เผาไฟเผาให้ฟลุ่ก ไม่ให้ไหม้ข้าง ๆ โดยใส่เศษไม้เผาทีละเล็กทีละน้อย จากนั้นใช้ปีตางอย ขูดเอาเศษถ่านที่ไหม้ออกมา ให้เนื้อไม้ที่เหลือเป็นหลุมมัน ๆ เสร็จนี้ก็ใช้ได้ เครื่องมือที่ใช้มากที่สุดคือ “ชะ” ใช้ในการสร้างบ้านเจาะเสา เจาะรู เป็นอุปกรณ์ที่ชุมชนทำขึ้นมาใช้เอง

ความเชื่อในการทำครกตำข้าว ในการสร้างครกตำข้าวในหมู่บ้านห้ามหันหน้าไปตรงหน้าประตูบ้าน เพราะเหมือนเป็นการทวงวิญญาณตนเอง เป็นทางเข้าออกของขวัญเรา (เปรียบเหมือนครกขวางทางเข้าออกขวัญ)

- **การทำสากตำข้าว** ใช้ไม้เลา ๆ เปียง ๆ (กลม) ใช้มีดใหญ่ถากเปลือกออกเพียงอย่างเดียว จากนั้นใช้ชะ เจาะรูสำหรับเสียบสากเข้าด้วยกัน ใช้สำหรับตำข้าวเอาเปลือกออก ใช้นานไปสากจะมน(เรียบ)เปลือกจะออกยาก สากเปียง ๆ จะตำข้าวเอาเปลือกออกได้ง่ายกว่า สากที่ใช้ในการตำแต่ละครั้งใช้เพียงอันเดียวไม่ต้องเปลี่ยนขนาด ถ้าใช้ไปสากจนเริ่มสั้นลงก็เปลี่ยนอันใหม่

ความเชื่อในการตำข้าว หากตำแล้วใส่ในกระด้ง แล้วเค็งตกลงมา จะเกิดเหตุ หรือ ตาย ต้องมัดมือและนำหมูเลี้ยงชาวบ้าน

การจัดตั้งกองทุนข้าว หรือ ธนาคารข้าว

ธนาคารข้าวของบ้านห้วยปาย (มีนาคม 2557)

เป็นการแก้ปัญหาของคนในชุมชนในกรณีที่บางครัวเรือนที่ข้าวไม่เพียงพอสำหรับบริโภคตลอดทั้งปี ซึ่งปีที่ผ่านมา (ปี 2556) มีครัวเรือนที่ไม่พอบริโภค 5 ครัวเรือน โดยปกติหากไม่พอบริโภคจะขอยืมข้าวจากญาติพี่น้องก่อน หากญาติพี่น้องมีไม่พอแบ่งปันจะใช้วิธียืมข้าวจาก ธนาคารข้าว เดิมได้รับการสนับสนุนจากโครงการคอยสามหมื่นเมื่อปี 2531 โดยให้ข้าวสาร 150 ถัง และมีโครงการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเครือข่ายทรัพยากรให้การสนับสนุนเป็นเงินรวมจำนวน 5,000 บาท มีไว้สำหรับซื้อข้าว และให้กู้ยืมผู้ดูแลบัญชีเดิม คือ นายยะฟู จะติก้อย และคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นหลัก ปัจจุบัน (ข้อมูลปี 2557) ผู้ดูแลคือ นายจะลอ จะติก้อย ซึ่งเป็น สอบต.ของบ้านห้วยปายด้วย

บางปีที่ข้าวไม่พอกินก็สามารถมากู้ยืมข้าวได้ โดยคิดค่ายืมเป็นข้าวเช่นเดียวกัน เช่น ยืมข้าว 10 ถัง ต้องคืน 12 ถัง เป็นต้น แต่บางกรณีที่ไม่สามารถคืนข้าวได้จริง ๆ คนในชุมชนจะยกให้ฟรี ถือเป็นการช่วยเหลือกัน บางครอบครัวยืมเป็นเงิน ให้ยืมรายละเอียดไม่เกิน 500 บาท คิดดอกเบี้ย ร้อยละ 5 บาท ต่อเดือน ปัญหาที่พบ คือชุมชนบางส่วนได้แยกไปตั้งหมู่บ้านใหม่คือ หมู่บ้านปายสองแ่ง ชุมชนมีการแบ่งข้าวให้ครั้งหนึ่งไปด้วย เพราะเวลาผ่านไปแล้วไปตั้งหมู่บ้านไกลเอาคืนไม่ได้

ธนาคารข้าวแห่งนี้สามารถจุข้าวเปลือกได้มากที่สุด 400 ถัง เคยมีการเก็บข้าวได้เยอะสุด 300 ถัง แต่ปกติแล้วจะมีข้าวในแต่ละปีประมาณ 200 กว่าถัง เมื่อครบปีแล้วข้าวเปลือกในธนาคารข้าวยังคงเหลือ คนในชุมชนจะใช้วิธีนำมาแบ่งกัน โดยหารให้เท่ากันทุกครัวเรือน

❖ วิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหารของชุมชน

ประเมินความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน ที่มวิจัยได้เก็บข้อมูล ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน เพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นการคิดเห็นโดยรวมของชุมชน นำหนักความพึงพอใจมี 5 ระดับ คือ 1=ไม่มี 2=น้อย 3=ปานกลาง 4=มาก 5=มากที่สุด

ซึ่งเกณฑ์ตัวชี้วัดมีทั้งหมด 4 ด้าน คือ

- 1) การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี
- 2) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน
- 3) ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น

มีข้อย่อยรวม 7 ข้อ

มีข้อย่อยรวม 9 ข้อ

มีข้อย่อยรวม 4 ข้อ

4) ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น มีข้อย่อยรวม 5 ข้อ
 ผลจากการให้น้ำหนัก “ความพึงพอใจ” ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนผู้เข้าร่วมเวทีได้
 ให้น้ำหนักตัวชี้วัดแต่ละข้อย่อย และในส่วนการแปรผลคะแนนมีระดับการแปรผลคะแนน 5 ระดับ ดังนี้

- ระดับที่ 1 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 1.00 - 1.80 การแปรผลคือ น้อยมาก หรือ ไม่มี
- ระดับที่ 2 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 1.81 - 2.60 การแปรผลคือ น้อย
- ระดับที่ 3 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 2.61 - 3.40 การแปรผลคือ ปานกลาง
- ระดับที่ 4 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 3.41 - 4.20 การแปรผลคือ มาก
- ระดับที่ 5 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 4.21 - 5.00 การแปรผลคือ มากที่สุด

จากการประมวลผลคะแนนของบ้านห้วยปาย สามารถสรุปภาพรวมได้ ดังนี้

1. การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
1.1 ครัวเรือนมีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี	4	มาก
1.2 ครัวเรือนมีกับข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	4	มาก
1.3 ครัวเรือนมีน้ำดื่มสะอาดสำหรับบริโภคตลอดปี	4	มาก
1.4 รายการอาหารมีความหลากหลายและจำนวนเพียงพอต่อครัวเรือน	3	ปานกลาง
1.5 สมาชิกในครัวเรือนเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	4	มาก
1.6 สมาชิกในครัวเรือนสามารถผลิตอาหารจากแปลงเกษตรกรรม	4	มาก
1.7 สมาชิกในครัวเรือนซื้อวัตถุดิบและอาหารจากตลาด	2	น้อย
รวม	25	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	3.57	

2. สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
2.1 ชุมชนมีพื้นที่ส่วนรวมหรือสาธารณะสำหรับเป็นแหล่งอาหาร	5	มากที่สุด
2.2 ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น	5	มากที่สุด
2.3 ครัวเรือนมีสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ	5	มากที่สุด
2.4 ครัวเรือนมีการเก็บรักษาและขยายพันธุ์กรรม	5	มากที่สุด
2.5 ครัวเรือนมีที่ดินเพียงพอต่อการผลิตอาหาร	4	มาก
2.6 ชุมชนมีแหล่งน้ำเพียงพอเพื่อการเกษตรกรรม	3	ปานกลาง
2.7 การกระจายผลผลิตจากพื้นที่เกษตรกรรมหรือพื้นที่ชายฝั่งของครัวเรือนและชุมชน	3	ปานกลาง

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
2.8 สมาชิกในครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด	3	ปานกลาง
2.9 ครัวเรือนมีความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ	4	มาก
รวม	37	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	4.11	

3. ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
3.1 พื้นที่มีภัยพิบัติจากธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศที่กระทบต่อแหล่งผลิตอาหาร	5	มากที่สุด
3.2 การเกิดเหตุก่อการร้ายและความขัดแย้งภายในประเทศกระทบต่อการบริโภคและผลิตอาหาร	5	มากที่สุด
3.3 นโยบายแผนการพัฒนาประเทศกระทบต่อพื้นที่แหล่งผลิตอาหาร	4	มาก
3.4 การสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคของครัวเรือนและชุมชน	2	น้อย
รวม	16	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	4	

4. ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น

เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	ระดับ	แปรผล
4.1 ครัวเรือนมีการสำรองอาหารและแหล่งผลิตอาหาร	2	น้อย
4.2 ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสร้างความรู้ดี กินดี ของชุมชน	5	มากที่สุด
4.3 ชุมชนมีเครือข่ายและภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ดี	2	น้อย
4.4 ชุมชนมีการแบ่งและแลกเปลี่ยนอาหาร	5	มากที่สุด
4.5 สมาชิกในชุมชนมีความรู้และภูมิปัญญาการเก็บหาผลผลิตอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	5	มากที่สุด
รวม	19	มาก
เฉลี่ยความพึงพอใจ	3.8	

❖ สรุปผลการวิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหารของชุมชนทั้ง 4 ด้าน ได้ดังนี้

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ชื่อชุมชน	บ้านห้วยปาย	
	ระดับคะแนน	แปรผล
1.ครัวเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	3.57	มาก
2.สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน	4.11	มาก
3.ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น	4	มาก
4.ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น	3.8	มาก
รวมคะแนน	15.48	-
เฉลี่ยระดับความมั่นคง ของชุมชน	3.87	มาก

สรุปผลการวิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางด้านอาหารของชุมชนบ้านห้วยปายทั้ง 4 ด้าน เห็นว่ามีคะแนนเฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน อยู่ที่ **3.87 คะแนน** หมายถึง มีความมั่นคงด้านอาหารในระดับที่ “มาก” จากนั้นได้ให้ชุมชนลงน้ำหนัก ประเด็นหลักของตัวชี้วัด ว่า **ข้อใดที่ท่านเห็นว่าสำคัญที่สุด** หลังจากที่มีผู้เข้าร่วมลงน้ำหนักเสร็จแล้ว สามารถสรุปผลได้ว่า คนในชุมชนบ้านห้วยปาย เห็นว่า เรื่อง การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด

❖ แนวทางที่ชุมชนสนใจในการจัดการข้าวในปี 2557 ของชุมชนบ้านห้วยปาย

- 1) **เพิ่มพื้นที่การผลิตข้าวเหนียวดำ** เนื่องจากการผลิตข้าวเพื่อบริโภคสามารถผลิตได้เพียงพอ แต่ในปีที่ผ่านมามีพ่อค้าจากจังหวัดเชียงใหม่เข้ามาติดต่อสอบถามถึงข้าวลิ้มผัว (ข้าวเหนียวดำ) ของบ้านห้วยปาย ในราคาที่สูง คือ ถึงละ 500 บาท (ข้าวเปลือก) ซึ่งปกติแล้วมีการผลิตทุกครัวเรือน แต่ผลิตเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเท่านั้น เมื่อมีผู้เข้ามาสอบถามซื้อ คนในชุมชนจึงมีแนวคิดในการผลิตเพิ่มจากเดิมอีก ครัวเรือนละ 1 ถัง เพื่อสำรองไว้ในกรณีที่มิได้มีผู้เข้ามาซื้ออีกในรอบผลผลิตใหม่
- 2) **เพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าว** โดยการทดลองนำข้าวไรซ์เบอร์รี่ ซึ่งเป็นข้าวที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงอีกชนิดหนึ่ง และเป็นข้าวที่ส่วนใหญ่แล้วปลูกในระบบข้าวนา คนชุมชนบ้านห้วยปายจึงทดลองนำไปปลูก ในระบบข้าวไร่ ซึ่งถ้าสามารถปลูกได้ผลผลิตดี สามารถเพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าวที่มีคุณค่าอีก 1 พันธุ์
- 3) **เพิ่มพืชอาหารสัตว์** บ้านห้วยปายมีปัญหาที่สำคัญในระบบการผลิตข้าว คือ สัตว์ที่เข้ามากินผลผลิตข้าว เช่น นก หนู กระรอก เป็นต้น แก้ไขโดยการปลูกพืชที่มีผลที่สัตว์เหล่านี้จะชอบ เช่น มะตาคบ เป็นต้น

- 4) **เพิ่มพืชอาหารคน** เนื่องจากบ้านห้วยปายอยู่พื้นที่ไกลจากตัวอำเภอและเดินทางลำบาก จึงเพิ่มพืชอาหารคนซึ่งยังมีปริมาณน้อยในชุมชน เช่น มะนาว ชะเอม(สมุนไพร) เป็นต้น

ผลการทดลองปฏิบัติตามแนวทางที่สนใจของบ้านห้วยปาย ปี 2557

- 1) **เพิ่มพื้นที่การผลิตข้าวเหนียวดำ** ครัวเรือนละ 1 ไร่ เพื่อสำรองไว้ในกรณีที่มิได้มีผู้เข้ามาขอซื้ออีกในรอบผลผลิตใหม่ **ผลคือ** ในช่วงปีการผลิต 2557 กระแสข้าวเหนียวดำอยู่ในภาวะปกติ ไม่ต่างเหมือนปีการผลิตที่ผ่านมา ราคาการซื้อขายอยู่ที่ถึงละ 300 บาท (ข้าวเปลือก) ไม่มีคนเข้ามาถามซื้อและให้ราคาสูงๆ มีเพียงการซื้อขายข้าวแบบปกติตามวิถีเดิม ส่วนข้าวเหนียวดำที่ไม่ได้จำหน่ายชาวบ้านยังคงใช้ในพิธีกรรมของชุมชนได้
- 2) **เพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าว** ผลการนำข้าวไรซ์เบอร์รี่ 1 ไร่ไปปลูกในระบบไร่ โดยใช้เมล็ดพันธุ์จากโรงเรียนพุทธเกษตร อ.ขุนยวม **ผลคือ** คนในชุมชนได้แบ่งข้าวให้กับผู้ที่สนใจไปทดลองปลูก ผลผลิตที่ได้ไม่มากเนื่องจากข้าวไรซ์เบอร์รี่เป็นข้าวนา แต่สามารถเพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าวที่มีคุณค่าได้อีก 1 พันธุ์ ซึ่งผลผลิตที่ได้ชาวบ้านจะเก็บไว้ทำพันธุ์ขยายการปลูกในปีต่อไป เนื่องจากชื่นชอบในรสชาติของข้าว
- 3) **เพิ่มพืชอาหารสัตว์** บ้านห้วยปายมีปัญหาที่สำคัญในระบบการผลิตข้าว คือ สัตว์ที่เข้ามากินผลผลิตข้าว เช่น นก หนู กระรอก เป็นต้น แก้ไขโดยการปลูกพืชที่มีผลที่สัตว์เหล่านี้จะชอบ เช่น มะตาคบ เป็นต้น **ผลคือ** ยังไม่ได้ทดลองปฏิบัติ ยังคงใช้วิถีเดิม คือ การแย่งชิงช่วงเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว
- 4) **เพิ่มพืชอาหารคน** เนื่องจากบ้านห้วยปายอยู่พื้นที่ไกลจากตัวอำเภอและเดินทางลำบาก จึงเพิ่มพืชอาหารคนซึ่งยังมีปริมาณน้อยในชุมชน เช่น มะนาว ชะเอม(สมุนไพร) เป็นต้น **ผลคือ** ได้นำต้นกล้าพืชให้กับตัวแทนในชุมชนปลูก ยังไม่ได้ผลผลิต ต้องใช้ระยะเวลาในการเติบโตแต่ถึงอย่างไร คนในชุมชนบ้านห้วยปายยังคงต้องการเพิ่มความหลากหลายของพืชอาหารคนอีกหากมีโอกาส และมีโครงการอื่นๆเข้ามาสนับสนุน

❖ ข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมเวทีคืนข้อมูลข่าวที่สูงฯ (วันที่ 24 พฤศจิกายน 2557 ณ ห้องประชุมสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน) ให้กับชุมชนบ้านห้วยปาย

- 1) **หาวิธีในการจัดการระบบตลาดข้าว** เช่น ข้าวจะแปรรูปเป็นข้าวพันธุ์ดี ที่มีขนาดเมล็ดเล็กเหมาะสำหรับการเลี้ยงไก่ชน ซึ่งข้าวพันธุ์นี้สามารถพัฒนาสร้างมูลค่าเพิ่มได้สูงมากในอนาคต ซึ่งปัจจุบันคุณบรรยงได้เชื่อมเครือข่ายคนชนไก่ไว้แล้ว สามารถจัดการระบบตลาดให้ได้
- 2) **เพิ่มศักยภาพการแปรรูปข้าว** และข้าวเหนียวดำ หรือ จะเนาะนะ ยังเป็นข้าวที่กลุ่มคนรักสุขภาพให้ความสนใจ และสามารถนำมาพัฒนาต่อเนื่องในการแปรรูปได้

ส่วนที่ 5

สรุปผลดำเนินงานวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สถานการณ์การผลิตข้าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ข้าวเป็นพืชหลักที่เกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอนปลูกมากที่สุด จากสภาพของจังหวัดที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาเกษตรกรจะปลูกข้าวในพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนจะมีเหลือขายเพียงเล็กน้อยในระดับท้องถิ่นเท่านั้น ปริมาณผลผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชากร ทั้งจังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงต้องนำเข้าข้าวสารจากเชียงใหม่ อีกทั้งเกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการปลูกข้าว นาปรังเพียงเล็กน้อย เนื่องจากบริเวณที่ดินดอนขาดแคลนน้ำ

ช่วงฤดูการผลิตและการเก็บเกี่ยว

- ข้าวนาปี เริ่มเพาะปลูกประมาณเดือน มิถุนายน – กรกฎาคม และจะเก็บเกี่ยวประมาณเดือน พฤศจิกายน – ธันวาคม
- ข้าวไร่ เริ่มการเพาะปลูก ประมาณเดือน เมษายน – พฤษภาคม จะเก็บเกี่ยวตั้งแต่เดือนกันยายน – ตุลาคม
- ข้าวนาปรัง เริ่มเพาะปลูก ประมาณเดือน กุมภาพันธ์ – มีนาคม จะเก็บเกี่ยวตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – มิถุนายน

พื้นที่เพาะปลูกและผลผลิต

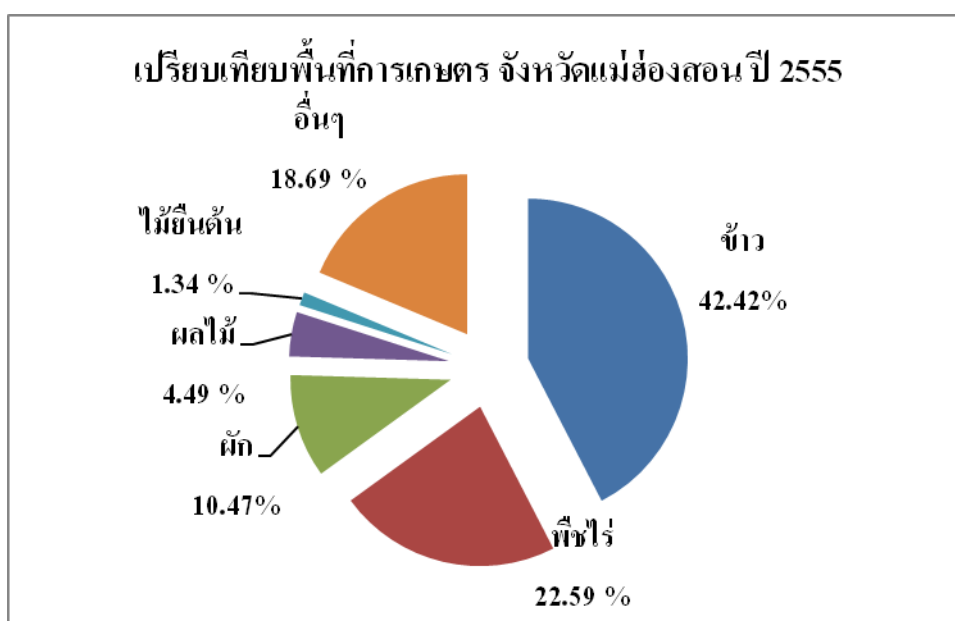
พื้นที่เพาะปลูกข้าว ฤดูกาลผลิตปี 2555/56 มีพื้นที่ปลูกทั้งสิ้น 168,803.00 ไร่ ลดลงจาก ปีก่อน 28,039.25 ไร่ หรือร้อยละ 14.24 พื้นที่เก็บเกี่ยว 162,564.75 ไร่ ลดลงจากปีก่อน 20,988.75 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 11.43 ผลผลิตรวม 63,888.09 ตัน ลดลงจากปีก่อนหน้า 11,941.18 ตัน คิดเป็นร้อยละ 15.75 ผลผลิตเฉลี่ย 393.00 กิโลกรัม /ไร่ อำเภอที่ปลูกมาก ได้แก่ อำเภอแม่สะเรียง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่ลาน้อย ตามลำดับ

- ข้าวเจ้านาปี การเพาะปลูกข้าวเจ้านาปี ฤดูกาลผลิต ปี 2555/56 มีพื้นที่เพาะปลูก 59,779.00 ไร่ ลดลงจากปีก่อน 33,363.50 ไร่ หรือร้อยละ 35.82 พื้นที่เก็บเกี่ยว 56,887.75 ไร่ ลดลงจากปีก่อน 27,851.50 ไร่ หรือร้อยละ 32.87 ผลผลิตรวม 28,445.66 ตัน ลดลงจากปีก่อน 12,883.95 ตัน หรือร้อยละ 31.17 ผลผลิตเฉลี่ย 502.80 กก./ไร่ อำเภอที่ปลูกมาก ได้แก่ อำเภอแม่สะเรียง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอำเภอขุนยวม ตามลำดับ
- ข้าวเจ้า (ข้าวไร่) การเพาะปลูกข้าวเจ้า (ข้าวไร่) ฤดูกาลผลิต ปี 2555/56 มีพื้นที่เพาะปลูก 108,247 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 5,838.25 ไร่ หรือร้อยละ 5.70 พื้นที่เก็บเกี่ยว 104,900.00 ไร่

เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 6,101.75 ไร่ หรือร้อยละ 6.21 ผลผลิตรวม 34,911.68 ตัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 755.09 ตัน หรือร้อยละ 2.21 ผลผลิตเฉลี่ย 333.68 กก./ไร่ อำเภอที่ปลูกมาก ได้แก่ อำเภอมะนัง อำเภอปางมะผ้า และอำเภอแม่สะเรียงตามลำดับ

- **ข้าวเหนียว (ข้าวไร่)** การเพาะปลูกข้าวเหนียว (ข้าวไร่) ฤดูการผลิต ปี 2555/56 ไม่มีการเพาะปลูก เนื่องจากเกษตรกรหันไปปลูกข้าวเจ้า (ข้าวไร่) แทน เพื่อจะได้รับการช่วยเหลือตามโครงการรับจำนำข้าวของภาครัฐ
- **ข้าวเจ้านาปรัง** การเพาะปลูกข้าวเจ้านาปรัง ฤดูการผลิต ปี 2555/56 มีพื้นที่เพาะปลูก 737.00 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 169.00 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 29.75 พื้นที่เก็บเกี่ยว 737 ไร่ ผลผลิตรวม 514.75 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย 666.67 กิโลกรัม/ไร่ อำเภอที่ปลูก ได้แก่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอขุนยวม

เปรียบเทียบพื้นที่การเกษตรของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2555 (หน่วยเป็น %)

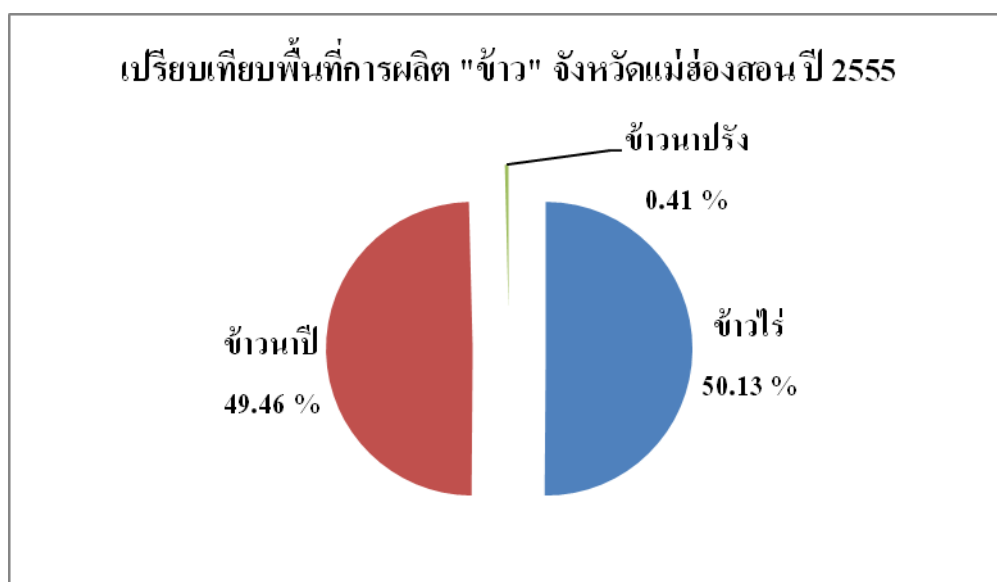

กราฟวงกลมที่ 5.1 เปรียบเทียบพื้นที่การเกษตร จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2555

จากกราฟวงกลมจะเห็นว่าในปี 2555 แม่ฮ่องสอนมีพื้นที่การเกษตรประมาณ 412,418 ไร่ ซึ่งมีการผลิตพืชหลากหลาย พืชที่มีการใช้พื้นที่ผลิตมากที่สุด อันดับที่ 1 คือ ข้าว ใช้พื้นที่ 42.42 % ได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวนาปี ข้าวนาปรัง อันดับที่ 2 คือ พืชไร่ 22.59% เช่น ถั่วเหลือง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วแดงหลวง ถั่วลิสง งาดำ งาขาว ขิง เผือก เป็นต้น อันดับที่ 3 คือ

ผัก 10.47% เช่น กระเทียม กระหล่ำปลี พริกชี้หนู ผักทอง เป็นต้น อันดับที่ 4 คือ ผลไม้ 4.49 %
อันดับที่ 5 คือ ไม้ยืนต้น 1.34 % ไม้ยืนต้น และผลไม้ เช่น กาแฟ มะม่วง กล้วยน้ำว้า ลำไย
ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน และชา ส่วนพืชอื่นๆใช้พื้นที่รวมกัน 18.69 %

กราฟวงกลมที่ 5.2 เปรียบเทียบพื้นที่การผลิต “ข้าว” จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2555

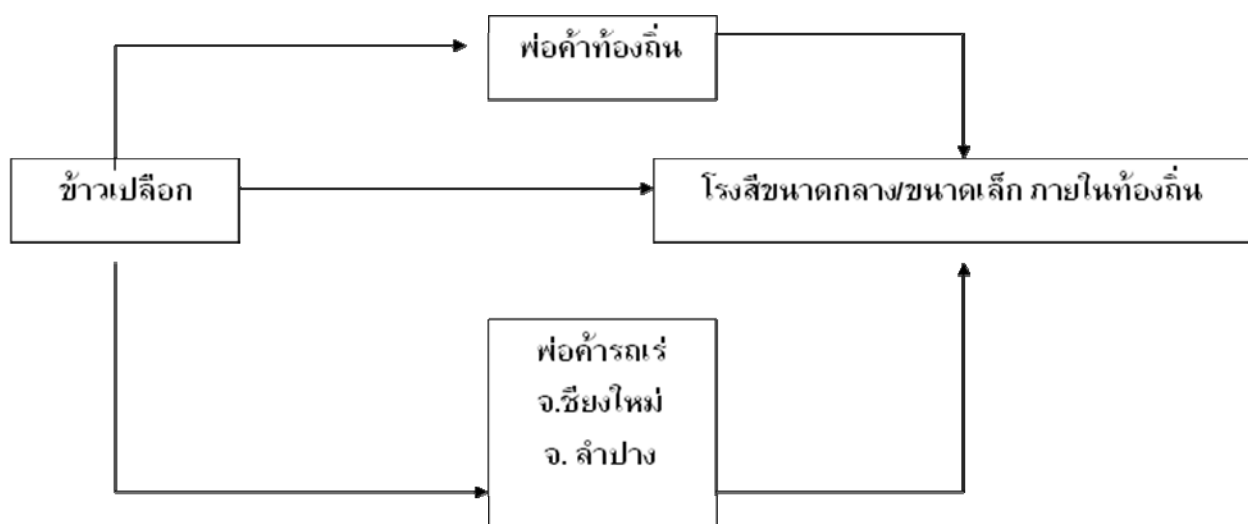
จากการฟางกลมจะเห็นว่าในปี 2555 แม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ในการผลิตข้าว อันดับที่ 1 คือ ข้าวไร่ 50.13% อันดับที่ 2 คือ ข้าวนาปี 49.46 % และ อันดับที่ 3 ข้าวนาปรังซึ่งมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น 0.41 % เพราะพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการจัดการน้ำในฤดูแล้ง ผลผลิตเฉลี่ย 406 กิโลกรัม/ไร่ (ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่มีผลผลิตเฉลี่ย 448 กิโลกรัม/ไร่) อำเภอที่ปลูกข้าวมากได้แก่ อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ตามลำดับ¹ ซึ่งผลผลิตดังกล่าวยังไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชากรทั้งจังหวัดฯ ต้องนำเข้าข้าวสารจากต่างจังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ประมาณเดือนละ 20,000 กระสอบ (กระสอบละ 50 กิโลกรัม) หรือประมาณปีละ 12,000 ตันข้าวสาร²

¹ ประมวลจากสถิติการเกษตร, เกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2555/56

² พาณิชยจังหวัดแม่ฮ่องสอน, รายงานการตลาด ปี 2555

วิธีการตลาดข้าวเปลือก

จากการสำรวจวิธีการตลาดข้าวเปลือก พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะขายข้าวเปลือกให้กับโรงสี พ่อค้าารณเร่ หรือพ่อค้าท้องถิ่น เนื่องจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน ยังไม่มีตลาดกลางข้าวเปลือก และในการซื้อขายเกษตรกรยังนิยมขายผลผลิตโดยใช้มาตราชั่งแบบพื้นเมืองที่เรียกว่าหลัง(1 หลัง ประมาณ 104 กก.) (ที่มา :ข้อมูลการตลาดปี 2555 สำนักงานพาณิชย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน)

กลไกตลาดเสรี และ นโยบายจํานําข้าว กับการจัดการ ผลผลิตข้าว

จากงานวิจัยของ ดร.นิพนธ์ พัวพงศกร พบว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา คนไทยกินข้าวน้อยลง โดยในปี 2545 คนในเมืองกินข้าว (ข้าวสาร) 93 กิโลกรัม/ คน/ ปี ในขณะที่คนชนบทกินข้าว 114 กิโลกรัม/ คน/ ปี สิบปีต่อมา (ปี 2554) พบว่า คนในเมืองกินข้าว 84 กิโลกรัม/ คน/ ปี ในขณะที่คนชนบทกินข้าว 99 กิโลกรัม/ คน/ ปี (ที่มา www.dailynews.co.th : ระดมสมองวิเคราะห์อนาคตข้าวไทย, 5 พ.ย.55 สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, กรกฎาคม 2555)

ดังนั้น กรณี จ.มส ที่มีประชากร รวมทั้งสิ้น 243,251 คน ต้องมีข้าวสารไว้บริโภคต่อปีราว 24,081,849 กิโลกรัม (คนชนบทกินข้าว 99 กิโลกรัม/ คน/ปี) ผลผลิตข้าวแม่ฮ่องสอนปี 2555/56 ผลิตได้จำนวน 75,181,701 กิโลกรัมข้าวเปลือก ซึ่งหากสีเป็นข้าวสารจะได้ประมาณ 37,590,850 กิโลกรัม ซึ่งดูเหมือนว่าจะเพียงพอต่อการบริโภคของคนแม่ฮ่องสอน แต่ด้วยกลไกตลาด ที่เป็นการซื้อขายอย่างเสรี จึงทำให้ต้องมีการซื้อข้าวเพิ่ม เพื่อสนองความต้องการทั้งประชากรหลักข้างต้น รวมถึงประชากรแฝงร่วมด้วย เช่น นักท่องเที่ยว ผู้อพยพ และแรงงานจากเพื่อนบ้าน (บทความ อรุณี เวียงแสง)

และยังพบอีกว่า ผลผลิตข้าวอีกส่วนหนึ่งเกษตรกรยังนำไปจํานํา โดยในปีเพาะปลูก 2556/57 มีเกษตรกรขึ้นทะเบียนปลูกข้าว 16,036 ราย ผลผลิตประมาณ 45,000,000 กิโลกรัม โดยมีบริษัท เสรฐพาณิชย์สามชุก จำกัด (โรงสี) จากจังหวัดสุพรรณบุรี มาเปิดจุดรับจํานําข้าว รวม 3

แห่ง ได้แก่ ที่โกดังนายดวงทิพย์ บุญเรือง อำเภอแม่สะเรียง สหกรณ์การเกษตรเมืองแม่ฮ่องสอน (ที่บ้านปาลาน) และสหกรณ์การเกษตรปาย อำเภอปาย มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการเอาข้าวเปลือกไปจำหน่าย 188,000 กิโลกรัม เป็นเงิน 2,971,305 บาท

www.chiangmainews.co.th/page/?p=166240, 14 มี.ค. 2556

www.manager.co.th/asp-bin/mgrview.aspx?NewsID=9570000020297, 20 ก.พ. 2557

❖ สรุปความเสี่ยงการผลิต “ข้าว” จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. ทรัพยากร

- แม่ฮ่องสอนพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่สูงและภูเขา พื้นที่เกษตรกรรมมีเพียงร้อยละ 5.17 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด หรือคิดเป็นจำนวน 235,428 ไร่ ปีเพาะปลูก 2555/ 56 มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งสิ้น 185,091 ไร่ แบ่งเป็นข้าวไร่ร้อยละ 57 ข้าวนาปี ร้อยละ 43 ส่วนข้าวนาปรังมีเพียงเล็กน้อย
- ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าอนุรักษ์ จึงถูกจำกัดพื้นที่ปลูก เช่น บนพื้นที่สูง ไม่ได้ทำไร่มนเวียนแล้ว การใช้พื้นที่เดิม ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ เนื่องจากใช้พื้นที่เดิม ซ้ำๆ ส่งผลให้ผลผลิตต่ำได้
- สิทธิการเข้าถึงพื้นที่ หรือ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในพื้นที่ทำกิน ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่า
- น้ำในการผลิตข้าว ระบบชลประทานไม่เพียงพอ
- พื้นที่ทำนาลดลง ถูกเปลี่ยนมือ เปลี่ยนสถานะ จากนา สู่ บ้าน ร้านค้า ห้องเช่า ถูกรุกด้วยพืชเศรษฐกิจ
- การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ภาวะโลกร้อน ภัยแล้ง

2. ด้านการผลิตข้าว / การจัดการผลผลิตข้าว

- การขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ ส่งผลให้ต้องเก็บเมล็ดพันธุ์เอง ในขณะที่บางรายไม่มีความรู้ในการคัดพันธุ์ ในการเก็บรักษาพันธุ์ ส่งผลให้ผลผลิตต่ำได้
- แนวโน้มการสูญหายหรือสูญเสียของพันธุ์ข้าว โดยเฉพาะข้าวไร่มีแนวโน้มการปลูกลดลงเรื่อยๆ ข้าวนาที่สูงผลผลิตต่ำ ส่งผลให้ความหลากหลายลดลง
- แรงงานด้านการผลิตภายในครัวเรือนค่าเฉลี่ย 2-3 คน นับวันน้อยลงเรื่อยๆ หายาก สูงอายุ
- ต้นทุนในการผลิตต่อหน่วยสูง เนื่องจากมีการใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง (จากข้อมูลไทยมีพื้นที่ผลิตเป็นอันดับที่ 48 ของโลก แต่ใช้ยาฆ่าหญ้าเป็นอันดับที่ 4 ของโลก และใช้ยาฆ่าแมลงเป็นอันดับที่ 5 ของโลก) และเครื่องจักรในการผลิต ซึ่งเป็นอีกสาเหตุของการเกิดหนี้สิน

- มีศัตรูพืช และ โรคพืชระบาด
- ผลผลิตต่ำ ไม่เพียงพอต่อการบริโภค ผลผลิตข้าวเปลือกรวม 75,181,701 กิโลกรัม ผลผลิตเฉลี่ย 406 กิโลกรัม/ไร่ (ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่มีผลผลิตเฉลี่ย 448 กิโลกรัม/ไร่) ถือเป็นข้าวสารได้ 37,590,850 กิโลกรัม เมื่อเทียบกับจำนวนคนในเมืองกินข้าว 84 กิโลกรัม/คน/ปี ในขณะที่คนชนบทกินข้าว 99 กิโลกรัม/คน/ปี (ผลงานวิจัยดร.นิพนธ์ พัวพงศกร) แม่ฮ่องสอนมีจำนวนคน 243,251 คนต้องมีข้าวสารไว้บริโภคต่อปีราว 24,081,849 กิโลกรัม (คิดจากชนบทกินข้าว) ถ้าดูปริมาณความจริงน่าจะเพียงพอในการบริโภคภายในจังหวัด แต่ด้วยกลไกตลาด ส่งผลให้ต้องนำเข้าข้าว ประมาณเดือนละ 20,000 กระสอบ (กระสอบละ 50 กิโลกรัม) หรือประมาณปีละ 12,000 ตันข้าวสาร³
- มีการใช้สารเคมีเป็นเวลานาน และปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่มีการปรับปรุงคุณภาพดินก่อนการผลิต
- การเก็บเกี่ยวข้าวไม่ได้อายุส่งผลให้คุณภาพข้าวต่ำ หากจำนำจะได้ราคาต่ำเช่นกัน
- โรงสีข้าว ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นในการจัดการข้าวภายในจังหวัด มีน้อย
- การจัดการด้านการแปรรูปทั้งที่เป็นอาหาร และไม่เป็นอาหาร เพื่อเพิ่มมูลค่าของข้าวยังมีน้อย
- ด้วยกลไกตลาด จึงไม่สามารถกำหนดราคาเองได้

3. การบริโภคข้าว

- ด้วยภาวะเร่งรีบ การบริโภคข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักมาช้านาน จึงลดลง
- การผลิตที่ใช้สารเคมีมากส่งผลด้านสุขภาพ และด้านจิตใจของผู้บริโภค
- วิธีการบริโภคข้าวเปลี่ยน ซื้อมากกว่าผลิตเอง

4. คุณค่า หรือ ค่านิยม หรือ กระแส

- คนมองข้าวเปลี่ยนไป ตามยุคสมัย ปัจจุบันข้าวกลายเป็นสินค้าเพื่อสร้างรายได้ให้ครัวเรือน
- ชาวนาจำนวนมากไม่อยากให้ลูกหลานทำนาต่อไป เนื่องจาก รายได้น้อย เหนื่อย ลำบาก
- การละเลยต่ออาชีพเกษตรกรของลูกหลาน

5. ขาดการรวมกลุ่ม การสร้างพันธมิตร เพื่อ การเชื่อมโยงข้อมูล การช่วยเหลือ การต่อรอง

6. ผลกระทบจากนโยบายภาครัฐ นโยบายต่างๆ เช่น

- จำนำข้าว ซึ่งถูกวิจารณ์ว่าบิดเบือนกลไกตลาด เพราะราคาข้าวในตลาดสูงอยู่แล้ว แต่กลับรับจำนำในราคาที่สูงขึ้นไปอีกถึงร้อยละ 40 ความไม่โปร่งใส ความไม่ยุติธรรมในการ

แข่งขันทางการค้า แต่กลับถูกใจชาวนา พอช่วงขายกลับขาดทุนกว่า 200,000 ล้านบาท และยังมีข้าวค้างสต็อกอีก จนไม่มีเงินจ่ายค่าจำนำข้าวของชาวนา ส่งผลให้ชาวนาต้องเผชิญวิกฤตการเงินในครัวเรือน (เครียด บางรายฆ่าตัวตาย)

- ส่งเสริมการปลูกพืชพลังงาน พืชอาหารสัตว์ เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย เป็นต้น
- การค้าเสรี และการเปิดอาเซียน

7. ข้อมูล ความรู้ เทคโนโลยี การประชาสัมพันธ์

- การศึกษา ข้อมูลด้านต่างๆ เกี่ยวกับข้าวยังมีน้อย โดยเฉพาะนวัตกรรมใหม่เกี่ยวกับข้าว เช่น การผลิตเจลหุ้มเมล็ดจากข้าวขาวหักพันธุ์เจ้ารวงกุล ซึ่งเล็ดหลุดไหลได้เร็ว ย่อยสลายได้ในร่างกาย หรือการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใช้สอย เช่น เครื่องสำอาง
- การเผยแพร่ การประชาสัมพันธ์ การรณรงค์ ให้ความรู้ ให้ข้อมูล เช่น ด้านการผลิต การจัดการผลผลิต การแปรรูป การตลาด การบริโภค การใช้เทคโนโลยีการผลิตข้าว เป็นต้นมีน้อย
- โรงสีขนาดใหญ่มีน้อย โรงสีขนาดเล็กมีไม่ทั่วถึง ไม่เพียงพอ ซึ่งถ้ามี ผู้นำข้าวไปสีจะได้ทั้งแกลบ รำข้าว ปลายข้าว สามารถใช้เป็นอาหารสัตว์ เป็นปุ๋ยบำรุงดิน หรือวัสดุเพาะปลูกได้

8. ด้านเศรษฐกิจ

- ความยากจนและหนี้สิน เป็นปัญหาใหญ่ของเกษตรกร 60%เป็นหนี้ในภาคเกษตร 63%กู้จาก ธกส. 10% กองทุนหมู่บ้าน 7%หนี้นอกระบบ และที่เหลือเป็นแหล่งอื่นๆ
- ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียม ส่งผลให้ชาวนาถูกเอาเปรียบ ที่ดินหาย

❖ สรุปจุดเอื้อโอกาสและด้านศักยภาพ ในการผลิต “ข้าว” จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. ระบบการผลิตข้าว มีการจัดการระบบการผลิตข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่ผลิต
2. มืองค์ความรู้
 - มืองค์ความรู้ และเทคนิคในการผลิตข้าวคุณภาพ เช่น การผลิตปุ๋ยสูตรต่างๆ การปลูกข้าวระบบต่างๆ เป็นต้น
 - มืองค์ความรู้ในการจัดการพื้นที่ผลิตข้าว เช่น มีการปลูกพืชอื่นที่หลากหลายในพื้นที่ผลิตข้าว มีการกำจัดวัชพืชแบบภูมิปัญญา เป็นต้น
 - มืองค์ความรู้ในการแปรรูปผลผลิตข้าว
3. มีพื้นที่รูปธรรมที่มีการศึกษาเรื่อง “ข้าว” โดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ เช่น บ้านป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง บ้านท่าตาฝั่ง อ.แม่สะเรียง บ้านแม่อุคอหลวง อ.ขุนยวม บ้านหัวปาย อ.ปาย เป็นต้น

4. มีหน่วยงาน องค์กร ภาคี หนุนเสริม เช่น ศูนย์วิจัยข้าวแม่ฮ่องสอน สำนักงานเกษตรจังหวัด และอำเภอ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด พานิชย์จังหวัด หอการค้าจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการเงินต่างๆ สถาบันการศึกษา ต่างๆ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดและอำเภอ เครือข่ายทรัพยากรจังหวัด ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เครือข่ายลุ่มน้ำ สภาเกษตรกร เครือข่ายชาดิพันธุ์ เป็นต้น
5. วิถีชนเผ่า วัฒนธรรม ของแต่ละชนเผ่า เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีส่วนช่วยในการจัดการระบบการผลิตข้าวของตนเองได้อย่างเหมาะสม

5.2 สรุปการถอดบทเรียนการจัดการข้าว ข้าวที่สูง ในพื้นที่ศึกษา 4 พื้นที่

ตารางที่ 5.1 เปรียบเทียบการจัดการข้าวที่สูงในพื้นที่ศึกษา 4 พื้นที่

พื้นที่	ชนเผ่า	การจัดการ
บ้านแม่อุคหลวง	ปกากะญอ	❖ มี 53 ครัวเรือน เก็บข้อมูล 21 ครัวเรือนเฉลี่ยมี 4 คน เป็นแรงงานได้ 2 คน มีพื้นที่ทำกินเฉลี่ยครัวเรือนละ 12 ไร่ ● ระบบการผลิตมี 2 ระบบ คือ ข้าวไร่และข้าวนา ● การใช้พื้นที่ ปลูกข้าว ร้อยละ 74.52 ของพื้นที่ทำกิน 252 ไร่ ● พันธุ์ข้าวที่ใช้ (ข้าวไร่) ข้าวเจ้า รวมจำนวน 7 พันธุ์ ได้แก่ บือบอ , บือโซว , บือหมื่อโพ , บือซูวา , บือหมื่อวา , บือกิ , บือโพชิ และข้าวเหนียว จำนวน 3 พันธุ์ คือ บือบอ , บือซู และบือโพ ● พันธุ์ข้าวที่ใช้ปัจจุบัน (ข้าวนา) บือโปะโล๊ะ (นิยมปลูกเพียง 1 พันธุ์) ● ผลผลิต 2,424 กก./ครัวเรือน และ เฉลี่ย 264 กก./ไร่ ● การบริโภค / ปี อยู่ในระดับ เพียงพอ และเหลือ ● การกระจายผลผลิตข้าว เก็บไว้บริโภคเฉลี่ย 2,167.66 กก./หน่วย มีเพียง 2 ครัวเรือน คือ 996 กก. และ 1200 กก. และทำพันธุ์เฉลี่ย 118.06 กก.
บ้านแม่ลิดป่าเหว	ปกากะญอ	❖ มี 28 ครัวเรือน เก็บข้อมูล 21 ครัวเรือน เฉลี่ยมี 4-5 คน เป็นแรงงานได้ 2-3 คน มีพื้นที่ทำกินเฉลี่ยครัวเรือนละ 15 ไร่ ● ระบบการผลิตมี 2 ระบบ คือ ข้าวนาและข้าวไร่ ● การใช้พื้นที่ ปลูกข้าว ร้อยละ 44 ของพื้นที่ทำกิน 315 ไร่

		● พันธุ์ข้าวที่ใช้ปัจจุบัน (ข้าวไร่) บือหมื่อวโป บือหมื่อรอป๊ะ ● พันธุ์ข้าวที่ใช้ปัจจุบัน (ข้าวนา) พันธุ์บือโปะโละ พันธุ์บือเปาะกะบอ และพันธุ์บือบอ ● ผลผลิต 2,629 กก./คร้วเรือน และ เฉลี่ย 394 กก./ไร่ ● การบริโภค / ปี อยู่ในระดับ เพียงพอ และเหลือ ● การกระจายผลผลิตข้าว เก็บไว้บริโภคเฉลี่ย 1,725 กก. จำหน่าย มีเพียง 9 คร้วเรือน เฉลี่ย 1,637 กก./9 คร้วเรือน ทำพันธุ์เฉลี่ย 18 กก./ไร่ และแบ่งปันเฉลี่ย 81กก./คร้วเรือน
บ้านหัวปาย	มุเซอแดง	❖ มี 29 คร้วเรือน เฉลี่ยมี 5 คน เป็นแรงงานได้ 2-3 คน มีพื้นที่ทำกินเฉลี่ยคร้วเรือนละ 19 ไร่ ❖ ระบบการผลิตมี 1 ระบบ คือ ข้าวไร่ ❖ การใช้พื้นที่ปลูกข้าว ร้อยละ 20 หรือ 116 ไร่ จากพื้นที่ทั้งหมด 580 ไร่ ❖ พันธุ์ข้าวที่ใช้ (ข้าวไร่) จะแปกยู จะเนาะหีย จะเนาะแอ้ จะซีมา จะเนาะโหล่ จะเนาะนะมี 2 ชนิด คือ จะเนาะนะโหล่ (แบบเมล็ดใหญ่) จะเนาะนะแอ้ (แบบเมล็ดเล็ก) ❖ การกระจายผลผลิต 1.เก็บไว้บริโภค 2.ใช้เลี้ยงสัตว์ 3. ประกอบพิธีกรรม 4.สำรองในธนาคารข้าว
บ้านปางคามน้อย	มุเซอดำ	❖ มี 43คร้วเรือน เก็บข้อมูล 10 คร้วเรือน เฉลี่ยมี 4 คน เป็นแรงงานได้ 2 คน มีพื้นที่ทำกินเฉลี่ยคร้วเรือนละ 19 ไร่ ❖ ระบบการผลิตมี 1 ระบบ คือ ข้าวไร่ ❖ การใช้พื้นที่ ปลูกข้าว ร้อยละ 31.13 ของพื้นที่ทำกิน 416 ไร่ ❖ พันธุ์ข้าวที่ใช้ (ข้าวไร่) มี 5 ชนิด คือ ข้าวเจ้าฮ่อลิซอ ข้าวเหนียวลิ้มผัว ข้าวเจ้าลายหลวง ข้าวเจ้าเหลืองหรือข้าวเจ้าเฟื่องคำ และข้าวเหนียวขาว ❖ ผลผลิต 1,004 กก./คร้วเรือน และ เฉลี่ย 182 กก./ไร่ ❖ การบริโภค / ปี อยู่ในระดับ ไม่เพียงพอ ต้องซื้อ จากชุมชนบ้านจำโบ้ บ้านผามอน บ้านห้วยแห้ง หรือ จากอำเภอปางมะผ้า ซื้อข้าวเปลือก เฉลี่ย 1,032 กก.ต่อคร้วเรือน และข้าวสารเฉลี่ย 129 กก.ต่อคร้วเรือนในราคา 30 บาท/กก. ❖ การกระจายผลผลิตข้าว เก็บไว้บริโภคเฉลี่ย 1,004 กก.

		จำหน่าย มีเพียง 2 ครั้วเรือน คือ 480 กก. และ 3600 กก. และ ทำพันธุ์เฉลี่ย 83.14 กก.
--	--	---

❖ สรุปการประเมินตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารทั้ง 4 ด้าน

เป็นการประเมินสถานการณ์ตามจริงของชุมชน การให้คะแนนแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ 1)ระดับไม่มี
2) ระดับน้อย 3)ระดับปานกลาง 4)ระดับมาก และ 5)ระดับมากที่สุด ในส่วนการแปรผลคะแนนมีระดับ
การแปรผลคะแนน 5 ระดับ ดังนี้

- ระดับที่ 1 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 1.00 - 1.80 การแปรผลคือ น้อยมาก หรือ ไม่มี
- ระดับที่ 2 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 1.81 - 2.60 การแปรผลคือ น้อย
- ระดับที่ 3 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 2.61 - 3.40 การแปรผลคือ ปานกลาง
- ระดับที่ 4 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 3.41 - 4.20 การแปรผลคือ มาก
- ระดับที่ 5 ผลรวมคะแนนตั้งแต่ 4.21 - 5.00 การแปรผลคือ มากที่สุด

จากการประมวลผลคะแนนของทั้ง 4 พื้นที่ สามารถสรุปภาพรวมได้ ดังนี้

1) ครั้วเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ชื่อชุมชน	บ้านหัวปาย		บ้านปางกมน้อย		บ้านแม่อุคหลวง		บ้านแม่ลิดป่าเหว	
	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ
1.1 ครั้วเรือนมีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี	4	มาก	3.09	ปานกลาง	4.38	มากที่สุด	4.57	มากที่สุด
1.2 ครั้วเรือนมีกับข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	4	มาก	2.55	น้อย	4.33	มากที่สุด	4.19	มาก
1.3 ครั้วเรือนมีน้ำดื่มสะอาดสำหรับบริโภคตลอดปี	4	มาก	2.14	น้อย	3.24	ปานกลาง	3.86	มาก
1.4 รายการอาหารมีความหลากหลายและจำนวนเพียงพอต่อครั้วเรือน	3	ปานกลาง	3.05	ปานกลาง	3.57	มาก	3.67	มาก
1.5 สมาชิกในครั้วเรือนเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	4	มาก	2.82	ปานกลาง	3.52	มาก	3.50	มาก
1.6 สมาชิกในครั้วเรือนสามารถผลิตอาหารจากแปลงเกษตรกรรม	4	มาก	2.77	ปานกลาง	3.43	มาก	3.71	มาก
1.7 สมาชิกในครั้วเรือนซื้อวัตถุดิบและอาหารจากตลาด	2	น้อย	3.09	ปานกลาง	2.75	ปานกลาง	2.76	ปานกลาง
รวมคะแนน	25	-	19.51	-	25.22	-	26.26	-
เฉลี่ยระดับความมั่นคง ข้อ 1	3.57	มาก	2.79	ปานกลาง	3.60	มาก	3.75	มาก

ผลการตอบแบบสอบถามในแบบประเมินตัวชี้วัด ข้อ 1 ในเรื่อง “ครัวเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี”ของ 4 พื้นที่ที่มีความมั่นคง มาก หรือ น้อย เพียงใด สามารถสรุปได้ดังนี้

บ้านห้วยปาย ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 3 ระดับ คือ

- ระดับมาก มี 5 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 2 / 3 / 5 / 6
- ระดับปานกลาง มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 4
- ระดับน้อย มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 7

ทั้งนี้เนื่องจากบ้านห้วยปายเป็นหมู่บ้านที่การเดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้านและตลาดเป็นเส้นทางที่ลำบาก โดยเฉพาะฤดูฝนยิ่งลำบาก เพราะฉะนั้นการที่สมาชิกในครัวเรือนหรือในชุมชนจะได้ซื้อวัตถุดิบจากตลาดจึงเป็นเรื่องที่ลำบาก จากการรวมคะแนนข้อ 1 มี 7 ข้อย่อย บ้านห้วยปายให้คะแนนรวม 25 คะแนนเฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.57 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ มาก

บ้านปางคามน้อย ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 2 ระดับ คือ

- ระดับปานกลาง มี 5 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 4 / 5 / 6 / 7
- ระดับน้อย มี 2 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 2 / 3

ทั้งนี้เนื่องจากบ้านปางคามน้อยเป็นหมู่บ้านที่บางครัวเรือนผลิตข้าวได้ไม่เพียงพอสำหรับบริโภคตลอดปี บางครัวเรือนสามารถผลิตได้ ประมาณ 5 – 6 เดือน นอกจากนั้นต้องซื้อข้าวบริโภค และในส่วนกับข้าว หรือ วัตถุดิบที่นำมาประกอบเป็นกับข้าวส่วนมากต้องซื้อจากชุมชนใกล้เคียง และน้ำดื่มสะอาดก็ไม่มี เนื่องจากน้ำที่ใช้ดื่มปัจจุบันเป็นน้ำจากธรรมชาติ บางครัวเรือนเห็นว่ามีน้ำใส สะอาด จึงไม่ได้ดื่ม น้ำ แต่ชุมชนจะได้ดื่มน้ำดื่มก็ต่อเมื่อใช้ในการดื่มน้ำชา หรือ น้ำเมี่ยง จากการรวมคะแนนข้อ 1 มี 7 ข้อย่อย บ้านปางคามน้อยให้คะแนนรวม 19.51 คะแนนเฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชนได้ 2.79 คะแนนการแปลผลคะแนนอยู่ใน ระดับ ปานกลาง

บ้านแม่อุคหลวง ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 3 ระดับ คือ

- ระดับมากที่สุด มี 2 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 2
- ระดับมาก มี 3 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 4 / 5 / 6
- ระดับปานกลาง มี 2 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 3 / 7

จะเห็นว่าคนในชุมชนบ้านแม่อุคหลวงให้ระดับคะแนนความมั่นคงแต่ละข้ออยู่ในระดับที่สูง ทั้งนี้เนื่องจากสามารถผลิตข้าวได้เพียงพอตลอดทั้งปี พืชผักในไร่ ในสวน หรือบริเวณพื้นที่บ้านมีความหลากหลาย แต่จะมีข้อเสียในเรื่องของน้ำดื่มสะอาดและการเข้าถึงระบบตลาด เนื่องจากอยู่ไกลและไม่สะดวกในการเดินทาง ส่วนร้านค้าที่มีในชุมชนก็มีเพียงสินค้าบางอย่างประเภทที่ไม่เสี่ยงภัย เก็บไว้ได้นาน ประเภทของสดไม่ค่อยนำมาจำหน่าย เพราะไม่คุ้มหากจำหน่ายไม่หมด จากการรวมคะแนนข้อ 1 มี 7 ข้อย่อย บ้านแม่อุคหลวงให้คะแนนรวม 25.22 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.60คะแนนการแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ มาก

บ้านแม่ลิดป่าเหว ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 3 ระดับ คือ

- ระดับมากที่สุด มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1
- ระดับมาก มี 5 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 2 / 3 / 4 / 5 / 6
- ระดับปานกลาง มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 7

จะเห็นว่าคนในชุมชนบ้านแม่ลิดป่าเหวให้ระดับคะแนนความมั่นคงแต่ละข้ออยู่ในระดับที่สูง เช่นเดียวกับบ้านแม่อุคคหลวง ทั้งนี้เนื่องจากสามารถผลิตข้าวได้เพียงพอตลอดทั้งปีเหลือแบ่งปันให้กับญาติพี่น้อง จากการรวมคะแนนข้อ 1 มี 7 ข้อย่อย บ้านแม่อุคคหลวงให้คะแนนรวม 26.26 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.75 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ มาก

2) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน

ตารางที่ 4.20 แสดงผลการประมวลข้อมูลการประเมินตัวชี้วัดข้อ 2 “สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน”

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ชื่อชุมชน	บ้านหัวปาย		บ้านปางคามน้อย		บ้านแม่อุคคหลวง		บ้านแม่ลิดป่าเหว	
	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ
2.1 ชุมชนมีพื้นที่ส่วนรวมหรือสาธารณะสำหรับเป็นแหล่งอาหาร	5	มากที่สุด	1.86	น้อย	4.10	มาก	3.71	มาก
2.2 ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น	5	มากที่สุด	3.14	ปานกลาง	3.62	มาก	4.24	มากที่สุด
2.3 คราวเรือนมีสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ	5	มากที่สุด	3.55	มาก	4.00	มาก	4.29	มากที่สุด
2.4 คราวเรือนมีการเก็บรักษาและขยายพันธุ์กรรม	5	มากที่สุด	3.05	ปานกลาง	4.14	มาก	4.19	มาก
2.5 คราวเรือนมีที่ดินเพียงพอต่อการผลิตอาหาร	4	มาก	3.09	ปานกลาง	3.67	มาก	4.38	มากที่สุด
2.6 ชุมชนมีแหล่งน้ำเพียงพอเพื่อการเกษตรกรรม	3	ปานกลาง	2.14	น้อย	2.76	ปานกลาง	3.67	มาก
2.7 การกระจายผลผลิตจากพื้นที่เกษตรกรรมของครัวเรือนและชุมชน	3	ปานกลาง	3.09	ปานกลาง	3.48	มาก	3.90	มาก
2.8 สมาชิกในครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด	3	ปานกลาง	2.68	ปานกลาง	2.70	ปานกลาง	2.14	น้อย
2.9 คราวเรือนมีความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ	4	มาก	2.64	ปานกลาง	3.20	ปานกลาง	3.10	ปานกลาง
รวมคะแนน	37	-	25.24	-	31.67	-	33.62	-

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ชื่อชุมชน	บ้านหัวปาย		บ้านปางคามน้อย		บ้านแม่อุคหลวง		บ้านแม่ลิดป่าเหว	
	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ
เฉลี่ยระดับความมั่นคง ข้อ 2	4.11	มาก	2.80	ปานกลาง	3.52	มาก	3.74	มาก

ผลการตอบแบบสอบถามในแบบประเมินตัวชี้วัด ข้อ 2 ในเรื่อง “สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน” ของ 4 พื้นที่ที่มีความมั่นคง มาก หรือ น้อย เพียงใด สามารถสรุปได้ดังนี้

บ้านหัวปาย ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 3 ระดับ คือ

- ระดับมากที่สุด มี 4 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 2 / 3 / 4
- ระดับมาก มี 2 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 5 / 9
- ระดับปานกลาง มี 3 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 6 / 7 / 8

ทั้งนี้เนื่องจากบ้านหัวปายเป็นหมู่บ้านที่อยู่ท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การเข้าถึงระบบอาหารจากธรรมชาติ หรือการจัดการระบบการผลิตของตนเองจึงเป็นเรื่องง่าย จากการรวมคะแนนข้อ 1 มี 9 ข้อย่อย บ้านหัวปายให้คะแนนรวม 37 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 4.11 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ **มาก**

บ้านปางคามน้อย ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 3 ระดับ คือ

- ระดับมาก มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 3
- ระดับปานกลาง มี 6 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 2 / 4 / 5 / 7 / 8 / 9
- ระดับน้อย มี 2 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 6

ทั้งนี้เนื่องจากบ้านปางคามน้อยมีพื้นที่ส่วนร่วมที่เป็นแหล่งอาหารที่สามารถหาอาหารได้สะดวก รวมทั้งเรื่องน้ำในการเกษตรที่มีไม่เพียงพอ เนื่องจากแหล่งน้ำที่มีอยู่ต่ำกว่าพื้นที่เกษตร จากการรวมคะแนนข้อ 1 มี 9 ข้อย่อย บ้านปางคามน้อยให้คะแนนรวม 25.24 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 2.80 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ **ปานกลาง**

บ้านแม่อุคหลวง ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 2 ระดับ คือ

- ระดับมาก มี 6 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 2 / 3 / 4 / 5 / 7
- ระดับปานกลาง มี 3 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 6 / 8 / 9

จากการรวมคะแนนข้อ 1 มี 9 ข้อย่อย บ้านแม่อุคหลวงให้คะแนนรวม 31.67 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.52 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ **มาก**

บ้านแม่ลิดป่าเหว ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 4 ระดับ คือ

- ระดับมากที่สุด มี 3 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 2 / 3 / 5
- ระดับมาก มี 4 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 4 / 6 / 7
- ระดับปานกลาง มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 9

- ระดับน้อย มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 8

จากการรวมคะแนนข้อ 2 มี 9 ข้อย่อย บ้านแม่ลิดป่าเหวให้คะแนนรวม 33.62 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.74คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ มาก

3. ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น

ตารางที่ 4.21 แสดงผลการประมวลข้อมูลการประเมินตัวชี้วัดข้อ 3 “ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น”

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ชื่อชุมชน	บ้านห้วยปาย		บ้านปางคามน้อย		บ้านแม่คอกหลวง		บ้านแม่ลิดป่าเหว	
	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ
3.1 พื้นที่ที่มีภัยพิบัติจากธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศที่กระทบต่อแหล่งผลิตอาหาร	1	ไม่มี	2.64	ปานกลาง	2.42	ปานกลาง	3.81	มาก
3.2 การเกิดเหตุก่อการร้ายและความขัดแย้งภายในประเทศกระทบต่อการบริโภคและผลิตอาหาร	1	ไม่มี	4.77	มากที่สุด	1.40	ไม่มี	4.19	มาก
3.3 นโยบายแผนการพัฒนาประเทศกระทบต่อพื้นที่แหล่งผลิตอาหาร	2	น้อย	3.64	มาก	2.65	ปานกลาง	3.86	มาก
3.4 การสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนและชุมชน	4	มาก	4.32	มากที่สุด	2.25	น้อย	3.81	มาก
รวมคะแนน	8	-	15.37	-	8.72	-	15.67	-
เฉลี่ยระดับความมั่นคง ข้อ 3	2	น้อย	3.84	มาก	2.18	น้อย	3.92	มาก

ผลการตอบแบบสอบถามในแบบประเมินตัวชี้วัด ข้อ 3 ในเรื่อง“ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น” ของ 4 พื้นที่ที่มีความมั่นคง มาก หรือ น้อย เพียงใด สามารถสรุปได้ดังนี้

บ้านห้วยปาย ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 3 ระดับ คือ

- ระดับมาก มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 4
- ระดับน้อย มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 3
- ระดับไม่มี มี 2 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 2

ทั้งนี้เนื่องจากบ้านห้วยปายเป็นหมู่บ้านที่ไกลจากตัวอำเภอปาย และการสื่อสารยากลำบาก เพราะฉะนั้นการการที่จะได้รับผลกระทบจากภายนอกจึงมีน้อย จากการรวมคะแนนข้อ 3 มี 4 ข้อย่อย บ้านห้วยปายให้คะแนนรวม 8 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 2 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ น้อย

บ้านปางคามน้อย ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 3 ระดับ คือ

- ระดับมากที่สุด มี 2 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 2 / 4
- ระดับมาก มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 3
- ระดับปานกลาง มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1

ทั้งนี้เนื่องจากบ้านปางคามน้อยเป็นหมู่บ้านที่ยังสามารถเดินทางเข้าออกชุมชนได้สะดวกกว่าบ้านหัวปาย เพราะฉะนั้นการที่จะได้รับผลกระทบจากภายนอกจึงมีมากกว่า จากการรวมคะแนนข้อ 3 มี 4 ข้อย่อย บ้านปางคามน้อยให้คะแนนรวม 15.37 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.84 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ **มาก**

บ้านแม่อุคหลวง ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 3 ระดับ คือ

- ระดับปานกลาง มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 3
- ระดับน้อย มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 4
- ระดับไม่มี มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 2

จากการรวมคะแนนข้อ 3 มี 4 ข้อย่อย บ้านแม่อุคหลวงให้คะแนนรวม 8.72 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 2.18 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ **น้อย**

บ้านแม่ลิดป่าเหว ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 1 ระดับ คือ

- ระดับมาก มี 4 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 2 / 3 / 4

จากการรวมคะแนนข้อ 3 มี 4 ข้อย่อย บ้านแม่อุคหลวงให้คะแนนรวม 15.67 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.92 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ **มาก**

4. ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น

ตารางที่ 4.22 แสดงผลการประมวลข้อมูลการประเมินตัวชี้วัดข้อ 4 “ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น”

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ชื่อชุมชน	บ้านหัวปาย		บ้านปางคามน้อย		บ้านแม่อุคหลวง		บ้านแม่ลิดป่าเหว	
	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ
4.1 ครัวเรือนมีการสำรองอาหารและแหล่งผลิตอาหาร	2	น้อย	1.91	น้อย	4.0	มาก	3.67	มาก
4.2 ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสร้างความอยู่ดี กินดี ของชุมชน	5	มากที่สุด	2.86	ปานกลาง	3.63	มาก	2.95	ปานกลาง
4.3 ชุมชนมีเครือข่ายและภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ดี	2	น้อย	2.91	ปานกลาง	3.30	ปานกลาง	3.14	ปานกลาง
4.4 ชุมชนมีการแบ่งและแลกเปลี่ยนอาหาร	5	มากที่สุด	3.09	ปานกลาง	4.42	มากที่สุด	4.14	มาก

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ชื่อชุมชน	บ้านหัวปาย		บ้านปางคามน้อย		บ้านแม่อุคหลวง		บ้านแม่ลิดป่าเหว	
	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ
4.5 สมาชิกในชุมชนมีความรู้และภูมิปัญญาการเก็บหาผลผลิตอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	5	มากที่สุด	2.82	ปานกลาง	4.25	มากที่สุด	3.86	มาก
รวมคะแนน	19	-	13.59	-	19.6	-	17.76	-
เฉลี่ยระดับความมั่นคง ข้อ 4	3.8	มาก	2.72	ปานกลาง	3.92	มาก	3.55	มาก

ผลการตอบแบบสอบถามในแบบประเมินตัวชี้วัด ข้อ 4 ในเรื่อง “ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น” ของ 4 พื้นที่ที่มีความมั่นคง มาก หรือ น้อย เพียงใด สามารถสรุปได้ดังนี้

บ้านหัวปาย ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 2 ระดับ คือ

- ระดับมากที่สุด มี 3 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 2 / 4 / 5
- ระดับน้อย มี 2 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 3

จากการรวมคะแนนข้อ 4 มี 5 ข้อย่อย บ้านหัวปายให้คะแนนรวม 19 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.8 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ **มาก**

บ้านปางคามน้อย ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 2 ระดับ คือ

- ระดับปานกลาง มี 4 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 2 / 3 / 4 / 5
- ระดับน้อย มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1

จากการรวมคะแนนข้อ 4 มี 5 ข้อย่อย บ้านปางคามน้อยให้คะแนนรวม 13.59 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 2.72 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ **ปานกลาง**

บ้านแม่อุคหลวง ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 3 ระดับ คือ

- ระดับมากที่สุด มี 2 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 4 / 5
- ระดับมาก มี 2 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 2
- ระดับปานกลาง มี 1 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 3

จากการรวมคะแนนข้อ 3 มี 4 ข้อย่อย บ้านแม่อุคหลวงให้คะแนนรวม 19.6 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.92 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ **มาก**

บ้านแม่ลิดป่าเหว ผู้ตอบแบบสอบถามได้แบ่งระดับความมั่นคงไว้ 1 ระดับ คือ

- ระดับมาก มี 3 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 1 / 4 / 5
- ระดับปานกลาง มี 2 ข้อย่อย คือ ข้อย่อยที่ 2 / 3

จากการรวมคะแนนข้อ 3 มี 4 ข้อย่อย บ้านแม่อุคหลวงให้คะแนนรวม 17.76 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.55 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ **มาก**

ประมวลรวมตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ทั้ง 4 ด้าน

ตารางที่ 4.23 แสดงผลการประมวลข้อมูลการประเมินตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ทั้ง 4 ด้าน

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ชื่อชุมชน	บ้านหัวปาย		บ้านปางคามน้อย		บ้านแม่อุคหลวง		บ้านแม่ลิดป่าเหว	
	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ
1.ครัวเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	3.57	มาก	2.79	ปานกลาง	3.60	มาก	3.75	มาก
2.สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน	4.11	มาก	2.80	ปานกลาง	3.52	มาก	3.74	มาก
3.ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น	2	น้อย	3.84	มาก	2.18	มาก	3.92	มาก
4.ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น	3.8	มาก	2.72	ปานกลาง	3.92	มาก	3.55	มาก
รวมคะแนน	13.48	-	12.15	-	13.22	-	14.96	-
เฉลี่ยระดับความมั่นคง ของชุมชน	3.37	ปานกลาง	3.04	ปานกลาง	3.31	ปานกลาง	3.74	มาก

ผลการตอบแบบสอบถามในแบบประเมินตัวชี้วัด ทั้งข้อ 4 ของ 4 พื้นที่ ว่าจะมีความมั่นคง มาก หรือน้อย เพียงใด ผลจากการประมวลแบบประเมินตัวชี้วัด ทั้ง 4 ข้อ ทำให้เห็นว่าพื้นที่ที่มีระดับความมั่นคงทางอาหารสูงกว่าพื้นที่อื่น คือ

- ลำดับที่ 1 บ้านแม่ลิดป่าเหว มีคะแนนรวม 14.96 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.74 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ มาก
- ลำดับที่ 2 บ้านหัวปาย มีคะแนนรวม 13.48 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.37 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ ปานกลาง
- ลำดับที่ 3 บ้านแม่อุคหลวง มีคะแนนรวม 13.22 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.31 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ ปานกลาง
- ลำดับที่ 4 บ้านปางคามน้อย มีคะแนนรวม 12.15 คะแนน เฉลี่ยระดับความมั่นคงของชุมชน ได้ 3.04 คะแนน การแปลผลคะแนนอยู่ในระดับ ปานกลาง

ส่วนที่ 3 การให้ความสำคัญด้วยชีวิตความมั่นคงทางอาหารทั้ง 4 ด้าน เพียง 1 ข้อ

ตารางที่ 4.24 แสดงผลการประมวลข้อมูลการให้ความสำคัญด้วยชีวิตความมั่นคงทางอาหารทั้ง 4 ด้าน เพียง 1 ข้อ

เกณฑ์ / ตัวชี้วัด / ข้อชุมชน	บ้านหัวปาย		บ้านปางคามน้อย		บ้านแม่อุคหลวง		บ้านแม่ลิดป่าห้วย	
	คะแนน	%	คะแนน	%	คะแนน	%	คะแนน	%
1.ครัวเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	24	100	16	73	7	33	20	95
2.สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน	0	0	0	0	0	0	0	0
3.ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น	0	0	0	0	4	19	0	0
4.ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น	0	0	6	27	8	38	0	0
ไม่ตอบคำถาม	0	0	0	0	2	10	1	5
รวม / เฉลี่ย	24	100 %	22	100 %	21	100 %	21	100 %

จากการให้เล็อกความสำคัญของตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารทั้ง 4 ด้าน ผู้ตอบแบบสอบถาม ทั้ง 4 ชุมชน ให้ความสำคัญในแต่ละด้าน ดังนี้

บ้านหัวปาย มีผู้ให้คะแนนทั้งหมด 24 คน โดยที่ทุกคนให้ความสำคัญของตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ด้านที่ 1 คือ ครัวเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี คิดเป็น 100 %

บ้านปางคามน้อย มีผู้ให้คะแนนทั้งหมด 22 คน โดยมีผู้ให้ความสำคัญของตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ตามลำดับ 2 ลำดับ ดังนี้

- ลำดับที่ 1 ด้านที่ 1 คือ ครัวเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี 16 คะแนน คิดเป็น 73 %
- ลำดับที่ 2 ด้านที่ 4 คือ ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น 6 คะแนนคิดเป็น 27 %

บ้านแม่อุคหลวง มีผู้ให้คะแนนทั้งหมด 21 คน โดยมีผู้ให้ความสำคัญของตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ตามลำดับ 1 ลำดับ ดังนี้

- ลำดับที่ 1 ด้านที่ 1 คือ ครัวเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี 20 คะแนน คิดเป็น 95 %
- มีผู้ไม่ตอบแบบสอบถาม 1 คน คิดเป็น 5 %

บ้านแม่ลิดป่าห้วย มีผู้ให้คะแนนทั้งหมด 21 คน โดยมีผู้ให้ความสำคัญของตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ตามลำดับ 3 ลำดับ ดังนี้

- ลำดับที่ 1 ด้านที่ 4 คือ ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น 8 คะแนนคิดเป็น 38 %
- ลำดับที่ 2 ด้านที่ 1 คือ ครัวเรือนมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี 7 คะแนนคิดเป็น 33 %
- ลำดับที่ 3 ด้านที่ 1 คือ ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น 4 คะแนนคิดเป็น 19 %
- มีผู้ไม่ตอบแบบสอบถาม 2 คน คิดเป็น 10 %

❖ สรุปแหล่งที่มาของอาหาร สัดส่วนที่มาของ “อาหาร” และแหล่งที่มาของ “ข้าว” ที่บริโภค

ในการศึกษาภาพรวมของ 4 พื้นที่ เรื่อง “แหล่งที่มาของอาหารและสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค” โดยให้แต่ละชุมชนเลือกเมนูอาหารพื้นที่ละ 1 เมนู เพื่อดูส่วนประกอบของเมนูอาหาร และให้ชุมชนบอกว่าส่วนประกอบแต่ละเมนูได้มาจากแหล่งใดบ้าง โดยมีให้เลือก 4 แหล่ง คือ

- จากการซื้อ (ได้จากตลาด รถเร่ ร้านค้าห้างสรรพสินค้า)
- จากการผลิต (ปลูกเอง เลี้ยงเอง)
- หาจากแหล่งธรรมชาติ (หาในป่า ล่าคลอง ท้องทุ่ง)
- ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ขอขงบ้าน เพื่อนบ้านให้มา)

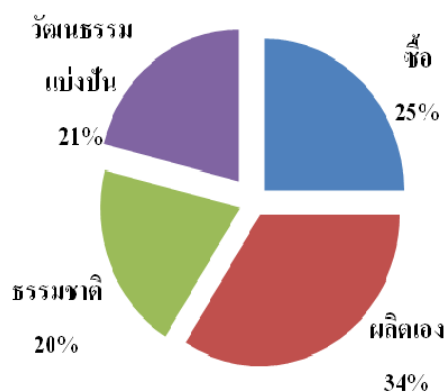
เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ให้น้ำหนักว่า ได้วัตถุดิบจากแหล่งใด น้ำหนักเท่าไร โดยมีให้เลือก 3

ลำดับ คือ เลข 1 หมายถึง น้อย เลข 2 หมายถึง ปานกลาง และ เลข 3 หมายถึง มาก

การตอบแบบสอบถามเรื่อง “แหล่งที่มาของข้าวที่ใช้บริโภคในครัวเรือน” เพื่อให้ทราบว่าพื้นที่ศึกษามีการจัดการข้าว หรือผลิตข้าวในแต่ละปีเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปีของครัวเรือนหรือไม่ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

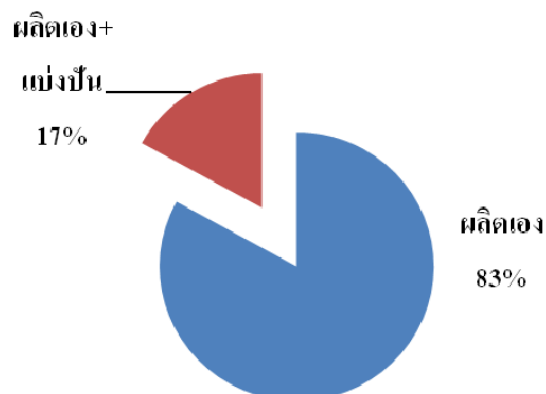
บ้านห้วยปาย อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

กราฟวงกลม แสดงแหล่งที่มาของอาหาร
"ประเภทแกง" บ้านห้วยปาย อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

แหล่งที่มาของข้าวบริโภค

บ้านห้วยปาย

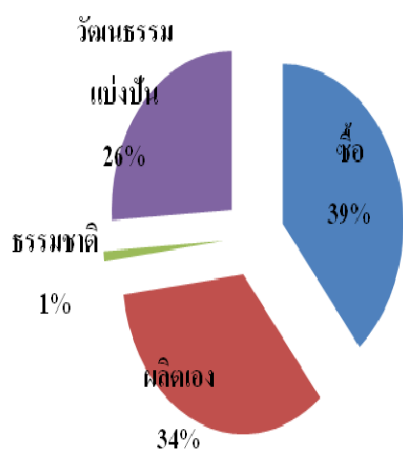

จากการประมวลผลบ้านห้วยปาย สามารถสรุปได้ว่าบ้านห้วยปาย มีความมั่นคงทางด้านอาหารสูง สามารถพอที่จะพึ่งตนเองได้ ทั้งด้านกับข้าว และข้าว บริโภค ในครัวเรือน เพราะวัตถุดิบส่วนมากสามารถ ผลิตเองได้ มีการแบ่งปันและได้จากธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งถึงแม้บางอย่างจะมีการซื้อ แต่เป็นการซื้อ ประเภทเนื้อสัตว์ของคนในชุมชนเอง จะซื้อจากภายนอกเพียงเครื่องปรุงเท่านั้น ในส่วน “ข้าว” สามารถ ผลิตได้เพียงพอสำหรับบริโภค เหลือแบ่งปัน และจำหน่าย

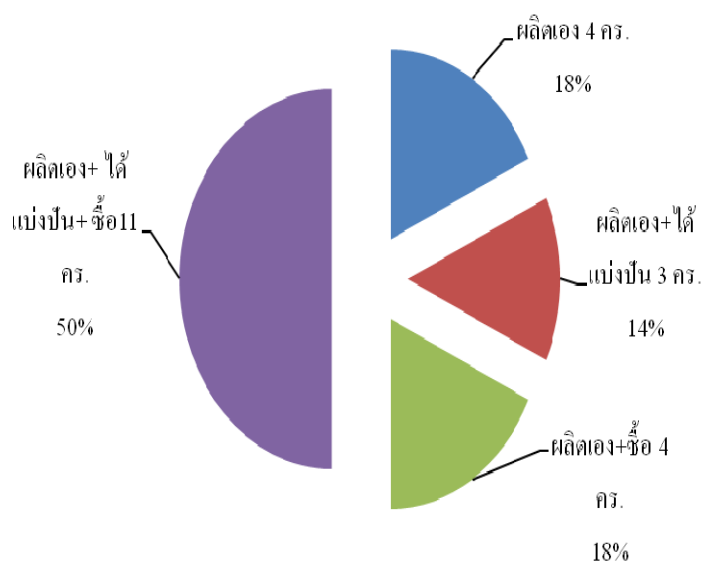
บ้านปางคามน้อย อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

กราฟวงกลม แสดงแหล่งที่มาของอาหาร "น้ำพริกหมูเซอ ผักกั๊บ"

บ้านปางคามน้อย อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

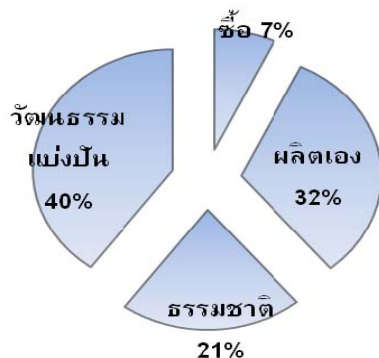
แหล่งที่มาของข้าวบริโภคในครัวเรือน บ้านปางคามน้อย

จากการประมวลผลบ้านปางคามน้อย มีความมั่นคงทางด้านอาหารปานกลาง พอที่จะพึ่งตนเองได้ระดับหนึ่ง ทั้งด้านกับข้าว และข้าว บริโภค ในครัวเรือน เพราะวัตถุดิบส่วนมากต้องซื้อ แต่ยังสามารถผลิตเองได้ และมีการแบ่งปันกันภายในชุมชน

บ้านแม่อุคหลวง อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

กราฟวงกลม แสดงผลแหล่งที่มาของอาหาร "ห่อหมกเขียด" บ้านแม่อุคหลวง อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

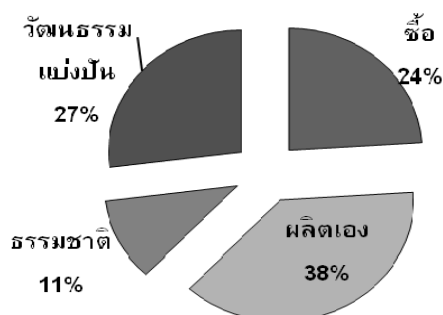
แหล่งที่มาของข้าวบริโภคในครัวเรือน บ้านแม่อุคหลวง

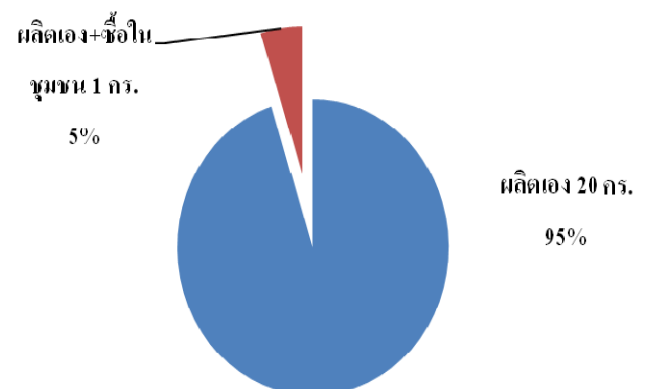
จากการประมวลผลบ้านแม่อุคหลวง มีความมั่นคงทางด้านอาหารสูง สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งด้านกับข้าว และข้าว บริโภค ในครัวเรือน เพราะวัตถุดิบส่วนมากสามารถหา ผลิตเอง และจัดการได้เองภายในชุมชน โดยเฉพาะข้าวบริโภค ไม่ต้องซื้อเลย

บ้านแม่ลิดป่าห้าว อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

กราฟวงกลม แสดงผลแหล่งที่มาของอาหาร "แกงผักกาด" บ้านแม่ลิดป่าห้าว อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

แหล่งที่มาของข้าวบริโภคในครัวเรือน บ้านแม่ลิดป่าห้าว

จากการประมวลผลบ้านแม่ลิดป่าห้าว มีความมั่นคงทางด้านอาหารสูง สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งด้านกับข้าว และข้าว บริโภค ในครัวเรือน เพราะวัตถุดิบส่วนมากสามารถหา ผลิตเอง และจัดการได้เองภายในชุมชน โดยเฉพาะข้าวบริโภค มีเพียง 1 ครัวเรือนเท่านั้นที่ต้องซื้อ ซึ่งสามารถซื้อได้จากคนในชุมชน

เอง และในปีการผลิตต่อไป ครอบครัวนี้วางแผนไว้ว่าจะต้องผลิตข้าวได้เพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือนตนเอง

5.3 สรุปการทดลองตามแนวทางที่ชุมชนสนใจ และข้อเสนอแนะ

จากเวทีคืนข้อมูลข้าวที่สูงฯ (วันที่ 24 พฤศจิกายน 2557 ณ ห้องประชุมสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน)

- บ้านห้วยปาย อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

- 1) **เพิ่มพื้นที่การผลิตข้าวเหนียวดำ** เนื่องจากการผลิตข้าวเพื่อบริโภคสามารถผลิตได้เพียงพอ แต่ในปีที่ผ่านมามีพ่อค้าจากจังหวัดเชียงใหม่เข้ามาติดต่อสอบถามถึงข้าวลิ้มผัว (ข้าวเหนียวดำ) ของบ้านห้วยปาย ในราคาที่สูง คือ ถึงละ 500 บาท (ข้าวเปลือก) ซึ่งปกติแล้วมีการผลิตทุกครัวเรือน แต่ผลิตเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเท่านั้น เมื่อมีผู้เข้ามาสอบถามซื้อ คนในชุมชนจึงมีแนวคิดในการผลิตเพิ่มจากเดิมอีก ครัวเรือนละ 1 ถัง เพื่อสำรองไว้ในกรณีที่ผู้เข้ามาขอซื้ออีกในรอบผลผลิตใหม่
- 2) **เพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าว** โดยการทดลองนำข้าวไรซ์เบอร์รี่ ซึ่งเป็นข้าวที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงอีกชนิดหนึ่ง และเป็นข้าวที่ส่วนใหญ่แล้วปลูกระบบข้าวนาคนชุมชนบ้านห้วยปายจึงทดลองนำไปปลูก ในระบบข้าวไร่ ซึ่งถ้าสามารถปลูกได้ผลผลิตดี สามารถเพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าวที่มีคุณค่าอีก 1 พันธุ์
- 3) **เพิ่มพืชอาหารสัตว์** บ้านห้วยปายมีปัญหาที่สำคัญในระบบการผลิตข้าว คือ สัตว์ที่เข้ามากินผลผลิตข้าว เช่น นก หนู กระรอก เป็นต้น แก้ไขโดยการปลูกพืชที่มีผลที่สัตว์เหล่านี้จะไม่ชอบ เช่น มะคาบ เป็นต้น
- 4) **เพิ่มพืชอาหารคน** เนื่องจากบ้านห้วยปายอยู่พื้นที่ไกลจากตัวอำเภอและเดินทางลำบาก จึงเพิ่มพืชอาหารคนซึ่งยังมีปริมาณน้อยในชุมชน เช่น มะนาว ชะเอม(สมุนไพร) เป็นต้น

- ผลการทดลองปฏิบัติตามแนวทางที่สนใจของบ้านห้วยปาย ปี 2557

- 1) **เพิ่มพื้นที่การผลิตข้าวเหนียวดำ** ครัวเรือนละ 1 ถัง เพื่อสำรองไว้ในกรณีที่ผู้เข้ามาขอซื้ออีกในรอบผลผลิตใหม่ **ผลคือ** ในช่วงปีการผลิต 2557 กระแสข้าวเหนียวดำอยู่ในภาวะปกติ ไม่ดิ่งเหมือนปีการผลิตที่ผ่านมา ราคาการซื้อขายอยู่ที่ถึงละ 300 บาท (ข้าวเปลือก) ไม่มีคนเข้ามาถามซื้อและให้ราคาสูงๆ มีเพียงการซื้อขายข้าวแบบปกติตามวิถีเดิม ส่วนข้าวเหนียวดำที่ไม่ได้จำหน่ายชาวบ้านยังคงใช้ในพิธีกรรมของชุมชนได้

- 2) **เพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าว** ผลการนำข้าวไรซ์เบอร์รี่ 1 ถังไปปลูกในระบบไร่ โดยใช้เมล็ดพันธุ์จากโรงเรียนพุทธเกษตร อ.ขุนยวม **ผลคือ** คนในชุมชนได้แบ่งข้าวให้กับผู้ที่สนใจไปทดลองปลูก ผลผลิตที่ได้ไม่มากเนื่องจากข้าวไรซ์เบอร์รี่เป็นข้าวนา แต่สามารถเพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าวที่มีคุณค่าได้อีก 1 พันธุ์ ซึ่งผลผลิตที่ได้ชาวบ้านจะเก็บไว้ทำพันธุ์ขยายการปลูกในปีต่อไป เนื่องจากขึ้นชอบในรสชาติของข้าว
 - 3) **เพิ่มพืชอาหารสัตว์** บ้านห้วยปายมีปัญหาที่สำคัญในระบบการผลิตข้าว คือ สัตว์ที่เข้ามากินผลผลิตข้าว เช่น นก หนู กระรอก เป็นต้น แก้ไขโดยการปลูกพืชที่มีผลที่สัตว์เหล่านี้จะไม่ชอบ เช่น มะตาคบ เป็นต้น **ผลคือ** ยังไม่ได้ทดลองปฏิบัติ ยังคงใช้วิธีเดิม คือ การแย่งชิงช่วงเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว
 - 4) **เพิ่มพืชอาหารคน** เนื่องจากบ้านห้วยปายอยู่พื้นที่ไกลจากตัวอำเภอและเดินทางลำบาก จึงเพิ่มพืชอาหารคนซึ่งยังมีปริมาณน้อยในชุมชน เช่น มะนาว ชะเอม(สมุนไพร) เป็นต้น **ผลคือ** ได้นำต้นกล้าพืชให้กับตัวแทนในชุมชนปลูก ยังไม่ได้ผลผลิต ต้องใช้ระยะเวลาในการเติบโต แต่ถึงอย่างไร คนในชุมชนบ้านห้วยปายยังคงต้องการเพิ่มความหลากหลายของพืชอาหารคนอีกหากมีโอกาส และมีโครงการอื่นๆเข้ามาสนับสนุน
- **ข้อเสนอแนะบ้านห้วยปาย**
 - 1) **หาวิธีในการจัดการระบบตลาดข้าว** เช่น ข้าวจะแปรรูป เป็นข้าวพันธุ์ดี ที่มีขนาดเมล็ดเล็ก เหมาะสำหรับการเลี้ยงไก่ชน ซึ่งข้าวพันธุ์นี้สามารถพัฒนาสร้างมูลค่าเพิ่มได้สูงมากในอนาคต ซึ่งปัจจุบันคุณธรรมรงค์ได้เชื่อมเครือข่ายคนชนไก่ไว้แล้ว สามารถจัดการระบบตลาดให้ได้
 - 2) **เพิ่มศักยภาพการแปรรูปข้าว** และข้าวเหนียวดำ หรือ จะเนาะนะ ยังเป็นข้าวที่กลุ่มคนรักสุขภาพให้ความสนใจ และสามารถนำมาพัฒนาต่อเนื่องในการแปรรูปได้
 - **บ้านปางคามน้อย อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน**
 - 1) **ระบบการจัดการพืชอาหาร (สวนครัว)** ต้องการเรียนรู้ ต้องการเมล็ดพันธุ์พืช กล้าพันธุ์พืชอาหาร ที่ใช้บริโภคพื้นฐาน เช่น ตะไคร้ พริก มะนาว ผักต่างๆให้สามารถมีบริโภคหมุนเวียนตลอดปี
 - 2) **พัฒนาคุณภาพดิน** ที่มีใช้อย่างจำกัดให้สามารถใช้ผลิตพืชอาหารต่างๆ ให้ได้ผลผลิตดีขึ้น โดยการ ปลูกพืชประเภทถั่วเพิ่มขึ้นในกระบวนการผลิต ซึ่งพืชประเภทถั่วที่คนในชุมชนให้ความสนใจ คือ ถั่วโหลง เพื่อใช้ในการฟื้นฟูบำรุงดิน และสร้าง

รายได้เพิ่มให้กับครัวเรือน เนื่องจากถั่วโหลงเป็นที่ต้องการของคนบ้านปางหมูใช้ในการแปรรูปเป็นสินค้า ถั่วแปยี ถั่วแปหล่อ

- 3) **ความรู้ในการจัดการพืช-ไม้ผลเมืองหนาว** เพื่อพัฒนาให้ได้ผลผลิตดี มีการแปรรูปและการตลาด

จากการวิเคราะห์แนวทางในการจัดการ ชุมชนได้เห็นความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาคุณภาพดิน โดยการไปหาซื้อเมล็ดพันธุ์ ถั่วโหลง ยังชุมชนใกล้เคียงมาปลูกสลับพืชชนิดอื่น

- **ข้อเสนอแนะ ให้กับชุมชนบ้านปางคามน้อย**

- 1) **ส่งต่อข้อมูล**ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ช่วยกันพัฒนาชุมชนนี้ เช่น ข้อมูลจุดเด่น จุดอ่อน โอกาส และปัญหาของชุมชน เป็นต้น เนื่องจากเป็นหมู่บ้านบริวารที่มีโอกาสได้รับการสนับสนุนน้อย โดยการทำข้อมูลเฉพาะหน่วยงาน ทำข้อมูลแบบเจาะจงคนทำ และควรมีการติดตาม
- 2) **ปรับระบบการผลิตโดยใช้ความรู้** ปัจจุบันด้วยสถานะต่างๆที่เปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะเรื่องความเสื่อมโทรมของดิน การการหมุนเวียนพื้นที่ไม่ได้เช่นอดีต จึงควรมีความรู้ต่างๆที่จะเข้ามาหนุนเสริมในกรณีเช่นนี้ จะทำให้ระบบการผลิตได้ผลดีขึ้น
- 3) **การแปรรูปตะไคร้ภูเขา** แต่เดิมมีอาจารย์แก้วมาลา จากมหาวิทยาลัยหิดล ได้เข้ามาศึกษาเรื่องตะไคร้ภูเขา (มีลักษณะเป็นเมล็ดๆเล็กๆ) โดยสามารถพัฒนาเป็นสินค้าแปรรูปเพิ่มมูลค่าได้มาก 1 ขวดลิตรได้ราคา 8,000 บาท และปัจจุบันมีคุณดวงพร บ้านห้วยโป่ง ที่ยังดำเนินแปรรูปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งบ้านปางคามน้อยเป็นหมู่บ้านที่สามารถทำรายได้ด้านนี้ได้มากเช่นกัน เบื้องต้นในกรณีที่ชุมชนสนใจสามารถสอบถามเพิ่มเติมได้จากหมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านปางคอง
- 4) **หาพืชทางเลือกอื่นๆ** ที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มมาเสริมในชุมชน พร้อมทั้งมีระบบตลาดที่เอื้อ
- 5) **ในระบบการศึกษา** เช่น โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ เด็กส่วนใหญ่แล้วก็ต้องกลับสู่ชุมชน ควรมีการสอนเรื่องระบบการเกษตรด้วย
- 6) **สถานแหล่งงบประมาณต่อเนื่อง** ในส่วนของ อบต. หนุนต่อเนื่องให้เกิดการพัฒนาศักยภาพชุมชนต่อไป

- บ้านแม่อุคคหลวง อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

- 1) ต้องการรับเงินสนับสนุน เพื่อนำไปจัดซื้อข้าวภายในชุมชน มาขายและนำผลกำไร เป็นสวัสดิการของกลุ่ม เนื่องจาก ธนาคารข้าว ไม่มีความคล่องตัวเพราะนำเงินไป กู้ยืมระหว่างสมาชิก
- 2) การจัดการระบบ วัว ควาย เพื่อให้เกิดปุ๋ยคอก และนำมาใช้ในระบบการผลิต หรือ จำหน่าย โดยมีต้นทุนเรื่อง การทำโรงเรือน คอกกั้น ซ้ออิฐบล็อก การใช้แกลบ ฟาง ข้าวสาลี การใช้น้ำจุลินทรีย์
- 3) การเพิ่มพันธุ์พืช ที่มีศักยภาพด้านการตลาด และเหมาะสมกับชุมชน เช่น อโวคาโด (พันธุ์แฮด) เสาวรส (สีม่วง) ซึ่งโครงการหลวงมาแนะนำ แต่ยังติดเรื่อง ทุนในการ จัดซื้อ

การแลกเปลี่ยนจากทีมวิจัยข้าวที่สูงๆ ยังไม่มีข้อสรุป จากชาวบ้านที่เข้าร่วมเวที

- ข้อเสนอแนะ ให้กับชุมชนบ้านแม่อุคคหลวง

- 1) เรื่องทุนในการจัดซื้อพันธุ์พืชต่างๆ ซึ่งตรงกับการหนุนเสริมของหน่วยงานด้านการเกษตร สามารถส่งข้อมูลความต้องการของชุมชนไปให้กับหน่วยงานได้เลย
- 2) การจัดการพื้นที่ต้นน้ำ อำเภอขุนยวมมีปัญหาใน “เรื่องน้ำ” แต่ที่บ้านแม่อุคคหลวง เป็นแหล่งต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์ จึงควรมีการจัดการพื้นที่ให้ดี และสามารถเอื้อ ประโยชน์ให้กับอำเภอขุนยวมได้
- 3) การจัดการผลผลิตกาแฟ ซึ่งมีอยู่แล้วในชุมชน ตอนนี้มี ธกส. ร่วมกับโครงการหลวงฯ เข้ามาหนุนเสริมให้สามารถผลิตกาแฟ “แบบกะลา” เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับ ชุมชนมากกว่าการจำหน่ายปกติ “แบบเชอรี่”
- 4) การจัดการ “ระบบสหกรณ์” สามารถไปขอให้ทางสำนักงานสหกรณ์ไปให้ความรู้ ได้
- 5) เปลี่ยนรูปแบบการจัดการธนาคารข้าว โดยปกติแล้วมีการจัดการแบบ “การสำรอง ข้าว” เพื่อใช้บริโภคในภาวะวิกฤติ แต่ในเมื่อชุมชนบ้านแม่อุคคหลวงไม่ได้มีปัญหา ในเรื่องข้าวไม่พอกิน จึงควรเป็นเปลี่ยน “ธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าว” ซึ่งศูนย์วิจัยพันธุ์ ข้าวได้ดำเนินการในเรื่องธนาคารเมล็ดพันธุ์ให้กับหลายพื้นที่เช่นกัน

- บ้านแม่ลิดป่าเหว อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

- 1) เพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าว มีการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวที่น่าสนใจ 2 พันธุ์ไปทดลองปลูก คือ ข้าวเหนียวดำ (ข้าวลืมผัว) และข้าวเจ้าไรซ์เบอร์รี่ ซึ่งข้าวทั้ง 2 พันธุ์เป็นข้าวที่มีคุณค่าทางโภชนาการและเป็นข้าวที่น่าสนใจ รวมไปถึงหากจะส่งเสริมด้านการตลาดข้าวของชุมชนในอนาคต แต่ปัจจุบันเป็นการผลิตเพื่อเพิ่มความหลากหลาย เพื่อบริโภคในครัวเรือน เพื่อศึกษาความเหมาะสมของพันธุ์ข้าวกับพื้นที่ และเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ในการผลิตปีถัดไป ในกรณีที่พันธุ์ข้าวทั้ง 2 ชนิดเหมาะสมกับพื้นที่
- 2) เพิ่มและศึกษาแนวทางในการผลิตผักปลอดภัย เพื่อบริโภคในครัวเรือนและเพื่อการตลาดในอนาคต

- สรุปผลการทดลองตามแนวทางที่ชุมชนสนใจ

- 1) เพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าว มีการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวที่น่าสนใจ 2 พันธุ์ไปทดลองปลูก ผลคือ

ข้าวเหนียวดำ (ข้าวลืมผัว) ได้นำเมล็ดพันธุ์ข้าวมาจากชุมชนบ้านห้วยปาย อ.ปาย ใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณ 800 กรัม ได้ผลผลิตข้าวเปลือก 30 กิโลกรัม ความจริงแล้วผลผลิตข้าวเปลือกควรมากกว่านี้ แต่ด้วยปัญหาที่เจอคือ มีควายของชาวบ้านเข้าไปในพื้นที่ปลูกข้าว สร้างความเสียหายไปประมาณ 10% สรุปผลการปลูก คือ ได้ผลผลิตดี และมีลักษณะใกล้เคียงกับข้าวพันธุ์เดิมที่หายไปของบ้านแม่ลิดป่าเหว คือ ข้าวเหนียวพันธุ์ “บือชู” ซึ่งผลผลิตที่ได้จากการทดลองนี้ สามารถเป็นเมล็ดพันธุ์แบ่งปันให้กับคนในชุมชนต่อไป

ข้าวเจ้าไรซ์เบอร์รี่ ได้นำเมล็ดพันธุ์ข้าวมาจากโรงเรียนพุทธเกษตร อ.ขุนยวม ใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณ 1 ลิตร ได้ผลผลิตข้าวเปลือก 30 กิโลกรัม สรุปผลการปลูก คือ ได้ผลผลิตน้อย เนื่องจากบ้านแม่ลิดป่าเหวมีสภาพอากาศที่หนาวเย็นกว่า ทำให้ข้าวแตกกอได้ไม่ดี และมีรวงข้าวสั้น แต่ด้วยรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ของข้าวชนิดนี้ ส่งผลให้คนในชุมชนบ้านแม่ลิดป่าเหวบางคนชื่นชอบเป็นอย่างมาก จึงมีความตั้งใจที่จะปลูกไว้สำหรับบริโภคอย่างต่อเนื่อง

- 2) เพิ่มและศึกษาแนวทางในการผลิตผักปลอดภัย เพื่อบริโภคในครัวเรือนและเพื่อการตลาดในอนาคต จนเป็นที่มาของการพัฒนาโครงการวิจัยต่อเนื่องในชุมชน และได้รับการอนุมัติโครงการ “การสร้างทางเลือกในการผลิตและตลาดพืชอินทรีย์ที่หลากหลายเพื่อทดแทนการปลูกกะหล่ำปลีของเกษตรกรบ้านแม่ลิดป่าเหว” ในที่สุด

● ข้อเสนอแนะให้กับชุมชนบ้านแมลิดป่าเหว

- 1) การหาข้อมูลมูลค่าทางโภชนาการพันธุ์ข้าว ต่างๆ เป็นเรื่องน่าสนใจมาก เนื่องจากสามารถรับประทานข้าวได้อย่างเหมาะสมกับสภาพร่างกายแล้ว ยังสามารถยกระดับพันธุ์ข้าวพื้นเมืองของชุมชนได้ด้วย
- 2) การเพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าวบริโภค นอกจากความหลากหลายที่ได้แล้ว หากข้าวพันธุ์นั้นๆเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ด้วยแล้ว นับเป็นเรื่องที่ดี เนื่องจากข้าวแต่ละสายพันธุ์มีคุณค่าที่แตกต่างกัน เช่น การที่ชุมชนนำข้าวไรซ์เบอร์รี่มาปลูก ข้าวชนิดนี้เป็นข้าวนาที่ราบ การนำไปปลูกนาที่สูงอาจจะได้ผลผลิตน้อย แต่สามารถเพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ข้าวบริโภคได้ เป็นต้น โดยปกติแล้วการปลูกข้าวไรซ์เบอร์รี่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะทำให้ได้ข้าวสีเข้ม สวยงามกว่าจังหวัดอื่นๆ แต่จะสู้พม่าไม่ได้เนื่องจากสภาพดินพม่าเป็นอันดับ 1
- 3) การทำข้าวสายพันธุ์บริสุทธิ์เป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากปัจจุบันการคัดพันธุ์น้อยลง เพราะต้องใช้ความชำนาญและเวลามากพอสมควร แต่หากทำได้ จะเป็นเรื่องดี โดยคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่น่าสนใจ เช่น ข้าวเล็บบ้านลุ่ม
- 4) ส่งเสริมการรับประทานข้าวกล้อง นอกจากทำให้ประหยัดข้าวแล้วยังได้คุณค่าทางโภชนาการ ซึ่งดีต่อสุขภาพหลายๆด้าน เช่น ระบบขับถ่าย
- 5) เน้นเรื่องราวสร้างอัตลักษณ์ กรณีที่ต้องการส่งเสริมการจำหน่ายข้าว จะเห็นว่าข้าวแต่ละสายพันธุ์มีความน่าสนใจในตัวเอง อีกจุดสำคัญสำหรับการจำหน่ายข้าวคือการหาและยกระดับเรื่องราวที่เป็นอัตลักษณ์นั้นๆ ให้เด่นขึ้น ควบคู่กับการผลิตที่มีคุณภาพ
- 6) การใช้ภูมิปัญญาควบคู่กับการใช้ความรู้เทคโนโลยี เป็นเรื่องที่ดีและควรเดินไปด้วยกัน เช่น การแก้ปัญหาปุ๋ย โดยวิธีขำกล้ำข้าว การหมักหน่อไม้ซางเพื่อไล่แมลง เป็นต้น
- 7) พัฒนาระบบธนาคารข้าว หรือ ระบบสหกรณ์ ในกรณีข้าวไม่พอกิน ส่วน พื้นที่ข้าวที่เหลือ เพื่อ เน้นระบบสหกรณ์เพื่อเพิ่มมูลค่าข้าว
- 8) การใช้สารเคมีไตรโคเซต มีผลกระทบกับเด็กทารกในครรภ์มารดา อนาคตจะมีกฎหมายห้ามจำหน่าย และนำเข้า
- 9) การเดินสำรวจแปลงนาอย่างสม่ำเสมอ หลัาในนา เป็นแหล่งสะสมของโรคแมลง ฉะนั้นการเดินสำรวจแปลงนาอย่างสม่ำเสมอจึงเป็นเรื่องดี และทันต่วงทีในการจัดการโรคแมลง

5.4 **โจทย์และประเด็นที่น่าสนใจในการดำเนินงานต่อเนื่องในอนาคต** จากเวทีคืบข้อมูลข้าวที่สูงฯ (วันที่ 24 พฤศจิกายน 2557 ณ ห้องประชุมสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน)

ระบบการผลิต

- 1) ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการระบบการผลิตข้าวคุณภาพอย่างจริงจัง
- 2) การอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์ข้าวท้องถิ่น และการสร้างมูลค่าให้กับข้าวท้องถิ่น
- 3) แนวทางการส่งเสริมการผลิตข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่และส่งเสริมการรับประทานข้าวที่ปลูกในพื้นที่ เพื่อลดจำนวนการนำเข้าข้าวสำหรับบริโภคภายในจังหวัด
- 4) กระบวนการสร้างความตระหนักในการใช้สารเคมี และผลกระทบจากการใช้ทั้งทางตรงและทางอ้อม
- 5) พัฒนาและสร้างแหล่งเก็บน้ำสำหรับการเกษตร
- 6) แนวทางการฟื้นชีวิตให้ “ดิน”
- 7) กระบวนการเรียนรู้เทคนิค การผลิตโดยภูมิปัญญาและการใช้เทคโนโลยีควบคู่อย่างเหมาะสม

การจำหน่าย

- 1) แนวทางการเพิ่มมูลค่าราคาข้าวให้กับเกษตรกรผู้ผลิตอย่างเป็นธรรม
- 2) การสื่อสารประชาสัมพันธ์การผลิตข้าวคุณภาพให้เป็นที่รู้จักควรมีกระบวนการอย่างไร

แนวทางการสืบทอด

- 1) ขยายแนวคิดในการจัดการศึกษา ในเรื่อง “ข้าว” ทั้งระบบให้กับเด็กทุกระดับชั้น
- 2) กระบวนการส่งเสริมเยาวชนคนรุ่นใหม่ลูกหลานเกษตรกรให้หวนกลับคืนถิ่น
- 3) กระบวนการสร้างแรงจูงใจให้กับบุคคลทั่วไปในการเรียนรู้เรื่องการผลิตและการบริโภคข้าวให้ถูกหลักโภชนาการ

การจัดการกลุ่ม เครือข่าย และการหนุนเสริมจากภาคส่วนต่างๆ

- 1) ส่งเสริมแนวคิดการจัดการกลุ่ม เช่น กลุ่มเตรียมสหกรณ์ ในการแก้ไขปัญหา ต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งต้องมีการบริหารจัดการกลุ่มที่ดี และมีหน่วยงานภาครัฐ และภาคต่างๆที่เกี่ยวข้องเข้าหนุนเสริมในพื้นที่ เน้นบริโภคให้เพียงพอก่อน จากนั้นเหลือนำไปจำหน่ายหรือแปรรูป โดยต้องมีทุนการดำเนินการ และมีระบบการตลาดหรือช่องทางการกระจายที่ชัดเจนขึ้น
- 2) แนวทางการประชาสัมพันธ์สินค้าวิสาหกิจชุมชนขนาดกลาง ขนาดย่อม
- 3) แนวทางการขับเคลื่อนกลไกสู่เยาวชน
- 4) มีการพัฒนาโจทย์ต่อเนื่องโดยเชื่อมกับกับหน่วยงานทั้งระบบ เพื่อพัฒนาเรื่องเดียวกันให้ไปในทิศทางเดียวกัน อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาคผนวก 1

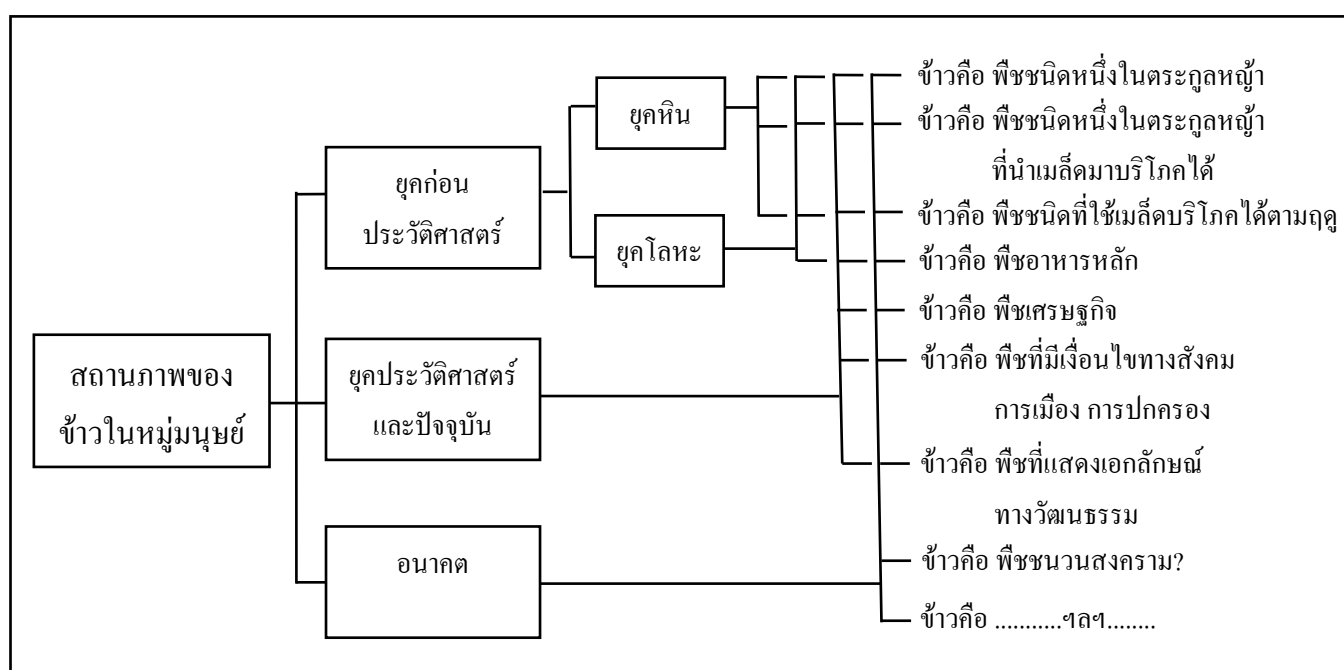
ความรู้พื้นฐานเรื่อง “ข้าว

ประกอบด้วย 4 หัวข้อหลักๆ (1) สถานภาพของข้าวในห่มมนุษย์ (2) การแบ่งสายพันธุ์ข้าว (3) ประวัติศาสตร์ข้าว(4) พันธุ์ข้าวไทยและการปรับปรุงพันธุ์ โดยมีรายละเอียดสาระสำคัญๆ ดังนี้

(1) สถานภาพของข้าวในห่มมนุษย์

ด้วยความที่“ข้าว”มีประวัติศาสตร์มายาวนานหลายช่วงอายุข้าวจึงมีหลากหลายสถานภาพ ซึ่งแต่ละยุคสมัยได้มองสถานภาพของข้าวไว้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับช่วงเวลาการให้คุณค่าการมองของคนแต่ละยุค ดังแผนภูมิแสดงสถานภาพดังนี้

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงสถานภาพของข้าวในห่มมนุษย์

ที่มา : แผนภูมิจาก หนังสือ “วัฒนธรรมข้าว พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา”

(2) การแบ่งสายพันธุ์ข้าว

ที่มนุษย์เพาะปลูกในปัจจุบันพัฒนามาจากข้าวป่าในตระกูล *Oryza gramineae* สันนิษฐานว่า พืชสกุล *Oryza* มีถิ่นกำเนิดในเขตร้อนชื้นของทวีป Gondwanaland ก่อนผืนดินจะเคลื่อนตัวและเคลื่อนออกจากกันเป็นทวีปต่าง ๆ เมื่อ 230-600 ล้านปีมาแล้ว จากนั้นกระจายจากเขตร้อนชื้นของแอฟริกา เอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ ออสเตรเลีย อเมริกากลางและใต้ ข้าวสามารถเจริญเติบโตได้ตั้งแต่ความสูงระดับน้ำทะเลถึง 2,500 เมตร หรือ มากกว่า ทั้งในเขตร้อนและเขตอบอุ่น ทั้งในที่ราบลุ่มจนถึงที่สูงครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่เส้นรุ้งที่ 53 องศาเหนือถึง 35 องศาใต้ มนุษย์ได้คัดเลือกข้าวป่าชนิดต่างๆ ตามความต้องการของตน เพื่อให้สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ มีการผสมพันธุ์ข้ามระหว่างข้าวที่ปลูกกับวัชพืชที่

เกี่ยวข้อง เกิดข้าวพื้นเมืองมากมายหลายสายพันธุ์ ซึ่งสามารถให้ผลผลิตสูง ปลูกได้ตลอดปี ก่อให้เกิดพันธุ์ข้าวปลูกที่เรียกว่า ข้าวลูกผสมซึ่งมีปริมาณ 120,000 พันธุ์ทั่วโลก ข้าวที่ปลูกในปัจจุบันแบ่งออกเป็นข้าวแอฟริกาและข้าวเอเชีย

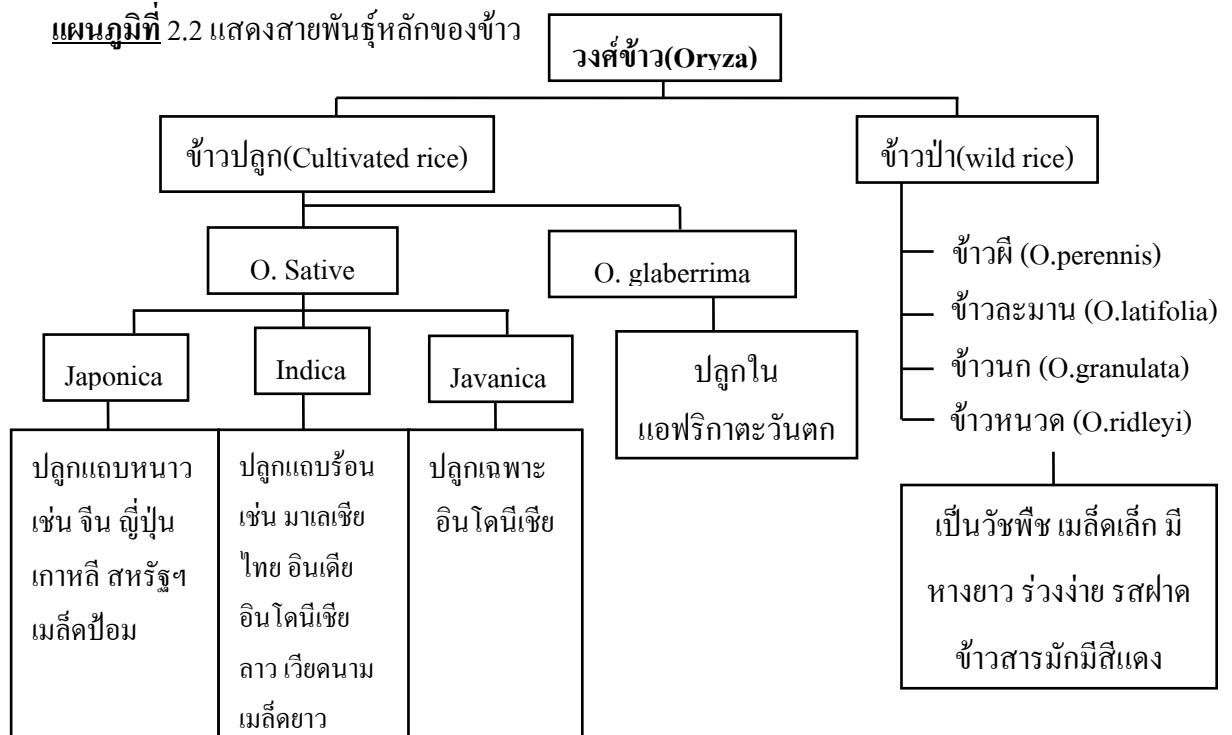
ข้าวแอฟริกา (*Oryza glaberrima*) แพร่กระจายอยู่เฉพาะบริเวณเขตร้อนของแอฟริกาเท่านั้น สันนิษฐานว่าข้าวแอฟริกาอาจเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อประมาณ 1,500 ปีก่อนคริสตศักราช

ข้าวเอเชีย เป็นข้าวลูกผสม เกิดจาก *Oryza sativa* กับข้าวป่า มีถิ่นกำเนิดบริเวณประเทศอินเดีย บังกลาเทศ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปลูกกันอย่างแพร่หลายตั้งแต่อินเดีย ตอนเหนือของบังกลาเทศ บริเวณดินแดนสามเหลี่ยมระหว่างพม่า ไทย ลาว เวียดนาม และจีนตอนใต้

ข้าวเอเชียแบ่งออกเป็น 3 สายพันธุ์ คือ

- **ข้าวสายพันธุ์แรก** เรียกว่าสายพันธุ์ Senica หรือ Japonica ปลูกบริเวณแม่น้ำเหลืองของจีน แพร่ไปยังเกาหลีและญี่ปุ่น เมื่อประมาณ 300 ปีก่อนคริสต์ศตวรรษ เป็นข้าวเมล็ดป้อม
- **ข้าวสายพันธุ์ที่สอง** เรียกว่า Indica เป็นข้าวเมล็ดยาวปลูกในเขตร้อนแพร่สู่ตอนใต้ของอินเดีย ศรีลังกา แหลมมาลาญ หมู่เกาะต่าง ๆ และลุ่มแม่น้ำแยงซีของจีนประมาณคริสต์ศักราช 200
- **ข้าวสายพันธุ์ที่สาม** เรียกว่า ข้าวชา (Javanica) ปลูกในอินโดนีเซีย ประมาณ 1,084 ปีก่อนคริสต์ศักราช จากนั้นแพร่ไปยังฟิลิปปินส์และญี่ปุ่น ในข้าวเอเชียแพร่เข้าไปในยุโรปและแอฟริกา สู่อเมริกาใต้ อเมริกากลาง เข้าสู่สหรัฐอเมริกาครั้งแรกประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยนำเมล็ดพันธุ์ไปจากหมู่เกาะมาดากัสกา

แผนภูมิที่ 2.2 แสดงสายพันธุ์หลักของข้าว

ที่มา: แผนภูมิจาก หนังสือ “วัฒนธรรมข้าว พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา”

มนุษย์ค้นพบวิธีปลูกข้าวแบบทำไร่เลื่อนลอย ดังปรากฏหลักฐานในวัฒนธรรมลุงซาน ประเทศจีนและวัฒนธรรมฮัวเบี่ยน ประเทศเวียดนาม เมื่อประมาณ 10,000 ปีมาแล้ว ต่อมามนุษย์ค้นพบการทำนาหว่าน ดังปรากฏหลักฐานในวัฒนธรรมยางเซา บริเวณลุ่มแม่น้ำเหลือง ในวัฒนธรรมลุงซาน ประเทศจีนและวัฒนธรรมฮัวเบี่ยน ประเทศเวียดนาม เมื่อ 5,000 - 10,000 ปีมาแล้ว ภูมิปัญญาด้านการปลูกข้าวพัฒนาสู่การปักดำ

พบหลักฐานในวัฒนธรรมบ้านเชียงประเทศไทย เมื่อไม่ต่ำกว่า 5,000 ปีมาแล้ว ในประเทศไทย เมล็ดข้าวที่เก่าแก่ที่สุดที่พบมีลักษณะคล้ายข้าวปลูก ของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์อายุราว 3,000 - 3,500 ปีก่อนคริสต์ศักราช ได้แก่ รอยแกลบข้าว ซึ่งเป็นส่วนผสมของดินที่ใช้ปั้นภาชนะดินเผาที่โนนนกทา ตำบลบ้านโคก อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นหลักฐานที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเก่าแก่ที่สุด คือ ประมาณ 3,500 ปีก่อนคริสต์ศักราช

หลักฐานอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าสยามประเทศเป็นแหล่งปลูกข้าวมาแต่โบราณ อาทิ เมล็ดข้าวที่ขุดพบที่ถ้ำป่งสูง จังหวัดแม่ฮ่องสอน แสดงว่ามีการปลูกข้าวในบริเวณนี้เมื่อ 3,000 - 3,500 ปีก่อนคริสต์ศักราชหรือราว 5,400 ปีมาแล้ว แกลบข้าวที่ถ้ำป่งสูงมีทั้งลักษณะของข้าวเหนียวเมล็ดใหญ่ที่เจริญงอกงามอยู่ในที่สูง เป็นข้าวไร่และข้าวเจ้า ซึ่งลักษณะที่พบคือมีรอยแตกแบบเดียวกับเปลือกข้าวที่แตกจากการดำแล้วผัดเอาเปลือกออก แต่ไม่พบลักษณะของข้าวเหนียวเมล็ดป้อมหรือข้าวพวก Japonica เลย

แหล่งโบราณคดีที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี พบรอยแกลบข้าวผสมอยู่กับดินที่นำมาปั้นภาชนะดินเผา กำหนดอายุได้ใกล้เคียงกับแกลบข้าวที่ถ้ำป่งสูง คือ ประมาณ 2,000 - 3,500 ปีก่อนคริสต์ศักราช ลักษณะเป็นข้าวเอเชีย (*Oryza sativa*) หลักฐานการค้นพบเมล็ดข้าว ถิ่นถ่านในดินและรอยแกลบบนเครื่องปั้นดินเผาที่โคกพนมดี อำเภอพนมสนธิคม จังหวัดชลบุรี แสดงให้เห็นถึงชุมชนปลูกข้าวสมัยก่อนประวัติศาสตร์ชายฝั่งทะเล นอกจากนี้ยังพบหลักฐานคล้ายดอกข้าวป่า เมืองไทยที่ถ้ำเขาทะลุ จังหวัดกาญจนบุรี อายุประมาณ 2,800 ปีก่อนคริสต์ศักราช (อาจก่อนหรือหลังจากนั้นประมาณ 300 ปี) ซึ่งเป็นช่วงรอยต่อยุคหินใหม่ตอนปลายกับยุคโลหะตอนต้น

ส่วนหลักฐานภาพเขียนบนผนังถ้ำหรือผนังหินอายุไม่น้อยกว่า 2,000 ปี ที่ผาหมอนน้อย บ้านตาบ่อ ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี บันทึกการปลูกข้าวอย่างหนึ่งมีลักษณะเหมือนข้าว

ภาพควายในแปลงพืชคล้ายข้าว อาจตีความได้ว่ามนุษย์สมัยนั้นรู้จักข้าวหรือการเพาะปลูกข้าวแล้ว ศาสตราจารย์จีน อยู่ดี สรุปไว้เมื่อปี พ.ศ. 2535 ว่า "ประเทศไทย ทำนาปลูกข้าวมาแล้วประมาณ 5471 ปี ผลของการขุดค้นที่โนนนกทาสนับสนุนสมมติฐานที่ว่า ข้าวเริ่มปลูกในทวีปเอเชียอาคเนย์ ในสมัยหินใหม่ จากนั้นแพร่ขึ้นไปประเทศอินเดีย จีน ญี่ปุ่น และเกาหลี

(3) การแบ่งชนิดของข้าว การแบ่งชนิดของข้าวสามารถแบ่งได้หลายแบบ ดังนี้

- แบ่งตามประเภทของเนื้อแข็งในเมล็ดข้าวสาร สามารถแบ่งเป็นข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ซึ่งมีต้นและลักษณะอย่างอื่นเหมือนกันทุกอย่าง แตกต่างกันที่ประเภทของเนื้อแข็งในเมล็ด เมล็ดข้าวเจ้าประกอบด้วยแป้งอมิโลส (Amylose) ประมาณร้อยละ 15-30 ส่วนเมล็ดข้าวเหนียวประกอบด้วยแป้งอมิโลเพคติน (Amylopectin) เป็นส่วนใหญ่และมีแป้งอมิโลสเพียงเล็กน้อย ประมาณร้อยละ 5-7 เท่านั้น
- แบ่งตามสภาพพื้นที่เพาะปลูก สามารถแบ่งได้ 3 แบบ คือ 1.ข้าวไร่ (**Upland rice**) เป็นข้าวที่ปลูกได้ทั้งที่ราบและที่ลาดชันโดยไม่ต้องทำคันนาเก็บกักน้ำ นิยมปลูกกันมากในภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นเนื้อที่ร้อยละ 10 ของพื้นที่ปลูกทั่วประเทศ 2.ข้าวนาสวนหรือนาดำ (**Lowland rice**) เป็นข้าวที่ปลูกที่ลุ่มทั่วไป มีน้ำหล่อเลี้ยงต้นข้าวตั้งแต่ปลูกจนถึงก่อนเก็บเกี่ยว โดยรักษาระดับน้ำต้องไม่สูงเกิน 1 เมตร นิยมปลูกกันมากทุกภาค คิดเป็นเนื้อที่ร้อยละ 80 ของพื้นที่ปลูกทั่วประเทศ และ 3.ข้าวขึ้นน้ำหรือข้าวนาเมือง(**Floating rice**) เป็นข้าวที่ไม่สามารถรักษาระดับน้ำได้บางที่สูงกว่า 1 เมตร จึงต้องใช้ข้าวพันธุ์พิเศษ ที่เรียกว่า ข้าวลอย หรือข้าวฟางลอย ส่วนมากปลูกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี ลพบุรี พิจิตร อ่างทอง ชัยนาทและสิงห์บุรี คิดเป็นเนื้อที่ร้อยละ 10 ของพื้นที่ปลูกทั่วประเทศ
- แบ่งตามอายุการเก็บเกี่ยว สามารถแบ่งได้ 3 แบบ คือ 1.เป็นข้าวเบา มีอายุการเก็บเกี่ยว 90-100 วัน 2.ข้าวกลาง มีอายุการเก็บเกี่ยว 100-120 วัน และ 3.ข้าวหนัก มีอายุการเก็บเกี่ยว 120 วันขึ้นไป อายุการเก็บเกี่ยวนับแต่วันเพาะกล้าหรือหว่านข้าวในนาจนถึงการเก็บเกี่ยว
- แบ่งตามลักษณะความไวต่อช่วงแสง สามารถแบ่งได้ 2 แบบ คือ 1.ข้าวที่ไวต่อช่วงแสง จะมีอายุการเก็บเกี่ยวที่ไม่แน่นอน คือไม่เป็นไปตามอายุของต้นข้าว เพราะจะออกดอกในช่วงเดือนที่มีความยาวของกลางวันสั้นกว่ากลางวัน ในประเทศไทยช่วงดังกล่าวเริ่มเดือนตุลาคม ฉะนั้นข้าวพวกนี้ต้องปลูกในฤดูนาปี (ฤดูฝน) เท่านั้น เช่น ข้าวขาวมะลิ 105 เป็นข้าวที่ไวต่อช่วงแสง และ 2.ข้าวที่ไม่ไวต่อช่วงแสง สามารถปลูกได้ทุกฤดูกาล เช่น ข้าวปทุมธานี เป็นข้าวที่ไม่ไวต่อช่วงแสง
- แบ่งตามรูปร่างของเมล็ดข้าวสาร สามารถแบ่งได้ 4 แบบ คือ 1. ข้าวเมล็ดสั้น (**Short grain**) ความยาวของเมล็ดไม่เกิน 5.50 มิลลิเมตร 2.ข้าวเมล็ดยาวปานกลาง (**Medium grain**) ความ

ยาวของเมล็ดตั้งแต่ 5.51-6.60 มิลลิเมตร 3.ข้าวเมล็ดยาว (Long grain) ความยาวของเมล็ด ตั้งแต่ 6.61-7.50 มิลลิเมตร และ 4.ข้าวเมล็ดยาวมาก (Extra-long grain) ความยาวของเมล็ด ตั้งแต่ 7.51 มิลลิเมตรขึ้นไป

- **แบ่งตามฤดูปลูก** สามารถแบ่งได้ 2 แบบ คือ 1.ข้าวนาปีหรือข้าวหน้าน้ำฝน คือ ข้าวที่ปลูกใน ฤดูการทำนาปกติ เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงตุลาคมและเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นล่าสุดไม่เกิน เดือนกุมภาพันธ์ และ 2.ข้าวนาปรัง คือ ข้าวที่ปลูกนอกฤดูการทำนาปกติ เริ่มตั้งแต่เดือน มกราคม ในบางท้องที่จะเก็บเกี่ยวอย่างช้าที่สุดไม่เกินเดือนเมษายน นิยมปลูกในท้องที่ที่มี การชลประทานดี เช่น ในภาคกลาง

(4) **พันธุ์ข้าวไทยและการปรับปรุงพันธุ์** ข้อมูลประกอบด้วยชื่อพันธุ์ข้าวโดยแบ่งเป็นข้าวเจ้าข้าว เหนียวและข้อมูลบอกลักษณะดีเด่นของข้าวแต่ละพันธุ์สามารถสรุปได้ตามตารางดังต่อไปนี้
ตารางที่ 2.1 รายชื่อพันธุ์ข้าวไทย และการปรับปรุงพันธุ์ ประเภทข้าวเจ้า

ที่	ชื่อพันธุ์ข้าว	ลักษณะดี เด่น
1	ขาวดอกมะลิ 105	ปลูกได้ในที่นาดอน ทนแล้ง ทนดินเปรี้ยว-ดินเค็ม คุณภาพการหุงต้มดี มี กลิ่นหอม รสชาติดี ด้านทานไ้เดือนฝอยรากปม
2	ปทุมธานี 1	ลักษณะคล้ายพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ด้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เพลี้ยกระโดดหลังขาว โรคไหม้ โรคขอบใบแห้ง
3	ปทุมธานี 60	ด้านทานโรคกาบใบเน่า โรคใบหงิก
4	กข7	ค่อนข้างต้านทานโรคใบไหม้ และโรคขอบใบแห้ง ค่อนข้างทนดินเค็ม
5	กข 9	ปลูกได้ทุกฤดูกาล ด้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เพลี้ยจักจั่นสีเขียว และแมลงบั่วปานกลาง ด้านทานโรคใบหงิกในสภาพธรรมชาติ ไม่ ด้านทานโรคขอบใบแห้ง
6	กข 15	ทนแล้งได้พอสมควร ด้านทานโรคใบจุดสีน้ำตาล
7	กข 23	ด้านทานโรคไหม้ปานกลาง
8	กข 27	ด้านทานโรคใบหงิก โรคกาบใบแห้ง โรคไหม้ค่อนข้าง ทนน้ำท่วมได้ดี
9	พิษณุโลก 1	ให้ผลผลิตสูง ด้านทานต่อโรคไหม้ โรคขอบใบแห้ง โรคใบหงิก
10	พิษณุโลก 2	ด้านทานโรคไหม้ เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล
11	พิษณุโลก 3	ผลผลิตสูง ด้านทานโรคไหม้
12	พิษณุโลก 60-1	ด้านทานโรคขอบใบแห้ง โรคกาบใบแห้ง และโรคจู้ ด้านทานแมลงบั่ว ไม่ด้านทานโรคไหม้ และโรคใบสีส้ม
13	พิษณุโลก 60-2	ด้านทานโรคกาบใบเน่า โรคไหม้ โรคใบสีส้มในระดับสูง ด้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลปานกลาง

ที่	ชื่อพันธุ์ข้าว	ลักษณะดี เด่น
14	หอมสุพรรณบุรี	ค่อนข้างต้านทานต่อโรคใบแห้ง เพลี้ยกระโดดหลังขาว
15	สุพรรณบุรี 1	ต้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เพลี้ยกระโดดหลังขาว โรคใบหงิก
16	สุพรรณบุรี 2	ต้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล โรคขอบใบแห้ง โรคใบหงิก โรคใบสีส้ม
17	สุพรรณบุรี 60	ต้านทานโรคไหม้ โรคขอบใบแห้ง เพลี้ยจักจั่น
17	สุพรรณบุรี 90	ต้านทานโรคใบหงิก โรคใบสีส้ม โรคใบไหม้ และโรคขอบใบแห้ง ต้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล
19	ชัยนาท 1	ต้านทานโรคใบหงิก โรคใบไหม้ ต้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล และ เพลี้ยกระโดดหลังขาว
20	เหลืองประทิว 123	ต้านทานโรคขอบใบแห้ง และโรคใบหงิก
21	ขาวตาแห้ง 17	คุณภาพการสี และการหุงต้มดี ต้านทานแมลงบั่วปานกลาง
22	นางพญา 132	ต้านทานโรคใบจุดสีน้ำตาล เพลี้ยจักจั่นสีเขียว
23	แก่นจันทร์	ต้านทานโรคใบหงิก โรคใบจุดสีน้ำตาล และเพลี้ยจักจั่นสีเขียว
24	พัทลุง 60	ต้านทานโรคขอบใบแห้ง
25	เจียงพัทลุง	ให้ผลผลิตสูง ปรับตัวได้ดีในที่นาดอนและลุ่ม คุณภาพการสีดี
26	ปิ่นแก้ว 56	ทนน้ำลึกและขึ้นน้ำได้ดีไม่ต้านทานโรคใบไหม้โรคใบสีส้มโรคใบหงิก
27	เล็บมือนาง 111	ต้านทานโรคใบจุดสีน้ำตาล ทนแล้ง ทนน้ำลึก
28	หันตรา 60	เหมาะสำหรับที่ราบลุ่มภาคกลาง ต้านทานโรคใบไหม้
29	พลาขามปราจีนบุรี	ต้านทานโรคใบไหม้
30	ปราจีนบุรี 1	ต้านทานโรคใบไหม้ระยะกล้า โรคใบขีดโปร่งแสง ทนน้ำลึก ให้ผลผลิต และคุณภาพสูง ทนแล้ง ทนดินเปรี้ยว
31	ปราจีนบุรี 2	ทนน้ำลึก ให้ผลผลิตสูง
32	ดอกพะยอม	ต้านทานโรคใบไหม้ โรคใบจุดสีน้ำตาล และโรคใบขีดสีน้ำตาล
33	กู่เมืองหลวง	เหมาะสำหรับปลูกพืชแซมยางหรือปลูกเป็นข้าวไร่ทางภาคใต้ ต้านทานโรคใบไหม้ โรคใบจุดสีน้ำตาล
34	เจ้าฮ่อ	เหมาะสำหรับปลูกในสภาพไร่พื้นราบและสภาพไร่เชิงเขาในภาคเหนือ ต้านทานโรคใบไหม้
35	น้ำรู่	เหมาะสำหรับปลูกในสภาพไร่ที่สูงมีอากาศหนาว ต้านทานโรคใบไหม้
36	คลองหลวง 1	ให้ผลผลิตสูงกว่าข้าวขาวดอกมะลิ 105 ประมาณ 25% ต้านทานโรคไหม้ โรคขอบใบแห้ง และเพลี้ยกระโดดหลังขาวดีกว่าข้าวขาวดอกมะลิ 105

ที่	ชื่อพันธุ์ข้าว	ลักษณะดี เด่น
37	สุรินทร์ 1	ต้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เพลี้ยกระโดดหลังขาว เพลี้ยจักจั่น
38	น้ำสะกุก 19	เป็นข้าวเบาที่ทนแล้งและทนน้ำท่วมได้ดี ไม่ต้านทานแมลงบั่ว โรคไหม้ และโรคใบสีส้ม
39	ชุมแพ 60	ต้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ไม่ต้านทานโรคไหม้ และโรคขอบใบแห้ง ทนดินเค็มปานกลาง
40	เล็บนกปัตตานี	อายุหนัก ปลุกได้ในพื้นที่น้ำลุ่ม
41	ลูกแดงปัตตานี	ต้านทานโรคใบไหม้ ทนต่อดินเค็มและดินเปรี้ยว

ตารางที่ 2.2 รายชื่อพันธุ์ข้าวไทย และการปรับปรุงพันธุ์ ประเภทข้าวเหนียว

ที่	ชื่อพันธุ์ข้าว	ลักษณะดี เด่น
1	สันป่าตอง 1	ต้านทานโรคไหม้ และโรคขอบใบแห้งดี ให้ผลผลิตสูง สามารถปลูกได้ทั้งปี
2	สกลนคร	เป็นข้าวเหนียวไม่ไวต่อช่วงแสงปรับตัวได้หลายสภาพ นาดอน นาชลประทาน และสภาพไร่นา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3	หางยี 71	ทนแล้งปลูกเป็นข้าวไร่ได้ อายุเบา ต้านทานโรคไหม้และโรคใบจุดสีน้ำตาล ไม่ต้านทานโรค ขอบใบแห้ง เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลและแมลงบั่ว
4	กข 2	ต้านทานโรคใบจุดสีน้ำตาล ต้านทานเพลี้ยจักจั่นสีเขียวปานกลาง ไม่ต้านทานโรคขอบใบแห้ง โรคไหม้ เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลและแมลงบั่ว
5	กข 4	ปลูกได้ทุกฤดูกาล ต้านทานโรคใบจุดสีน้ำตาล แมลงบั่ว เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล และเพลี้ยจักจั่น สีเขียว ไม่ต้านทานโรคไหม้และโรคขอบใบแห้ง
6	กข 6	ทนแล้ง ต้านทานโรคใบจุดสีน้ำตาล ไม่ต้านทานโรคขอบใบแห้ง เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลและแมลงบั่ว
7	กข 8	ทนแล้ง ต้านทานโรคใบจุดสีน้ำตาล ไม่ต้านทานโรคขอบใบแห้ง เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล และแมลงบั่ว

ภาคผนวก 2

ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (ที่มา : เว็บไซต์ สำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน)

1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน (SWOT Analysis)

1.1) การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมของจังหวัด

ทุกภาคส่วนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ร่วมกันประชุมเพื่อทบทวนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและกำหนดทิศทางการพัฒนาจังหวัดในปี 2557 – 2560 โดยประเมินศักยภาพในปัจจุบันและโอกาสในการพัฒนาในอนาคตของจังหวัด ประกอบด้วย การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม (SWOT Analysis) รวมทั้งการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือ ยุทธศาสตร์รายสาขา และความต้องการของประชาชน ปัญหาในท้องถิ่นจังหวัด ได้ข้อสรุปร่วมกันโดยมีรายละเอียดในการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมของจังหวัด และกำหนดกลยุทธ์เพื่อเป็นทิศทางหรือนโยบายการพัฒนาในมิติที่สำคัญทุกด้านในพื้นที่ ดังนี้

จุดแข็งของจังหวัด (Strengths)

- มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพ
- มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย กระจายอยู่ทุกอำเภอ และมีชื่อเสียง
- มีทุนทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม-ประเพณี ศาสนา และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่โดดเด่น มีเอกลักษณ์ และได้รับอนุรักษ์สืบสานต่อเนื่อง
- มีโครงการพัฒนาตามพระราชดำรินานมาก และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญของจังหวัด
- มีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับประเทศสหภาพพม่าทุกอำเภอ และมีจุดผ่อนปรนชั่วคราวทางการค้า อีกทั้งทำเลที่ตั้งอยู่ใกล้เมืองหลวงใหม่ของพม่า ที่เอื้อประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว การลงทุน และการส่งออก
- มีผลิตภัณฑ์และสินค้าที่เกิดจากภูมิปัญญาของแต่ละชนเผ่ามีความเป็นเอกลักษณ์และคุณภาพดี
- ประชาชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สงบสุข น่าอยู่ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- มีภาคีเครือข่ายภาคประชาคมทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรมประเพณีที่เข้มแข็ง

จุดอ่อนของจังหวัด (Weakness)

- สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและพื้นที่สูง เป็นอุปสรรคในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะเส้นทางคมนาคมและสาธารณูปโภค ทำให้ประชาชนขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการภาครัฐ และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาต่างๆ

- พื้นที่ในการทำเกษตรมีน้อย มีการใช้สารเคมีในการทำเกษตร เกษตรกร บางส่วนขาดที่ทำกิน
- พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าอนุรักษ์ ทำให้การขยายตัวของชุมชนและการพัฒนาเป็นไปได้ยาก
- พื้นที่ป่าอนุรักษ์/ป่าสงวนแห่งชาติเสื่อมโทรมจากการบุกรุก และทำไร่เลื่อนลอย
- ฤดูกาลท่องเที่ยวมีระยะสั้น (3 – 4 เดือน) และการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ ยังขาดความต่อเนื่อง
- ประชาชนตั้งถิ่นฐานกระจุกกระจายอยู่บนพื้นที่สูง มีโอกาสทางการศึกษาดำ และไม่มีสิ่งจูงใจในการเรียนรู้ ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ.จำนวนมาก
- มีปัญหาหมอกควันไฟป่าจากการเผาป่าและวัสดุทางการเกษตรจากเกษตรกรในพื้นที่ในช่วงฤดูแล้ง
- การพัฒนาผลิตภัณฑ์และสินค้าเกษตรเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มยังมีน้อย ขาดคุณภาพและมาตรฐาน
- การให้บริการทางการแพทย์ยังไม่เพียงพอ
- การบริหารจัดการภาครัฐไม่สะดวกและคล่องตัว การสื่อสารระหว่างภาครัฐกับชุมชนยังขาดประสิทธิภาพ การบูรณาการองค์ความรู้/ฐานข้อมูลหรือการนำมาประยุกต์ใช้ยังมีน้อย

โอกาสของจังหวัด (Opportunity)

นโยบายภาครัฐเปิดโอกาสและสนับสนุนการพัฒนาด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย

- นโยบายรัฐบาลสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่หลากหลายรูปแบบ
- นโยบายที่ดินทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- นโยบายรัฐบาลส่งเสริมการค้าการลงทุนการประเทศเพื่อนบ้าน
- นโยบายรัฐบาลการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
- นโยบายรัฐบาลการเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหาเสพติด การค้ามนุษย์ ผู้หลบหนีเข้าเมือง แรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย
- นโยบายรัฐบาลพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานอย่างทั่วถึงเพียงพอ
- นโยบายรัฐบาลการน้อมนาแนวพระราชดำริ ไปขยายผล และการส่งเสริมการท่องเที่ยวในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- นโยบายรัฐบาลการแก้ไขปัญหาความยากจนและพัฒนาคุณภาพชีวิต
- นโยบายของรัฐบาล/กระทรวงมหาดไทย ในการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่า

ทิศทางแนวโน้มการท่องเที่ยว นิยมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรม ศาสนา และวิถีชีวิต

- ได้รับโอกาสเป็นพื้นที่นำร่องในการดำเนินโครงการต่างๆ จากองค์การระหว่างประเทศอย่างต่อเนื่อง
- กระแสการเกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์

อุปสรรคของจังหวัด (Threats)

- กระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่รวดเร็ว กระแสบริโภคนิยมและกระแส
- วัฒนธรรมจากภายนอก ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการภาครัฐ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของท้องถิ่น
- ต้องเผชิญกับปัญหาภัยธรรมชาติทั้งอุทกภัย ดินโคลนถล่ม ภัยแล้ง ไฟป่าบ่อยครั้ง
- ส่วนหนึ่งของปัญหามอกกวันเป็นผลกระทบจากการไฟฟ้าหรือการเผาวัสดุทางการเกษตรของประเทศเพื่อนบ้าน
- สถานการณ์ชายแดนยังไม่มีความแน่นอน มีปัญหาการลักลอบนำเข้ายาเสพติดตามแนวชายแดน แรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย
- ภาวะเศรษฐกิจของโลกและประเทศ(ที่ตกต่ำ/ไม่แน่นอน) ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตมีแนวโน้มสูงขึ้น เช่น น้ำมัน ไฟฟ้า เกิดปัญหาค่าครองชีพ
- โรคระบาดชนิดใหม่
- งบประมาณของรัฐมีจำกัด
- ระเบียบกฎหมายบางประเภทไม่เอื้อต่อการพัฒนา โดยเฉพาะกฎหมายเกี่ยวกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าสงวนแห่งชาติ

ศักยภาพการพัฒนา (Positioning) ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วิถีชีวิต และสุขภาพ มุ่งสู่การเป็น Valley of Tranquility

1.1 จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีทุนทรัพยากรท่องเที่ยวที่โดดเด่นทั้งทางธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เมืองแห่งความสงบสุข โดยมีภูมิประเทศลักษณะพิเศษเป็นภูเขาสลับป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ (ร้อยละ 90) เมืองและชุมชนตั้งอยู่บริเวณหุบเขา มีหมอกปกคลุมตลอดทั้งปี ฝนตกชุก และฤดูหนาวจะมีอากาศหนาวจัด เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ที่มีน้ำตลอดปี และมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และสุขภาพที่หลากหลาย กระจายอยู่ทุกอำเภอ และมีชื่อเสียง เช่น ปางอุ๋ง ถ้ำแก้วโกมล ภูโคลน หุ่นดอกไม้ทองคดอยแม่อูคอ อนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น และแหล่งท่องเที่ยวในโครงการพระราชดำริฯลฯ มีทุนทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม-ประเพณี ศาสนา และความ

หลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบด้วยชนเผ่า 7 เผ่า (ลีซอ ลัวะ กะเหรี่ยง มูเซอ ไทยใหญ่ ม้ง และจีนฮ่อ) ซึ่งแต่ละชนเผ่าล้วนมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง มีวิถีชีวิตในการดำรงชีพที่แตกต่างกัน มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์ และได้รับอนุรักษ์สืบสานต่อเนื่อง จึงเป็นศักยภาพที่สำคัญของจังหวัด ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว จะมาท่องเที่ยว เพื่อสัมผัสกับธรรมชาติและความสะดวกสบาย

1.2 มีระบบโครงสร้างพื้นฐาน ที่พัก ร้านอาหาร และมีสนามบินพาณิชย์ ที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว จำนวน 2 แห่ง ซึ่งสะดวกต่อนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน สามารถอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และยังมีศักยภาพที่จะยกระดับมุ่งสู่การเป็น Valley of Tranquility

1.3 ทุกภาคส่วนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ร่วมกันส่งเสริม ผลักดันการท่องเที่ยวมาอย่างต่อเนื่อง และจังหวัดได้กำหนดวิสัยทัศน์เพื่อเป็นทิศทางในการพัฒนาจังหวัด ให้เป็น“เมืองแห่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เปิดประตูสู่ตะวันตก ยกระดับคุณภาพชีวิต พัฒนาเศรษฐกิจให้ยั่งยืน บนพื้นฐานแห่งความพอเพียง”

ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน

● วิสัยทัศน์

“เมืองแห่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เปิดประตูสู่ตะวันตก ยกระดับคุณภาพชีวิต พัฒนาเศรษฐกิจให้ยั่งยืน บนพื้นฐานแห่งความพอเพียง”

● พันธกิจ

1. พัฒนาแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ น่านอยู่ และปลอดภัย
2. เชื่อมโยงระบบ Logistics การค้าการลงทุน และการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มจังหวัดและประเทศเพื่อนบ้านด้านทิศตะวันตก
3. พัฒนาระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนพื้นฐานแห่งความพอเพียง
4. ขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสู่ชุมชน
5. พัฒนาสังคมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
6. อนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน
7. เสริมสร้างความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย
8. พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาครัฐโดยยึดหลักธรรมาภิบาล
9. แก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่า

● เป้าประสงค์รวม 7 เป้าประสงค์ ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาและมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น
2. มีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้านและมูลค่าการค้าชายแดนเพิ่มมากขึ้น
3. ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
4. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความอุดมสมบูรณ์ยั่งยืน และมีความหลากหลายทางชีวภาพ
5. มีความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
6. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สามารถขยายผลไปสู่ชุมชน/หมู่บ้านเป้าหมายอย่างทั่วถึง
7. หมอกควันไฟป่าลดลง

ประเด็นยุทธศาสตร์ จำนวน 7 ยุทธศาสตร์ เรียงตามลำดับความสำคัญ ดังนี้

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มุ่งสู่สังคมสีเขียว พัฒนาผลิตภัณฑ์

OTOP สู่สากล และพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมการเชื่อมโยงระบบ Logistics การค้าการลงทุน การค้าชายแดนและหุ้นส่วน

เศรษฐกิจเพื่อนบ้านแม่ฮ่องสอน – เมียนมาร์

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 แก้ไขปัญหาความยากจนและการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5 เสริมสร้างความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 6 พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาครัฐ และขยายผลการเรียนรู้โครงการ

อันเนื่องมาจากพระราชดำริสู่ชุมชน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 7 การแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า

ประเด็นยุทธศาสตร์มีเป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์ ตัวชี้วัด กลยุทธ์ ดังนี้

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มุ่งสู่สังคมสีเขียว พัฒนาผลิตภัณฑ์

OTOP สู่สากล และพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน

เป้าประสงค์ที่ 1 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพิ่มและกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว

ตัวชี้วัด : ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของรายได้รายจากการท่องเที่ยว

- กลยุทธ์ที่ 1 ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- กลยุทธ์ที่ 2 ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดให้เป็นที่รู้จัก
- กลยุทธ์ที่ 3 พัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

เป้าประสงค์ที่ 2 พัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP และสินค้าเกษตรปลอดภัย

ตัวชี้วัด : ร้อยละของจำนวนแปลง/ฟาร์มที่ได้รับรองมาตรฐาน GAP เทียบกับจำนวนแปลง/ฟาร์มที่ได้รับการตรวจรับรองจากกระทรวงเกษตรฯ

- กลยุทธ์ : ส่งเสริมการเกษตรปลอดภัย

ตัวชี้วัด : ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOP

- กลยุทธ์ : พัฒนาและเสริมสร้างผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานและมีเอกลักษณ์ท้องถิ่น

เป้าประสงค์ที่ 3 เพิ่มประสิทธิภาพโครงข่ายคมนาคม เชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยว

การค้าชายแดน และการแก้ไขปัญหาให้ประชาชนในพื้นที่

ตัวชี้วัด : จำนวนโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนา

- กลยุทธ์ : พัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานให้เหมาะสม และเพียงพอ

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมการเชื่อมโยงระบบ Logistics การค้าการลงทุน การค้าชายแดนและหุ้นส่วนเศรษฐกิจเพื่อนบ้านแม่ฮ่องสอน – เมียนมาร์

เป้าประสงค์ : การค้าการลงทุน มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น

ตัวชี้วัด : ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของมูลค่าการค้าชายแดน

- กลยุทธ์ 1 จัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน
- กลยุทธ์ 2 พัฒนาและเชื่อมโยงระบบ Logistic ให้มีประสิทธิภาพ
- กลยุทธ์ 3 ผลักดันจุดผ่อนปรนให้เป็นด่านถาวร
- กลยุทธ์ 4 พัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการค้าการลงทุน และการค้าท่องเที่ยว

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 แก้ไขปัญหาความยากจนและการพัฒนาคุณภาพชีวิต

เป้าประสงค์ที่ 1 ครวเรือนตกเกณฑ์ จปฐ. ลดน้อยลง

ตัวชี้วัด : ร้อยละที่ลดลงของจำนวนครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ จปฐ.

- กลยุทธ์ : ส่งเสริมอาชีพให้ครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ จปฐ.

เป้าประสงค์ที่ 2 เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน

ตัวชี้วัด : ร้อยละของโรงเรียนที่ผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพ

- กลยุทธ์ : ส่งเสริมและสนับสนุนระบบจัดการศึกษา

เป้าประสงค์ที่ 3 มีการสืบทอดศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตัวชี้วัด : จำนวนกิจกรรมการสืบทอดทางศาสนา ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น

- กลยุทธ์ : สืบค้น อนุรักษ์ พิธีกรรม และเผยแพร่ ศาสนา ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์

เป้าประสงค์ที่ 4 ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรงและได้รับการบริการทางแพทย์ และสาธารณสุขอย่างทั่วถึง

ตัวชี้วัด : อัตราเพิ่มของการเจ็บป่วยด้วยโรคหัวใจ เบาหวาน หลอดเลือดสมอง ความดันโลหิตสูง และ มะเร็งลดลง

- กลยุทธ์ : เสริมสร้างสุขภาวะให้คนมีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ และควบคุมโรค

เป้าประสงค์ที่ 5 ประชาชนได้รับการพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพ

ตัวชี้วัด : ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของแรงงานได้รับการพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพ

- กลยุทธ์ : ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านกฎหมายแรงงาน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

เป้าประสงค์ที่ 1 เพิ่มความบูรณ์ของทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ

ตัวชี้วัด : จำนวนพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้น

ตัวชี้วัด : ร้อยละที่ลดลงของคดีบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ย 3 ปี ย้อนหลัง

- กลยุทธ์ : อนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เป้าประสงค์ที่ 2 ผลกระทบจากสารพิษลดลง

ตัวชี้วัด : ร้อยละของชุมชนที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นเครือข่ายเตือนภัย

- กลยุทธ์ : พัฒนาศักยภาพระบบเตือนภัยจากสารพิษ

ตัวชี้วัด : ระดับความสำเร็จในการส่งเสริมพลังทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน

- กลยุทธ์ : เสริมสร้างพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5 เสริมสร้างความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย

เป้าประสงค์ที่ 1 หมู่บ้าน/ชุมชนปลอดภัย

ตัวชี้วัด : ร้อยละของจำนวนหมู่บ้าน/ชุมชนเข้มแข็งปลอดภัย

- กลยุทธ์ : ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดแบบบูรณาการ

เป้าประสงค์ที่ 2 สร้างความมั่นคง ความสงบเรียบร้อย และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ตัวชี้วัด : ร้อยละที่ลดลงของการเกิดคดีประทุษร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินเทียบกับค่าเฉลี่ยย้อนหลัง 3 ปี

- กลยุทธ์ : เสริมสร้างความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย
- กลยุทธ์ : พัฒนาการข่าวเพื่อความมั่นคง
- กลยุทธ์ : พัฒนาความร่วมมือและความสัมพันธ์ตามแนวชายแดน
- กลยุทธ์ : เติบโตและสร้างไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์
- กลยุทธ์ : การบริหารจัดการบุคคลต่างด้าวอย่างเป็นระบบ

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 6 พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาครัฐและขยายผลการเรียนรู้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสู่ชุมชน

เป้าประสงค์ที่ 1 บริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

ตัวชี้วัด : ร้อยละความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการของจังหวัด

- กลยุทธ์ : พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาครัฐ

เป้าประสงค์ที่ 2 โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ขยายผลสู่ชุมชน/หมู่บ้านเป้าหมายอย่างทั่วถึง

ตัวชี้วัด : จำนวนชุมชน/หมู่บ้าน ที่ได้รับการขยายผลการเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ

- กลยุทธ์ : ขยายผลการเรียนรู้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสู่พื้นที่เป้าหมายและประชาชน

เป้าประสงค์ที่ 3 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในโครงการตามพระราชดำริ

ตัวชี้วัด : ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

- กลยุทธ์ : พัฒนาและส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในโครงการพระราชดำริ

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 7 การแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า

เป้าประสงค์ : ปัญหาหมอกควันไฟป่าลด

ตัวชี้วัด : ร้อยละที่ลดลงของการเกิดไฟป่า

- กลยุทธ์ : ป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

ภาคผนวก 3

แบบประเมินแนวโน้มความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน

ชื่อ-นามสกุล ผู้ตอบแบบสอบถาม.....

อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

หมายเลขโทรศัพท์

ผู้สัมภาษณ์.....

วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์.....

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () หน้าข้อความ หรือเติมข้อความลงในช่องว่าง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. สถานภาพในครัวเรือน

() 1) หัวหน้าครัวเรือน

() 2) คู่สมรสของหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนครัวเรือน

() 3) อื่นๆ.....

2. เพศ () หญิง () ชาย

3. อายุ.....ปี

4. นับถือศาสนา

() 1) พุทธศาสนา

() 2) อิสลาม

() 3) คริสต์ศาสนา

() 4) อื่นๆ.....

5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน

6. การถือครองที่ดินทำกินจำนวน.....ไร่

7. ข้าวที่กินแต่ละปี

1) แหล่งที่มาของข้าวที่ใช้บริโภคในครัวเรือน (100 ส่วน)

() 1.1) ปลูกเองส่วน

() 1.2) ซื้อส่วน

() 1.3) แลกเปลี่ยน/ แบ่งปัน/ ได้ฟรี/ งานบุญส่วน

2) การผลิตข้าวของครัวเรือน ปี 2555 (กรณีปลูกข้าว)

2.1) พื้นที่ปลูกไร่ ผลผลิตข้าวเปลือก(กก/ ถัง/ เกวียน)

2.2) การกระจายผลผลิต

● เก็บไว้บริโภค (กก/ ถัง/ เกวียน)

● ขาย(กก/ ถัง/ เกวียน) เป็นเงินบาท

● เก็บไว้ทำพันธุ์(กก/ ถัง/ เกวียน)

- 2.3) ในปีนี้ปลูกข้าวพันธุ์อะไรบ้าง (เรียงตามลำดับ).....
- 3) กรณีที่ซื้อข้าวเพื่อบริโภค
- () 3.1) ซื้อบางส่วน จำนวน(กก./ ถัง/ เกวียน) ต่อปี
ซื้อจาก.....
- () 3.2) ซื้อทั้งหมด ครั้งละ.....กิโลกรัม คิดเป็นเงินเฉลี่ย.....บาท/ ครั้ง
โดยเฉลี่ยซื้อข้าวสารสัปดาห์ละ..... ครั้ง
ซื้อจาก.....

8. ท่านทำอะไรเป็นอาชีพหลัก

() 1) ทำนา	() 8) ประมง
() 2) ทำไร่	() 9) รับจ้าง
() 3) ปลูกผัก	() 10) หาของป่า/แหล่งธรรมชาติ เช่น จับปลา
() 4) เลี้ยงสัตว์	() 11) ค้าขาย
() 5) สวนผลไม้	() 12) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
() 6) สวนยางพารา	() 13) อื่นๆ.....
() 7) สวนปาล์ม	

9. อาชีพที่ทำรายได้มากที่สุดสามลำดับแรกของท่านได้แก่อาชีพอะไรบ้าง (ทำรายได้มากที่สุดเดิม 1 รายได้รองลงมาเดิม 2 และทำรายได้อันดับสามเดิม 3)

() ทำนา	() ประมง
() ทำไร่	() รับจ้าง
() ปลูกผัก	() หาของป่า/แหล่งธรรมชาติ เช่น จับปลา
() เลี้ยงสัตว์	() ค้าขาย
() สวนผลไม้	() รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
() สวนยางพารา	() อื่นๆ.....
() สวนปาล์ม	

10. ครัวเรือนของท่านมีหนี้สิน หรือไม่

- () 1) ไม่มี
- () 2) มี น้อยกว่า หรือเท่ากับ 5,000 บาท
- () 3) มีอยู่ระหว่าง 5,001 – 20,000 บาท
- () 4) มีอยู่ระหว่าง 20,001 บาท – 50,000 บาท
- () 5) มี 50,000 บาท ขึ้นไป

ส่วนที่ 2

หลักการ

ความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน

เกณฑ์/ ตัวชี้วัด	ระดับ				
	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี					
1.1 ครัวเรือนมีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี					
1.2 ครัวเรือนมีกับข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี					
1.3 ครัวเรือนมีน้ำดื่มสะอาดสำหรับบริโภคตลอดปี					
1.4 รายการอาหารมีความหลากหลายและจำนวนเพียงพอต่อครัวเรือน					
1.5 สมาชิกในครัวเรือนเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ					
1.6 สมาชิกในครัวเรือนสามารถผลิตอาหารจากแปลงเกษตรกรรม					
1.7 สมาชิกในครัวเรือนซื้อวัตถุดิบและอาหารจากตลาด					
2. สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน					
2.1 ชุมชนมีพื้นที่ส่วนรวมหรือสาธารณะสำหรับเป็นแหล่งอาหาร					
2.2 ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น					
2.3 ครัวเรือนมีสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ					
2.4 ครัวเรือนมีการเก็บรักษาและขยายพันธุ์กรรม					
2.5 ครัวเรือนมีที่ดินเพียงพอต่อการผลิตอาหาร					
2.6 ชุมชนมีแหล่งน้ำเพียงพอเพื่อการเกษตรกรรม					
2.7 การกระจายผลผลิตจากพื้นที่เกษตรกรรมหรือพื้นที่ชายฝั่งของครัวเรือนและชุมชน					
2.8 สมาชิกในครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด					
2.9 ครัวเรือนมีความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ					
3. ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น					
3.1 พื้นที่มีภัยพิบัติจากธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่กระทบต่อแหล่งผลิตอาหาร					

เกณฑ์/ ตัวชี้วัด	ระดับ				
	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
3.2 การเกิดเหตุก่อการร้ายและความขัดแย้งภายในประเทศ กระทบต่อการบริโภคและผลิตอาหาร					
3.3 นโยบายแผนการพัฒนาระบบประเทศกระทบต่อพื้นที่แหล่ง ผลิตอาหาร					
3.4 การสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม บริโภคของครัวเรือนและชุมชน					
4. ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหาร ท้องถิ่น					
4.1 ครัวเรือนมีการสำรองอาหารและแหล่งผลิตอาหาร					
4.2 ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสร้างความรู้ดี กินดี ของชุมชน					
4.3 ชุมชนมีเครือข่ายและภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนา ชุมชนที่ดี					
4.4 ชุมชนมีการแบ่งและแลกเปลี่ยนอาหาร					
4.5 สมาชิกในชุมชนมีความรู้และภูมิปัญญาการเก็บหา ผลผลิตอาหารจากแหล่งธรรมชาติ					

ส่วนที่ 3

- โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () หน้าหัวข้อที่ให้ความสำคัญมากที่สุด เพียงข้อเดียว
 - () 1. การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี
 - () 2. สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน
 - () 3. ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น
 - () 4. ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น

ส่วนที่ 4 แหล่งที่มาของอาหาร และสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค

อธิบาย: ให้ผู้ตอบแบบสอบถามนึกย้อนไปถึงเมนูอาหารอะไรก็ได้ ในหนึ่งอาทิตย์ที่ผ่านมา และนำมาเป็นตัวอย่าง 3 เมนู จากนั้นระบุรายละเอียดของวัตถุดิบและแหล่งที่มาของวัตถุดิบ

เมนูอาหารที่ 1

รายการวัตถุดิบ (ส่วนประกอบอาหาร)	แหล่งที่มาของวัตถุดิบ			
	ซื้อ (ได้จากตลาด รถเร่ ห้างสรรพสินค้า)	ผลิต (ปลูกเอง เลี้ยง เอง)	หาจากแหล่ง ธรรมชาติ (หาในป่า ล้ำคลอง ท้องทุ่ง ทะเล)	ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ขอขมาบ้าน เพื่อนบ้านให้มา)

เมนูอาหารที่ 2

รายการวัตถุดิบ (ส่วนประกอบอาหาร)	แหล่งที่มาของวัตถุดิบ			
	ชื่อ (ได้จากตลาด รถเร่ ห้างสรรพสินค้า)	ผลิต (ปลูกเอง เลี้ยง เอง)	หาจากแหล่ง ธรรมชาติ (หาในป่า ลำคลอง ท้องทุ่ง ทะเล)	ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ขอขมาบ้าน เพื่อนบ้านให้มา)

เมนูอาหารที่ 3.....

รายการวัตถุดิบ (ส่วนประกอบอาหาร)	แหล่งที่มาของวัตถุดิบ			
	ชื่อ (ได้จากตลาด รถเร่ ห้างสรรพสินค้า)	ผลิต (ปลูกเอง เลี้ยง เอง)	หาจากแหล่ง ธรรมชาติ (หาในป่า ลำคลอง ท้องทุ่ง ทะเล)	ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ขอขมาบ้าน เพื่อนบ้านให้มา)

ภาคผนวก 4 ประวัติทีมวิจัยหลัก

- 1) นางสาวนา เกษอินทร์ ตำแหน่งนักวิจัย
 เลขบัตรประจำตัวประชาชน 3501600022154
 วันเดือน ปี เกิด 8 ตุลาคม 2523
 ที่อยู่ปัจจุบัน 300 หมู่ 11 ต.ปางหมู
 อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน 58000
 โทรศัพท์ 08-9431-8593
 E-Mail : supertori2000@hotmail.com
 การศึกษา ปริญญาตรี เอกภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
 ประวัติการทำงาน

- ผู้ช่วยผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอนระหว่างปี 2546-2554
- เจ้าหน้าที่ร้านค้าสวัสดิการผู้ต้องขังเรือนจำกลางระยอง ปี 2555

- 2) นางสาวทวิวรรณ สัมพันธ์สิทธิ์ ตำแหน่งผู้ช่วยนักวิจัย
 เลขบัตรประจำตัวประชาชน 3520100694161
 วันเดือน ปี เกิด 19 กรกฎาคม 2504
 ที่อยู่ปัจจุบัน 222 หมู่ 8 ต.ปางหมู อ.เมือง
 จ.แม่ฮ่องสอน 58000
 การศึกษา ปริญญาตรี พยาบาลศาสตร์
 วิทยาลัยพยาบาลลำปาง
 ประวัติการทำงาน ปริญญาโท สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต ม.เชียงใหม่
 นักวิชาการสาธารณสุขในสังกัดสำนักงานสาธารณสุข
 จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประสบการณ์ทำงานระยะเวลา 26 ปี
 อาชีพ/ตำแหน่งปัจจุบัน นักวิชาการอิสระ
 เบอร์โทรศัพท์ 08-6190-8575
 E-mail taweewany@hotmail.com

